

زافستی

سیرانی

مکتبی اقرأ الثقافي
www.igra.ahlamontada.com

دابە ئێکوردن

أحمد محمد زاهد

پۆدابهزاندنی جوومهها کتیب: سهردانی: (مُنْتَدی اِقْرَأَ الثَّقَافِی)

لتحميل انواع الكتب راجع: (مُنْتَدی اِقْرَأَ الثَّقَافِی)

پدای دانلود کتابهای مختلف مراجعه: (مُنْتَدی اِقْرَأَ الثَّقَافِی)

www.iqra.ahlamontada.com

www.iqra.ahlamontada.com

للكتب (کوردی ، عربی ، فارسی)

زانستی میرات دابه شکردن

نوسینی
أمجد محمد زاهد

مامؤستا محمد طاهر محمد زین العابدین و
د. احمد بالیسانی و د. صباح بهرنجی
پیشه کییان بو نویسه

بوتلکرو: دودلکهارتا

ماڻي لھ ڇاپڊانهوھي پاريزراوھ ٻو
نوسينگھي تھ فسير

ناوي ڪٽيب: زانستي ميرات دابه شڪردن

ناوي نوسهر: امجد محمد زاهد

ٻلاوڪردنهوھي: نوسينگھي تھ فسير ٻو ٻلاوڪردنهوھو راگھ پانندن/ھولير

نھ ڇشھ سازي: جمعه صديق ڪاڪھ

ڇشھت: نھوزاد ڪويي

ٻھرگ: ٽھمين مخلص

نوره و سالي ڇاپ: يھ ڪھم ۱۴۳۰ ھ - ۲۰۰۹ ز

تھيراز: ۱۰۰۰ دانھ

لھ بهريوڊبهرايه تي ڪشي ڪتبخانه ڪشيه ڪان ژماردي سپاردن (۶۰۵) سالي ۲۰۰۹ ي پيدراوھ

التفسير

ٻو ٻلاوڪردنهوھو و راگھ پانندن
ھولير - شھقامي دادڪا - ژير ٽوئيئي شيرين پلاص
ت : ۲۲۲۱۶۹۵ - ۲۲۳۰۹۰۸ - ۲۵۱۸۱۳۸
موبايل : ۲۲ ۵۱ ۴۶۰ ۰۷۵۰ - ۱۳۸۷۲۹۱ - ۰۷۷۰
tafseeroffice@yahoo.com
tafseeroffice@maktoob.com
altafseer@hotmail.com

به ناوی خوای گه وره و میهره بان

سوپاسی بی پایان بۆ خوا، درود بۆ گیانی پاکی هزره تی محمد المصطفی
وه بۆ گیانی سهرجه م یاران و په پیره وانی تا ژیان هدیة له ژیر ئەم گونبهزه شینه
به سهر ئەم تۆپه زهویه رهنگینه وه .

زانستی په یوه ند به میرات به شیکی گران و هه مه رهنگی بایه خداره له
شهریعه تی ئیسلامدا، بی وینه یه له هه موو سهر زه ویدا، له لایه ن زانایانی
لیهاتووی بواری فیهو شهریه ته وه بایه خی زۆری پیدراوه، به زمانی جۆراوجۆر و
له هجه ی رهنگا وره نگ په رتووکي تیدا دانراوه، زانایانی کوردی وه کو شیخی
نۆدییه ی و ئیبنو ئاده م به شداری بهرچاویان تیدا کردوه .

وه بۆ ئاسان کردن و پاراستنی له بیره وه چوون و پشت گوێ خستن، وه بۆ
کارپیکردن، زانایانی کورد به زمانی شیرینی خویان چونه ته وه مه یدان، چ به
وه رگێژان و چ به په رتووک دانان فرمانی (تعلموا الفرائض و علموها الناس) یان
جی به جی کردوه .

ئهم دانراوه ی مامۆستا (أحمد محمد زاهد) ه نۆبهره به ره مه مه که یه تی، دوا ی چاو
گه راندن بوه به زۆریه ی سه رچاوه کاندا، گردو کۆو راڤه و شیکاری مه سه له کانی
دابهشکردنی میراته، به ئوسلوبی سه هل و ئاسان و حیسابیانه و زانستیانه ی باوی
سه رده م هه موو بابه ته کانی پتوه پپچاوه و پروونی کردونه ته وه، که سه رفی ده ده ین
له ده سپیکه وه بۆ پپشه کی، و تاده گاته به شی یه که م و ده روات تا هه وته م و
کوژتایی، ده بینریت ریزبه ندی به شه کان و باسه کان و مه سه له حیسابییه کان
شاکاریکی بابه ته ییه، داگره وه ی سه رجه م (زانستی میرات دابهشکردن) ه، ناو و
ناوه رۆک جووتی یه کن، که لینیکی کتیبخانه ی کوردی پر ده کاته وه له و زانسته دا .

نوسدر خۆی بۆ ماندوو کردوه، خزمهتییکی بهرچاوی کردوه به پهیوه‌ندداران و
 فیڕخوازانی زانستی میرات دابهشکردن .
 شیایوی ئافه‌رین و ده‌ست خۆش‌ییییه له‌م نۆبهره به‌ره‌مه‌یدا، هیوا وایه له‌گه‌ڵ
 لی‌هاتوانی بواره‌کانی زانسته شه‌رع‌یی‌یه‌کاندا باشت‌ر خۆیان ماندو بکه‌ن، سه‌ره‌پای
 خزمه‌ت به‌ زمانی کوردی، ماندووییه‌تی عه‌ودالائی زانستی دینی خوا ده‌ربکه‌ن،
 پاداشتیش له‌ خوا داوایه بۆیان .

له‌ سه‌ره‌تاو کۆتاییدا درودو سه‌لام بۆ هه‌زه‌تی محمد (س)
 وصلى الله وسلم عليه وعلى آله وصحبه وأمته وكل من اتبعه إلى يوم الدين .

محمد طاهر محمد زين العابدين

٢٠٠٩ / ٥ / ٦

بسم الله الرحمن الرحيم

سوپاس و ستایش بۆ خوا و سه‌لام و دروودی زۆر له‌سه‌ر پیغه‌مبه‌ری خوا و یاره‌کانی و هه‌موو موسوڵمانان هه‌تا رۆژی دوا‌یی.

ئه‌م کتێبه‌ که له زانستی میرات و دابه‌ش کردن‌ی دا نوسراوه به‌ شیوه‌یه‌کی زانستی‌یانه و پته‌و له‌سه‌ر مه‌زه‌به‌ی ئیمامی شافعی ره‌حه‌تی خ‌وای لیّ بیّت، و پایای به‌رزییّت لای خوا.

به‌راستی بۆم ده‌رکه‌وت که کتێبیکی شایسته‌یه بۆ خ‌وێندنه‌وه و سه‌وود لێ‌وه‌رگرتن له‌لایه‌ن فه‌قی و مه‌لایان، یان قوتابی و مامۆستایان، و نه‌وانه‌ی که نه‌یانه‌وی به‌ چاکی مه‌سه‌له‌کانی میرات تی‌بگه‌ن به‌ زوبانی شیرینی کوردی. و ئه‌مه‌ش سه‌رنج‌مان را‌ده‌کێشیت بۆ ئه‌وه‌ی که پێ‌ویسته‌ گشت زانایانی ئی‌مه ئه‌وه‌ی که له‌ توانایاندا هه‌یه به‌ گشتی زانسته‌کان به‌ هه‌موو جو‌ره‌کانیه‌وه بکه‌نه کوردی بۆ پێ‌ش‌خستنی رۆلی زانستی کورد.

هه‌روه‌ها دانانی ئه‌م کتێبه‌ گوێ‌رایه‌لێ‌یه له‌ فه‌رمووده‌ی پیغه‌مبه‌ر که ئه‌فه‌رموی: (تعلّموا الفرائض و علّموها الناس)، جگه‌ له‌وه‌ی که به‌شداربوونه له‌ پێ‌ش‌خستنی بزووتنه‌وه‌ی زانستی ئیسلامی و گه‌یاندنی به‌ موسوڵمانانی کورد زوبان.

بۆیه‌ خاوه‌نه‌که‌ی شایه‌نی سوپاسی ئی‌مه‌یه، وه‌ سکا‌لاشمان لای خوا ئه‌وه‌یه که پادا‌شتی بداته‌وه، و یارمه‌تی بدا بۆ به‌ره‌مه‌ی زیاتر.

د. أحمد الشيخ محمد البالیسانی

٢٠٠٨ / ١١ / ٢٤

به ناوی خواي گه‌وره‌ي ميهره‌بان

سوپاس و ستايشي بيّ پايان ههر شايشته‌ي زاتي بيچووني خودايه، که ژيان و مردن به دهست نه‌وه، و ياساکاني گهردوون و بوون نه‌وه دايانوان.

دروود و سلاوي نه‌برآوه له‌سهر گياني سهروره و سالاري مروّفايه‌تي هه‌زهره‌تي موحه‌مه‌د بيّت، که نقيمتي نگيني ژيان و سهرده‌سته‌ي خيالي خواهرسته‌نه بو گه‌يشتن به مه‌به‌ستي نهم جيهان و نه‌وه جيهان. هه‌روه‌ها له‌سهر گياني يار و ياوه‌ر و نالويه‌يت و شوين که‌وتواني.

ثانيي نيسلام له‌ پروي ناوه‌پوکی ياسا و به‌رنامه‌کانيه‌وه، بوخوي مه‌نزومه و سيسته‌ميکی سهربه‌خوي، و له‌به‌رگري چه‌ندين قوتابخانه و رپبازي تاييه‌ته.

يەك له‌و رپبازانه مه‌دره‌سه‌ي نيمامي شافيعيه، که به گه‌واهي ميژوونوسان و ياساناسان مه‌دره‌سه‌يه‌کي ميانه‌يه له‌ نيوان نه‌هلي ره‌ئي عيراق و نه‌هلي هه‌ديسي حيجازدا، له‌ ناميژي نهم قوتابخانه فيکري و ياساييه چه‌نده‌ها زاناي به‌ تواناي وه‌کو موزه‌ني و رافيعي و نه‌وه‌وي، و دواتر شيرازي و غه‌زالي و نيينو هه‌جر و ره‌مه‌لي ده‌رکه‌وتوون و خزمه‌تيان به‌ بواري فيقهو ياساي نيسلامي کرده.

زاناياني کوردستانيش له‌ پروي تيگه‌يشتن و داناييه‌وه به‌شيکن له‌ بره‌پيڊه‌راني نهم مه‌دره‌سه‌يه، که له‌ کۆن و تازه‌دا به‌ره‌مه‌ي ناوازه و جوانيان پيشکه‌ش به‌ کتيبخانه‌ي فيقهو ياسا کرده.

کافييه بو نيمه له‌م ره‌وته‌دا ناماژه به‌ مه‌لا نه‌بووه‌کري موسه‌ننifi چۆري و (وضوح) هه‌کي بکه‌ين، که نه‌گه‌ر جه‌وري زه‌مانه نه‌بايه، هيچي له‌ (توحفه) ي نيينو هه‌جر که‌مه‌تر نيه.

ياخود فه‌تاوا و بوچسونه‌کاني (نۆدشي و پيڭجوييني و قه‌رده‌اغی) که هه‌رکاميکيان له‌ ئاسوي خويدا نه‌ستيره‌يه‌کي دره‌وشاوه‌ي عيلم و زانست و حيکه‌مه‌ت و فه‌قاهه‌ت بوه.

زانايان له‌به‌ر گرنگي عيلمی فرائض (مواريث) به‌جيا له‌وه‌ي له‌ کتيبه

گشتییه کانی فیهقهدا باسیان کرده، نوسراوی تاییه تیشیان له سهر داناوه، به تاییهست له کوردستاندا ژمارهیه کی باش کتیبی (فرائض) به کوردی نوسراوه، که مه بهست له نویسیان ناشناکردنی خوینده واری کورده به مه بهسته گرنگه کانی ئەم زانسته.

نامه ویت لهم گوزهردها باس له گرنگی ئەم زانسته بکه، ئەوهندهی که ده مه ویت ئەم کتیبی برای نازیز و زانای تیکۆشهرم (مامۆستا شیخ ئەمجد شیخ محمد زاهد شیخ محمد) پیشکەش به خوینده واران بکه.

ئەم کتیبه هەرچەند له پرووی میژووویییه وه نویسه، به لām له پرووی ناوه پۆک و باری مه عریفی و زانستییه وه زۆر له پیشه، نووسهر هەرچەند هیشتا لایکی کهم ته مه نه، به لām وه کو زانایه کی تیرازی پیشوو مه بهسته کانی ئەم زانستهی کۆکردوه ته وه و به جوانی پیزی کردوون، و به کوردییه کی رهوان دایرشتوون.

زۆرینهی زۆری مه سه له کانی عیلمی میراتی له سهر بنه مای مه زه بهی شافیعی هیناوه و به لگهی زانستی بۆ باس کردوون، و به راوردی کردوون به وهی له مه زه بهی تردها ته.

لهم کتیبه دا په سه نایه تی کتیبه کۆنه کان و تازه گهری کتیبه هاوچه رخه کان به دی ده کریت، و ههم زانا و پسپۆر سوودی لی ده بینیت، و ههم خویندکاری تازه پیگه یشتوو.

ئەم کتیبه به شانازییه وه ده چیتته پیزی کتیبه باشه کانی عیلمی میرات، و به دنیاییه وه جیگهی خۆی له کتیبخانهی کوردی و ئیسلامیدا ده کاته وه.

له خوای گه وه داواکارم نووسهری خۆشه ویست ته مه نه درێژ و پشوودارتر بکات بۆ خزمه تی زیاتر و به ره مه می باشر، پرۆزایی ئەم به ره مه مه ناوازه ی لی ده کهم، و الله من وراء القصد.

د. صباح بهرزنجی

پروفسۆری یاریده ده ری

فیقه و بنه ماکانی یاسای ئیسلامی - زانکۆی سلیمانی

۱۷ - ۱ - ۲۰۰۹

پیشکشه شه به:

- په حمه تی خوا بۆ بوونه وەر، هیڼه ری ئم بهرنامه خواپیه، سهرداری پیغه مبهران، حه زره تی پیغه مبهری ئاخر زه مان (دروودی خوی لی بیت).
- هاوه لائی ئو رابه ره، ئه ستره کانی ئاسمانی خواناسی.
- موجته هیده کان، و هه موو ئو زانایانه ی که ماندوونه ناسانه تیکۆشاون، له پیناو گه یاندنی ئم زانسته دا به موسولمانان.
- مامۆستا، و خاوه نی فەزلی گه وره له سهرم، جه نابی خوالی خوشبوو عه للامه ی مه ریوانی مامۆستا مه لا حه مه ئه مینی کانی سانانی.
- شیخانی هه ورامان، پیرانی ریبازی خواپه رستی راسته قینه، رابه رانی ریبازی ته صه وفی نه قشبه ندی، به تاییه تی: شیخ محمد عثمان سراج الدین، که له خانه قای بیاره ی پیروزی ئه وندا خویندم ده ست پی کردوه و کۆتاییم پی هیناوه، خوی گه وره پاداشتیان له بریتی ئیمه و موسولمانانیش بداته وه.
- باپه ری خۆشه ویست و دلسۆزم زانای په بانی مامۆستا شیخ محمدی خۆراسانی، و باوک و دایکی به سۆزم، که به مندالی په وهرده یان کردوم، و په نجیان له گه لدا به رده وامه تاوه کو ئیستاش، خوی گه وره له ش ساغ، و عاقیبه ت خیریان بکات.
- هه موو زانست دۆستان.

نایه ته کانی میرات

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلَّذِ كَرِ مِثْلَ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ ؕ أَبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةٌ مِنَ اللَّهِ إِنْ اللَّهُ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١﴾ وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمْ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكَتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورِثُ كَلَلَةً أَوْ امْرَأَةً وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتُ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرِ مُضَارٍّ وَصِيَّةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿١٢﴾﴾

﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتُ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِن لَّمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِن كَانَتَا أُخْتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلَثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِن كَانُوا إِخْوَةً رِّجَالًا وَنِسَاءً فَلِلَّذَكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ﴾
 يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَن تَضِلُّوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٧٦﴾ ﴿سورة النساء﴾
 (صدق الله العظيم)

هوۍ دابه زینی نه م نایه تانه

جاییری کوری عه بدولای کوری عه مری خه زره جی بومان ده گیریتته وه که خیزانه که ی سهدی کوری ره بیع دوو کچه که ی سهدی هیئا بۆ خزمه تی خه زره تی پیغه مبه ر، و عه رزی کرد: نه ی پیغه مبه ری خوا، نه م دوانه کچی سهدی کوری ره بیع، باوکیان له خزمه تی جه نابتدا له غه زای ثوحود دا شه هید بو، وه مامه که شیان هه موو مالّه که ی بردون، و هیچی بۆ به جی نه هیشتوون، خو جه نابیشته زانیت که ته گهر مالیان نه بیته، که س نایاغوازیته، خه زره تیش فهرمووی: با خوی گه وره خوۍ بریار له مه دا بدات. ئیتر نایه ته کانی میرات دابه زین، پاشان خه زره تیش ناردی به شوین مامه که یاندا، و پیی فهرموو: دوو سییه کی مالّه که بده به دوو کچه که ی سهد، و ههشت یه کیشی بده به دایکیان، و هه رچیشی مایه وه بیبه بۆ خۆت. (۱)

ههروه ها جاییری بومان ده گیریتته وه: که خه زره تی پیغه مبه ر و ئیمامی ته بو به کر به پیاده ره وی هاتن بۆ سهر دانم، له و کاته دا نه خو ش بووم له به نی سه له مه، که خه زره ت بینیمی ناگام له خو م نه، و بی هو شم، داوای کرد که ناوی بۆ بهینن، تا وه کو ده ست نوێژ بشو ریت، ئاوه که یان بۆ هیئا، و ده ست نوێژه که ی شو رد، و هه ندیک ناوی لی پر شاندم، ئیتر به ناگا ها تمه وه، بینیم که خه زره ته، عه رزم کرد: قوربان ده فهرمو ویت چی بکه م به مال و سهروه ته که م؟ ئیتر نایه ته کانی میرات دابه زین. (۲)

(۱) الترمذی ۲۰۹۲، ابن ماجه ۲۷۲۰، أحمد ۱۴۸۴، المستدرک ۷۹۵۴، ۷۹۹۵، السنن الکبری ۱۱۹۹۹.

(۲) البخاری ۴۳۰۱، مسلم ۱۶۱۶، السنن الکبری ۱۱۹۸۱، النسائی الکبری ۶۳۲۳.

جا نه‌گه‌رچی نهم دوو ریوایه‌ته له رواله‌تدا جوړه نه‌گوښایه‌کیان پی‌وه دیاره،
چونکه دوو پروودای جیاوازن له‌پرووی کات و شوینه‌وه، بویه ده‌کریت بیرسین: چۆن
نهم ثایه‌تانه له هه‌ردوو پرووداوه‌که‌دا دابه‌زیون؟!

زانایان ده‌فرموون: ثایه‌ته‌کان سی ثایه‌تن، سه‌ره‌تاکه‌یان که به (يُوصِيكُمْ
اللَّهُ فِيْ اَوَّلٰدِكُمْ) ده‌ست پی ده‌کات، له پرووداوه‌که‌ی کچه‌کانی سه‌عددا
دابه‌زیوه، و کۆتاییه‌که‌شیان که به ﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيْكُمْ فِي
الْكُلَّةِ﴾ ده‌ست پی ده‌کات، له پرووداوه‌که‌ی جابیردا دابه‌زیوه. ^(۱)

(۱) فتح الباري ۸ / ۲۴۴. عمدة القاري ۱۸ / ۱۶۷، تحفة الأحوذی ۶ / ۲۲۸. ابن کثیر ۱ / ۶۰۷.

بسم الله الرحمن الرحيم

<p>ووارث الخلق، وباعث الرّمم بمقتضى حكمته، وعدله هَدَى إلى منهج دينك الشذي بلا مماثل، ولا موافق حُجِبَ عن إبصار كلّ حسنه وملّة ناسخة كلّ الملل والعصبات وذوي الأرحام (^۱)</p>	<p>أحمدك اللهم مؤتي الحكم وقاسم التّراث بين أهله مصلّيًا على نبيك الذي مَنَ حسنّها مباين الخلائق بل كلّ مَن شاهده بعينه مَن جاء بالقرآن خير ما نزل وآله، وصحبه الكرام</p>
---	---

(۱) قطر العارض في علم الفرائض / شيخ مدعروفى نودى.

پیشه‌کی:

یه کیك لهو زانسته هه‌ره گرنه‌ی که پیوسته هه‌میشه و به‌رده‌وام له ناو موسولماناندا کۆمه‌لیك هه‌ستن به‌ ته‌رخان کردنی به‌شیک له کاتی خۆیان بۆ فیروونی، بریتیه له زانستی چۆنییتی دابهش کردنی میرات (فرائض) به‌پیتی شه‌ریعه‌تی ئیسلام، چونکه ئهم زانسته په‌یوه‌ندی به‌ به‌شیک له‌ دنیا و واقعی مرۆفه‌کانه‌وه هه‌یه، ئه‌ویش به‌وه‌ی که ئه‌گه‌ر که‌سیك بریت، ئایا ئه‌وه‌ی که له‌پاشی به‌جی ده‌میئن چي به‌سه‌ر دیت؟ و برپاری شه‌ریعه‌تی ئیسلام له‌باره‌یه‌وه چیه؟

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت:

﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾ (۱۲۲)

التوبة.

بۆیه ده‌بینین هه‌م له‌ فه‌رمووده‌کانی حه‌زه‌تی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خوای لی‌بیت)، و هه‌م هاوه‌لان و زانایانیشدا زۆر جه‌خت کراوه‌ته‌وه له‌سه‌ر فیروونی. عبد الله ی کورپی عه‌مری کورپی عاص بۆمان ده‌گیڕیت‌ه‌وه که پیغه‌مبه‌ر (دروودی خوای لی‌بیت) فه‌رموویه‌تی:

العلم ثلاثة: و ما سوى ذلك فهو فضل: آية محكمة، و سنة قائمة، و فريضة عادلة. (۱)

(۱) أبو داود ۲۸۸۵، ابن ماجه ۱ / ۲۱ / ۵۴، المستدرک ۷۹۴۹، السنن الکبری ۱۱۹۵۲، دار قطني کتاب الفرائض / ۲، عمدة القاري ۲۳ / ۲۳۱.

واته: ئەو زانستەى كه له پيش هه‌موو زانسته‌كانى تره‌وه پيوسته م‌روژ كاتى خوى له‌گه‌لدا خه‌رج بكات برىتبه له‌م سى زانسته، ئيت‌ر زانسته‌كانى تر جگه له‌مانه زياته زانستن _ خو نه‌گه‌ر بزاترين باشه _، ئەو سىانه‌ش برىتين له: زانستى زانىنى مانا و ته‌فسىرى قورئانى پ‌روژ، و زانستى مانا و ليك‌دانه‌وى فه‌رموده‌كانى پ‌يغه‌مبه‌ر (درودى خ‌واى لى بيت)، و زانستى دابه‌ش‌كردنى ميرات به شيوه‌يه‌كى دادپه‌روه‌رانه له نيتوان ميرات به‌رانا.

عبداللّه ي كورى مه‌سعود ده‌گير‌پ‌يته‌وه كه پ‌يغه‌مبه‌ر (درودى خ‌واى لى بيت) فه‌رمويه‌تى:

تعلموا الفرائض و علموها الناس، فإني امرؤ مقبوض، و إن هذا العلم سيقبض، و تظهر الفتن حتى يختلف الرجلان في الفريضة، فلا يجدان من يفصل بينهما. ^(۱)

واته: زانستى دابه‌ش‌كردنى ميرات فيرين، و كه‌سانى تريش فيريكه‌ن، چونكه منيش ده‌مرم و له‌ناوتان نامينم، وه ئەم زانسته‌ش به‌ره‌و نه‌مان ده‌چيت، و ئاشوب و فيتنه په‌يدا ده‌بيت، به‌جۆريك كه نه‌گه‌ر دوو كه‌س ناكۆك بن له چۆنيتى دابه‌ش‌كردنى ميرات له‌نيتوان خ‌وياندا، ئەوا كه‌سيكيان ده‌ست ناكه‌ويت كه له‌يه‌كيان بكاته‌وه و برپارى دروست بدات له نيتوانيان دا.

ئەب‌و هوره‌يره ده‌گير‌پ‌يته‌وه كه پ‌يغه‌مبه‌ر (درودى خ‌واى لى بيت) فه‌رمويه‌تى: تعلموا الفرائض فإنها من دينكم، و إنها نصف العلم، و إنها أول علم ينزع من أمتي. ^(۲)

(۱) ابن ماجه ۲۷۱۹، المستدرک ۷۹۴۸، عمدة القاري ۲۳ / ۲۳۱، فتح الباري ۱۲ / ۵.
(۲) سنن الدارمي ۲۸۵۸، المستدرک ۷۹۵۳، الكبير ۸۷۴۳، ابن أبي شيبة ۳۱۰۳۲، السنن الكبير ۱۱۹۵۹، ۱۱۹۵۰.

واته: زانستی دابهش کردنی میرات فیږبن، چونکه به‌شیکی ټاينه‌که‌تانه، وه نیوهی زانسته‌کانه، و یه‌که‌م زانسته که له‌ناو ټومه‌ته‌که‌مدا هه‌لده‌گیریت و نامینیت.

جا زانایان له مانای (وانها نصف العلم) دا لیکدانه‌وهی جیاوازیان هه‌یه: هه‌ندیک فەرموویانه: نیوهی زانسته‌کانه، چونکه هه‌موو مروّشه‌کان به‌گشتی له یه‌کیک له‌م دوو حاله‌ته‌دا ده‌بن: یان ژیان، یان مردن، جا ټم زانسته په‌یوه‌ندی به حاله‌تی مردنه‌که‌وه هه‌یه.

هه‌ندیکی تر فەرموویانه: جوړیک یان به‌شیکی زانسته‌کانه. وه لیکدانه‌وهی تریشی بۆ کراوه.

ټیمامی ره‌ه‌ب‌ی وه‌ک ټاماژیه‌ک به‌و فەرموودانه‌ی هه‌زه‌ت، ده‌فەرمویت:
وَأَنْ هَذَا الْعِلْمُ مَخْصُوصٌ بِمَا قَدْ شَاعَ فِيهِ عِنْدَ كُلِّ الْعُلَمَاءِ
بِأَنَّهَا أَوَّلُ عِلْمٍ يَفْقَدُ فِي الْأَرْضِ حَتَّى لَا يَكَادَ يَوْجَدُ
وه هه‌زه‌تی عومه‌ری کورپی خه‌طاب فەرموویه‌تی: چوّن هه‌ول ټه‌ده‌ن بۆ
فیږبوونی قورټان، هه‌رواش هه‌ول ټه‌ده‌ن بۆ فیږبوونی فرائض.

وه له جیگه‌یه‌کی تردا ده‌فەرمویت: خوټان فیږی فرائض بکه‌ن، چونکه به‌شیکه له ټاينه‌که‌تان.

وه عبدالله ی کورپی مه‌سعود ده‌فەرمویت: خوټان فیږی قورټان، و فرائض بکه‌ن، چونکه نزیکه که که‌سیک پټویستی به زانستیک بپیټ که پټ‌تر زانیویه‌تی، یان بکه‌ویته ناو کوّمه‌له که‌سیک که هیچ شاره‌زاییان نه‌پیټ.

وه له جیگه‌یه‌کی تردا ده‌فەرمویت: ټه‌وه‌ی که قورټانی خویندوه باوه‌کو (فرائض) یش فیږ بپیټ، چونکه ټه‌گه‌ر گه‌یشته به عه‌ره‌بیکی ده‌شته‌کی و ټه‌ویش پرسپاری لی کرد: ټه‌ی کوچه‌ری، قورټان ټه‌زانی؟ جا ټه‌گه‌ر وتی به‌لی، دووباره ده‌پرسیټ: ټه‌ی فرائض؟ جا ټه‌گه‌ر وتی: به‌لی، ټه‌وا زور باشه، به‌لام ټه‌گه‌ر بللی:

نه خیر، نه و جا نه ویش پیی نه لّی: ئیتر چیت له من زیاده و چی فه زلیکت هیه له سه ر من؟! (١)

نه و جا هه ر مه سه له یه کی (فرائض) که له سه ر ده می هه زه تدا خرابیته ږوو، نه و ا یان به ئایه تی قورئان، یان به فه رمووده ی هه زه ت هه لکراوه و ږوون کراوه ته وه، به لām له پاش وه فاتی هه زه ت زانا و شاره زایانی هاوه لان ږوونیا ن کرده ته وه، به تاییه تی چوار که سیان زۆر به ناوبانگ بون له فرائض دا، که بریتی بوون له م چوار ئیمامه: (علي، و زید ی کوری ثابت، و عبدالله ی کوری عباس، و عبدالله ی کوری مسعود)، بۆیه نه گه ر له هه ر مه سه له یه کدا نه م چواره یه کده نگ بووین، نه و ا که س نا کوکی له سه ر نه بوه، وه هه ر کاتیکیش نا کوک بوونایه، نه و ا سیانیان له لایه ک، و نه و ی تریشیان له لایه کی تر ده بوو. (٢)

به لām به گویره ی فه رمووده یه کی هه زه تی پیغه مبه ر که له زۆریک له کتیبه هه دیسیه کانداهاته، زیدی کوری ثابت، له ناو ئومه تی هه زه تدا له هه موو که س شاره زاتره له م زانسته دا، وه ک ده فه رمویت:

أرحم أمتي بأمتي أبو بكر. وأشهدهم في دين الله عمر. وأصدقهم حياء عثمان. وأقضاهم علي بن أبي طالب. وأقرؤهم لكتاب الله أبي بن كعب. وأعلمهم بالحلال والحرام معاذ بن جبل. وأعرضهم زيد بن ثابت. ألا وإن لكل أمة أمينا. وأمين هذه الأمة أبو عبيدة بن الجراح. (٣)

(١) الترمذي ٢٠٩١، المستدرک ٧٩٥٠، ٧٩٥١، السنن الکبری ١١٩٥٣، النسائي الکبری ٦٣٠٦، ٦٣٠٥.

(١) مغني المحتاج ٣ / ٢، الكنوز الملية ١٥٠ - ١٥١.

(٢) ابن ماجه ١٥٤، الترمذي ٣٧٩٠، ٣٧٩١، أحمد ١٤٠٢٢، ابن حبان ٧١٣١، المستدرک ٥٧٨٤، عبد الرزاق ٢٠٣٨٧، النسائي الکبری ٨٢٤٢، هو حديث حسن أخرجه أحمد

له ناو تابعینیشدا کۆمه‌لێك ناوبانگیان ده‌ركردبوو، كه به‌ناوبانگترینیان: سه‌عیدی كورپی موسه‌یه‌ب، و عوروه‌ی كورپی زوبه‌یر، و قاسمی كورپی موحه‌مه‌د، و خاریجه‌ی كورپی ئیمامی زه‌ید، و ئه‌بو به‌كری كورپی حارث، و سوله‌یمانی كورپی یه‌سار، و عوبه‌یدولائی كورپی عه‌بدولاً.^(۱)

كاتێك كه زانایانی ئیسلام له‌پاش سه‌رده‌می هه‌زره‌تی پێغه‌مبه‌ر باسیان له‌م زانسته‌ كردوه، وه‌ك زانستی‌كی سه‌ربه‌خۆ له‌ زانسته‌ فیه‌هیه‌كان باسیان كردوه، هه‌ربۆیه‌ هه‌ندی‌كیان كتیبی تایبه‌ت، و سه‌ربه‌خۆیان تییدا نویسه‌، كه سه‌ره‌تاكه‌ی ده‌گه‌رپێته‌وه‌ بۆ سه‌ده‌ی دوهم و سێیه‌می كۆچی، كه له‌ لایه‌ن زانایانی وه‌ك: (ابن شه‌رمه‌، و ابن أبی لیلی، و أبو ثور)، بۆیه‌ له‌و دوو سه‌ده‌یه‌دا كه زانایان كتیبی فیه‌هیه‌یان داناوه، بابه‌تی (فرائض) ی تییدا نه‌بوه. وه‌ك كتیبی (الأم) ی ئیمامی شافیه‌ی، و هه‌ردوو كتیبی (الجامع الكبیر، و الجامع الصغیر) ی موحه‌مه‌دی كورپی هه‌سه‌ن، به‌پێچه‌وانه‌ی كتیبی فه‌رمووده‌كانی هه‌زره‌ت، كه وه‌ك چۆن بابه‌ته‌ فیه‌هیه‌كانیان له‌خۆگرتبوو، هه‌روا بابه‌تی (فرائض) یشیان تییدا‌بوو، وه‌ك كتیبی (موطأ) ی ئیمامی مالك، و (مصنّف) ی ابن أبی شیبه‌، و صحیحی بخاری، و مسلم.^(۲)

به‌لام له‌ سه‌ره‌تا و ناوه‌راستی سه‌ده‌ی چواره‌مدا ئیتر كتیبه‌ فیه‌هیه‌كان، هه‌موو بابه‌ته‌ (فرائض)یه‌كانیان له‌خۆ ده‌گرت، وه‌ك (رسالة ابن أبی زید) له‌ مه‌زه‌به‌ی مالیکی، و (مختصر القدوري) له‌ مه‌زه‌به‌ی حه‌نه‌فی، ئیتر هه‌ر به‌م شیوه‌

وأصحاب السنن وصححه الترمذي وابن حبان والحاكم من رواية أبي ليابة عن أنس فتح الباري / ۱۲ / ۲۰.

۳) مغني ابن قدامة ۲ / ۶۷.

۱) بروانه: الموسوعة الفقهية / حرف: الهمزة، كلمة: إرث، موضوع: علاقة الإرث بالفقه ۳ / ۱۷ - ۱۸.

هه‌تاوه‌کو ئیسته‌ش زانایانی شهرع له کتیبه‌کانیاندا باس له ته‌واوی مه‌سته‌له‌کانی ئەم زانسته‌گرنگه‌ده‌که‌ن، ئەگەرچی هه‌ندیکیان کتیبی تایبه‌تی له‌سه‌ر داده‌نین.

بیگومان زانایانی کوردیش پۆلی به‌رچاویان بینوه‌له‌م بواره‌دا، بۆ تیگه‌یاندنی موسولمانان، و پیگه‌یاندنی میرات به‌رانی هه‌زره‌تی پیغه‌مبه‌ری سه‌روه‌رمان (درودی خوی لییت) چی به‌ده‌رس وتنه‌وه، و چی به‌نوسین، درێغی‌یان نه‌کردوه، شه‌و و پۆژی خۆیان خسته‌ته‌سه‌ریه‌ك له‌م پیناوه‌دا.

ده‌یان و سه‌دان زانای وه‌ك: نۆدشی، و مه‌لا ئه‌به‌به‌كه‌ری موصه‌نیف، ئیبنو ئاده‌م، و قه‌ره‌داغی، و پینجوبینی، و بالکی، و چروستانی، و مه‌لای گه‌لاله‌.... و زۆیکی تریشیان تیدا هه‌لکه‌وتوه.

جا ئەگەرچی ئەوه‌ی که به‌رده‌ستی من که‌وتوه له‌نوسراوی زانایانی گه‌له‌که‌مان، چهند نوسراویکی که‌مه‌که‌ به‌په‌نجه‌ی ده‌ست ده‌ژمیترین، به‌لام بیگومانم که‌ زۆریکی تریش هه‌یه‌ من به‌خزمه‌تیان نه‌گه‌یشتم.

کتیبه‌ کوردی‌یه‌کانیش ئەمانه‌ن:

(۱) فرائضی کوردی / دانراوی مامۆستا مه‌لا محمدي کورپی مه‌لا أحمدی دیلێژه‌یی / که‌پازده‌لاپه‌ره‌یه، له‌چاپخانه‌ی ژیان له‌سوله‌یانی له‌سالی / ۱۹۳۸ ی زاینی چاپ کراوه.

(۲) شه‌ریعه‌تی ئیسلام / دانراوی زانای خواناسی ده‌ست نورین، مامۆستا مه‌لا عبد‌الکریم ی موده‌پرس (بیاره)، که‌کتیبیکی فیه‌یه‌یه، یه‌کیك له‌باسه‌کانی بریتیه له‌باسی (میرات و فرائض).

(۳) به‌شکردنی میرات له‌شه‌ریعه‌تی ئیسلام و یاسادا / دانراوی دکتۆر محمد أحمد گه‌زنه‌یی‌یه.

(۴) دهستوری میرات / نهم کتیبه له سهره تادا بریتی بوه له دهرسی فرائض شرح المنهج ی قاضی زکریا، که ماموستا مهلا (سید نجم الدین طه) وتوویه تی به فه قیکانی، نهوانیش له کاسیت دا توماریان کردوه، له پاش خوئی وهک وه فایهک له ریگهی (جعفر محمد الماس) هوه ناماده کراوه، و به چاپ گهیه نراوه.

(۵) پرووناکی (رب العالمین) پروونکردنه وهی (منهاج الطالبین) دانراوی زانای پایه بهرز جه نابی ماموستا مهلا عه بدولای ههرته لییه، که پروونکردنه وهی مینهاجی نیمامی (نووی) ه، که باس له هه موو بابه ته فیهقییه کان دهکات، و که به شیکیشی بابه تی (فرائض) ه.

(۶) بهشکردنی میرات، پروونکردنه وهی (قطر العارض فی علم الفرائض) للشیخ معروف النودهی) دانراوی ماموستا مهلا عه بدولای ههرته لییه. خوای گه وره پاداشتی به خیریان بداته وه له بهرانبهر نهو هه موو خزمه ته دا که کردوویانه، و نهوانه شیان که ماون و له ژیاندان، بهرکه ت بخته ته مهن و پینوسیا نه وه.

جا نه گهرچی من خوم به سواری نهو مهیدانه نازانم، بهلام سهرچاوهی هه موو نه وهی که دهینوسم بریتییه له هه لقولای کانی زولال و پروونی نهو ناوداره خواناسانه، که بو سالانیک له خزمه تیاندا چوکی شاگردیمان داناوه، به ئومیدی بههره داربون، که سوپاس بو خوا نا ئومید نه بووین.

بویه داواکارم له هه موو نهو ماموستا بهریزانیهی که نهم کتیبه دیته بهردهستیان، ههر هه لیهک که دهیبین چاکی بکه نه وه، چونکه هه موو که سینک پرووبه پرووی هه له دهبیته وه ته نهها سهرداری پیغه مبهران نه بیته.

له هه مان کاتدا ده مهویت نه وه بلیم که: إنما العلم بالتعلم. جا ئاموزگاری دوستانه م بو هه موو برایهک نهویه که: نه گهرچی نهم نوسراوه یارمه تی ده ریکی باش ده بیته، بهلام نابیت وهایان لی بکات که پشت له خویندنی نهم زانستانه

بکهن، بهلکو دووباره و دهباره دهکهمهوه که بچنه خزمهتی ماموستاکان،
تاوهکو نهوهی که فیژی دهبن جیگهی سودی خوین و موسولمانانیش بیت.
جا لهبر نهوهی که ئیجتههاد و فهتواکانی ئیمامی شافعی له فرائض دا له
زۆرینهی مهستهلهکاندا به وینهی فهتواکانی زیدی کوری ثابته.^(۱)
ئیمامی رهحبهی دهفهرمویت:

وَأَنْ زِيْدًا خَصَّ لَا مُحَالَةً   بِمَا حَبَاهُ خَاتَمُ الرِّسَالَةِ
مَنْ قَوْلُهُ فِي فَضْلِهِ مِنْهَا   (أَفَرَضَكُمْ زَيْدٌ)، وَنَاهِيكَ بِهَا
فَكَانَ أَوْلَىٰ بِاتِّبَاعِ التَّابِعِي   لَا سَيِّمًا، وَقَدْ نَحَاهُ الشَّافِعِيُّ

بۆیه من دهمهویت لهم کتیبهمدا ههموو بابتهکانی ئەم زانسته گرنه پوون
بکهمهوه، بهو پییهی که را و بۆچوونی ئەو دوو زانا موحتههیده پایه بهرزهی
لهسهره، بهلام به شیویهکی گشتی ههولم داوه که لهم کتیبهدا لهسهر ئەم چهند
خاله پڕۆم:

(۱) بههۆی نهوهی که یهکیک له مهبهست و ئامانجهکانی هۆنراوهی فیژکاری
(الشعر التعليمي) نهویه که به ئاسانی لهبر دهکریت، بهلام لهبر نهوهی که
هیچ نوسراویکم لهم بارهیهوه به زمانی کوردی بهردهست نهکهوت، بۆیه هاتووم له
ههه جیگهیه کدا که به پیویستم زانیبیت شیعی عهرهیم تییهه لکیش کردوه،
لهبر زیاتر پوونی، و سوود گه یاندن.

(۲) ههه ئایهتیک که هینابیتم، تهنها ژمارهی ئایهتهکه، و ناوی سورهتهکهه
باس کردوه، ئیتر خۆم نهگه یاندوه ته تهفسیری ئایهتهکه، بهلکو تهنها وه
سههراوهی بریاره شهههیه که هیناومه.

(۱) بۆ فهتواکانی ئیمامی (زید) برهوه: موسوعة زید بن ثابت / کلمه: ارث / الدكتور محمد
رواس قلعةجي / دار النفائس / ط ۱ / ۱۴۱۳ - ۱۹۹۳.

(۳) هەر فهرموده‌یه کی هه‌زه‌تی پێغه‌مبه‌رم هه‌ینابیت، له‌ خواره‌وه‌ ئاماژه‌م ته‌نها به‌ ژماره‌ی فهرموده‌ که‌ کردو له‌و سه‌رچاوانه‌ی که‌ ناوم هه‌یناون.

(۴) له‌ زۆر جیگه‌دا به‌ گوێره‌ی پێویست کلێشه‌ی تایبه‌تیم بۆ بابته‌که‌ن کردو.

(۵) خالبه‌ندی، و دابه‌ش کردنی ته‌واوم بۆ هه‌مو ئه‌و باسانه‌ کردو که‌ له‌ زۆریک له‌ کتێبه‌کاندا هەر به‌شیوه‌یه‌کی درێژ و به‌ تیکه‌لی باس کراون.

(۶) له‌ هه‌ندیک جیگه‌دا درێژه‌م به‌ باسه‌که‌ داوه‌، ته‌نها له‌به‌ر زیاده‌ پوونی و ئاسانکاری، ئه‌گه‌نا باسه‌که‌ به‌ له‌وه‌ که‌ متریش هەر ته‌واو ده‌بوو.

(۷) ئه‌گه‌رچی ویستومه‌ ئه‌م کتێبه‌ ته‌نها له‌سه‌ر مه‌زه‌به‌ی ئیمامی شافیه‌ی بیته‌، به‌لام هەر به‌وه‌وه‌ نه‌وه‌ستام که‌ ته‌نها بۆچوونی زانایانی ئه‌م مه‌زه‌به‌ به‌ج‌مه‌پوو، به‌لکو له‌ هەر جیگه‌یه‌که‌دا که‌ به‌ پێویستم زانیوه‌، پا و بۆچونی زانایانی موخته‌هید، و مه‌زه‌به‌کانی تریشم هه‌یناوه‌. بۆیه‌ زۆرجار ئاماژه‌ ده‌که‌م به‌و کتێبانیه‌ی که‌ زانیاریم لێوه‌ هه‌یناون، و دانه‌ره‌کانیشیان له‌سه‌ر مه‌زه‌به‌ی ئیمامی شافیه‌ی نین.

(۸) ئه‌گه‌رچی بابته‌ی میراتی کۆیله‌نازاده‌ر (معتق، و معتقه‌) بابته‌تیکه‌ که‌ زانایان به‌گشتی باسیان لێوه‌ کردو، چی به‌ کورتی، یان به‌ درێژی، به‌لام من ته‌نها له‌ هه‌ندیک جیگه‌دا زۆر به‌ کورتی باسم لێوه‌ کردو، به‌هۆی ئه‌وه‌ی که‌ له‌م کات و زه‌مانه‌دا و له‌و ولاتانه‌ی که‌ کوردی لێ ده‌ژی، و میرات دابه‌ش کردن تێیاندا به‌ گوێره‌ی شه‌ریعه‌تی ئیسلامه‌، ئه‌م بابته‌ باسی نیه‌، و نه‌ماوه‌، بۆیه‌ منیش ئیستا به‌ پێویستی نازانم، ئه‌گه‌رچی بپاره‌ شه‌ریعه‌یه‌که‌ن نه‌گۆر و پوونن له‌م بابته‌دا.

(۹) به‌هۆی ئه‌وه‌ی که‌ بابته‌که‌ ئیسلامیه‌، بۆیه‌ زۆرجار هه‌م ناوی هه‌زه‌رت، و هه‌م ناوی هاوه‌لان، و زانایانی تێده‌که‌ویته‌، جا له‌به‌ر درێژ نه‌بوونه‌وه‌ی نوسراوه‌که‌ ته‌نها چه‌ند جاریک (درودی خۆی لێ بیته‌)، و (خۆی لێ پازی بیته‌) م

به کار هیتناوه، بۆیه داواکارم له هه موو به پزێك كه له هه جیگه یه كدا گه یشته به
 ناوی هه زهت، یان هاوه لآن، یان زانایان، با ئه و ئه ده به ی كه پێویسته له بهر چاوی
 بگریت، و په چاوی بکات ده ره قیان.
 هه زاران دروود له سه ر پیغه مبه ری ئیسلام، و سۆز و په زامه ندی خوداش له
 یار و یاوه ر و زانایانی پایه بهرز بیت. آمین.

دانه ر

أحمد محمد زاهد شیخ محمد

پیش نه‌وهی که بچمه ناو بابه‌ته‌کوه، به‌پیوستی ده‌زانم که بۆ چه‌ند ساتیک بچینه خزمه‌ت ژيانی نه‌و دوو ئیمامه پایه به‌رزه، به مه‌به‌ستی ناشنا بوونمان به هندیك زانیاری پیوست سه‌باره‌ت به هه‌ول و کۆشش و شاره‌زاییان، و شایه‌تیدانی زانیان له‌سه‌ر لی‌هاتویی و هه‌لکه‌وتوییان.

زه‌یدی کوری ثابت

◇ ناوی زه‌یدی کوری ثابتی کوری ضه‌حاکي کوری زه‌یدی کوری لۆزانی کوری عه‌مری کوری عه‌وفی کوری مالیکی کوری نه‌جاری نه‌نصاری خه‌زره‌جیه. به نه‌بو خاریجه و نه‌بو سه‌عید و نه‌بو ثابت بانگ کراوه.

◇ (۱۱) سال پیش کۆچ کردنی خه‌زره‌تی پیغه‌مبه‌ر بۆ شاری مه‌دینه له دایک بوه، له شاری مه‌که‌ی پیروژدا په‌روه‌رده و گه‌وره بوه. ته‌مه‌نی شه‌ش سالان بوه باوکی کوژراوه له شه‌ری نیوان نه‌وس و خه‌زره‌جدا.

◇ له ته‌مه‌نی یازده سالتیدا، کاتیک که خه‌زرت بریاری کۆچ کردنی دا، شه‌یش کۆچی کردوه بۆ شاری مه‌دینه‌ی پیروژ، ئیتر له‌وێ به ته‌واوه‌تی شاره‌زایی په‌یدا کردوه له زۆر بوادا، به‌تایبه‌تی به یه‌کیك له زانا هه‌ره پایه به‌رز و ناوداره‌کانی مه‌دینه ناسراوه له بواری قه‌زاوته و فه‌تا و قورئان و فرائض دا. ◇ نه‌گێڕنه‌وه که هه‌میشه ئیمامی عومه‌ر و ئیمامی عوئمان له هه‌موو که‌س له پیشتریان داناوه له‌م بوارانهدا.

◊ یه کیک بو له نوسهرهوان و کوکهرهوانی قورئانی پیروز له سهردهمی
حهزرتدا، له غهزای بهدردا بهشداری نهکردوه، چونکه تهمهنی کهم بو لهو
کاتهدا، بهلام له غهزای ثوحد و له غهزای خندهقدا بهشداری کردوه، و به
دهستی خوئی له غهزای خندهقدا خوژ و خاکی دهردهدا و دهیگواستهوه، جا لهو
کاتهدا هزرت چاوی لیبوو، و فرمووی: ئهو کورپه گهغه کورپیکی چاکه.

◊ له پاش جهنگی یه مامه هزرتی ئه بو به کر داوای لیکرد که قورئان به
تهواوهتی بنوسیتهوه، وهک ئیمامی بوخاری بۆمان دهگیڕیتهوه.^(۱)

◊ له سهردهمی خهلافهتی هزرتی عومهدا ههركاتیک که هزرتی عومه
سهفهری بکردایه، ئهوی دادهنا به جینشین خوئی له شاری مه دینهی پیروز.

◊ دهرسی قورئانی فرموه به عهبدولای کورپی عهباس، بۆیه عهبدولای کورپی
عهباسیش له گهژ ئهو ههموو شارهزایی و ناویانگهوه زۆرجار دههات بۆ مائی ئهم
ئیمامه، و دهیفرموو: زانست دهبیئت بگهڕیئت به شوینییدا، نهک ئهو بگهڕیئت به
شوینی تۆدا، وه جاریک دهیویست سواری ولاغه کهی بیئت، عهبدولای کورپی
عهباس هات و پهشووی ولاغه کهی بۆ گرت، ئهویش فرمووی: وهها مهکه، ئیبنو
عهباسیش فرمووی: ئا بهم شیویه فرمانمان پی کراوه که ریز له گهوره و
زانایانمان بگرین. ئهویش دهستی ئیبنوعهباسی گرت، و ماچی کرد، و فرمووی:
ئیمهش ئا بهم شیویه فرمانمان پی کراوه که ریز له خزم و خانهوادهی هزرتی
پیغه مبه بگرین.

◊ ئه بو داود و بهیههقی له خاریجی کورپی زهید بۆمان دهگیڕنهوه، ئهویش له
باوکییهوه که فرموویهتی: کاتیک که هزرتی پیغه مبه تهریفی کوچی کرد
بۆ مه دینهی پیروز، میان هیئایه خزمهتی، و عهریزان کرد: قوربان، ئهم کورپه له
هۆزی بهنی نهجاره، منیش ههفته سورتهی قورئانم خویندبوو، وه له بهرم کردبوو،

لهو کاته‌دا بۆم خوینده‌وه، هه‌زه‌تیش سه‌ری سوڤما، و فه‌رمووی: ده‌ی خۆت
فی‌ری نو‌سین و زمان‌ی جوله‌که‌کان بکه، چونکه من لی‌یان به گو‌مانم، و نه‌مین نیم
که شتی‌کیان بۆ بنوسم، نه‌وجا زه‌ید ده‌فه‌رمو‌یت: منیش نه‌مه‌یشت نیو مانگ
تی‌په‌ر بکات خۆم زۆر به باشی فی‌ری زمان و نو‌سینیان کرد، ئیتر هه‌موو جار من
کاغه‌زم بۆ ده‌نو‌سین، و ته‌گه‌ر کاغ‌زیشیان به‌اتایه من ده‌مخو‌ینده‌وه.^(۱)

◊ کۆمه‌لی‌ک له هه‌اوه‌لانی هه‌زه‌ته‌ی پی‌غه‌مبه‌ر له‌م ئی‌مامه‌وه هه‌ندی‌ک
فه‌رمووده‌ی هه‌زه‌ه‌تیان گێ‌پراوه‌ته‌وه، وه‌ک: ته‌بو هه‌ره‌یره، و ئی‌بنو عه‌ومه‌ر، و
ته‌نه‌س، و ته‌بو سه‌عه‌یدی خو‌د‌ری، و سه‌ه‌لی کو‌ری سه‌عد، و سه‌ه‌لی کو‌ری
حه‌نیف، سه‌ه‌لی کو‌ری ته‌بو حه‌شه‌مه، و عه‌بدو‌لای کو‌ری یه‌زید، وه هه‌روه‌ها
کۆمه‌لی‌کیش له تایی‌عین فه‌رمووده‌ی هه‌زه‌ه‌تیان لی‌وه گێ‌پراوه‌ته‌وه، وه‌ک: سه‌عه‌یدی
کو‌ری مو‌سه‌یه‌ب، و قاسمی کو‌ری مو‌حه‌مه‌د، و سو‌له‌یانی کو‌ری یه‌سار، و دوو
کو‌ره‌که‌ی خۆی که ناویان خاری‌چه و سو‌له‌ی‌ان بوه، وه هه‌ندی‌کی تری‌ش.

◊ له سالی (٤٥) ی کۆچی له سه‌رده‌می مو‌عاویه‌ی کو‌ری ته‌بو سو‌فی‌ان‌دا
وه‌فاتی کردوه.^(٢)

(١) أبو داود ٣٦٤٥، و السنن الکبری ٢٠١٩٤.

(٢) بروانه: الإصابة في تمييز الصحابة برقم ٢٨٨٢، أحمد بن علي بن حجر أبو الفضل
العسقلاني الشافعي / دار الجيل - بيروت / ط ١ / ١٤١٢ / تحقيق: علي محمد الحاروي /
عدد الأجزاء: ٨، الطبقات الكبرى ٣٥٩ - ٣٦١، محمد بن سعد بن منيع أبو عبد الله
البصري الزهري / دار صادر - بيروت / عدد الأجزاء: ٨، المطلع على أبواب الفقه /
محمد بن أبي الفتح البعلبي الخنبلي أبو عبد الله / المكتب الإسلامي - بيروت، ١٤٠١ -
١٩٨١ / تحقيق: محمد بشير الأدلي / جزء ١ / تذكرة الحفاظ / ١ / ٣٠ - ٣٢ / محمد بن
أحمد بن عثمان بن قايماز الذهبي أبو عبد الله / ٤ جزء. مشاهير علماء الأمصار / ١ /
١٠ / محمد بن حبان بن أحمد أبو حاتم التميمي البستي / دار الكتب العلمية - بيروت،
١٩٥٩ / تحقيق: م. فلايشهر / ١ جزء.

پله و پاییه ی لای زانایان

◊ ثابیتی کوری عوبهید ده فهرمویت: که سم نه بینیه وه ک زهید له ناو مال و مندالتی خویدا پرووخوش و نهرموو نیان بیت، و له ناو خه لکیشدا به و یقار بیت.

◊ نه گپرنه وه که ئیمامی عومهری کوری خه طاب له جیگه یه ک دا به ناوی (جاییه) وتاری ده دا، له به شیکی وتاره کهیدا فهرمووی: ههرکه سیک پرسپاری له باره ی فرائض ههیه با پیرسیت له زهیدی کوری ثابت.^(۱)

◊ عامری شه عبی ده فهرمویت: زهیدی له دوو بواردا زانا بوو: قورئان، و فرائض.^(۲)

◊ نه بو ئیسحاق له مه سروق هوه ده گپرنه وه که فهرموویه تی: که هاتمه وه مه دینه ی پیروز بینیم که یه ک له ههره زاناکانی ئه و شاره بریتیه له زهیدی کوری ثابت.^(۳)

◊ ئیبنو شه هابی زوهری ده فهرمویت: نه گهر عثمانی کوری عه فان و زهیدی کوری ثابت له ناو بچن و نه میتن، ئه و زانستی فرائض له ناو ده چییت و نامینیت.^(۴) وه له جیگه یه کی تردا ده فهرمویت: پیم وایه نه گهر زهیدی کوری ثابت فرائضی نه نویسیبایه وه، ئه و له ناو خه لکیدا نه ده ما.^(۵) ده گپرنه وه: ئه و پوژه ی که وه فاتی کرد، ئه بو هورهیره فهرمووی: ئه مپو زانای پایه بهرز و

(۱) المستدرک ۵۱۹۱، المعجم الأوسط ۳۷۸۳، سنن سعید بن منصور ۲۳۱۹، ابن أبي شيبة

۳۱۰۳۹، السنن الكبرى ۱۱۹۶۹

(۲) السنن الكبرى ۱۱۹۷۹.

(۳) مسند ابن جعد ۲۵۱۴، علي بن الجعد البغدادي / مؤسسة نادر - بيروت / ط ۱

۱۹۹۰ / ت: عامر أحمد حيدر.

(۴) الدارمي ۲۸۵۲، السنن الكبرى ۱۱۹۷۱.

(۵) السنن الكبرى ۱۱۹۷۰.

خواناسی ئەم ئومەتە وەفاتی کرد، پرجامان وایه له ده‌رگای پ‌ر سۆز و به‌زه‌یی
خودا که به ئیبنو عەباس جی‌گه‌که‌یان بۆ پ‌ر بکاته‌وه. ^(۱)

◊ سالی‌می کو‌ری عەبدول‌ا ده‌فرمو‌یت: ئەو رۆژه‌ی که زه‌ید وەفاتی کرد: ئی‌مه
له خ‌زمەت عەبدول‌ای کو‌ری عومەردا بووین، منیش وتم: ئەم‌رۆ زان‌ترین کەس
وەفاتی کرد. عەبدول‌اش فرمو‌وی: بە‌راستی زان‌ترین کەس بوو له سه‌رده‌می
ئیمامی عومەردا، ئەو کاته‌ی که موسو‌ل‌مانان به زۆری‌ک له ول‌اتاندا بلا‌و
ک‌رابو‌ونه‌وه، ئیمامی عومەر فرمو‌بو‌وی: کەس به ره‌ئی خۆی فه‌توا نه‌دات. به‌لام
زه‌یدی دانابوو له‌سه‌ر شاری مه‌دینه، که فه‌توایان بۆ بدات، له‌گه‌ڵ ئەوه‌ی که
زۆری‌ک له زانا گه‌وره به ته‌مه‌نه‌کانیش له‌وکاته‌دا له ژياندا بوون. ^(۲)

◊ ده‌گی‌رنه‌وه که ئەو رۆژه‌ی که وەفاتی کرد، عەبدول‌ای کو‌ری عەباس له‌سه‌ر
گۆ‌ره‌که‌ی راوه‌ستا‌بوو، و ئاماژه‌ی کرد به گۆ‌ره‌که و فرمو‌وی: ئا به‌م شی‌وه‌یه
زانست نامی‌ن‌یت، پیاوی وه‌ک ئەم پیاوه وەفات ده‌کات، و زانیاری وه‌های له‌لایه
که له‌لای کەسی‌تر نه‌یه، ئیتر ئەوه‌ی که پ‌ییه‌تی له‌گه‌ڵ خۆی‌دا ده‌یبات، به‌راستی
ئه‌م‌رۆ زانستی‌کی زۆر کرایه ژێر خاکه‌وه. ^(۳)

٦) المستدرک ٥٨٠٥، المعجم الكبير ٤٧٥٠، الآحاد و المثاني ٣٩٣ _ ٢٠٤٣.

١) الطبقات الكبرى ٢ / ٣٦١.

٢) المستدرک ٥٨١٠، المعجم الكبير ٤٧٤٩، ابن أبي شيبة ١١٩٨٤، السنن الكبرى
١١٩٧٧، الآحاد و المثاني ٢٠٤٢.

نیمامی شافیهی

ناوی موحه مده دی کورپی ئیدریسی کورپی عه باسی کورپی عوئمانی کورپی شافیهی کورپی سائیپی کورپی عوبه ییدی کورپی عه بدولائی کورپی عه بدویه زیدی کورپی هاشمی کورپی عه بدومه نافی کورپی قوصه ی قوره یشی مه که یی یه. له عه بدومه ناف دا له گه ل پیغه مبه ری خودا دا ده گن به یه که.

پیی ده وتریت: شافیهی به ناوی شافیع که باپیره ی سییه مه. که له غه زای به دردا له گه ل سائیپی باوکی دا موسولمان بوون.

وه له سهری دایکیه وه ناوی: موحه مده دی کورپی فاطیمه ی کچی عه بدولائی کورپی حه سه نی کورپی حوسه نی کورپی نیمامی عه لی کورپی ئه بو طالیه به. یه که له شاعیران ده فره مویت:

نور، ومن فلق الصباح عمودا	نسب کأنّ علیه من شمس الضحی
حاز المکارم، و التقی، و الجودا	ما فيه إلا سید من سید

قوناغه کانی ژیانی

◇ سالی (۱۵۰) ی کوچی له شاری (غهزه) له فه له سطين له دایک بو، که پیکه وتی سالی وه فاتی نیمامی ئه بو حه نیفه ده کات.

◇ دوا ی ئه وه ی که باوکی وه فات ده کات، و ئه و کاته ی که ته مه نی دوو سال ده بیّت، دایکی ده بیاته وه بو شاری مه که ی پیروژ، ئیتر له وی به هه تیوی گه وره ده بیّت، و زۆریک له هۆنراوه کانیان له بهر ده کات، و شاره زایی یه کی زور په یدا ده کات له زمانی عه ره بی دا.

◊ له ته مه نی (۷) سالتیدا هه موو قورئانی پیروژ له بهر ده کات.

◊ له ته مه نی (۱۰) سالتیدا (موطأ) ی ئیمامی مالیکیش له بهر ده کات، پاشان ده چیته خزمه تی زانای پایه بهرز و موفتی شاری مه که ی پیروژ (موسلیمی کوری خالیدی زهنجی) بو فیروونی زانستی شه ریعت.

◊ له بهر لیها تووی و زیره کی له ته مه نی (۱۵) سالتیدا له لایه ن ئه م زانا پایه داره وه ئیجازه ی فه تا دانی پی ده دریت، ئه گهرچی وه و تمان هه تیو به، و زۆر نه دارا و که م ده ست به.

◊ پاشان ده چیته بو خزمه تی ئیمای مالیک له شاری مه دینه ی پیروژ، و ماوه یه که له خزمه تیدا ده مینیتته وه، و (موطأ) ی له خزمه تدا ده خوینیت، و ئیمامی مالیک زۆر سه ری سوږ ده مینیت له توانا و زیره کییه که ی، بو یه ئاموژگاری ده کات و ده فه رمویت: خوای گه و ره نو ریکی خسته وه ته ناو دلته وه، ئاگات لیی بیت، و له خوا بترسه، و خو ت له تاوان بیاریزه، و ئه و نوره مه کوژینه وه، به یارمه تی خوا پله و پایه ت بهرز ده بیت. و به خزمه تی سوفیانی کوری عویه نه و فوضه یلی کوری عه یاض و مامی خو ی موحه مه دی کوری شافیع گه یشتوه و هه ندیک فه رمووده ی هه زره تی پیغه مبه ری لیانه وه گیرا وه ته وه.

◊ له سالتی (۱۸۳) ی کوچی ده پوات بو شاری به غداد، له وی دوو سال ده مینیتته وه، و زۆریک له زانیانی ئه و کاته ی ئه و شاره له ده وری کو ده بنه وه، واز له مه زه به ی خو یان ده هینن، و دینه سه ر مه زه به ی ئیمامی شافیه ی، چونکه ئه وه ی که له لای ئه و ده ستیان ده که وت لای که سیکی تر نه یان ده بینن، وه هه ر له ماوه ی ئه و دوو ساله دا کتیپیک داده نیت به ناوی (الحجة)، که به مه زه به ی کو ن ده ناسریت. پاشان ده گهریتته وه بو شاری (مکه) ی پیروژ، و ماوه یه کی تر ده مینیتته وه، و پاشان دووباره ده گهریتته وه بو به غداد، و بو ماوه یه کی تر له وی

دهمینیتهوه، و به (ناصر الحدیث) دهناسریت، و ههر لهو سالانه دا دوو جار نیمامی تههمه دی کورپی حهنبهل دیتته خزمهتی، و دهرسی شهریعت و نوصولی فیهقی له خزمهتدا دهخوینیت، تهوانه ی که مهزهه بی کونیان گپراوه تهوه بریتی بوون لهم چوار نیمامه: تههمه دی کورپی حهنبهل، و تهبو شهو، و زهغه رانی، و کهرایبسی.

◊ له کوتایی سالی (۱۹۹) و سه رتهای سالی (۲۰۰) ی کۆچی ته شریف ده بات بۆ ولاتی میصر، له ویش کتیبه کانی مهزهه بی تازه ی داده نیت، و تهوانه ی که ته مهزهه به یان لی گپراوه تهوه، بریتی بوون لهم نیمامانه: موزه نی، و بوهیطی، و ره بیعی جیزی، و ره بیعی کورپی سوله یانی مورادی. نیت ناوی به ولاتاندا بلاو ده بیتهوه، پۆل پۆل زانیان له عیراق و شام و یه مهن و ناوچه کانی تره وه دین بۆ خزمه تی بۆ دهرس خویندن. نیمامی رازی له کتیبه که یدا به ناوی (مناقب الشافعی) ده گپرتته وه که موحه مه دی کورپی حه مدانی کورپی سوفیانی به غدادی فره موویه تی: جاریک هاته خزمه تی ره بیعی کورپی سوله یان، بینیم نزیکه ی (۷۰۰) تهسپ و ولاغی سواری له بهر دهرگای ماله که یدا وهستا بوو، خاوه نه کانیان دانیشته بوون بۆ گو یگرتن له کتیبه کانی نیمامی شافعی .

◊ له رۆژی جومعه له کوتایی مانگی رهجه بی سالی (۲۰۴) ی کۆچی وه فات ده کات، و ههر تهو رۆژه له پاش نویشی عه صر تهسپه رده ی خاکی ده کهن له (قه رافه).^(۱)

(۱) بۆ تهواوی تهو زانیاریانه ی که له سه ر نیمامی شافعی نوسراوه بپوانه: الفقه الإسلامی و أدلته / ۱ / ۴۹ - ۵۱، المجموع / ۱ / ۲۲ - ۲۹، إعانة الطالبین / ۱ / ۱۶، حاشية الباجوري على شرح الشنشوري على الرحبية / ۳۸، تاریخ دمشق / المؤلف: ابن عساکر / ۸ / ۳۶۰ - ۳۶۱. مصدر الكتاب: ملفات وورد من علی ملتقى أهل الحديث

<http://www.ahlalhddeeth.com> * ترقیم الکتاب موافق للمطبوع والکتاب

مذیل بحواشی الحق علی شیری، و مختصر تاریخ دمشق لابن منظور. و الحمدون من

حاله ته کانی ژيانی

◊ وهك باسماڼ كړد: ئەم ئيمامه پايه بهرزه به ههتيوي گهوره بوه، زۆر نه دار و دهست كورت بوه، له گهڼل ئهوه شدا زۆر بهرهدار و سهركهوتوو بوه له ژيانيدا.

◊ خۆي دهفهرمويت: چومه خزمهتي ئيمامي ماليك و هه موو موه طهئم له بهر بوو، ئهويش فهرمووي: كه سيك بانگ بكه باوه كو بۆت بخوينتهوه. منيش وتم: خۆم ده بخوينمهوه. ئيتر هه موويم به له بهر كراوي بۆ خویندهوه، ئهويش زۆر سهري سوپما، بۆيه فهرمووي: ته گهر كه سيك به ختهوه و سهركوتوو بيت، ئهوه ئەم كوپه گه نجهيه.

◊ له ته مه نه ي پانزه سالتدا له بهر ليها تووي و زيره كي خۆي له خزمهتي (موسليمي كوري خالیدی زهنجی) دا ده بيت، ئهويش پي ده فهرمويت له و ته مه نه كه مه دا: فه تاو بده، ئيستا كاتي فه تاو دانت هاتوه.

◊ يه كه م كهس بوه كه كتیبي له زانستی (أصول الفقه) دا نوسيوه.

◊ شهوي دابهش كردهبو بۆ سي بهش: به شيك بۆ زانست، و به شيك بۆ نويز، و به شيكيش بۆ خهو.

◊ هه موو رۆژي ك قورثاني به ته واوه تي خویندهوه، و له مانگي په مه زاندا شهست جار قورثاني به ته واوه تي خویندهوه له ناو نويزدا.

◊ خۆي دهفهرمويت: ماوه ي شازده سال ده بيت تي سكي خۆم نام نه خواردوه، چونكه زۆر خواردن لاشه گران دهكات، و دل پهق دهكات، و ژيري زيره كي كز دهكات، و خهو دينيت بۆ مروڤ، و سستي دهكات له خودا په رستي دا.

◊ هه رگيز سویندی نه خواردوه، نه به راست، و نه به درۆ.

◊ نه گهر پرسپاری له باره‌ی مه‌سته‌له‌یه‌که‌وه لى بکرایه، راده‌وه‌ستا، عدريان نه‌کرد: قوربان بؤ وه‌لام ناده‌یه‌وه؟ نه‌ویش ده‌یفه‌رموو: با بزاتم وه‌لام دانه‌وه باشه، يان بى ده‌نگى.

◊ نه‌گيږنه‌وه که سوفیانی شمورى نه‌گهر پرسپاریکی ته‌فسیر، يان شه‌ریعه‌تى لى بکرایه، نه‌ویش لای ده‌کرد به‌لای ئیمامی شافیه‌ی‌یه‌وه که نه‌و کاته زور گه‌نج بو، ده‌یفه‌رموو: پیرسن له‌و کورپه گه‌نجه.

◊ جارێک ده‌چيته لای سهرتاشيک بؤ سهر چاک کردن، قژيکی دريژ و پوښاکيکی توژاوی و کوڼی له‌به‌ردا ده‌بيت، سهرتاشه‌که‌ش به‌ بيژيکه‌وه پيی ده‌ليت: بچؤ بؤ لای يه‌کيکی تر. نه‌ویش که‌سيکی له‌ خزمه‌تدا ده‌بيت، پيی ده‌فه‌رمويت: پاره‌ت پيیه‌ بيده به‌م سهرتاشه، نه‌ویش ده‌ دیناری پيی ده‌بيت، ده‌يدات به‌ سهرتاشه‌که، و ئیمامی شافیه‌یش به‌ دلته‌نگی و بى تاقه‌تى يه‌که‌وه ده‌فه‌رمويت:

عليّ ثياب، لو تُباع جميعها   بفلس، لکان الفلس منهن أكثرا
وفيهن نفس، لو يُقاس ببعضها   جميع الوری، کانت أجلّ وأخطرا

پله‌و پایه‌ی لای زانایان

◊ نه‌م زانا پایه‌ به‌رزه موخته‌هیدی موطله‌قی سهر به‌خؤ بو، زور شاره‌زا بو له‌م بوارانه‌دا: (الفقه، و الحديث، و أصول الفقه).

◊ ئیمامی نه‌حمده ده‌فه‌رمويت: ئیمامی شافیه‌ی شاره‌زاترين که‌س بو له‌ قورئان و سونه‌تى پيغه‌مبه‌ردا. وه‌ له‌ جيگه‌یه‌کی ترده ده‌فه‌رمويت: هيچ که‌س نيه که ده‌ستى قه‌له‌می گرتبيت، و شتى نوسيبيت، و فه‌زلى ئیمامی شافیه‌ی له‌سه‌ر نه‌بيت. وه‌ له‌ جيگه‌یه‌کی ترده ده‌فه‌رمويت: نه‌مده‌زانی ناسيخ و مه‌نسوخى فه‌رموده‌کانى حه‌ززه‌ت له‌يه‌ک جيا بکه‌مه‌وه، تاوه‌کو هاته‌ خزمه‌تى ئیمامی شافیه‌ی.

◇ یونسی کورې عهبدولنه علا ده فرمویت: نه گهر کومه لیکي زور له زانایان کوبکه یته وه، نهوا زانست و ژیری نیمامی شافیعی بهشی هه موویان ده کات.

◇ نیسحاقی کورې راهه وه یهی ده فرمویت - نه حمده دی کورې حنه به لم پی گه یشته، فرمووی: وهره با که سیکت نیشان بدهم که تاوه کو ئیستا که سی وه هات به چاو نه دیییت. نهوجا فرمووی: بردمی بو خزمه تی نیمامی شافیعی.

◇ نه بو شور ده فرمویت: وینه ی نیمامی شافیعی نه دیوه، و ناشی بینم. وه له جیگه یه کی ترده ده فرمویت: هه رکه س بلیت: که سیکی دیوه وه نیمامی شافیعی له شهرع زانی، و په وان بیژی، و شاره زایی، و لیها تووییدا، نهوه دروزه، چونکه نه نیمامه تاوه کو له زیاندا بو هاو وینه ی نه بو، وه کاتیکیش وه فاتی کرد که سیک نه بو جیگه ی بگریته وه.

◇ قاسمی کورې سه لام ده فرمویت: زانای ته واو شاره زای وه نیمامی شافیعی نه دیوه.

◇ عهبدولای کورې نیمامی نه حمده ده فرمویت: پرسیم له باوکم: نیمامی شافیعی چۆن پیاوړیک بو؟ چونکه زور ده تبینم دوعای خیری بو ده که یت. نهویش فرمووی: کورې خوم، نیمامی شافیعی وه ک خور وه هابوو بو دنیا، و وه له ش ساغی وها بوو بو لاشه، جا نه دووانه هیچ شتیک هیه جیگه یان بگریته وه؟!، وه فرمووی: (٣٠) سی سالیس ده بیت من هیچ شه ویک نیمامی شافیعی له بیر نه چوه له دوعای خیردا.

◇ مه فوظی کورې نه بو ته ویده به غدادی ده فرمویت: له (المسجد الحرام) نه حمده دی کورې حنه به لم ده بیني که له مه جلیسی نیمامی شافیعی دا داده نیشته، روژتیک عه رزم کرد: نهوه سوفیانی کورې عویه ی نهیه له و گوښه ی مزگه و ته دا ده رس ده لیتنه وه، که چی تو لای نه دم داده نیشته؟! نهویش فرمووی: نه مه ی لای نیمامی شافیعی له ده ست ده رده چیته، به لام نه وه ی لای نه وه له ده ست ده رنا چیته.

◇ زه عفهرانی ده فهرمویت: زانایانی هدیث نوستبون، هه تاوه کو ئیمامی شافعی هات، و خه بهری کردنه وه.

◇ هه زه رته پیغه مبهه فهرموویه تی: " لا تسبوا قریشا فإن عالمها یلأ الأرض علما. (١)

واته: جنیو مه ده ن به هۆزی قورهیش، چونکه زانای ئه وه هۆزه به زانست دونیا پر ده کات، واته زانستی زانای قورهیش به هه موو دونیادا بلاو ده بیته وه. زۆریک له زانایان ئه وه فهرمووده یه یان وه ها لی کدا وه ته وه که ئه وه زانایه ئیمامی شافعی یه.

◇ هه موو زانایان یه کده نگن له سه ر متمانه و نه مانه ت و داد په روهری و له خوا ترسی و پارێزکاری و پاکی و نه فس به رزی و په وشت جوانی و پایه داری و به خشنده یی ئه م ئیمامه گه وره یه. بۆیه فهرموویانه: هه رچه ند له وه سفیدا بنوسیت، هیشتا هه ر که مه ر خه می، و مافی خۆیت پی نه داوه.

ئه و جا له پاش ناشنا بوو غان به ژیا نی هه ریه ک له و دوو زانا پایه به رزه خواناسه دلسۆزه، ده چینه سه ر ناوه رۆکی بابه ته که، به شیوه یه ک که هه ول ده ده ی ن ته واوی مه سه له کان و با سه کانی ئه م زانسته له هه وت به شی سه ره کیدا کۆ بکه ی نه وه: به شی یه که م: با س له بنه ما گشتی یه کانی ئه م زانسته ده کات، به پیتناسه، و بابه ت، و مه به ست و ئامانج، و سه رچا وه ی بریاره کان، و سه ره تایه کی میژووی، و به پله پله هاتنی یاسای میرات، و حیکمه ته کانی دانانی ئه م یاسایه،

(١) مسند الطیالسی ٣٠٩، معرفه السنن والآثار للبيهقي - باب ذکر مولد الشافعي رحمه الله تعالى وتاریخ وفاته ومقدار سنه: حدیث: ٩٩، السنه لابن أبي عاصم - باب فی فضل عالم قریش حدیث: ١٣٠٤، حلیه الأولیاء ٦ / ٢٩٥.

وړوکنه کان، و هوښه کان، و مهرجه کان، و ړیگره کانی میرات بردن، و له کوټاییشدا ټو مافانهی که په یوه ستن به میراته وه.

به شی دوهم: باس له میرات بهر ده کات، چند جوړی هه یه؟، چوڼ میرات ده بهن؟، ژماره یان چنده؟، خاوهن به شه کان کین؟، عه صبه کین؟ چند جوړی هه یه؟ بې بهش کردن له میرات؟ و ته وای ټو حاله تانهی که میرات بهرانی تی ده که ویت.

به شی سدی یه: باس له حیسابی فرائض ده کات، نیسبه تی نیوان ژماره کان، ټه صلی مه سته له کان، چندیان عه ولیان تیدا ده کریت؟ عه ول چیه؟ و چوڼیتی ساغ کردنه وهی مه سته له کان، و له کوټاییشدا باسی مونا سه خات.

به شی چوارهم: باس له گه راندنه وه (ردی) پاشا وهی به شی میرات بهر کان به سه ریاندا ده کات.

به شی پینجهم: باس له (ذوي الارحام) ده کات، کین؟ میرات ده بهن، یان نا؟ نه گهر میرات بهن، چوڼی ده بهن؟

به شی شه شه م: باس له میراتی هه ندیک که س ده کات که حاله تی تاییه تیان هه یه، وه که حاله تی ون بوو (المفقود)، و کوړپه ی ناوسک (الحمل، الجنین)، و نیره موک (الخنثی).

به شی حه و ته م: باس له هه ندیک مه سته له ی ناودار ده کات له فرائض دا.

له کوټاییشدا: باس له بابه تی کی زیندوی هه ستیار ده کات، که له دونیای نیستادا ناحه زانی ثاینی پړوژی نیسلام، وه که رهنه به کاری ده هی نن دژی ټم ثاینه، که ټه ویش: تی گه یشتنی هه لیه له نایه تی ﴿فَلَوْلَا دَرُ مِثْلَ حَظِّ الْأُنثَيْنِ﴾.

به‌شی یه‌که‌م سه‌ره‌تایه‌ک بو چوونه ناو باب‌ه‌ته‌که

ئهم زانسته گرنه وه ئه‌وه‌ی که ناسراوه له‌ناو زانایاندا، باس له چۆنیتیی دابه‌ش کردنی میرات ده‌کات له نیوان میرات به‌راندا، به جوریک که ههر خاوه‌ن مافیک بگات به مافه‌که‌ی خۆی له‌و میراته‌ی که به‌جی ماوه، وه دوو ناوی لی‌نراوه:

(۱) زانستی میرات: زانایان وه‌هایان پێناسه کردوه که بریتیه له کۆمه‌له یاسیه‌کی شه‌رعی و حیسابی، که به هۆیان‌ه‌وه به‌شی ههر میرات به‌ریک ده‌زانریت له‌و میراته‌ی که له‌پاش مردوو‌یه‌ک به‌جی ماوه.

(۲) زانستی فرائض: زانایان وه‌هایان پێناسه کردوه که بریتیه له مه‌سه‌له‌کانی دابه‌ش کردنی میرات، چونکه وشه‌ی (فرائض) له زمانی عه‌ره‌بی‌دا جه‌معی (فریضة) یه، که به مانای شتیکی دیاری کراو هاتوه، جا لی‌ره‌دا شته دیاری کراوه‌کان بریتین له‌و به‌شانه‌ی که بو میرات به‌ره‌کان دیاری کراون.

ئه‌وجا نه‌گه‌رچی هه‌موو میرات به‌ره‌کان خاوه‌ن به‌شی دیاری کراو نین، به‌لام له‌به‌ره‌وه‌ی که هه‌ندیکی زۆریان له‌ قورئانی پیرۆزدا به‌شه‌کانیان دیاری کراوه، بۆیه به‌م ناوه‌وه ناو نراوه، هه‌روه‌ها خودای گه‌وره‌ش له‌پاش دیاری کردنی به‌شی هه‌ندیک له‌ میرات به‌ره‌کان له‌ قورئاندا ده‌فه‌رمویت: **فَرِیضَةٌ مِّنْ اَللّٰهِ**. وه چه‌زه‌رتی پێغه‌مبه‌ریش که هانی موسو‌لمانانی داوه بو فی‌ربوونی ئهم زانسته، فه‌رموویه‌تی: **تعلموا الفرائض**. جا لی‌ره‌دا هه‌موو ئه‌و یاسا و بنه‌مانه ده‌گرێته‌وه، که په‌یوه‌ندیان به‌ میرات به‌ره‌کانه‌وه هه‌یه، له‌و پوه‌وه که ئایا خاوه‌ن به‌شن، یان عه‌سه‌به‌ن، یان (ذوي‌الأرحام) ن، یان میرات به‌ر له‌ چی کاتی‌کدا له‌ میرات بی‌به‌ش ده‌بی‌ت، و به‌ کێ بی‌به‌ش ده‌بی‌ت.

بهم پییه نهم زانسته بوو به خاوهنی سی ره گهزی سهره کی:

(۱) جیا کردنه وهی میرات بهر له میرات نه بهر.

(۲) زانینی به شه میراتی هدر میرات بهر یتک.

(۳) حیساب کردنی مه سنه له کان.

سهرچاوهی بریاره کانی نهم زانسته

نهم زانسته پیروژهش وهك هه موو زانسته نیسلامیه کانی تر، بریاره کانی هه لقولای چه ند سهرچاوهیه کن، که نه وانیش:

۱. قورئانی پیروژ: خدای گه وره ده فهرمویت:

• ﴿يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلَّذِي مَلَكَكُمْ مِثْلَ حَقِّ الْأُنثَيَيْنِ فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ ؕ أَبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةٌ مِنَ اللَّهِ إِنْ أَلَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١﴾ وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمْ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِيَنَّ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمْنُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَوْ امْرَأَةٌ وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتُ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ

فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةِ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَارٍّ وَصِيَّةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿١٢﴾ النساء

• ﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنْ أَمْرُؤُا هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِنْ كَانَتَا أُخْتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلَّذَكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَنْ تَضْلُوا وَاللَّهُ يُكَلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٧٦﴾﴾ النساء

• ﴿وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧٥﴾﴾ الأنفال

ب. سونهت و فەرمووده‌کانی حەزەرەتی پیغەمبەر:

(۱) عەبدولای کورپی عەباس بۆمان دەگیڕپیتەوه که حەزەرەت فەرموویەتی: (أَلْحَقُوا الْفَرَايضَ بِأَهْلِهَا فَمَا بَقِيَ فَهُوَ لِأُولَى رَجُلٍ ذَكَرٍ) ^(۱).

(۲) ئوسامەدی کورپی زەید بۆمان دەگیڕپیتەوه که حەزەرەت فەرموویەتی: (لَا يَرِثُ الْمُسْلِمُ الْكَافِرَ وَلَا الْكَافِرُ الْمُسْلِمَ) ^(۲).

(۳) عەمری کورپی شووعەیب، لە باوکی یەوه، ئەویش لە باپیری یەوه، که عەبدولای کورپی عەمرە بۆمان دەگیڕپیتەوه که حەزەرەت فەرموویەتی: لايتوارث أهل ملتين شتى ^(۳).

(۱) متفق عليه. بخاري ۶۳۵۱، و مسلم ۱۶۱۵.

(۲) متفق عليه. بخاري ۶۳۸۳، و مسلم ۱۶۱۴.

(۳) أبو داود ۲۹۱۱، أحمد ۶۸۴۴، دارقطني / كتاب الفرائض ۲۵، سعيد بن منصور ۱۳۷، عبد الرزاق ۹۸۵۷، السنن الكبرى ۱۲۰۰۹.

(٤) عوبادهی کوری صامیت دهفهرمویت: یه کیك له برپاره کانی هزرهت نهوه بوو که: انه قضی للجدتین من المیراث بینهما السدس سواء^(١).

(٥) له بارهی نهوهی که که سیک بمریت: کچیک، و کچی کوریک، و خوشکیکی (باوکی) له پاش بهجی بمینیت، عهبدولای کوری مهسعود فهرمووی: هزرهت چونی برپار داوه، منیش ههروا برپار دهدهم، کچه که نیوه دهبات، و کچی کورپه که ش شهش یهک دهبات - وهک تهواو کردنی دووسییهک. -، و ههرچیش مایهوه خوشکه که دهبیات^(٢).

(٦) نهگپرتهوه له میقدامهوه که هزرهت فهرموویهتی: من ترک مالا فلورشته وأنا وارث من لا وارث له أعقل له وأرثه والخال وارث من لا وارث له یعقل عنه ویرته^(٣).

(٧) دایکه عایشه لهباسی میراتی سهپرهرشتیارا بۆمان دهگپرتهوه که هزرهت فهرموویهتی: الولاء لمن أعتق^(٤).

ت. کۆدهنگی و یهکدهنگی زانایان: ههر مهسهلهیهک که دهقیکی پاشکاوی قورثانی پیروژ، یان فهرموودهی هزرهتی لهسه نهبوویت، نهوجا زانا موجتههیدهکان ههولیان داوه برپاریکی بۆ بدهن، و پاشان ههموویان یهکدهنگ

(٤) أحمد ٢٢٨٣٠، المستدرک ٧٩٨٤، السنن الکبری ١٢١٢٤.

(٥) بخاری ٦٣٥٥، ابن ماجه ٢٧٢١، أحمد ٣٦٩١، الدارمی ٢٨٩٠، المستدرک ٧٩٥٨، دار قطنی ٧٩٥٨، المعجم الأوسط ٥٠١٢، ابن أبي شیبة ٢٩٠٥١، السنن الکبری ١٢٠٩٠، النسائي الکبری ٦٣٢٨.

(١) أبو داود ٢٨٩٩، ابن ماجه ٢٨٩٩، أحمد ١٧٢٤٣، ابن حبان ٦٠٣٥، سعید بن منصور

١٧٢، السنن الکبری ١١٩٨٩

(٢) البخاری ٣٧ - باب ذکر البیع والشراء علی المنبر فی المسجد. و مسلم ٢ - باب إنما الولاء لمن أعتق.

بون لهو برپاره‌دا. وهك يه‌كه‌دنگی زانایان له‌سهر نه‌وه‌ی كه له‌كاتی نه‌بوونی باوكدا بایره میرات ده‌بات.

پ. ئیجتهادی موحته‌هیده‌كان: له هه‌ندیك باب‌ه‌تدا زانا موحته‌هیده‌كاني هاوه‌لانی هه‌زه‌ت، و زانایانی تابیعین بریاریان داوه به‌گویره‌ی ئیجتهاد و هه‌ول و تیگه‌یشتنی خۆیان لهو باب‌ه‌تانه، وهك باب‌ه‌تی گه‌پانده‌وه (رد)، و هه‌ندیك له مه‌سته‌له‌كاني باب‌ه‌تی بۆ‌به‌ش بوون له میرات (حجب)، و سۆپه‌کی پاشماوه، كه نه له قورنانی پیرۆز، و نه له فه‌رموده‌كاني هه‌زه‌تدا نه‌هاتوه، له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا دائراوه وهك به‌شی دیاری كراو بۆ هه‌ندیك میرات به‌ر، له هه‌ندیك مه‌سته‌له‌دا، كه له جیگه‌ی خۆیدا ئاماژه‌ی پێ‌ده‌كه‌ین، و روونی ده‌كه‌ینه‌وه.

یاسای میرات بردن له پێش هاتنی ئیسلام

عه‌ره‌ب له پێش ئیسلامدا له دوورگه‌ی عه‌ره‌بیدا هه‌ندیکی كه‌م دینداریان مابوو، كه له‌سهر ئاینی هه‌زه‌تی ئیبراهیم و ئیسماعیلی كورپی بوون، پاشان له‌و ماوه‌یه‌دا، و له پێش هاتنی ئاینی ئیسلام، كۆمه‌لێك بیرو بپروا و داب و نه‌ریتی ناشیاو و دوور له عه‌قلیان هی‌نابوو كه له‌سه‌ری ده‌رۆیشتن، و پێیان‌ه‌وه پابه‌ند بوون، وهك هاوبه‌ش بریاردان بۆ خودای گه‌وره، و بت په‌رستی، و زۆریك له داب و نه‌ریتی بۆ‌ماوه‌ی ناشیاو له هه‌موو بواره‌كاني كړپن و فروشتن، و ژن و ژغوازی، و طه‌لاق، و میرات، و زۆری تریش.

به‌لام له كاتی‌كدا كه خودای گه‌وره پێغه‌مبه‌ری ئیسلامی په‌وانه كرد، به‌و ئاینه‌ راسته، و مایه‌ی به‌خته‌وه‌ری‌یه، ئه‌وكات پێغه‌مبه‌ریش بانگی كردن بۆ وه‌لاوه‌نانی هه‌موو ئه‌و گومرایی و نه‌فامیانه، به‌وه‌ی كه له هه‌موو بواره‌كاندا بریاری پێویستی بۆ دان، و سنوره‌كاني بۆ دیاری كردن، و بنه‌ما و یاساكانی بۆ دا‌رشتن، كه یه‌ك له‌و بواره‌ باب‌ه‌تی چۆنییته‌ی میرات بردن بوو، چونكه ئه‌وان داب و

نهریتی تایبه تی خۆیان هه‌بوو، وه‌ك ئه‌وه‌ی كه ئه‌گه‌ر چى میرات بردن‌یان له
 ږیگه‌ی خزمایه‌تی و ژن و ژنخوازیه‌وه‌ بوو، به‌لام میراتیان نه‌ده‌دا به‌ میینه، و
 به‌ منډال، به‌لكو ته‌نها میراتیان ده‌دا به‌و نیرینه‌ی كه توانای جه‌نگ و شه‌ریان
 هه‌بوو، به‌و ږوايه‌ی كه هه‌ركه‌س توانای شه‌ر كردنى نه‌بیټ، و نه‌توانیټ به‌رگرى
 له هۆز و خزمه‌كانى خۆى بكات، و نه‌توانیټ غه‌نیمه ده‌ست بڅات له دوژمنان،
 ئیتر مافى میرات بردنى نابییټ، و ئه‌مه‌شیان كرده‌بوو به‌ بنه‌مایه‌كى سه‌ره‌كى بۆ
 میرات بردن.

هۆیه‌كانى میرات بردن له پيش هاتنى ئیسلام

وه‌ك باس‌مان كرد میرات بردن له سه‌رده‌مى نه‌فامى دا له‌سه‌ر هه‌ندىك بنه‌ماى
 دوور له‌ عه‌قل بوو، ئه‌گه‌رچى له‌گه‌ڵ عه‌قل و بى‌رى خه‌لكى نه‌و سه‌رده‌مه‌دا زۆر
 گونجاو بوو، بۆیه به‌لاى ئه‌وانه‌وه هۆى میرات بردن بریتى بوون له‌ دوو شت:
 (١) خزمایه‌تى: ئیتر له‌ ږیگه‌ی ژن و ژنخوازى دروست و ږه‌واوه‌ بوايه، یان له
 ږیگه‌ی زینا و داوین پیسیه‌وه.

(٢) به‌كوڤ‌كردن (التبني) ئه‌گه‌رچى بشزانرايه كه منډاله‌كه منډاللى كۆیه.
 به‌لام هۆیه‌كى تریش هه‌بوو كه باسى لیوه‌ كراوه، ئه‌گه‌رچى كه‌م بوه، ئه‌ویش:
 په‌یمان به‌ستن، و ږیككه‌وتن. جا ئیستا به‌ درێڤى دینه‌ سه‌ر باسى هه‌ریه‌ك له‌م
 هۆیه‌انه:

خزمایه‌تى

وه‌ك باس‌مان كرد: بنه‌ماى سه‌ره‌كى میرات بردن بریتى بوو له‌ خزمایه‌تى، به‌لام
 كام خزمایه‌تى؟ خزمایه‌تىیه‌ك كه له‌سه‌ر ږوايه‌كى نه‌فامیانه، ږوايه‌ك كه
 میراتى ده‌دا به‌ نیرینه‌ی جه‌نگاوه‌ر و به‌س، به‌لام میینه و منډاللى بۆبه‌ش

ده کرد، جا ئهم جياکردنه وه نه فامانه وهك وتمان سەرچاوهی لهو بیره بۆماوه سهقه ته وه گرتبوو كه دهیوت: ده بیټ میرات بدریټ به كه سیك كه توانای جهنگ و دهست خستنی غه نیمه و تالانی هه بیټ. خو بۆ گومان میینه به گشتی یان توانایان نیه، یان هه ندیكی كه میان ئه گهر ئهم توانایه ی هه بیټ. وه مندالیش بۆ گومان ئهم توانایه ی هه ر نیه، ده ی كه وایټ ده بیټ میرات نه دریټ نه به میینه، و نه به مندال. به لام به بیرایندا نه ده هات كه سەرچاوه ی دهست كه وتنی هه موو مال و سهروه تيك بریتیه له ویستی خودای گه وه، هه وه ها خو یان بۆ ئاگا كردبوو له وه ی كه میینه و مندال زیاتر له هه موو كهس پیویستیان به كۆمهك و یارمهتی و چاودیری و سه ره رشتیاری هه یه. (١)

به كور کردن

ئهم نيزامه زۆر باو بوو له ناو عه ره بدا هه تا وه كو سه ره تاي ئیسلامیش، به جوړيك كه ئه گهر كه سیك كه سیكی تری بكردایه به كور ی خو ی ئیتر ئهم دوو كه سه میراتیان له یه كتر ده برد، ئه گه رچی هه یج جوړه په یوه ندیه کی خزمایه تیش له نیوانیایندا نه بوویټ.

وهك له كتیبه ته فسیره كاندا هاتوه: حه زره تی پیغه مبه ر له پاش شه وه ی كه زهیدی كه ری حارث كه كۆیله بوو ئازادی كرد، دواتر بریاری دا كه زهید كوری خو یه تی، بۆیه له ناو ها وه لاتی شدا هه ر به زهیدی كوری موحه مه د بانگ ده كرا. (٢)
هه وه ها (أبو حذیفه) ش سالمی كردبوو به كوری خو ی، و شه ویش به سالمی كوری (أبو حذیفه) ناو ده برا. (٣)

(١) معالم التنزيل للبغوي ٢٠٥/١. التحرير والتنوير ٨٩٩/١. تفسير القرآن العظيم لابن كثير ٦٠٧/١.

(٢) التحرير والتنوير ٨٩٩/١.

(٣) المستدرک / ٥٠٠٠.

ئیتیر ئەم حالەتە هەروا بەردەوام بوو هەتاوێه کو موسولمانان بە تەواوەتی ئیسلامیان قەبول کرد و پیتی رازی بوون، و پلە بە پلە ئامادە بوون بۆ وەرگرتن و رازی بوون بە هەموو بریارێک کە شەریعت بیدات، بۆیە زۆری نەخایاند خودای گەورە ئەم داب و نەریتە ی هەلۆه‌شاندەو بەم ئایەتانی سورەتی ئەحزاب کە دەفرمۆت:

﴿وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ذَٰلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ...﴾ (٤)

أَدْعُوهُمْ لِأَبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَّمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ ﴿٥﴾

﴿مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا﴾ (٦)

ئیتیر ئەم نزامە بەم ئایەتە پوچەڵ بوویەو، بەمەش ئەوێ کە لە سەری دەپۆشتن لە پرووی میرات بردنەو، ئەویش هەلۆه‌شایەو، و ئەم داب و نەریتە سراپەو بە هەتا هەتایە.

پەیمان بەستن و ڕێکەوتن

هۆیەکی تری میرات بردن بریتی بوو لە پەیمان بەستن و ڕێکەوتن لە نێوان دوو کەسدا کە بە ڕەزامەندی خۆیان ڕێک دەکەوتن و پەیمانیان دەدا بەیەکتر، بە جۆرێک کە یەکیکیان دەیگوت بە ئەوی تر: شەڕم شەڕی تۆیە، و ناشتیم ناشتی تۆیە، و میراتم لێ دەبێ و میرات لێ دەبەم، و پشتیوانیم دەکەیت و پشتیوانیت دەکەم، و خۆینی پیاو کوشتنم بۆ دەدەم و خۆینی پیاو کوشتنت بۆ دەدەم.^(١)

(١) عبد الرزاق/١٩١٩٧، السنن الکبری/٢٠١٦٥، سعید بن منصور/٢٥٩، روح المعانی للکوسى/٢٢/٥.

ئیتیر به مه ده بوون به دوست و هاویه یانی یه کتر، جا هه رکامیان له پیشدا بر دایه،
تهوی تریان میراتی لی ده برد، ئیتیر ته داب و نه ریتشه هه روا به رده وام بوو هه تا
سه ره تای ئیسلامیش، وهك خوی گه و ره ئاماژه ی پی ده کات له سوره تی نیساء دا
له نایه تی: ﴿وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَنُكُمْ فَأَتَوْهُمْ نَصِيحُهُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ
عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا﴾ (۳۳)

پاشان ئیسلام تهم نیزامه شی هه لوه شانده وه، و میرات بردنی له م ریگه یه وه
سریه وه له سوره تی نه نفالدا به نایه تی: ﴿وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي
كِتَابِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ (۷۵)

هویه کانی میرات بردن له سه ره تای ئیسلام دا

هویه کانی میرات بردن له سه ره تای سه ره هه لدان و بلاو بوونه وهی ئیسلام دا
بریتی بوون له دوو هو:

(۱) کۆچ کردن.

(۲) برایه تی.

حه زه ته پیغه مبه ره له سه ره تای بلاو بوونه وه و ته شه نه کردنی ئیسلام دا
ده یویست کۆمه لئیکی به هیژ، و یه کگرتوو دروست بکات، بۆیه هه ستا کۆچ کردنی
موسولمانان له مه که ی پیروژه وه بۆ مه دینه ی پیروژ، و برایه تی نیوان کۆچ که ره و
پشتیوانانی کرد به دوو هو بۆ بردنی میرات له نیوان موسولمانان دا. جا ئیستا
به دریزی باس له هه ردووکیان ده که یین.

کوچ کردن

له پاش ئیعلان کردنی بانگه‌شهی ئیسلامی له شاری مه‌که‌ی پیروژ، سه‌ره‌تا عه‌ره‌به موسولمانه‌کان له‌سه‌ر شه‌وی که له‌سه‌ری بوون له چۆنیتی میرات بردنیان له یه‌کتری بۆ ماوه‌یه‌ک مانه‌وه، به‌لام دواتر نیزامیکی کاتییان بۆ دانرا که له‌سه‌ر کوچ کردن له مه‌که‌وه بۆ مه‌دینه دامه‌زاربوو، چونکه ئه‌وکاته موسولمانان ژماره‌یان کهم بوو، و پیوستیان به‌ کۆمه‌کی و پشتیوانی یه‌کتر هه‌بوو، بۆیه که هه‌زه‌تی پێغه‌مبه‌ر بریاری کوچ کردنی دا، ئیتر پیوست کرا له‌سه‌ر موسولمانانیش که کوچ بکه‌ن، به‌مه‌ش زۆریک له موسولمانان کوچیان کرد، موسولمانه‌کانی مه‌دینه‌ش پشتیوانیه‌کی زۆر کهم وینه‌یان لێ کردن، به‌ جۆریک که له زۆر شتدا له پێش خۆیان‌وه دایان ده‌نان، و فه‌زلیان ده‌دان به‌سه‌ر خۆیان دا. ئه‌وجا ئیتر ئه‌و ئایه‌ته‌ی سوره‌تی نه‌فالی دابه‌زی که ده‌فه‌رمویت:

﴿إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ ءَاوَوْا أَوْلِيَّكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٌ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُم مِّنْ وَلَئِيهِمْ مِّنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا خَيْرًا ۗ﴾ (۷۲)

به‌پێی ئه‌م ئایه‌ته‌ش ئه‌گه‌ر یه‌کیک له‌ کوچبه‌ره‌کان وه‌فاتی بکه‌ردایه له شاری مه‌دینه، وه خزمیکی نه‌بوایه له ناو کوچ به‌ران دا، ئه‌وا ئه‌و پشتیوانه‌ی که برایه‌تی دروست کرابوو له نیوانیان دا میراتی لێ ده‌برد، به‌ هۆی ئه‌و دالده‌ دان و پشتیوانی کردنه‌وه که له کوچ به‌ره‌که‌ی کردبوو، به‌مه‌ش ئه‌گه‌ر موسولمانه‌ کوچ به‌ره‌که‌ برا و خزمی موسولمانی خۆشی هه‌بوایه هه‌ر میراتی لێ نه‌ده‌برد ماسده‌م ئه‌میش وه‌ک ئه‌و کوچبه‌ر نه‌بوایه. ^(۱)

(۱) السنن الکبری ۲۱۲۴۲، زاد المسیر فی علم التفسیر، عبد الرحمن بن علي بن محمد الجوزي ۷۱ / ۲ - ۷۳. روح المعانی / ۱۰ / ۳۹، إرشاد العقل السليم إلى مزايا القرآن الكريم لأبي السعود / ۷ / ۹۱. التحرير والتنوير / ۱ / ۸۹۹.

برایه‌تی

ئەو برایه‌تییه‌ی که حەزرەتی پێغەمبەر لە نیوان کۆچ کەرەن و پشتیوانان دا دروستی کردبوو یەکیەک بوو لەو هۆیانە‌ی که بە هۆیه‌وه موسولمانان میراتیات لە یە‌کتری دە‌برد، ئەم نیزامە‌ش بە‌رده‌وام بوو هە‌تاوه‌کو ئازاد کردنی شاری مە‌که‌ی پی‌رۆز، ئیتر لەو پۆژه‌وه کاری پێ‌ نه‌کرا، و هە‌لۆه‌شایه‌وه، بە‌وه‌ی که حە‌زرەت بریاری دا که لە‌م‌پۆ به‌ دواوه‌ کۆچ کردن نه‌ما، بە‌مه‌ش ئەو نیزامه‌ هە‌لۆه‌شایه‌وه که کۆچ کردن و برایه‌تی کردبوو به‌ هۆی میرات بردن لە نیوان موسولمانان دا، هە‌روه‌ها خودای گە‌وره‌ ئایه‌تی دابه‌زاند بۆ س‌پینده‌وی ئەو نیزامه‌، وه‌ک لە‌ سورە‌تی ئە‌نفال دا دە‌فه‌رمو‌یت: ﴿وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ (٧٥)، ئیتر بۆ هە‌تا هە‌تایه‌ ئەم نیزامه‌ هە‌لۆه‌شایه‌وه و س‌پایه‌وه^(١). بە‌لام سە‌باره‌ت به‌ خزمایه‌تی، ئایینی ئیسلام دانی نا به‌وه‌دا که یە‌کی‌که‌ لە‌ هۆیه‌کانی میرات بردن، بە‌لام ئە‌ک وه‌ک ئەو خزمایه‌تییه‌ی که لە‌ زه‌مانی نه‌فامی دا با‌سمان لێ‌وه‌ کرد، بە‌ل‌کو هە‌موو ئەو هە‌له‌ و س‌ته‌مانه‌ی که لە‌ نیزامی نه‌فامی دا هە‌بوو ئیسلام هی‌چی نه‌ه‌یشت، هە‌روه‌ها ئیسلام هۆیه‌کی ت‌ریشی دانا بۆ میرات بردن، که ئە‌ویش ژن و ژ‌خ‌وازیه‌، چون‌که وه‌ک با‌سمان کرد ژن میراتی نه‌ده‌برد لە‌ سه‌رده‌می نه‌فامی دا، هە‌روه‌ها هۆی س‌ۆیه‌میشی زیاد کرد که بریتی بوو له‌: سه‌ره‌رشتیاری (الولاء).

به پله پله هاتنی یاسای میرات

(۱) سهره تا شهوی که عهره بی له سهر بوو له سهرده می نه فامی دا، ههر له سهر شهوه ده پویشن، تاوه کو ناماده بکرین به شیویه که دل نارام بن، و شه گهر له مه وپاش ههر گورانکاریه که کرا، زور به ناسانی وهری بگرن، و پیی رازی بن.

(۲) پاشان میرات له ریگهی به کوپ کردنه شه هه لوه شیئراییه، میرات له ریگهی کوچ کردنه شه جیگهی گرته شه.

(۳) پاشان کاره که درایه دهست شه که سهی که کاتی مردنی نریک بوته شه، به جوریک که گومان زیاتر بو مردنی دهچیت، نه که ژبانی، بهوهی که شه که سه وهسیتی ده کرد بو دایک و باوک و خزم و که سوکاری ههرچون که خوی بیهویت، به بی شهوهی که هیچ باسیکی به شی دیاری کراو هه بیت بو هیچ که سیک. وه که خودای گهره له سوره تی به قهرده دا ده فرمویت: ﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْأُولَادِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ﴾ (۱۸۰).

(۴) پاشان به شیویه کی کورت باسی له میرات بردن کرد، به جوریک که پرونی نه کرد بو شهوه که ههر میرات به ریک چهند میرات ده بات، و کام میرات بهر له پیش کامی تره وهیه، وه که خودای گهره له سوره تی نیساء دا ده فرمویت: ﴿لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا﴾ (۷).

(۵) پاشان به دریتی پرونی کرده شه، و زور دادوهرانه به شه میراتی ههر میرات به ریکی دیاری کرد، به چهند ثایه تیک له سوره تی نیساء، وه که

ده فرمود: ﴿يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا الشُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ آبَاؤُهُ فَلَهُمُ الثُّلُثُ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِلْأُمِّهِ الشُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّتِهِ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٌ ؕ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةٌ مِنْ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ۝۱۱ وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمْ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّتِهِ يُوصِيكُم بِهَا أَوْ دَيْنٌ وَلَهُنَّ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكَتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّتِهِ تَوْصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٌ وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَوْ امْرَأَةً وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتُ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا الشُّدُسُ فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّتِهِ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٌ غَيْرَ مُضَارٍّ وَصِيَّتُهُ مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ۝۱۲ يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنْ أَمَرُوا هَكَذَا لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتُ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝۱۳﴾ بهمهش هه موو نهو داب و نهریتانهی که له سه رده می نه فامی، و له سه رده تای نیسلام دا له سه ری بوون هه مووی سراهیه وه، به جوریک که هه میراث بهریک بهشی دیاری کراوی خوی

ده زانیت، و هیچ جوړه سته میځیش له دابهش کردنه که دا نیه، و موسولمانان هم مو دل ټارام بوون له سهر نه وهی که هم مو که س ده گات به مافی خو، نه و دابهش کردنه پر له حیکمه ته ی خودای گه وړه، بوو به هو ی نه مان و لاچوونی هر ر ق و کینه یه که پیشت له دلیان دا پیدا بوو بوو.

حیکمه ته کانی دانانی یاسای میرات

خودای گه وړه له قورنانی پیوژدا باسی میرات بردن، و میرات بهرانی به شیوه کی دریژ و پوون هیناوه، که بیگومان هم باسهش بهم شیوه یه خالی نیه له حیکمه ت، بویه ده کریت بوتریت: هندی که له حیکمه ته کان نه مانه^(۱)؛

(۱) ریگه گرتن له زالبوونی سوز به سهر بیر و عقلی مرغه کان دا، و ریگه گرتن له شوین ټاره زوو که و تن، و هله شانده وهی هم مو داب و نه ریته کانی نه فامی که باو بوون له ناو خه لکی نه و کاته دا، نه مهش بوو به هو ی فراوان بوونی باز نه ی چاکه کاری و سود و هرگرتن، بویه پیغه مبه ریش (دروودی خوی لی بیت) زوری دوویات کرده ته وه، و سوور بوو له سهر نه وهی که پیویسته میرات بهر ه کان به ده وه مهن دی به جی بهی لری، و فهرموویه تی: بهم شیوه باشته له وهی که به نه داری، و هه ژاری به جی بهی لری، به مهش موسولمانانی هان دا، و پای هینان له لایه که له سهر نه وهی که: ده سهاتی خو یان پهره پی بدن، و زیادی بکن، و له لایه کی تریشه وه دادپه روهی دابین کرد له نیوانیان دا. که واته: نه وهی که پری، و یاساکانی پیشت له سهری رویشتون، نیسلام بهو شیوه یه نه کرده، که هم مو دارایی، و سهر مایه بداته ده ست کوری گه وړه به تنها، و له لای نه و قه تیسی

بکات، بهمهش يهك له بنه ما گشتیه کانی هیئایه دی که شهویش: مال و مولک ناییت تهنه قورخ بیټ له دهستی دهوله مهنده کان دا.

(۲) به دریژی باس کردنی بابته میرات له قورنان دا، له بهر ریگه گرتن، و ریگه نه دانه به ههر گۆرانکاریه كه به کریت له چۆنیتی دابهش کردنی دا، بههوی گۆرانی کات، و شوین. شهمهش شهو حیکمه تهیه که خودای گه وره مهبهسته تی له هه موو شهو بابته تانهی که هاوشیوهی بابته تی میراتن، وهك: (نکاح)، و (طلاق)، و شیر پیدان (رضاع)، و (حدود)، و تاوانه کان (جنایات)، و هتد... جا بی گومان، شهم به دریژی باس کردنه یارمه تی دهره له سهر بلاو بوونه وهی ئاسایش، و دادپه روهی له ناو کۆمه لگای موسولمانان دا، که شهمهش سهر ده کیشیت بۆ به رهو پیش چوون، و گه شه کردن، و ئارامی، وجیگی ری کۆمه لگا، وه گومانیش له وه دا نیه که ترسناک ترین کیشیهی کۆمه لگا بریتیه له: ناجیگی ری، و دلّه راوکی له مافه بنچینه ییه کانی کۆمه ل، جا لیروه شه وه مان بۆ دهره که ویت که بۆچی هه زره تی پیغه مبه ر بایه خ، و گرنگیه کی زۆری داوه به فی ر بوونی (فرائض)، و ئیمه ی له سهر هانداوه.

(۳) به دریژی باس کردنی میرات جۆره کهش و هه وایه کی دیاری کراوی وه های فه راهم هیئاه بۆ پیاوان، که به که ونه ژیر به رپر سیاری تهیه وه، تاوه کو به باشی، و به بی کهم و کور تی بهم به رپر سیاری تهیه هه لسن، جا به رپر سیاری تهیه که چی به رامبه ر باوان بیټ، یان نه وه، و وه چه، یان خزمانی سک، یان کۆمه لگا، و موسولمانان به گشتی، جا که ده ورتیت: به شه کان به دریژی، ئیتر بواری شه وه نادریت که له م جۆره به شاننه دا به بی هووده دهستی تی بخریت.

(۴) جیگی ر کردنی شهو راستیه یی که مروقه کان له کاتی ژیان، و زیندوویدا خو یان خاوه نی مال و مولکی خو یانن، وه خو شیان شه هلیه تیان هه یه بۆ ههر جۆره ته سه روفیک لهو مال و مولکه دا، به لام پاش شه وهی که ده مرن، بی گومان شه توانایه یان نامینیت، بۆیه پیویسته، که سانیک که نزیکن لیئانه وه (وهك کو ر و

باوك بۆ نمونه) جینگه‌ی ئه‌وان بگرنه‌وه، كه‌واته ئه‌گهر كه‌سێك بمړیت، و ههر مال و مولكێكی له پاش به‌جی بمړیت، ئه‌وا شتیكی سروشتیه كه بدریته ده‌ست نزیكترین كه‌سیه‌وه، كه ته‌صه‌رونی پتوه بكات، كه‌واته ئه‌م جینگه گرتنه‌وه نیزامیكی سروشتی و پتویسته بۆ پاراستن و ئاگالی‌بوونی خزمانی ئه‌و مردوه.

(۵) یاسای میرات كه به درێژی باس كراوه، ئه‌وه دووپات ده‌كاته‌وه كه: ئاینی ئیسلام زۆر سوور، و به په‌رۆشه بۆ دابین كردنی به‌رده‌وامی هاوسه‌نگ راگرتن، و دادپه‌روه‌ری له نیوان به‌شی پیاو، و ژن دا، به شیوه‌یه‌ك، كه بوار، و ده‌رفه‌ت نادات به ئاره‌زوو په‌رستان كه ده‌روونی نه‌خۆشیان بسه‌پینن، و به‌مه‌ش یان سته‌م له پیاو ده‌كهن، یان له ژن، به تایبه‌تی، ده‌وران، و خه‌لكانی پێشوو ئه‌م جوړه لایه‌ن گیریه‌ی تێدايه، جا چی له لایه‌ن ده‌سه‌لآت داره‌كانه‌وه بێت، یان له لایه‌ن بیر مه‌نده‌كانه‌وه، و بۆیه وه‌ك ده‌بینین: هه‌ندێك جار سته‌م له پیاو كراوه، و هه‌ندێك جار له ژن، جا بۆیه لێره دا شه‌ریعه‌تی ئیسلام به درێژی ئه‌م باسه‌ی كردوه، تاوه‌كو ئه‌م جوړه ئاره‌زوو بازیه ریشه كێش بكات، و بۆ بپوایی تاوان بارانیش ده‌ربخات ده‌رباره‌ی ده‌قه قورئانیه‌كان، و به‌مه‌ش هه‌یچ بپوایی نه‌هێشته‌وه بۆ كاسپی كردن به په‌یوه‌نده‌كانی پیاو به ژنه‌وه.

(۶) به درێژی باس كردنی میرات بۆ ئه‌وه‌یه كه بزانیت ئاینی ئیسلام ماف، و ئه‌ركه‌كان به یه‌كه‌وه ده‌به‌ستیت، یان به شیوه‌یه‌کی تر بڵێین: به‌ستنه‌وه‌ی سوود، و ده‌سكه‌وت به زیان، و له ده‌ست چوون، كه‌واته به ئه‌ندازه‌ی سوود، و ده‌سكه‌وتی میرات به‌رێك له میراته‌كه به‌ر پرسیاری‌تی ئه‌و كه‌سه به‌رامبه‌ر به بژاردنه‌وه، و دانه‌وه‌ی قه‌رزى مردوه‌كه، و هه‌م به خێو كردن، و ژيان‌دنی ئه‌و مندالانه‌ی كه پتویستیان به داژیار، و به‌خێوكه‌ر درووست ده‌بیت، بۆیه هه‌رگیز نابینیت كه له ئیسلام دا میرات به‌ر له سوودو ده‌سكه‌وتی میراته‌كه‌دا به‌شدار

بیټ، به لآم له بهرپرسیاریتی بهرامبهر به زیان بژاردن به شدار نه بیټ، به مهش جوړه هاوسه ننگیه کی دروست کرد، دوور له زیاد پړه وی، و کمم تهرخه می.

کی میرات دابهش بکات؟

ئو که سہی که دهیوټ میرات دابهش بکات پیوښته شاره زاییه کی باشی هه بیټ له هر سی زانستی (فتوی، و نسب، و حساب) دا، واته ئو که سہی که دهیوټ میرات دابهش بکات له نیوان میرات بهران دا، پیوښته شاره زای بیټ له و برپاره شهرعیانه کی که سه بارهت به میرات هاتوه، بۆ نمونه: کام له میرات بهره کان خاوهن بهشی دیاریکراون، و کامییان عه صه بن، و کامییان به کامییان له میرات بی بهش ده بیټ، ... وه ههروه ها، وه ده بیټ شاره زاییټ له چوټیتی په یوهندی نیوان مردوو، و میرات بهره کانی، بۆ نمونه: په یوهندی خزمایه تییه، یان ژن و میړدایه تی، وه ده بیټ شاره زاییه کی باشی هه بیټ له حساب کردن به تاییه تی دابهش کردن، بۆ ئوه وی بتوانیټ به ئاسانی ئه صلی مه سته له کان دروست بکات، و له کاتی پیوښتدا ساغیان بکاته وه، تاوه کو هه موو میرات بهر یک بهشی خو ی بی زیاد و کمم بدریتی. (۱)

وه به شیوه کی گشتی کاتیټ که باس له میرات بردن ده کریټ، ئه و پیوښته باس له مانه کی خواره وه بکریټ:

(۱) روکنه کانی میرات بردن.

(۲) مهرجه کانی میرات بردن.

(۳) هوټیه کانی میرات بردن.

(۴) پټگره کانی میرات بردن.

روکنه کانی میرات بردن

واته ټو پایانه ی که باسی میرات بردنی له سهر راوه ستاوه بریتین له:

(۱) میرات دهر: بریتیه لهو که سہی که مردوه و میراتی لی به جی ماوه.

(۲) میرات بهر: بریتیه لهو که س و لایه نه ی که به یه کیټک له هو یه کانی میرات بردن له مردوه که نزیك ده بیته وه.

(۳) میرات: بریتیه لهو مال و مافانه ی که له میرات دهره که به جی ماوه. یه کیټک له زانایان ده فهرمویت:

ووارث، مورث، موروث اُرکانها، ما دونها توریث

جا ته گهر یه کیټک له م ټه رکانانه نه بوو، ټهوا باسه که باسی میرات نیه، چونکه میرات بردن، بریتیه له جیگه گرتنه وه ی که سیټک یان لایه نیټک بو که سیټکی تر له مال و ماف دا، که واته ده بیټ:

أ. خاوهن مالټیک هه بوویټ ئیستا مرد بیټ

ب. که سیټک یان لایه نیټک هه بیټ جیگه ی ټم مردوه بگریټه وه، و بیټه خاوهنی ټو مال و مولکانه ی که لیی به جی ماوه.

ت. مال و مولکیټک هه بیټ که ټم جیگه گرتنه وه ی له سهر بیټه دی.

مهرجه‌کانی میرات بردن

زانایان پیتناسه‌ی مهرجیان بهم شیویه کرده: الشرط ما يلزم من عدمه عدم، و لا يلزم من وجوده وجود و لا عدم لذاته، بویه ده‌کریّت ئیمهش له پیتناسه‌ی مهرجه‌کانی میرات بردن دا بلّین: مهرجه‌کانی میرات بردن: بریتین له کۆمه‌له مهرجیک که نه‌گهر بوونیان نه‌بیّت، نه‌وا ئیمه له به‌ردهم بابه‌تی میرات دابهش کردندا نین، وه له ههمان کاتیشدا نه‌گهر بوونیان هه‌بوو، نه‌وا پیویست ناکات بوتریّت میرات دابهش کردن هه‌یه، چونکه: ده‌کریّت مهرجه‌کان هاتبنه جی، به‌لام پتگر هه‌بیّت له دابهش کردنی میراته‌که، وه‌ک له باسی پتگره‌کان دا پروونی ده‌که‌ینه‌وه.

مهرجه‌کانی میرات بردن سیّ دانهن^(۱)، وه‌ک یه‌کیک له شاعیران له دپره شیعریکدا کۆی کردونه‌ته‌وه، وه‌ک ده‌فه‌رمویت:

وهي تحقق وجود الوارث موت المورث، اقتضاء التوارث

(۱) دلّنیایی له مردنی میرات دهر، یان بریاری مردنی له لایهن دادوه‌ری موسولمانانه‌وه به‌سه‌ردا درابیت.

(۲) زیندوویی میرات به‌ر له کاتی مردنی میرات دهره‌که‌دا، با بۆ چاو تروکاندنیکیش بیّت، جا به دلّنیاییه‌وه بزانیّت که زیندوه، یان به زیندوو دابنریّت، وه‌ک: منداڵ له سکی دایکی دا، که حیسابی زیندووی بۆ ده‌کریّت تاوه‌کو له دایک ده‌بیّت.

(۱) پروانه: حاشیه الشروانی علی تحفة المحتاج ۶ / ۳۸۶، المغنی ۳ / ۵، حاشیه الجمل علی شرح المنهج ۶ / ۶۰، الكنوز الملیة ۱۵۴، حاشیه الباجوری علی شرح الشنشوری علی الرحیة ۴۵، الفقه الإسلامي ۱۰ / ۷۷۰۷، المفصل ۱۱ / ۲۴۵، الموسوعة الفقهیة / شروط الإرث ۳ / ۲۲.

(۳) به دوور و دریژی هوۍ میرات بردنه که بزانیټ. واته بزانیټ که نایا هوۍ میرات بردنه که خزمایه تنیه، یان ژن و ژنخوازییه، یان سهرپهرشتیارییه. جا ټم مهرجه یان تاییه ته به قاضي، واته نایټ شایه تی ټو که سه وه ربگریټ که ټنه ها ده لټ: فلان که س میرات بهری فلان که سه، و ټیتر باس له وه وه ناکات که هوۍ میرات بردن له نیوان ټو دوو که سه دا چیه.

به لآم هه ندیټ له زانایان دوو مهرجی تریشیان زیاد کردوه، وه که ده لټن:
 أ. بوونی یه کیټ له هوۍه کانی میرات بردن (خزمایه تی، ماره برین، سهرپهرشتیاری) له نیوان میرات بهره که، و میرات بهره که.
 ب. نه بوونی هیچ کام له پیگره کانی میرات بردن.

هوۍه کانی میرات بردن

زانایان له سیان له هوۍه کانی میرات بردن دا یه کده ننگن^(۱)، ټه وانیش وه که ټیمامی ره حبه ی ده فهرمویت:

أسباب میراث الوری ثلاثة کلّ یفید ربّه الوراثة
 وهي نکاح، وولاء، ونسب ما بعدهنّ للموارث سبب
 (۱) خزمایه تی (القراة)، وه که: کور، باوک، برا، ... هه ټا کوټایی ټو که سانه ی که له مه ولا به دریژی باسیان ده که ین.
 (۲) ماره برین (النکاح)، به مهرجیټ که ماره برینیټکی درووست، و دامه زراو بیټ به گوټیره ی شه ریعه تی نیسلام، به لآم مهرج نیه که جیماع پووی دابیټ له نیوان پیوا، و ژنه که دا.

(۱) التحفة ۳۸۷/۶، الفقه الإسلامي ۷۷۰۴، الفصل ۱۱/۲۴۴، شرح الرحبية ۱۶، الكنوز الملية ۱۵۴.

(۳) سهرپه رشتیاری نازاد کهری کویله (الولاء)، به لآم لیږدها نهم هوښه تنها بو ټهوهیه که نازاد کهره که میرات له نازاد کراوه که دهبات، نه که به پیچپه وانهوه.

به لآم به لای مه زه بهی ټیمامی مالیک و ټیمامی شافعی یهوه ^(۱) هوښه کی تریشیان داناوه که بریتیه له: لایه نی ټیسلامه تی (جهه الإسلام).
یه که له شاعیران ده فرمویت ^(۲):

للإرث أسباب بكل قد لزم   وهو النكاح، والولاء، والرحم
والرابع الإسلام فاصرف ما وجد   كلاً لبیت المال إرثاً إن فقد
أرباب أسباب الثلاثة الأول   أو كان غير حائز فما فضل

به وهی که ټه گهر مردوویه کهس نه بوو به یه که لهو هوښانهی سهره وه میراتی لی ببات، ټهوا میراته کهی (همووی، یان ټهوهی که له میرات بهر ده کان ده میښتیه وه) وه که میرات، به عه صه به گه رایه تی ده دریت به (بیت المال ټه گهر منتظم بوو به لای شافعی یه کانه وه) نه که وه بهر ټه وهندی، و خاوه نه ش. به لآم له م کاته دا ناییت نهم میراته بدریت به کافر، و کویله، و بکوژی مردوه که. ^(۳)

چهند ټیښنیه:

(۱) ری ده که ویت که میرات بهر دوو له م هوښانهی ټیډاییت، جا له م کاته دا ده کریت به هه ردوو هوښه که میرات ببات، وه که ټهوه که ژنیک بریت، تنها یه که میراته بهی، که میږده که یه تی، و له هه مان کاتدا ناموزاشیه تی، ټهوا ټهوه

(۱) الشروانی ۶ / ۳۸۷، الفقه الإسلامی ۷۷۰۵.

(۲) الكنوز الملیة / ۱۵۵.

(۳) التحفة ۶ / ۳۸۸، المغنی ۵، النهایة ۱۰، حاشیه الجمل ۶ / ۶۰.

میږده نیوهی میراته که دهبات وهك خاوهن بهش، و نیوه که ی تریشی دهبات وهك عه صه به. (١)

(٢) نه م هوښانه کاتیک کاریگه ریان هدی، که مه رجه کانی میرات بردن هاتنه جی، و هیچ ریگریکیش نه بیټ له ریگریه کانی میرات بردن.

(٣) نه گهر پیاو و ژنیك به ماره برینیکی نادروست بگهن به یهك، وهك نیکاحی مروتعه، یان نیکاحی پینجه م ژن، و پاشان مندالیش له نیوانیاندا په یدا بیټ، له م کاته دا پیاو و ژنه که خوښان میرات له یه کتر نابهن، چونکه نیکاحه که یان دروست نه بوه، به لام منداله که یان میراتیان لی دهبات، و خوښان میرات له منداله که ده بن، چونکه شهرع دان ده نیټ به نه سه بی نهو منداله دا، نه گهر چی له نه نجامی نیکاحی کی نادروستیش په یدا بوه.

(٤) زانایانی هه رچوار مه زه ب کۆکن له سر نه وهی که ژن و میږد له ماوه ی عیده ی طه لاقی ره جعی دا میرات له یه کتر ده بن، هه روه ها کۆکن له سر نه وهش که نه گهر میږده که له کاتی لهش ساغی دا ژنه که ی طه لاق دا به طه لاقی بائینه، نهوا میرات له یه کتر نابهن، به لام نهو ژنه ی که میږده که ی طه لاقی ده دات به طه لاقی بائینه له کاتی نه خوښی مردندا بو نه وهی که له میرات بی به شی بکات ١. به لای مه زه بی ئیمامی نه بو حه نیفه وه له ماوه ی عیده ی طه لاقه که دا

میرات له میږده که ده بات، به لام که ماوه که به سه رچوو ئیتر میراتی لی نابات. ب. به لای مه زه بی ئیمامی مالیکه وه هه ر میرات ده بات، باوه کو ماوه که ش به سه ر چوو بیټ، وه شوویه کی تریشی کرد بیټ.

ت. به لای مه زه بی ئیمامی نه حه دیشه وه هه ر میرات ده بات، نه گهر چی ماوه ی عیده که ش به سه ر چوو بیټ، به لام به مه رجیک که شووی نه کرد بیټه وه، به مهش ده رده که ویت که زورینه ی زانایان له سر نه وهن که نهو ژنه ی که طه لاق

دراوه به طه لاقى بائینه، له کاتى نهخوښى مردندا، میرات له میړده کوى دهبات، وهك سزایهك بو میړده كه كه ویستویه تی ژنه کوى له میرات بېبش بکات. ش. به لای مهزه بهی ئیمامى شافعی یه وه هر به وى كه طه لاقى بائینه كه وتوته نیوانیان، ئیتر میرات له یه كتر نابهن، چونكه طه لاقى بائینه په یوه ندى نیوان ژن و میړد به ته واوه تی ده بچریت، كه و ابو ناییت میرات له یه كتر بهن. ^(١)

رېگره كانی میرات بردن

وهك باسمان كرد، میرات بردن سى مه رج ، و چوار هوى هدی به لای مهزه بهی ئیمامى شافعی و ئیمامى مالیكه وه"، كه واته نه گهر یهك له هو یانه، یان یهك لهو مه رجانه نه هاتنه دى، یان چهنه سیفه تیك ههن، نه گهر له كه سیکدا هاتنه دى "باوه كو هو یه كان، و مه رجه كانی ش هاتنه دى" نهوا نهو كه سه بى بهش، و مه حروم ده بیئت له میرات بردن، جا ئیستا به دریژى باسى هر یهك لهو حالتانه ده كه ین كه یهك له رېگره كانی میرات بردن یان تیډایه، و یه كدهنگى زانایانیشى له سه ره ^(٢)، كه نهوانیش وهك ئیمامى ره حبهی دهفه رمویت:

و یمنع الشخص من المیراث   واحدة من علل ثلاث
رق، وقتل، واختلاف دین   فافهم، فلیس الشك کالیقین

(١) الفقه الإسلامی ٧٧٠٥، الشنشوری، مع الباجوری ٤٨، الدرّة البهیة ١٦-١٧، المفصل ٢٧٠/١١-٢٧١.

(٢) الفقه الإسلامی ٧٧١٠، شرح مسلم للنووی ١١ / ٥٢، و عون المعبود ٨ / ٨٥ - ٨٦، الموسوعة / موانع الإرث ٣ / ٢٢.

حاله تی په که م: جیاوازی ناین (اختلاف الدین)

زورینه ی زانایانی هاوه لانی هزرهت، وه که ته بو به کر و عومه ر و عوتمان و عه لی زهید و نوسامه ی کوری زهید و جابری کوری عه بدولا، و زانایانی هه ر چوار مه ذه ب له سه ر ته وه یه کده ننگن که: موسولمان میرات له کافر نابات، و کافریش میرات له موسولمان نابات ^(۱) به به لگه ی ته وه ی که هزرهت فهرموویه تی: لایرث المسلم الکافر ولا الکافر المسلم. لایتوارث أهل ملتین شتی.

به لأم ثایا کافر له نیوان خویندا میرات له یه کتر ده بن یان نا؟ لیتره دا زانایان رای جیاوازیان هه یه: جمهوری زانایان (شافعی و حنفی و حنبلی) یه کان پییان وایه که: کافر میرات له کافر ده بات، باوه کو شه ریه ته که شیان جیاواز بیټ، وه که: جوله که، و گا ور ^(۲)، چونکه خودای گه وره ده فهرمویت:

﴿فَمَاذَا بَعَدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ﴾ ^(۳) یونس. وه هزره تی پیغه مبه ریش ده فهرمویت: الکفر ملّة واحدة ^(۳).

به لأم ثم بۆچونه ی جمهور په ها نیه، که بوتریټ هه موو کافر یتک میرات له هه موو کافر یتک ده بات، به لکو له مه سه لله ی کافر ی (ذمی و حربی) دا، ثایا میرات له یه کتر ده بن، یان نا؟ رایان جیاوازه:

له ناو هاوه لانی هزرهت دا: هزره تی عومه ر و عه لی و زهید، و له زانایانیش دا تیمامی مالیک و ثموری و ته بو حه نیفه، و رای مه شه وری مه زه به ی

(۱) الفقه الإسلامي ۷۷۱۹، اللمع المغیث ۲۷-۲۸، الموسوعة/موانع الإرث ۲۲/۳، الكنوز الملیة ۳۲۱.

(۲) الفقه الإسلامي ۷۷۲۰، المغنی ۲۵، النهایة ۲۸، الاستذکار / ۵ / ۳۷.

(۳) الموطأ ۷۲۷ روایة محمد بن الحسن.

شافعیعیش: پټیان وایه که (ذمی و حربی) میرات له یه کتر نابهن^(١). شیخی نؤدی
لهم بارهیه وه دهفهرمویت:

الکافران یتوارشان   ولو علی تخالف الأديان
لا مسلم وکافر شقی   ولا سوى الحربی والحربی

میراتی له ئاینی ئیسلام هه لگه راوه (المرتد)

مرتد: به که سیک دهوتریت که به ویست و ئاره زووی خۆی، و به بی زۆر لیکردن
له ئاینی ئیسلام هه لگه رابیتته وه، ئیتر گرنگ نیه ئایا چوته سهر ئاینیکی تر یان
نا.

زانایان یه کدهنگن^(٢) له وهدا که ئهم کهسه (نیتر بیټ یان می) میرات له کهس
نابات، نه له موسولمان، و نه له کافر، نه گهرچی له دواى مردنی میرات دهره که
په شیمانیش ببیتته وه، و بگه ریتته وه سهر ئاینی ئیسلام (به لām حهنبه لیه کان
وتوو یانه ته نها له م حالته دا نه بیټ).

به لām له وهدا که ئایا کهس میرات له مرتد دهبات، یان نا؟ پای جیاوازیان
هه یه:

جمهوری زانایان (شافعی و مالکی و حنبلی) یه کان پټیان وایه که وهک چۆن
میرات له کهس نابات، هه روا که سیش میراتی لی نابات،

جا لی ره دا ده کریت که باسی (زندیق) واته: بی دین، بکهین که له هیهچ
ئاینیکدا جیه گهی نابیتته وه، و وا خۆی ده خاته پروو که موسولمانه، به لām له دلدا
بی پروایه. و جیاوازیشی له گه ل (منافق) دا ئه وه یه که (زندیق) به ناشکرا

(٤) المجموع ١٧ / ٥٦، الفقه الإسلامي ٧٧١٢.

(١) الفقه الإسلامي ٧٧٢٠-٧٧٢١، اللع ٢٨، الموسوعة / إرث المرتد ٢٥/٣، عون المعبود ٨٦ / .

ههولتی پوخاندنی ئیسلام، و ئاژاوه نانهوه، و گومان درووست کردن ده‌دات له ناو موسولماناندا، ئه‌میش "وهك هه‌لگه‌پاوه مامه‌له‌ی له‌گه‌لدا ده‌كریٲ" نه میرات ده‌بات، و نه میراتی لی ده‌بریٲ. ^(١)

تییینی

(١) ئه‌گه‌ر دوو برا به‌جاریك له ئاینی ئیسلام هه‌لگه‌پانه‌وه، ئه‌وا كه‌سیان میرات له‌وی تریان نابهن.

(٢) كافریك كه‌ میرات به‌ری نه‌بیٲ، و (مرتد و زندیق) یش ئه‌گه‌ر مردن ئه‌وا میراته‌كه‌یان ده‌دریٲ به (بیٲ المال) وهك (فیء) — نهك وهك (أرث). ^(٢)

حاله‌تی دوهم: كۆیلایه‌تی (رق)

واته هه‌ر كه‌سیك كه‌ كۆیله بیٲ ئیتر هه‌ر ناویكی هه‌بیٲ، نه میرات ده‌بات، و نه میراتی لی ده‌بریٲ، به‌لام له فهرمووده‌ی نویی ئیمامی (شافعی) دا هاتوه كه: ئه‌گه‌ر ئه‌و كۆیله‌یه (مبعض) بوو، واته به‌شیكی كۆیله بوو، و به‌شه‌كه‌ی تری ئازاد، ئه‌وا ئه‌و ماله‌ی كه‌ به‌ به‌شه ئازاده‌كه‌ی په‌یدای كرده وهك میرات ده‌مینیتته‌وه بۆ میرات به‌ره‌كانی ^(٣).

حاله‌تی سێیه‌م: كوشتن (قتل)

زۆرینه‌ی زانایان چی له هاوه‌لانی هه‌زهره‌ت، و چی له شوینكه‌وتوان، و زانایانی هه‌ر چوار مه‌زه‌به‌كه‌ یه‌ك ده‌نگن له‌وه‌دا كه‌ ئه‌گه‌ر كه‌سیك كه‌سیكی تر بكوژیٲ، ئه‌وا بكوژه‌كه‌ میرات له كوژراوه‌كه‌ نابات، به‌به‌لگه‌ی ئه‌وه‌ی كه‌

(٢) المغنی ٢٥، النهایة ٢٧، حاشیة القلیوبی علی شرح الحلی ١٤٨.

(١) المغنی ٢٥، النهایة ٢٨، المجموع ٥٧، الفقه الإسلامی ٧٧٢١.

(٢) الفقه المنهجي ٢ / ٢٧٨.

حه زرهت فهرموویه تی: القاتل لا یرث. لا یرث القاتل شیئا. واته نهو کهسه ی که که سیکه که شتوه میراتی لی نابات.

به لام له وه دا که نایا جوړی کوشتنه که ده بیت چو ن بیت؟ و بکوژه که ته مه نی چهند بیت؟ پای جیاوازیان هیه:

زانایانی مه زه بی نیمامی شافیهی فهرموویانه: کوشتنه که به هر جوړیک بیت (عمد، شبه عمد، خطأ)، و به هق بیت یان به ناهق، و به زور لی کردن بیت یان به ویستی خوی، و راسته وخو بیت یان به هویه کی دهره کی، وه که شهیدی له سهر بدات، و بهو شاهیدیه بیکوژن، بو بهرزه وهندی بیت وه باوک، و میرد، و ماموستا یان نا — واته کوشتنه که به هر شیوهیه که بیت، وه بکوژه که مندا ل بیت یان گه وره، بکوژه که له میرات مه حرووم ده کات. (١) وه که له شاعیران ده فهرمویت (٢):

ومن قتل المورث فامنعه إرثه	على خطأ أرداه، أو بالتعمد
مباشرة، أو بالتسبب إن يجب	قصاص، أو تكفير، أو دية قد
وسیّان ذو التكلیف فيه، وغیره	وذو شركة، أو قاتل بمنفرد

به لام مفتی "واته: نهو کهسه ی که پرسیار ی پریاری شهرعی لی ده که ن دهر باره ی خزمیکه خوی که تاوانیکه کردوه، و نهویش فه توا ده دات که ده بیت بکوژیت" میرات ده بات له کوژراوه که، له گه ل نهو ه شدا که به فه توا ی نهو که سه که کوژراوه، چونکه فه توا هیزی نیلزامی نیه، به لکو ده کریت که به پیچه وانیه نهو فه توا وه ره فتار بکریت. (٣)

(١) الفقه الإسلامي ٧٧١٧، المجموع ٥٩، الشنشوري ٥٤، المغني ٢٦، النهاية ٢٨، الأنوار ٢ / ٤، فيض القدير شرح جامع الصغير ٥ / ٣٧٧، ٣٨٠.

(٢) الكنوز المالية / ٣٥٣.

(٣) القليوبي ١٤٩، الجمل ٦ / ٩٤، الشنشوري ٥٤.

ئاگاداری

(۱) ھەر کەسێك كە پاراستنی شتێكی لێ ئەستۆدا بێت وەك: ولاغێك لێ بخوړی، یان رای بكیښی، ئەو ئەگەر بەهۆی ئەو ولاغە كەسێك بكوژی میراتی لێ ناگری. ئەو هەش وا دەگەیەنێ: ئەگەر شوڤیری ئۆتۆمبیلێك بە ئۆتۆمبیلەكەى خزمیكی خۆی بكوژی، یان لەكاتی لێخوړینی ئۆتۆمبیلەكەى وەرگەڕی، و خزمەكانی ناو ئۆتۆمبیلەكەى بمرن، ئەو میرات لەو خزمە مردوانە ناگری ھەرچەندە كە مەترەغەمیشی نەكردبێ، یان بە خۆیشی بەم ڕوداوە بمری (لەپاش خزمەكانی، با بە چاوترووكاندنیکیش بێت)، جیاوازی نیه ئۆتۆمبیلەكە موڵكى خۆی بێ، یان نا، چونكە ئەو بووتە ھۆی كوشتن، و پێویستیش ناكات بوتریت خۆ زامین نیه ئیتر بۆچی مەحرووم دەبێت، چونكە زامین بوون مەرج نیه.

(۲) ڕی دەكەوێت كە كوژراوەكە میرات لە بكوژەكەى خۆی دەبات، وەك ئەوێ كە كەسێك خزمیكی خۆی، یان پیاویك ژنەكەى خۆی بە چەقۆیەك بریندار بكات، پاشان خۆی بمری، و بریندارەكە ھەر زیندوو بێت، بەلام پاش ماوێیەكی تر بریندارەكە بەو برینە مرد، ئەوا ئەم بریندارە بە كوژراوی دەستی بكوژەكە دادەنری، و لە ھەمان كاتدا میرات لە بكوژەكە دەبات، چونكە مردنەكەى كەوتووتە پاش مردنی بكوژەكەىو. (۱)

تا ئێرە باسی ئەو سیفەتە تانە بوو كە بوونیان لە ھەر كەسێكدا دەبێتە ھۆی مەحرووم بوونی لە میرات، وە زانایانیش تیاياندا یەك دەنگ بوون، وە لەمەولا باسی چەند ھالەتێك دەكەین كە یان ھۆیەك، یان یەك لە مەرجەكانی میرات بردن نەھاتووتە دى بۆیە كەسەك لە میرات مەحرووم دەبێت، وە ھەر یەك لەم ھالەتە تانەش بەلای ھەندێك لە زانایانەو بە ڕیگری میرات بردن دادەنری. ھالەتەكانیش ئەمانەن:

(۱) المغني ۲۶، النهاية ۲۹، شرح الرحبية ۲۴، شرح المنهج ۶ / ۹۷.

یه کهم: بوونی گومان له کاتی مردن، یان نه زانینی میژووی مردن

نه گهر دوو کهس یان زیاتر که میرات بهری یه کتر بوون له پرووداو یکدا مردن وهک نه وهی که له پاپۆر یکداین و ژیر ناو بکهویت، یان له سه یاره یه کدا بن وهربگه ریت، یان له ته یاره یه ک بهربینه وه، یان به ته قینه وه تیا بچن، یان به ناگر بسویتن، یان به غاز بخنکیتن، یان کاره با بیانگریت، یان له بوومه له رزه دا بن به ژیر خانوه وه، یان له شه ریکدا به یه که وه تیا بچن، یان ده رماخوارد بکرتن و برن، یان له شوینیککی دووره ولات و غه ربایه تیدا بفه ویتن، نه وا نه گه ری پینج حالت هه یه:

- (۱) ده زانریت کامیان له پیشدا مردوه. له م حالته دا به کۆدهنگی زانایان: نه وه یان که دواتر مردوه میرات له وهی پیشتر ده بات.
  - (۲) ده زانریت که هه ردووکیان له یه ک کاتدا مردون. له م حالته شدا به کۆدهنگی زانایان: هه چکا میان میرات له ویتر نابات.
  - (۳) زانیاری ده باره ی کاتی مردنه که نه یه.
  - (۴) زانراوه کامیان له پیش کامیان مردوه، به لام له بیر نه ماوه.
  - (۵) زانراوه که یه کیکیان له پیش نه ویتر مردوه، به لام نازانریت کامیانه.
- جا له م سی حالته دا به لای جمهوری زانایان (شافعی و حنفی و مالکی) یه کانه وه: که سیان میرات له وی تریان نابات، به لکو میراتی هه ردووکیان ده دریت به میرات به ره کانی تریان که ماون^(۱).
- تیمامی ره حه بی له م باره یه وه ده فهرمویت:
- وإن یت قوم بهدم أو غرق أو حادث عم الجميع کالحرق

(۱) الفقه الإسلامي ۷۹۰۳، اللع ۲۰۸، الكنوز ۳۱۵، المبسوط ۷ / ۵۸۳، الموسوعة / میراث الغرقى و الحرقى و الهدمى ۳ / ۷۰، مغني ابن قدامة ۷ / ۱۹۲، النهاية ۲۹، المغني ۲۶، المجموع ۷۱.

ولم یکن یعلم حال السابق فلا تورث زاهقا من زاهق
وعدهم كأنهم أجنب فیهذا القول السدید الصائب

نه گپږنه وه که هه زره تی نه بویه کر زهیدی کوږی ثابتی نارد بو دابهش کردنی میراتی نه وانهی که له (یه مامه) دا شهید کران، نه ویش وه های بریاردا که کهسیان میرات لهوی تر نابات. ههروه ها کاتی که هه زره تی عومه زهیدی کوږی ثابتی نارد بو دابهش کردنی میراتی نه وانهی که له طاعونی (عه مواس) دا وه فاتیان کرد، به هه مان شیوه بریاری دا، وه به هه مان شیوه بریاری دا بو نه وانهی که له جهنگی (حږه) دا شهید کران، ههروه ها نه گپږنه وه که هه زره تی علی هه بهم شیوه بریاری داوه بو نه و که سانهی که له (جه مهل و صه فین) دا کوژران، وه عومه ری کوږی عه بدولعه زیزیش هه به هه مان شیوه بریاری داوه^(۱) بویه زورینهی زانایانیش هه نه م بوچوونه یان پی په سنده.

جا لیږه دا بویه میرات له یه کتر نابهن چونکه نه و مه رجی میرات برده نه نه هاتوه ته دی که ده بیت له کاتی مردنی میرات دهره که دا به دلناییه وه بزانییت که میرات بده که زیندوه با بو ماوهی چاوتروکاندنیکیش بیت، وه که له مه رجی دوه مدا باسمان کرد.

(۱) باب میراث الغرقی / الدارمی، سعید ابن منصور، ابن أبي شيبة، شعب الإيمان، عبد الرزاق.

دوهم: نه‌بوونی نه‌ژادی شهرعی، به‌لای هه‌ندیک له شافیعیه‌کان و مالیکیه‌کانه‌وه

واته شه‌گهر شه‌رع دان نه‌نیت به بوونی نه‌سه‌ب له نیوان دوو که‌سدا شه‌وا میرات له یه‌کتر نابهن. وه‌ک شه‌و منداله‌ی که به هۆی (لعان) هوه — که بابه‌تیکی دیاریکراوی شه‌رعه — حاشای لی ده‌کریت له لایهن می‌ردی دایکیه‌وه، شه‌وا نه منداله‌که، و نه خزمه‌کانی می‌رده‌که‌ی دایکی میرات له یه‌کتر نابهن، یان مندالی باوک نادیار (واته: زۆل، بیژی) که له شه‌نجامی زیناکردنه‌وه په‌یدا بوه، نه شه‌م منداله له زینا که‌ره‌که، و له خزمه‌کانی میرات ده‌بات، و نه زینا که‌ره‌که، و خزمه‌کانیشی میرات له‌م منداله ده‌به‌ن، به‌لام منداله‌که له هه‌ردوو حاله‌ته‌که‌دا (لعان، زنا) میرات له دایکی، و له خزمانی دایکی ده‌بات، و شه‌مانیش له شه‌و میرات ده‌به‌ن، چونکه دیاره که شه‌م منداله نیسه‌به‌تی به دایکیه‌وه هه‌یه. وه‌ک شیخی نۆدی ده‌فه‌رمویت:

وولد الزنا عن الإرث حرم إلا من الأم ومن ولد الأم

جا لی‌رده‌ا بۆیه میرات نابریت چونکه یه‌ک له هۆیه‌کانی میرات بردن، نه‌هاته‌وه‌ته دی که شه‌ویش: بوونی خزمایه‌تی و نه‌سه‌به له نیوان مردوه‌که، و میرات به‌ره‌که، وه‌ک له هۆی یه‌که‌مدا باسما‌ن کرد.

سێیه‌م: خولانه‌وه‌ی بریاری شهرعی (الدور الحکمی) به‌لای مه‌زه‌به‌ی شافیعییه‌وه

بریتیه له‌وه‌ی که میرات دان به که‌سیک بییت به هۆی میرات پی نه‌دانی. بۆ نمونه: شه‌گهر برای مردویه‌ک — که ته‌نها شه‌و میرات به‌ری بییت -- دانی نا (تیقرار به نه‌سه‌ب) به‌وه‌دا که شه‌و منداله کو‌ری برا مردوه‌که‌یه‌تی، شه‌وا نه‌سه‌به‌که جی‌گیر ده‌بیته، و ده‌بیته برا‌زای، به‌لام شه‌و برا‌زایه ناییت میرات بیات

له براكه‌ی، چونكه نه‌گهر منداڵه‌كه میرات ببات له مردوه‌كه نه‌وا برای مردوه‌كه
 ه‌ج‌ب ده‌بیټ و میرات نابات، جا له‌بهر ئه‌وه‌ی به‌ میرات بردنی منداڵه‌كه
 مامه‌ی (كه برای مردوه‌كه‌یه) بئ به‌ش ده‌بیټ له میراته‌كه، كه‌واته منداڵه‌كه‌ش
 نه‌سه‌بی جی‌گه‌ر نابیت، چونكه یه‌كه له مه‌رجه‌كانی کاریگه‌ری و ته‌ئسیری
 دانپیانان (ئیقرار به‌ نه‌سه‌ب) ئه‌وه‌یه كه ده‌بیټ نه‌و كه‌سه‌ی كه ئیقراره‌كه ده‌كات
 ده‌بیټ میراته‌ر بیت، ده‌ی مادام نه‌سه‌بی منداڵه‌كه جی‌گه‌ر نه‌بوو كه‌واته میرات
 نابات، ده‌رئه‌نجام ئه‌وه‌یه كه: مادام منداڵه‌كه میرات ببات، كه‌واته ده‌بیټ میرات
 نه‌بات، خو ئه‌مه‌ش مه‌حاله و ناگو‌نجیت.^(۱)

شیخی نۆدیش ده‌فه‌رمویت:

إذا أخو میت أقرّ بنسب فذاك مانع من إرث النشب

حاله‌تیکی تاییه‌ت: پیغه‌مبه‌رایه‌تی.

به لای هه‌ندیك له شافیعییه‌كان و هه‌نه‌فییه‌كانه‌وه.

پیغه‌مبه‌رانیش پاش كۆچی دوا‌یی كردنیان میراتیان لی نابریت، چونكه
 پیغه‌مبه‌ری خۆشه‌ویست (دروودی خوی لی بیت) ده‌فه‌رمویت: ئیمه‌ی پیغه‌مبه‌ران
 میراتمان لی نابریت.^(۲)

شیخی نۆدی لهم باره‌یه‌وه ده‌فه‌رمویت:

وكون من مات نبيا مانع للإرث والحديث فيه شائع

(۱) المغني ۲۶، ۷۷۱۳، شرح المنهج ۶ / ۹۷، الدرّة البهية ۲۶.

(۲) متفق عليه / بخاري و مسلم: باب قول النبي صلى الله عليه وسلم: لا نورث ما تركنا صدقة.

جا باس کردنی ئەم حالەتە تەنھا لەبەر زانینە، و بۆ کاتی هاتنە خوارەوهی
 حەزرەتی (عیسا) یە. ^(۱)

بەلام ئەم حالەتە بە پێگەری میرات دانانرێت، چونکە پێگەری میرات بریتییە لە
 مانایەک کە لە میرات بەرە کەدا هەیە، و پێگەری میرات بردنی لێ دەگرێت، بەلام
 لێرەدا لەبەر مانای پێغەمبەراییەتیەکیە، کە سیفەتی میرات دەرەکیە، ئەک
 میرات بەرە کە. ^(۲)

کەواتە بەشیوەیەکی گشتی دەکرێت خەڵکی بە گوێرە ی بردن و نەبردنی میرات
 بکەین بە چوار بەشەوه ^(۳):

(۱) میرات دەبات، و میراتی لێ دەبرێت، وەک ئەو کەسانەی کە لەمەولا بە
 درێژی باسیان دەکەین

(۲) میرات دەبات، بەلام میراتی لێ نابێت، وەک پێغەمبەرەکان (دروودی خایان
 لێ بیت).

(۳) میرات نابات، بەلام میراتی لێ دەبرێت، وەک کۆیلە (مبعض)، کە ئەو
 مالەکی کە بە بەشە ئازادەکە ی پەیدای کردووە دەبێت بە میرات بۆ میرات
 بەرەکانی.

(۴) میرات نابات، و میراتی لێ نابێت، وەک: لە ئاین هەلگەپاوه، و کۆیلە
 — جگە لە (مبعض).

(۲) النهایة ۲۹، ابن آدم ۹۳.

(۳) الباجوري على الشنشوري ۵۲، الفقه الإسلامي ۷۷۱.

(۴) إعانة الطالبين ۲۲۳/۳، المغني ۲۱/۳، ابن آدم ۹۲.

نهو مافانهی که په یوهستن به میراتهوه

(میرات) بریتیه له وهی که له پاش مردنی که سیڅ به جی ده مینیت، جا چی مال و مولک بیت به هموو جوړه کانیوه (نهختینه، و مالی گواستراوه، و زهوی و زار، و خانوو و دووکان)، یان ماف بیت وه مافی دهست به سهردا گرتنی مالی فروشراو هه تاوه کو نرخه کهی وهرده گیریت، یان (اختصاصات) بیت، وهک: زبل، و سهگی پاسه وانی، و سهگی راوکردن، ههروه ها خوینیڅکیش که وهرده گیریت له بکوړه کهی، واته نه گهر که سیڅ که سیڅی کوشت، نهوا هه رچنده له دواي مردنی کابرای کوژراو خوین وهرده گیریت، به لام نهو خوینه هه ر له حوکمی نهوه دایه که مالی کوژراوه که خوی بیت له پیش کوژرانه کهی، و نیستا له پاش مردنی بوه به میرات، و ده بیت دابهش بکریت به سهر میرات به ره کاندا، هه ر که سهو به گویره ی بهشی خوی بهشی بدریت.

جا میرات هه ر جوړیک بیت، نهوا ده کریت له پاش مردنی میرات دهره که پینج مافی پیوه په یوهست ببیت، که ریزینه ندی جی به جی کردنی نه مافانهش بهم شیوه ده بیت یه که له دواي یهک:

(۱) نهو مافانهی که په یوهستن به خودی میراته کهوه، به بی دانانی (حجر) له لایهن قاضی یهوه، واته مردوه که له کاتی ژیانیدا به هو ی بی پاره ییوه (افلاس) ته صه پوف کردنی له مالی خویدا لی قه دهغه نه کرابیت.

(۲) مافی به ری کردنی تهرمی خوی، و نهو مردوانهش که نهفه قه یان له سهر نهو بوه، و له پیش گیان دهرچوونی نه مدا گیانیان دهرچوه.

(۳) نهو قهرزانهی که له نهستوی مردوه که دان، جا قهرزی خودایی بن، یان قهرزی ناده میزادی.

(۴) ئەو وهصیه تانهی که کردوونی، بهمه رجیك که له سی یه کی میراتیه که ی زیاتر نه بن.

(۵) مافی میراتبه ره کان، هه ره که سهو به گویره ی ئەوه ی که بۆی دانراوه.
جا بهم پییه هه ره که سیك بریت، و میراتی لی به جی بمینیت، ئەوا بهر له هه موو شتیك، و له پیش ئەوه ی که بهر ی بخریت بۆ گوڤستان، ده ست ده کریت به:

یه که م:

جی به جی کردنی ئەو مافانه ی که به سراو و په یوه ستن به خودی میراته که وه، به بی دانانی (حجر) له لایه ن قاضی یه وه، جا ئەم مافانه ش زۆرن به لام لیڤه دا تنه ا باس له شه ش دانیه ان ده که ی ن، که ئەوانیش:

(۱) مافی نیشته جی کردنی ئەو ژنه ی که عیده ی وه فاتی له سه ره. له م کاته دا کرپی جیگای نیشته جی بوون، و ئیسراحت، و شه و مانه وه ی ئەو ژنه تا ماوه ی عیده که ی ته واو ده بیت ده خریت به پیش تیچوونی بهر ی کردنی مردوه که خۆی، و هه موو ئەو که سانه ی که نه فقه یان له سه ره ئەمه، و بهر له ئەم مردوون.

(۲) مافی ئەو که سه ی که به قازانج به شه راکه ت کار ده کات. بۆ نمونه:
ئه گه ر خاوه ن مالتیک پاره ی دا به که سیك که کاسپی پتوه بکات به قازانج به شه راکه ت، پاشان خاوه ن ماله که هه موو سه رمایه که، و قازانجه که ی وه رگرت، و مرد، و تنه ا ئەوه ی وه ک میرات له پاش به جی ما، ئەوا پیویسته له پیش هه موو شتیك به شه قازانجی کریکاره که ی لی ده ربکریت، ئەوا لی سهر ف ده کریت بۆ بهر ی کردنی مردوه که. ^(۱)

(۳) مافی خاوهن قهرز له مائی قهرز کراودا. واته نه گهر که سیځ مائیځ قهرز بکات، و پاشان بمریت، و تنها نهو ماله قهرز کراوهی له پاش به جی بمینیت، نهوا نهو ماله ده دریتته وه به خاوه نه که ی، و سهرف ناکریت له بهرې کردنی مردوه که دا.

(۴) مائیځ که فروشرا بیت به قهرز، و کپیاره کهش به نه بووی (مفلس) مردیت، پاره که شی نه دابیت، لم کاته دا ریځه ده دریت به خاوهن ماله که (فروشیاره که) که ماله فروشراوه که ی خوی داوا بکاته وه، و وهری بگریته وه، پیش نه وهی که مردوه که هیچ سهر فیکی بؤ بکریت بؤ بهرې کردنی بؤ گورستان. به لام نه گهر کپیاره که هه بوو بوو واته مفلس نه بوو، نهوا فروشیاره که بوی نیه مامه له که هه لوه شینیتته وه، و داوای خودی ماله فروشراوه که ی خوی بکاته وه، به لکو له میراتی مردوه که پاره که ی پی ده دریت، و به قهرز ځک داده نریت که له نه ستوی مردوه که دایه نه که په وه ست بیت به خودی میراتیه که وه، و به مهش له پله ی ریز به نډیه که دا ده که ویتته سی هم پله وه، وه که له مهولا باسی ده که ین.

(۵) مافی نهو که سهی که مائیځکی لی تهرز کراوه له عهینی ماله نه زر کراوه که دا. واته نه گهر که سیځ مائیځکی نه زر کرد له که سیځکی تر، جا کابرای نه زر کهر مرد، نهوا پیویسته نهو ماله ی که نه زر کراوه بدریت بهو که سهی که لیی نه زر کراوه، و سهرف نه کریت له بهرې کردنی مردوه که دا.^(۱)

(۶) نهو زه کاته ی که له پیش مردنی خاوهن مائیځکدا له خودی مائی نهو که سهدا واجب بوو بیت، و زه کاته که شی نه دابیت، وه زه کاتی ناژه له کانی نه دابیت، و زه کاتی دانه ویله که ی نه دابیت، نهوهش واجبه پیش بهرې کردنی

مردوه که زه کاته که بدریت. ^(۱)

به لّام هر مافیک که به سراپیت به خودی میراته کهوه به هوی ئه وهی که قاضی حجری له سهر ئه و ماله دانابیت له بهر بهرزه وهندی بژاردنی قهرزی خاوهن قهرزه کان، ئه واه ئه م مافه ده که ویتته پاش بهرپی کردنی مردوه که بۆ گۆرستان. ئه وهی که پتویسته لیته دا باس بکریت ئه وهیه که دانه وهی ئه و مافانه ی که به سراون به خودی میراته کهوه به و مهرجه ده خرینه پیش بهرپی خستنی مردوه کهوه که ترسی گۆرانی مردوه که، و بۆگه ن کردنیمان نه بیت، ئه گینا پتویسته له پیشدا لاشه ی مردوه که بهرپی بکریت، و بشاریتته وه، ئه و جا مافه کان بدریتته وه. ^(۲)

جا نه گهر ئه م جۆره مافانه نه بوون، یان هه بوون، و جی به جی کران، ئیتیر نۆره ی جی به جی کردنی مافی دوا ی ئه وه که بریتیه له:

دوهم:

خهرجی بهرپی کردن، و شاردنه وهی تهرمی مردوه که، و تهرمی هه موو ئه و مردوانه ی که له پیش ئه م ^(۳) یان له گه ل ئه مدا ^(۴) گیانیان له ده ست داوه و له کاتی زیندوو بیاندا نه فقه یان له سهر ئه م بوه، وهک: ژن، باوک، دایک، مندا ل. واته ههرچی خهرجیه که بکریت له هه لگرتنی تهرمه کانه وه بۆ گۆرستان، هه تا کفن کردنیان، و دهرمانی بۆن خوش پیوه کردنیان، و هه تا کریی گۆر هه لکه ن، و

(۱) شرح المنهج ۶ / ۵۵.

(۲) شهریه تی نیسلام ۳ / ۳۷

(۳) القلیوبی ۱۳۵ خلافا لشیخنا فی المعیة، شرح الارشاد ۴۰۹/۲، الشروانی ۶ / ۳۸۳ خلافا للبحیرمی ۳ / ۲۴۶ و الجمل ۶ / ۵۶.

(۴) النهایة ۴۶۱، المغنی ۱ / ۳۳۸، القلیوبی ۳۲۹، البجیرمی ۲۴۶، الإعانة ۲ / ۱۱۴

همو مه سروفيك كه پدیه‌ندی به شاردنه‌وه‌یانه‌وه هه‌بیټ، وه ده‌بیټ ئهم مافه به جوړيك جی به جی بكریت كه شیایو شان و ناوی مردوه‌كه بیټ له پرووی ده‌وله‌مندی، و گه‌دایی، و پله و پایه‌ی كۆمه‌لایه‌تی، هه‌رچه‌نده خوښی له كاتیكدا كه زیندوو بوه بهو جوړه نه‌ژیابیټ.

وه سه‌باره‌ت به‌وه‌ی كه نه‌گهر چهند كه‌سیك له‌وانه‌ی كه نه‌فه‌قه‌یان له‌سه‌ر مردوه‌كه‌یه، و به‌كاتیكی زۆر كه‌م له پيش مردوه‌كه‌وه گيانیان له‌ده‌ست دابیټ، نایا كامیان له پيشدا له میراتی مردوه‌كه خه‌رجی به‌پړی خستنی گۆرستانیان بۆ ده‌كریت؟، له نیوان زانایاندا بۆچوونی جیاواز هه‌یه كه هه‌ندیكیان پیشان وایه كه نه‌وه‌یان كه زووتر له‌وانه‌یه بۆگهن بكات ده‌خړیته پيش ئه‌وانی تره‌وه. وه هه‌ندیكی تر پیشان وایه كه باوك ده‌خړیته پيش كور، و هه‌ندیكی تر به پیچه‌وانه‌وه، و هه‌ندیكی تر ده‌فه‌رموون: پیز به‌ندیه‌كه‌یان به‌م شیوه‌یه: نه‌وه‌ی كه ترسی گۆران، و بۆن كردنی هه‌یه له پيشه‌وه‌یه، پاش ئه‌و ژن، پاشان مندالی بچوك، پاشان باوك، پاشان دایك، پاشان كامیان زیاتر نزیكن له مردوه‌كه‌وه. به‌لام یه‌كه‌دنگن له‌وه‌دا كه نه‌گهر مردوه‌كه له ژنیك زیاتری هه‌بیټ جیاوازیان نیه، به‌لكو تیر و پشكیان له نیواندا ده‌كریت.^(۱)

جا لیږه‌دا كه باس له خه‌رجی به‌پړی كردنی ته‌رمی ژنی مردوه‌كه ده‌كه‌ین كه پیوسته له میراتی میږده مردوه‌كه‌ی جیبه‌جی بكریت، نه‌ك له میراتی ژنه‌كه خوی، ته‌ویش به چهند مه‌رجیكه:

(أ) له‌كاتی مردنی ژنه‌كه‌دا میږده‌كه‌ی زیندوو بیټ.

(ب) ژنه‌كه ته‌سلیم به میږده‌كه‌ی كرابیټ.

(۱) النهایة ۶، البجیرمی ۳ / ۲۴۶، الجمل ۶ / ۵۶، الشروانی ۳۸۳-۳۸۴، شرح

(ت) ژنده که (ناشزة) نه بیټ.

(پ) ژنده که به طلاق ی بانه طلاق نه در بیټ.

نه و جا که نه مافهش جی به جی کرا، هم تهرمی مردوه که، و هم تهرمی نه و نهی که نه فقهیان له سر مردوه که به بهرې کران بو گوږستان، ئیتر دهست ده کریت به جی به جی کردنی مافی دواي نهو که بریتیه له:

سی یم:

دانه و هی نهو قهرزانه ی که له نه ستوی مردوه که دان، جا وه سیټی کرد بیټ، یان نا، و قهرزه کان قهرزی خودایی بن، یان قهرزی ناده میزادی. به لام لیږه دا قهرزه خوداییه کان وه: زه کاتیک که قهرز بیټ له نه ستوی مردوه که دا به هو ی نه و هی که له کاتی خویدا نه یدابوو، و زه کاتی سهر فیتره (زکاة الفطر)، و که فاره تی پیاو کوشتن، یان که فاره تی (ظهار)، یان که فاره تی دروست بوون له گڼ ژندا (جماع) له پوژی په مزاندا، یان که فاره تی سویندی که وتوو، و به ده لی حه جی فهرز، نه مانه هم موویان پیش ده خرین به سر قهرزی ناده میزاد دا^(۱)، به لام بو پاش و پیش خستنی قهرزه خوداییه کان میراتبهر به ناره زووی خو به تی که کامیان پیش ده خات به سر کامیاندا.^(۲)

ئینجا بزانه پاش نه م قهرزانه دهست ده کریت به دانه و هی نهو قهرزه ناده میان هی که به سهریه و هی تی، و نهو قهرزه ی که له سر مردوه که به کم بیټ، یان زور په یوه سته به میراته که وه، و اته: میراته که ده بیټ به بارمته یه کی شرعی بو گشت قهرزه کانی مردوه که، که و ابوو تا به شیکی قهرزه که له سر مردوه که

(۱) التحفة ۳۸۴، المغنی ۳، النهایة ۷، القلیوبی ۱۳۵، الفقه الإسلامی ۷۷۳۲.

(۲) الشروانی ۳۸۴، حاشیة شبراملسی علی النهایة ۷.

مابیت هیچ دهستکاریه کی میرات بهره کان نه به فروشتن، نه به به خشین، نه به هیچ ته صه پروفیککی تر - با به ئیزنی خاوهن قهرزه کانیش بیت -^(۱) له میراته که دا دروست نیه، به لām نه گهر قهرزه کان له میراته که زیاتر بن، و میرات بهره کهش وتی من به نرخي ئیستهی هه لای ده گرم بۆ خۆم، و که سیك نه بو - نه له خاوهن قهرزه کان، نه که سیكی تر - به زیاتر له نرخه میراته که هه لای بگریت، نهوا میرات بهره که ده توانیت میراته که بکپیت بۆ خۆی، و له نرخه کهی قهرزه کان بیژیریت.^(۲)

که واته به مهرج گیراوه که نه گهر ماره یی ژنه کهی نه دابیت، واجبه پیش بهشکردنی میراته که ماره ییه که بدریت به ژنه که، ههروه ها پیش ماره یی دانیش واجبه قهرزه کانی خودای گه وره بدرینه وه، وه که نه وه زه کاته ی که له نه ستۆی مردوده که دایه بدریت، و هه جی واجبی بۆ بکریت - به لای هه ندیک له زانایانه وه "یان کرپی هه ج بۆ کردنی بدریت به یه کیك تاوه کو هه جی بۆ بکات... به لای هه ندیک تره وه".^(۳)، و نه زر، و که فاره ته کانیشی بۆ بدرینه وه، ئینجا دهستکاری میرات بهره که له میراته که دا دروسته، نه گینا دروست نیه، واته: تاوه کو نه و مافانه ی رابردوو هه مووی جی به جی نه کرین میرات بهر بۆی نیه دهستکاری میراته که بکات.

نه و جا بزانه که: زانایان کۆکن له سه ره نه وه ی که میرات بهر ده توانیت له مالی خۆی قهرزی خاوهن قهرزه کان بداته وه، و میراته که به نه ندازه ی به شه که ی خۆی

(۳) القلیوبی ۲/۲۸۳.

(۱) المغنی ۲/۱۴۵، النهایه ۴/۳۰۸.

(۲) الشیراملسی ۴/۳۶۰.

هه‌لبگریت بۆ خۆی^(۱)، جا ههر میرات به‌ریک که به گوێره‌ی به‌شه‌که‌ی خۆی قهرزه‌که‌ی دایه‌وه، ئه‌وا ده‌توانی‌ت ته‌صه‌روف بکات له به‌شه میراتی خۆیدا^(۲).
 فهرمووده‌ی راسته‌ر له‌سه‌ر ئه‌وه‌یه که په‌یوه‌ندی قهرز به میراته‌وه پێگای ئه‌وه ناگریت که میرات به‌ره‌کان بن به‌خواه‌نی میراته‌که، به‌لکو ته‌نها پێگه له ته‌صه‌روف کردنیان ده‌گریت له میراته‌که‌دا، که‌واته ههر زیاده‌یه‌ک که له‌سه‌ر عه‌ینی میراته‌که په‌یدا ببی‌ت، چی ئه‌وانه‌ی که لکان به میراته‌که‌وه، وه چی ئه‌وانه‌ی که جیان لێ، هه‌موویان ده‌بن به مو‌لکی میرات به‌ره‌کان، وه قهرزی مردوه‌که نا‌به‌سریت به‌م زیادانه‌وه، به‌لکو ته‌نها ده‌به‌سریت به ئه‌صلی میراته‌که‌وه.^(۳)

بۆ نمونه: میرات به‌ره‌کان ده‌توانن ته‌صه‌روف بکه‌ن له خوری، و پۆن، و شیر، و به‌چکه‌ی هه‌یوانی میراتی، یان میوه‌ی باخی میراتی، هه‌رچه‌نده کابراش به قهرزاری مردبی‌ت، وه واجب نیه قهرز له‌م زیادانه‌ش بدری‌ت‌ه‌وه، هه‌رچه‌نده که ئه‌صلی ئه‌و ما‌له میراتی‌ه‌ی که ئه‌م زیادانه‌ی لێ په‌یدا بوه به‌شی قهرزه‌کان نه‌کات.

ئه‌گه‌ر دیار نه‌بوو که ئایا مردوه‌که قهرزی له لایه یان نا، وه میرات به‌ره‌کانیش ته‌صه‌روفیان کردبوو له میراته‌که‌دا، که‌چی ده‌رکه‌وت که پێش ئه‌وه بمریت قهرزار بوه، یان نی‌ستا به تازه‌یی قهرزێک په‌یدا بوو به هۆی گه‌رانده‌وه‌ی مالیکی عه‌یبداری فرۆشراو به‌هۆی عه‌یبداریه‌وه، ئه‌وا ئه‌گه‌ر میرات به‌ره‌کان یان هه‌رکه‌سیکی تر ئه‌و قهرزه‌یان دایه‌وه، یان خواهن قهرزه‌کان مردوه‌که‌یان ئازاد

(۳) منهاج، إعانة ۶۵.

(۴) المغني ۱۴۵/۲، النهاية ۳۰۶/۴.

(۱) منهاج الطالبین، إعانة ۶۵/۳.

کرد، نهوا دیاره که ههر ته‌سه‌پروفیک که کردوویانه له میراته‌که‌دا دروست بوه، نه‌گینا هه‌مووی پوچه‌له، و ده‌بیټ له پیښدا قهرزه‌که بدریټه‌وه. ^(۱)

نه‌گهر مردوه‌که قهرزی که‌سیکی ون بووی له‌سه‌ر بوو، و له دۆزینه‌وهی خاوه‌ن قهرزه‌که‌ش بیټ ئومید بووین، نهوا مه‌سه‌له‌ی قهرزه‌که ده‌دریټه ده‌ست قاضی، جا نه‌گهر نه‌بوو، یان هه‌بوو به‌لام به شه‌ریعه‌تی ئیسلام په‌فتاری نه‌ده‌کرد، نه‌وکاته ده‌دریټه ده‌ست باوه‌ر پی‌کراویکی لیژان، تاوه‌کو به نه‌ندازه‌ی قهرزه‌که له میراته‌که بفروشیټ، و بو (بیټ المال) سه‌رفی بکات، یان میرات به‌ره‌که خۆی نه‌و کاره‌جی به‌جی بکات، و بو به‌رژه‌وه‌ندی موسولمانان سه‌رفی بکات، واته: تا نه‌و کاره نه‌نجام نه‌دات نه‌وا ههر ده‌ستکاریه‌ک که کردویه‌تی له میراته‌که‌دا دروست نیه. ^(۲)

نه‌وجا که ئه‌م مافه‌ش جی به‌جی کرا، و مردوه‌که نه‌قهرزی خودا نه‌قهرزی ئاده‌می له‌سه‌ر نه‌ما، ئیتر ده‌ست ده‌کریټ به‌جی به‌جی کردنی مافی دوا‌ی نه‌و که بریټیه له:

چواره‌م:

جی به‌جی کردنی نه‌و وه‌سیه‌تانه‌ی که کردوونی، له سنوری سی‌یه‌کی نه‌وه‌ی که له میراته‌که ماوه‌ته‌وه تا ئیستا، واته: نه‌وه‌ی که له میراته‌که ده‌می‌نیټه‌وه له پاش لی‌ده‌رکردنی نه‌و مافانه‌ی پیشوو که باس‌مان کردن.

له پاش جی به‌جی کردنی ئه‌م مافه‌ش ده‌ست ده‌کریټ به‌جی به‌جی کردنی مافی کۆتایی که بریټیه له:

(۲) المغنی ۱/۴، ۱۴۵، النهایه ۳۰۷/۴.

(۳) النهایه ۳۰۵/۴، القلیوبی ۲ / ۲۸۳.

پینجه‌م:

مافی دابهش کردنی پاشماوه‌ی میراته‌که له‌نیوان میرات به‌ره‌کاندا به‌گویره‌ی شهریه‌تی ئیسلام، و هه‌رکه‌سه‌و به‌و ئه‌ندازه‌یه‌ی که بۆی دیاری کراوه، که له‌مه‌ولا به‌ درێژی باسی ده‌که‌ین.

شیخی نۆدی له‌ باره‌ی ئه‌و مافانه‌ی که په‌یوه‌ستن به‌ میراته‌وه ده‌فه‌رمیّت:

يُبْدَأُ مِنْ تَرْكِهٖ بِأَمْرِ
كَكْسَبِ عَبْدٍ، وَمَبِيعِ يَفْنَى
لَا مُرَأَةً تَعْتَدُّ عَنْ وَفَاةٍ
وَالْجَانِ وَالنَّجْوَمِ وَالْمَرْهُونِ
بِمَا يَلِيقُ حَالَةَ الْمَنِيَّةِ
مِنْ ثَلَاثِ بَاقٍ بَعْدَهُ، فَالْبَاقِي

عُلِّقَ بِالْعَيْنِ بِغَيْرِ حَجَرٍ
مِنْ اشْتَرَاهِ مَفْلَسًا وَالسَّكْنَى
وَالْقَرْضِ وَالْقَرَاظِ وَالزَّكَاةِ
فَمَوْنِ التَّجْهِيْزِ لِلْمَمُونِ
عُرْفًا بِهِ، فَالْدِّينِ، فَالْوَصِيَّةِ
لِأَهْلِ إِرْثٍ حَسَبَ اسْتِحْقَاقِ

به‌شی دوه‌م

جوړه‌کانی میرات بهر

چونځیتي میرات بردنیان و ژماره‌یان و حاله‌ته‌کانیان

جوړه‌کانی میرات بهر:

میرات بهر‌ه‌کان به شیوه‌یه‌کی گشتی دوو جوړن:

- (۱) خاوه‌ن به‌شی دیاری کراو (ذو الفرض)، چی به قورئان، یان به فرمایشتی پیغه‌مبهر (دروودی خوی لی‌بیت)، یان به کوډه‌نگی زانایان (إجماع).
  - (۲) عه‌صه‌به (عه‌صه‌به که‌سیکه که به‌شیکی دیاریکراوی شهرعی نیه به‌لکو یان هه‌موو مال‌ه‌که ده‌بات ته‌گهر خاوه‌ن به‌ش نه‌بوون، یان نه‌وه‌ی که له خاوه‌ن به‌شه‌کان ده‌میښتته‌وه ده‌یبات له‌کاتیکدا که خاوه‌ن به‌ش هه‌بوون).
- به‌لام ثم دابه‌ش کردنه وا ناگه‌یه‌نیت که میرات بهر ده‌بیت ههر به یه‌کیتک له‌م دوو شیوه‌یه میرات ببات، و نا‌کړیت به هه‌ردوو شیوه‌که میرات ببات، به‌لکو مانای وایه که: میرات بهر ته‌نھا ثم دوو ریځگه‌یه هه‌یه که میراتی لیوه ببات، و ده‌ش‌گوځیت که به هه‌ردوو شیوه‌که میرات ببات، چونکه میرات بهر‌ه‌کان له چونځیتي میرات بردنیاندا ده‌کړین به چوار جوړه‌وه: ^(۱)

(۱) الشنشوري ۱۰۹ - ۱۱۰، القلیوبي ۱۴۰، المجموع ۵۰، الفقه الإسلامي ۷۷۳۷، اللمع

چونیتی میرات بردنی میرات بهران

(۱) تهنها وهك خاوهن بهش. كه ژماره‌يان حهوت (۷) كهسه: دايك، داپيره — دايكي باوك، دايكي دايك --، ژن، ميړد، برای دايكي، خوشكي دايكي.

(۲) تهنها به عه‌صه‌به گه‌رايه‌تي. كه ژماره‌يان دوازده (۱۲) كهسه: كوړ، كوړي كوړ، برای باوك و دايكي، برای تنها باوكي، كوړي برای باوك و دايكي، كوړي برای تنها باوكي، مامی باوك و دايكي، مامی تنها باوكي، پياوی نازاد كهری كۆيله، ژنی نازاد كهری كۆيله.

(۳) جاريك وهك خاوهن بهش، و جاريكيش به عه‌صه‌به گه‌رايه‌تي، به‌لام ناكریت كه له‌يهك مه‌سته‌له‌دا به ه‌ردوو شي‌وه كه ميرات ببهن، كه ثم جوره ميرات به‌ره تنها مي‌بينن، و ژماره‌شيان چوار (۴) كهسه: كچ، كچی كوړ، خوشكي دايك و باوكي، خوشكي باوكي، وهك له‌مه‌ولا پروونی ده‌كه‌ينه‌وه گهر خودا بيه‌ويټ.

(۴) جاريك وهك خاوهن بهش، و جاريكيش به عه‌صه‌به گه‌رايه‌تي، و ده‌كریت كه له‌يهك مه‌سته‌له‌دا به ه‌ردوو شي‌وه كه ميرات ببهن، كه ثم جوره‌يان ته‌نها ني‌رينن، و ژماره‌شيان دوو (۲) كهسه: باوك، باپير، كه به‌شي دياری كراوی خويان هه‌يه، و ئه‌وه‌ی كه له خاوهن به‌شه‌كانيش ده‌ميني‌ته‌وه به عه‌صه‌به گه‌رايه‌تي ده‌يبه‌ن وهك له‌مه‌ولا پروونی ده‌كه‌ينه‌وه گهر خودا بيه‌ويټ.

خشته‌ی میرات بهران و ژماره‌یان و په‌گه‌زیان و چۆنیتتی میرات بردن‌یان

میرات بهره‌کان	ژماره‌یان	په‌گه‌زیان	چۆنیتتی میرات بردن‌یان
(۱) <u>دایک</u> ، <u>نه‌نک</u> (<u>دایکی باوک</u>)، <u>دایکی دایک</u> ، <u>ژن</u> ، <u>می‌رد</u> ، <u>برای</u> <u>دایکی</u> ، <u>خوشکی دایکی</u>	(۷) کەس	نیږ، می	ته‌نھا وەك خاوەن بەش
(۲) <u>کور</u> ، <u>کور</u> ، <u>کور</u> ، <u>برای باوک</u> و <u>دایکی</u> ، <u>برای ته‌نھا باوکی</u> ، <u>کور</u> <u>برای باوک</u> و <u>دایکی</u> ، <u>کور</u> <u>برای</u> <u>ته‌نھا باوکی</u> ، <u>مامی باوک</u> و <u>دایکی</u> ، <u>مامی ته‌نھا باوکی</u> ، <u>کور</u> <u>مامی</u> <u>باوک</u> و <u>دایکی</u> ، <u>کور</u> <u>مامی ته‌نھا</u> <u>باوکی</u> ، <u>پیاوی نازاد کەری کۆیلە</u> ، <u>ژنی نازاد کەری کۆیلە</u> .	(۱۲) کەس	نیږ، می	ته‌نھا وەك عەصەبە
(۳) <u>کچ</u> ، <u>کچی کور</u> ، <u>خوشکی دایک</u> <u>و باوکی</u> ، <u>خوشکی باوکی</u>	(۴) کەس	می	أ. وەك خاوەن بەش. ب. وەك عەصەبە.
(۴) <u>باوک</u> ، <u>باپیر</u>	(۲) کەس	نیږ	أ. وەك خاوەن بەش. ب. وەك عەصەبە. ت. بە هەردوو جۆرە کە.

ژماره‌ی میرات بهران

میرات بهره‌کان له نیژینه (به کورتی) (۱۰) کهسن، به‌لام بهه دریژی (۱۵)
کهسن وهک له خواره‌وه پروون کراوه‌ته‌وه:

(۱) کوپ.

(۲) کوپی کوپ.

(۳) باوک.

(۴) باوکی باوک (باپی‌ره) (با پروات بهره‌وه ژوور).

(۵) برای:

أ. دایک و باوکی.

ب. ته‌ن‌ها باوکی.

ت. ته‌ن‌ها دایکی.

(۶) کوپی برای:

أ. دایک و باوکی.

ب. ته‌ن‌ها باوکی.

(۷) مامی:

أ. دایک و باوکی.

ب. ته‌ن‌ها باوکی.

(۸) کوپی مامی:

أ. دایک و باوکی.

ب. ته‌ن‌ها باوکی.

(۹) می‌رد.

(۱۰) پی‌او‌ی خاوه‌ن کۆیله‌ی نازاد کراو.

نیمامی ره حبه بی ده فهرمویت:

والوارثون من الرجال عشرة
الابن وابن الابن مهما نزلا
والأخ من أي الجهات كانا
وابن الأخ المدلي إليه بالأب
والعم وابن العم من أبيه
والزوج والمعتق ذو الولاء

أسماءهم معروفة مشتهرة
والأب والجند له وإن علا
قد أنزل الله به القرآن
فاسمع مقالا ليس بال مكذب
فاشكر لذي الإيجاز والتنبيه
فجملة المذكور هؤلاء

جا نه گهر ژنیك بمریت، و هه موو نه م پانزه میرات بهره نیرینانه ی له پاش
به جی بمینیت، نهوا ته نه سیانیان میراتی لی ده بهن، که بریتین له: میرد، و کور،
و باوک، که پییان ده وتریت: میرات بهری هه میشهیی، و دوازه ده که ی که ماون به
بوونی کور، و باوک له میرات بی بهش ده بن.

خاوه نی سیراجیه ده فهرمویت:

و في اجتماع للذكور الوارث الأب، و الابن، و زوج ماكث

وه میرات بهره کان له میینه (به کورتی) (۷) که سن، به لام به دریتی (۱۰)
که سن وه که له خواره وه پروون کراوه ته وه.

(۱) کچ.

(۲) کچی کور (با پروات بهره و خواریش، وه کچی کوری کور، و کچی
کوری کوری کور).

(۳) دایک.

(۴) نه نک:

أ. دایکی باوک.

ب. دایکی دایک.

(۵) خوشکی:

أ. دايك و باوكى.

ب. تهنه باوكى.

ت. تهنه دايكى.

(۶) ژن.

(۷) ژنيك كه خاوهنى كۆيله يهك بوو بيت و كۆيله كەى ئازاد كرد بيت.

ئىمامى رەحەبى دەفەر مويّت:

وَالْوَارِثَاتُ مِنَ النِّسَاءِ سَبْعٌ	لَمْ يَعْطِ أَنْثَى غَيْرَ هُنَّ الشَّرْعُ
بنت، و بنت ابن، و أم مشفقة	وزوجة، و جدة، و معتقة
وَالْأَخْتُ مِنْ أَى الْجِهَاتِ كَانَتْ	فَهَذِهِ عَدَّتْهُنَّ بَانَتْ

لیرەشدا ئەگەر پیاویك بریت، و هەموو ئەم میرات بەرە مێیینانەى لە پاش بەجى مێنییت، ئەوا تهنه پێنجیان میراتى لى دەبەن، كه بریتین له: ژن، و كچ، و كچى كور، و دايك، و خوشكى دايك و باوكى، چونكه به بوونى دايك نهكه كان — دايكى باوك، و دايكى دايك — بى بەش دەبن، و به بوونى خوشكى دايك و باوكى خوشكى باوكى، و ئازاد كەرى كۆيله بى بەش دەبن، و به بوونى كچيش خوشكى دايكى بى بەش دەبيت.

بەلام ئەگەر لە نێر، و لە مێ ئەوانە كۆ بوونەوه كه دەگونجا به يەكەوه كۆ ببەنەوه، ئەوا ئەوانەى كه میرات دەبەن تهنه بریتین له: ژن يان مێرد، و دايك، و باوك، و كور، و كچ، چونكه ئەوانى تر بەم چواره (دايك، و باوك، و كور، و كچ) بى بەش دەبن، وەك لە باسى (حجب) دا ڕوونى دەكەینەوه. خاوهنى سیراجیه دەفەر مويّت^(۱):

وفي النساء الوارثات خمس
والأم، والأخت الشقيقة ولو
الوالدين، يا فتى، والولدين
بنت وبنت ابن له، والعرس
كانوا جميعا، فلخمس قد نجوا
وأحد الزوجين، فاعلم دون مين

ئەوجا ئەگەر كەسێك بمریت:

(۱) هیچ لەم میرات بەرانەى سەرەوهى نەبوو، ئەوا ئەصلى مەزەهەب
ئەمەیه كە: (ذوي الأرحام) هیچ لە میراتەكەیان ناكەوێت.
(۲) خاوەن بەشە دیاری كراوەكان هەندێكیان هەبوون، و هەموو
میراتەكەشیان نەدەبرد، بەلكو هەندێك لە میراتەكە زیاد بوو لە بەشەكانیان، و
دەمایەوه، ئەوا ئەصلى مەزەهەب وایە كە: پاشماوهى بەشى خاوەن بەشەكان پەد
ناكریتەوه بۆیان.

بەلكو لە هەردوو شێوەكەدا میراتەكە دەدریت بە (بیت المال) بە عەصەبە
گەرایەتى، وەك میرات بەر نەك وەك بەرژەوهەندى.

بەلام ئەگەر (بیت المال) پێك و پێك نەبوو، وەك ئەوهى كە موسوڵمانان
ئیمامیان نەبوو، یان ئیمام هەبوو بەلام داد پەروەر نەبوو، و ئەهلیەتى لەدەست
دابوو، یان مالى موسوڵمانانى لە جینگەى خۆیدا سەرف نەدەکرد، ئەوا بە كو
دەنگى زانایان ^(۱) لە شێوهى یەكەمدا -كە مردووەكە میرات بەرى نەبوو- مالهەكە
دەدریت بە (ذوي الأرحام). وە لە شێوهى دووهمدا -كە هەندێك لە خاوەن
بەشەكان هەبوون- ئەوهى كە زیاده لە بەشى خۆیان هەر كەسەو بە گوێرەى
بەشەكەى خۆى بۆیان پەد دەكریتەوه، تەنها مێرد، و ژن نەبیت، كە هیچیان بۆ
پەد ناكریتەوه. چونكە خزمایەتى نیە لە نێوانیان دا، بەلام ئەگەر ئەو ژن و
مێردە بێجگە لەوهى كە ژن و مێردى یەكترن، خزمایەتى هەبوو لە نێوانیاندا،

وهك ئەوهی كه ئامۆزا بن، ئەوا لەم كاتەدا ماله‌كه پەد دەكرێتەوه بەسەریاندا بەپێی ئەو خزمایەتیە، نەك بەپێی ئەوه كه ژن و می‌ردی یەكترن.^(۱)

بەلام بەلای حەزەرەتی عثمان ی كۆپی عەفانەوه (خوای لی پازی بی‌ت) وهك چۆن بۆ خاوەن بەشەکانی تر پاشاوهی میراتەکه‌یان بۆ پەد دەکرێتەوه، هەر به‌و شیوه‌یه‌ش بۆ ژن، و می‌ردیش پەد دەکرێتەوه.^(۲)

دکتۆر وه‌هبە زوحەیلی، فه‌توای هەندێک له زانایانی مۆتەئەخیری‌نی مه‌زه‌به‌ی ئەبو حەنیفە‌ی هێناوه كه فه‌رموویانه: لەم کاتەدا كه پێشە‌وای داد په‌روه‌ر نی‌ه، ده‌کریت ژن و می‌ردیش میراتیان بۆ پەد بکرێتەوه، ئەمیش له کاتی‌کدا كه ژنه‌که یان می‌رده‌که به‌ ته‌نها بن و مردوه‌که‌ش که‌سی تری نه‌بی‌ت.^(۳)

ئە‌وجا ئە‌گەر خاوەن به‌ش ده‌ست نه‌که‌وت له‌وانه‌ی كه زیاده‌که پەد ده‌کرێتەوه به‌سەریاندا ئە‌وا میراتە‌که ده‌دریت به (ذوي الأرحام).

شیخی نۆدی لەم باره‌یه‌وه ده‌فه‌رمو‌یت:

وإن تجد نظامه مختلفاً   ظررد على أهل الفروض فضلاً
بنسبة الفروض قصد العدل   غير حلیة، وغير بعل
إن كان كل من له فرض عدم   وجب صرفها إلى ذوي رحم

هه‌روه‌ها ئە‌گەر که‌سی‌ک بمریت، و هیچ که‌س میراث به‌ری نه‌بوو، نه‌ خاوەن به‌ش، و نه‌ عه‌صبه‌، و نه‌ (ذوي الأرحام)، وه پێشە‌وای موسو‌لمانانیش دادوه‌ر نه‌بوو، ئە‌وا میراتە‌که‌ی ده‌دریتە ده‌ست که‌سی‌کی دادوه‌ر، تاوه‌کو له‌ به‌رژه‌وه‌ندی

(۲) المغني ۷/۳، المحلي ۱۳۸/۳.

(۱) الدرر البهية ۳، الفصل ۱۱ / ۳۳۰، الموسوعة / الإرث بالرد ۳ / ۴۹ - ۵۰.

(۲) الفقه الإسلامي ۷۸۲۷ - ۷۸۲۸.

موسولماناندا خدرجی بکات، بهلکو هندیك له زانایان دهفرمون: پتویسته (واجب) لهسهر ئهو كهسه دادوهره كه بهو كار ههلبسیت. ^(۱)

باسی بهشه دیاری گراوهكان (الفروض المقدرة)

ئهو كهسانه‌ی كه وهك خاوهن بهشی دیاری كراو میرات دهبن - نهگرچی هندیكیان هندیك جار به عهصه به گهرايه تیش میرات دهبن - سیانزه (۱۳) كهسن:

چوار (۴) نیرینه:

(۱) میرد.

(۲) برای دایکی.

(۳) باوك.

(۴) باپیره.

نۆ (۹) مێینه:

(۱) دایك.

(۲) دایکی باوك.

(۳) دایکی دایك.

(۴) ژن.

(۵) خوشکی دایکی.

(۶) كچ.

(۷) كچی كور.

(۸) خوشکی دایك و باوكی.

(۹) خوشکی باوكی.

(۳) المغني ۱۱، القليوبي ۱۴۰، إعانة ۲۳۲، الأنوار ۲ / ۳.

واته: هه موو ئه و مییینانهن که له ژماردنی میرات بهره مییینه کاندایاسمان کردن، تنهها ئازاد کهری کۆیله نه بیته که تنهها به عه صه به گه رایه تی میرات ده بات.^(۱)

ئه و جا ئه و به شانیهی که به دیاری کراوی له قورئانی پیروژ دا باسیان لیوه کراوه شهش (۶) جوړن:

(۱) دووسی یهك. واته: له سی بهش، دوو بهشی.

(۲) نیوه. واته: له دوو بهش، یهك بهشی.

(۳) چوار یهك. واته: له چوار بهش، یهك بهشی.

(۴) ههشت یهك. واته: له ههشت بهش، یهك بهشی.

(۵) سی یهك. واته: له سی بهش، یهك بهشی.

(۶) شهش یهك. واته: له شهش بهش، یهك بهشی.

جا لیوه دا به دریژی ده چینه سهر باسی هه موو ئه و که سانهی که بهشی دیاری کراویان ههیه:

ئه و جا له بۆ ئاسانی نه گهر ئه م دیره شیعه ره له بهر بکریته ژۆر باشه:

ضبط ذوي الفروض من هذا الرجز خذه مرتباً، و قل: (هبا دهن)

پیتی (هه) له بهرام بهر ژماره پینجه به گۆیره ی پیته نه بجه دی یه کان که ده کاته ژماره ی ئه و که سانه ی که نیوه ده بن، و پیتی (باء) له بهرام بهر ژماره دووه که ده کاته ژماره ی ئه و که سانه ی که چواریهك ده بن، و پیتی (ألف) بهرام بهر ژماره یه که که ده کاته ژماره ی ئه و که سه ی که ههشت یهك ده بات، و پیتی (دال) بهرام بهر به ژماره چواره که ده کاته ژماره ی ئه و که سانه ی که دووسی یهك ده بن، و پیتی (باء) دووباره له بهرام بهر ژماره دووه که ده کاته

ژماره‌ی ئه‌و که سانه‌ی که سی‌یه‌ک ده‌به‌ن، و پیتی (زای) له به‌رام‌به‌ر ژماره
حه‌وته که ده‌کاته ژماره‌ی ئه‌و که سانه‌ی که شه‌ش یه‌ک ده‌به‌ن. ^(۱)

نیوه:

ئه‌وانه‌ی که نیوه ده‌به‌ن پینج که سن وه‌ک ئیمامی ره‌حه‌بی ده‌فه‌رمویت:

النصف فرض خمسة أفراد الزوج، والأنثى من الأولاد

وبنت الابن عند فقد البنت والأخت في مذهب كل مفتي

وبعدها الأخت التي من الأب عند انفرادهن عن معصب

(۱) می‌رد به مهرجیک که ژنه‌که‌ی مندالی نه‌بی‌ت، جا چی له‌م می‌رده بی‌ت

یان له می‌ردی‌کی تر.

(۲) یه‌ک کچ. ئه‌ویش به دوو مهرج:

أ. تهنها یه‌ک کچ بی‌ت.

ب. له‌گه‌ل که سی‌کیشدا نه‌بی‌ت که بی‌کات به عه‌سه‌به.

(۳) یه‌ک کچی کوپ.

(۴) یه‌ک خوشکی دایکی و باوکی.

(۵) یه‌ک خوشکی باوکی.

ئهم سیانه‌ی کو‌تاییش به سی مهرج نیوه ده‌به‌ن

أ. دوان یان زیاتر نه‌بن، چونکه له‌م کاته‌دا دوو سی یه‌ک ده‌به‌ن، نه‌ک نیوه.

ب. له‌گه‌ل که سی‌کیدا نه‌بن که بیانکات به عه‌سه‌به چونکه له‌م کاته‌دا نیوه

ناهن، به‌لکو به یاسای (للذکر مثل حظ الأنثیین) وه‌ک له‌باسی (عصبه بالغیر) دا

روونی ده‌که‌ینه‌وه.

(۱) الشنشوري مع حاشية الباجوري عليه ۲۶ - ۲۷، والكنوز ۱۶۳.

ت. له گهډل که سیځیشدا نه بن که بی بهشیان بکات له میرات، وهک له باسی
حه جب دا باسی ده که یښ.

دووسیځیهک:

نه واندهی که دووسیځیهک ده بن چوار کومه لن، وهک نیمامی ره حبهی
ده فدرمویت:

والثلاثان للبنات جمعا	ما زاد عن واحدة فسمعا
وهو كذاك لبنات الابن	فافهم مقالي فهم صافي الذهن
وهو للأختين فما يزيد	قضى به الأحرار والعبيد
هذا إذا كن لأم و أب	أو لأب، فاعمل بهذا تصب

(۱) دوو کچ، یان زیاتر. به دوو مخرج:

أ. ژماره یان دوو یان زیاتر بیت.

ب. له گهډل که سیځیشدا نه بن که بیانکات به عهده به.

(۲) دوو کچی کوږ، یان زیاتر، جیاوازی نیه له وهدا که خوشک بن، یان

ثاموژا.

(۳) دوو خوشکی دایک و باوکی، یان زیاتر.

(۴) دوو خوشکی تهنه باوکی، یان زیاتر.

نهم سی کومه له ش به سی مخرج:

أ. ژماره یان دوو یان زیاتر بیت.

ب. له گهډل که سیځیشدا نه بن که بیانکات به عهده به.

ت. له گهډل که سیځیشدا نه بن که به شه که یان که م بکاته وه، یان بی بهشیان

بکات له میرات.

چواریهك:

تهوانه‌ی كه چواریهك ده‌به‌ن دوو كه‌سن وهك ئیمامی ره‌حبه‌ی ده‌فرمویت:
 والرېع فرض الزوج إن كان معه   من ولد الزوجة من قد منعه
 وهو لكل زوجة، أو أكثر   مع عدم الأولاد فيما قدرا
 (۱) می‌رد، به‌مهرجیك كه ژنه‌كه‌ی مندالی هه‌بیټ (چ له‌م پیاوه یان له
 پیاویكی تر).
 (۲) ژنیك (یان زیاتر) به‌مهرجیك كه می‌رده‌كه‌ی مندالی نه‌بیټ.

تیبینی:

ته‌گهر چی دایك له یه‌كیك له دوو مه‌سه‌له‌كه‌ی (غراوین) دا چواریهك
 ده‌بات، به‌لام به‌شه‌كه‌ی له‌و مه‌سه‌له‌یه‌دا پی‌ی ناوتریت: چواریهك، به‌لكو پی‌ی
 ده‌وتریت: سی‌یه‌كه‌ی ماوه (ثلث الباقي)، وهك له جی‌گه‌ی خویدا پروونی
 ده‌كه‌ینه‌وه.

هه‌شت یهك:

بو ژنیك (یان زیاتر) به‌مهرجیك كه می‌رده‌كه‌ی مندالی هه‌بیټ، چ له‌م ژنه
 یان له ژنیكی تر وهك ئیمامی ره‌حبه‌ی ده‌فرمویت:
 والتمن للزوجة، و الزوجات   مع البنين أو مع البنات
 أو مع أولاد البنين فاعلم   ولاتظن الجمع شرطا فافهم

سیّ تیبینی گرنګ له سهر میراتی ژن و میړد:

(۱) لیږه دا به کؤ دهنګی زانایان^۱ مندالّی کوږی مردوه که هر وه کو مندالّی مردوه که خؤی وایه، واته کاتیک که باس له بوونی مندالّی یان نه بوونی ده کریت نهوا مه به ست کوږه زاشه، چونکه مندالّی به کار هیڼانی بو مندالّی مردوو حقیقه ته، و به کار هیڼانی بو مندالّی کوږ مه جازه، وه هر دوو شیوه که ش له زمانی عه ره پیدا به کار هاتوه^(۲).

یه کیك له شاعیران وتوویه تی:

بنونا بنو أبناثنا وبناتنا بنوهنّ أبناء الرجال الأبعاد

نیمامی ره حه بیش له م باره یه وه ده فهر مویت:

وذكر أولاد البنين يُعتمد حيث اعتمدنا القول في ذكر الولد

(۲) کاتیک که باس له بوونی مندالّی ده کریت، نهوا مه به ست مندالّیکه که میرات بیات، نه گینا نه گهر مندالّی هه بوو، به لّام میراتی نه ده برد، وه ک مندالّی کچ (کچه ز)، یان وه که نهوه که نهو مندالّی کافر بیټ، یان کؤیله بیټ، یان بکوژی مردوه که بیټ، نهوا: هر وا داده نریت که مردوه که مندالّی نیه.^(۳)

(۳) میرات له یه ک بردن له نیوان ژن و میړد دا هر به رده وامه تاوه کو (عده) ی ته لاقي ره جعیش به سهر ده چیت، ئیتر له پاش به سهر چوونی (عده)، ته لاقه که بائینه ده بیته وه و میرات له یه کتر نابهن.^(۴)

(۱) التحفة ۳۹۵، النهاية ۱۴/۶، المغني ۹/۳.

(۲) النهاية ۱۴/۶، المغني ۹/۳، الشرواني ۳۹۵.

(۳) التحفة ۳۹۶، النهاية ۱۴/۶، المجموع ۷۳/۱۷، إعانة ۲۲۹/۳.

(۴) شرح المنهج ۶ / ۶۸، الدرة البهية ۱۶، المفصل ۱۱ / ۲۶۹.

سى يهك:

تهوانهى كه سى يهك دهبن دوو جور ميرات بهرن وهك ئىمامى رهجهبى
دهفهرمويّت:

والثالث فرض الأم حيث لا ولد	ولا من الإخوة جمع ذو عدد
كاثنين أو ثنتين أو ثلاث	حكم الذكور فيه كالإناث
ولا ابن ابن معها أو بنته	ففرضها الثلث كما بينته
وهو للاثنين أو ثنتين	من ولد الأم بغير مين
وهكذا إن كثروا أو زادوا	فما لهم فيما سواه زاد
ويستوي الإناث والذكور	فيه كما قد أوضح المسطور

(۱) دايك. تهويش به سى مهرج:

أ. مردوه كه مندالى نهبيّت.

ب. مردوه كه دوان يان زياتر براو خوشكىشى نهبيّت، جا جياوازي نيه لهوهدا
كه دوو بارى ههبيّت، يان دوو خوشك، يان براو خوشكيك، وه جياوازيش نيه
لهوهدا كه برا و خوشكى باوك و دايكى بن، يان تهنها باوكى، يان تهنها دايكى.
ت. مهستهله كه هيچكام له دوو مهستهلهي (غراوين) نهبيّت.

(۲) دوو برا و خوشكى دايكى يان زياتر، جائتر دوو برابن، يان دوو

خوشك، يان برا و خوشكيك.

دوو مه‌سئله‌ی پرشن‌گداره‌که (الغراوین)

به کۆده‌نگی زانایان هەر کاتی‌ک دایک له‌گه‌ڵ باوک، و ژن یان می‌رد دا کۆ ببیت‌هوه نه‌وا: سێ یه‌کی پاشاوه‌ی به‌شی ژنه‌که یان می‌رده‌که ده‌بات (ثلث الباقي)، نه‌ک سێ یه‌کی هه‌موو میراته‌که. وه‌ک ئیمامی ره‌حه‌بی ده‌فه‌رمویت:

وإن یکن زوج وأم وأب فثلث الباقي لها مرتب
وهكذا مع زوجة فصاعدا فلا تکن عن العلوم قاعدا
هه‌روه‌ها ثم مه‌سئله‌یه به (العمریتین) یش ناوده‌بریت. ^(۱)

مه‌سئله‌کانیش ئه‌مانه‌ن:

(۱) ئه‌گه‌ر ژنی‌ک بریت: دایک، باوک، می‌ردی له‌پاش به‌جی بمی‌نیت، نه‌وا مه‌سئله‌که‌یان له‌ دوه (۲). نیوه‌ی که بریتیه له یه‌ک (۱) می‌رده‌که‌ی ده‌بیات، و یه‌کی‌شی ده‌می‌نیت‌هوه، دایکه‌که‌ش سێیه‌کی ئه‌م یه‌که ده‌بات، به‌لام له‌به‌ر نه‌وه که ژماره یه‌ک (۱) به‌شی دروست و ساغی نیه، بۆیه ده‌بی‌ت ته‌صلی مه‌سئله‌که لی‌کدانی سێ (۳) بکه‌ین بۆ ساغ‌کردنه‌وه‌ی مه‌سئله‌که، به‌مه‌ش ته‌صلی مه‌سئله‌که ده‌بی‌ت به‌ شه‌ش (۶)، جا ئیستا ئه‌م شه‌شه، نیوه‌ی بۆ می‌رده‌که که ده‌کاته سێ (۳)، وه سێیه‌کی نه‌وه‌شی که ده‌می‌نیت‌هوه بۆ دایکه‌که، که ده‌کاته یه‌ک، به‌مه‌ش دوو به‌ش ده‌می‌نیت‌هوه بۆ باوکه‌که.

ته‌صلی مه‌سئله		۲ ← ۳ ×	۶	۶
می‌رد	نیوه	۱	۳	۳
پاش ماوه		۱	۳	۰
دایک	(?)		سێیه‌کی پاشاوه	۱
باوک	(?)		عه‌صه‌به	۲

(۱) النهایه ۱۵، المغنی ۱۰، إعانة ۲۳۱، شرح الرحبیه ۴۷، الفقه الإسلامی ۷۸۰۵.

(۲) نه گهر پیاوړېک بمریت: دایک، باوک، ژنی له پاش به جی بمینیت، نهوا مه سئله که بیان له چواره (۴)، چوار یه کی که ده کاته یهک (۱) ژنه که ده بیات، دوانی (۲) بۆ باوکه که یه، و یه کیکی (۱) بۆ دایکه که یه.

۴	۴	نه صلی مه سئله	
۱	۱	چواریهک	یهک ژن
۰	۳	پاش ماوه	
۱	سئیه کی پاشماوه		دایک
۲	عه صبه		باوک

ناگاداری:

(۳) لهم دوو مه سئله دا بۆیه دایک سئ یهک نابات — له گهل نه وه شدا که ده بوو سئ یه کی بکه ویت — چونکه یاسایه کی گشتی له (فرائض) دا هیه که ده لیت: هم موو میینه یهک نیوهی نهو نیژینه یه میرات ده بات که له هه مان پلهی خویدایه .^(۱) جا نه گهر دایکه که سئ یهک ببات، و باوکه کهش سئ یه کی بر دیت، نهوا به شه کانیان یه کسان ده بن، و نه مهش پیچه واندهی نهو یاسایه ی سهر وه یه. وه ئیبنو عه باس ته نها زانایه که فهرموویه تی: سئ یه کی ده که ویت، نهک سئیه کی پاشماوه.^(۲)

(۴) نه گهر که سیك بپرسیت: تۆ له سهره تای نه م باسه وه وت: نهو به شاندهی که دیاری کراون شهش جوړن. که چی ئیستا باسی جوړیکی ترت کرد که نهویش:

(۱) التحفة ۴۰۴، المجموع ۸۴/۱۷، شرح الرحبية ۴۶، المغني ۱۴، الفقه الإسلامي ۷۷۷، الفقه المنهجي / ۲ / ۲۶۹، الكنوز ۱۷۲.

(۲) الفقه الإسلامي ۷۷۸۹، موسوعة زيد بن ثابت ۶۵، الكنوز ۱۷۲، اللمع ۶۱.

سى يه كى پاشماويه (ثلث الباقي)، كه واته به شه ديارى كراوه كان بوون به هوت جوړ، نهك شهش؟! له وه لآمدا ده لئين: نه گهر به وردى سه يرى نهم دوو مه سته لى (غراوين) ه بكهيت، ده بينيت كه دايكه كه له مه سته لى يه كه مدا شهش يه كى بر دوه، وه له مه سته لى دوه مدا چوار يه كى بر دوه، كه واته به شى دايكه كه هر ده گه رپته وه سهر شهش به شه ديارى كراوه كه. ^(١) به لآم له بهر رپز گرتن له ده قى قورثانى پيروز كه به شى دايكى به سى يهك ناو بر دوه، ليړه دا زانايانش هر به سى يهك ناوى ده بن، به لآم ده لئين: سى يه كى پاشماوه. شىخى نو دى له م باره يه وه ده فهر موييت:

ترث مع أحد زوجين، وأب   ثلث ما يبقى و من أجل الأدب
به يعبرون عما يدفع   للآم و هو سدس، أو ربع

(٥) هه نديك جار نهم سى يه كه داده نريت بو باپيره — نهم به شه له قورثان و فهرمايشتى پيغه مبه ردا نه هاتوه، به لكو كو دده نكي زانايانى له سهره، و به نيجه تهادى هاوه لان چه سپاوه --، نه ویش كاتي كه كه له گه ل براكانى مردوه كه دا كو بپيته وه كه له باسى كو بوونه وى باپيره له گه ل خوشك و براكاندا پرونى ده كه ينه وه (ان شاء الله).

جا كه و ابوو ده كريت بلئين: نه وانه ي كه سى يهك ده بن سى جوړن، نهك دوو جوړ. ^(٢)

(١) التحفة ٤٠٤، النهاية ١٥، المغني ١٠، إعانة ٢٣١، شرح الرحبية ٤٦.

(٢) النهاية ١٥، المغني ١٠، شرح المنهج ٦ / ٦٩، التحفة ٣٩٦.

شهش يهك:

ئوانه‌ی كه شهش يهك ده‌بن حدوت جوړ میرات بهرن وهك ئیمامی ره‌حبه‌ی ده‌فرمویت:

والسدس فرض سبعة من العدد   أب، وأم، ثم بنت ابن، وجد
والأخت، بنت الابن، ثم الجدة   وولد الأم تمام العدة
(۱) باوك. به‌مه‌رجیتك مردوه‌كه مندالی هه‌بیټ.
(۲) باپیره. ئه‌ویش به‌م سئ مه‌رجه‌ی خواره‌وه:
أ. مردوه‌كه مندالی هه‌بیټ.

ب. مردوه‌كه باوكی نه‌بیټ، چونكه به‌بوونی باوك باپیره بئ به‌ش ده‌بیټ.
ت. باپیره‌ی باوكی بیټ، چونكه باپیره‌ی دایکی خاوه‌ن به‌ش نیه، به‌لكوله
(ذوي الأرحام) ه.

(۳) دایك. ئه‌ویش به‌یه‌كیك له‌م دوو مه‌رجه:
أ. مردوه‌كه مندالی هه‌بیټ.

ب. مردوه‌كه دوان یان زیاتر برا و خوشکی هه‌بیټ. جیاوازی نیه هه‌موویان برا
بن، یان هه‌موویان خوشك بن، یان خوشك و برا بن به‌یه‌كه‌وه.

(۴) نه‌نك (داییره). لیږده‌دا جیاوازی نیه له‌وه‌دا كه ئه‌و نه‌نكه: دایکی باوك
بیټ، یان دایکی دایك، یان به‌ره‌و ژوورتر، وه‌كو: دایکی دایکی باوك یان دایکی
دایکی دایك. وهك ئیمامی ره‌حبه‌ی ده‌فرمویت:

والسدس فرض جدة في النسب   واحدة كانت لأم وأب
هه‌روه‌ها ته‌گه‌ر هه‌ردوو نه‌نكه‌كه‌ش به‌یه‌كه‌وه كو ببندوه‌ه ئه‌وا شه‌ش يه‌كه‌كه‌ به
یه‌كسانی دابه‌ش ده‌كریټ له‌ نیوانیاندا. له‌م باره‌شه‌وه ده‌فرمویت:

وإن تساوي نسب الجدات   وكن كلهن وارثات
فالسدس بينهنّ بالسوية   في القسمة العادلة الشرعية

ههروه‌ها لیږه‌دا جیاوازی نیه له‌وه‌دا که مردوه‌که منداللی هه‌بیټ یان نا.
نه‌نک کاتیک شەش یه‌ک ده‌بات که ئەم دوو مه‌رجه هاتبنه‌جی:
أ. مردوه‌که دایکی نه‌بیټ.

ب. ئەو نه‌نکه نه‌گات به‌ مردوه‌که به‌ هۆی نیرینه له‌ نیوان دوو میینه، جا
نه‌گەر ئەو نه‌نکه گه‌یشته به‌ مردوه‌که به‌ هۆی نیرینه له‌ نیوان دوو میینه،
وه‌کو: دایکی باوکی دایک، ئەوا ده‌بیټ به‌ (ذوي الارحام).

که‌واته نه‌نک کاتیک میرات به‌ره که نزیك بیټه‌وه له‌ مردوه‌که‌وه به:
(أ) میینه‌ی پرووت، وه‌ک: دایکی دایکی دایک.

(ب) نیرینه‌ی پرووت، وه‌ک: دایکی باوکی باوک.

(ت) میینه تا ده‌گات به‌ نیرینه، وه‌ک: دایکی دایکی باوک.

(ه) کچی کوږ، یه‌کیک بیټ یان زیاتر.

ئەویش به‌م سی مه‌رجه:

أ. مردوه‌که یه‌ک کچی هه‌بیټ.

ب. مردوه‌که یه‌ک کچی کوږی هه‌بیټ، که له‌سەر ئەمه‌وه بیټ (واته له‌ پله‌ی
گه‌یشته‌نی به‌ مردوه‌که نزیکتر بیټ)، وه‌ک کچی کوږی کوږ له‌ گه‌ل کچی کوږ.
ئیمامی ره‌حه‌بی ده‌فرمویت:

وينت الابن تاخذه السدس إذا كانت مع البنت مثالا يحتذى

ت. که‌سیکی له‌ گه‌ل‌دا نه‌بیټ که بیکات به‌ عه‌سه‌به، نه‌گینا له‌م کاته‌دا شەش
یه‌ک نابات، به‌ل‌کو ده‌که‌وێته یه‌کیک له‌م دوو حاله‌ته‌وه:

(١) ئەوه‌ی که له‌ خاوه‌ن به‌شه‌کان ده‌می‌نێته‌وه به‌ عه‌سه‌به‌گه‌رایه‌تی ده‌بیهن،
به‌پێی یاسای: (للذكر مثل حظ الأنثيين).

بۆ نمونه: پیاویک ده‌مریت، و کچیک، کچی کوږیک، کوږی کوږیکی له‌ پاش
به‌جی ده‌می‌نیت، ئەوا: کچه‌که نیوه ده‌بات، و نیوه‌که‌ی تری بۆ کوږی کوږه‌که

له گهڼ کچی کورپه که، به شیوه یه که کورپ کورپه که دوو بهرامبهری کچی کورپه که دهبات. جا ئیستا بۆ راست کردنهوهی مهسئله که نهصلی مهسئله که که دوه (۲) لیکدانی سی (۳) ی دهکین، و دهبیته شهش (۶)، نهوجا نیوهی شهش (۶) که سی (۳) یه که که دهبیات، و نیوه کهی تریشی که سی (۳) یه دوو (۲) بهشی کورپ کورپه که دهبیات، و یه (۱) بهشی کچی کورپه که دهبیات.

۶	۲ ← ۳ ×	نهصلی مهسئله	
۳	۱	نیوه	یه ک کچ
۲	۱	عه صبه	یه ک کورپ کورپ
۱			یه ک کچی کورپ

(۲) کورپ کورپه که دهبیته بههوی نهوهی که کچی کورپه که شهش هیچ نهبات. نهویش له کاتی که میراته که هیچی له خاوهن به شهکان نه مینیته وه. بۆ نمونه: ئنیک دهمریت، باوک، دایک، میرد، کچیک، کچی کورپیک، کورپ کورپیک له پاش بدجی ده مینیته، نهوا: باوک شهش یه که دهبات، و دایکیش شهش یه که دهبات، و میردیش چوار یه که دهبات، و کچیش نیوه دهبات، کورپ کورپه که شهش کچی کورپه که دهکات به عه صبه، بهم پییه نهصلی مهسئله که دوازه یه (۱۲)، باوک که نه دوو (۲) دهبات، و دایکه که شهش دوو (۲) دهبات، و میرده که شهش سی (۳) دهبات، و که که شهش (۶) دهبات، و ه که ده بینین مهسئله که دهبیته عه ولی تییدا بکریته، و بکریته سیازده (۱۳)، و بهمهش خاوهن به شهکان هه موو میراتیه که یان برد، و ه هیچ نه مایه وه بۆ کورپ کورپ، و کچی کورپه که، و له میراته که بی بهش بوون. بهلام لهم کاته دا نه م کچی کورپه نه گهر کورپ کورپ له گه لدا نه بوايه نهوا شهش یه کی دهبرد، و بهشدار ده بوو له میراته که، بزیه لیتره دا بهم کورپ کورپ

دهوتریت برای نه گبته (الأخ المشؤوم)، چونکه به هوی تهوهه کچی کوره که له میراته که بیتهش دهییت.^(۱)

تهصلی مهسئه له		۱۲ ← + ۱	۱۳
باوك	شهش يهك	۲	۲
دايك	شهش يهك	۲	۲
میږد	چواریهك	۳	۳
یهك كچ	نیوه	۵ (?)	۶
یهك كوپړی كوپړ	عه صه به	۰	۰
یهك كچی كوپړ			

(۶) خوشکی باوکی یه کینک بیته یان زیاتر،

تهویش به سی مدرج:

أ. مردوه که یهك خوشکی دایك و باوکی هه بیته. وهك تیمامی ره حبه بی

ده فهرمویت:

و هکذا الأخت مع الأخت التي بالأبوين يا أخي أدلت

ب. که سیکی له گه لدا نه بیته که بیکات به عه صه به.

ت. که سیکی له گه لدا نه بیته که له میرات بی به شی بکات.

(۷) مندالی دایك، چی نیتر بیته یا خود می (واته: براو خوشکی دایکی).

تهویش به دوو مدرج وهك تیمامی ره حبه بی ده فهرمویت:

و ولد الأم ينال السدسا والشرط في إفراده لا ينسی

ژماره یان یهك دانه بیته.

أ. که سیکیان له گه لدا نه بیته که له میرات بی به شیان بکات.

تیبینی:

نه‌گهر دوو کهس له زگماکدا پیکهوه نوسابوون، نه‌وا به دوو میرات بهر داده‌نرین، بهو مهرجه‌ی که دوو سه‌ریان هه‌بیّت، به‌لام مهرج نیه که هه‌موو نه‌ندامه‌کانی تریان به ژماره‌ی نه‌ندامه‌کانی دوو کهس بیّت. ^(۱)

خشته‌ی نه‌و میرات به‌رانه‌ی که خاوه‌ن به‌شی دیاریکراون، و جوّری به‌ش بردنیا‌ن و به‌لگه‌ی میرات بردنیا‌ن به‌و جوّره

میرات به‌ران	جوّری به‌ش بردن	به‌لگه‌کان
(۱) میّرد	<p>أ. نیوه: نه‌گهر ژنه‌که‌ی مندالی نه‌بیّت</p> <p>ب. چواریه‌ک: نه‌گهر ژنه‌که‌ی مندالی هه‌بیّت</p>	<p>أ. وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ</p> <p>ب. فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمْ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ</p>
(۲) ژن	<p>أ. چواریه‌ک: نه‌گهر میّرده‌که‌ی مندالی نه‌بیّت</p> <p>ب. هه‌شت یه‌ک: نه‌گهر میّرده‌که‌ی مندالی هه‌بیّت</p>	<p>أ. وَلَهُنَّ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ</p> <p>ب. فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمْنُ مِمَّا تَرَكَتُمْ</p>
(۳) دایک	<p>أ. شه‌ش یه‌ک ده‌بات، کاتیک که مردوه‌که مندال یان کوپه‌زای هه‌بیّت، یان مردوه‌که دوو براو خوشک یان زیاتری هه‌بیّت.</p> <p>ب. سێ یه‌کی هه‌موو میراته‌که ده‌بات، کاتیک که مردوه‌که هه‌چ کام له‌وانه‌ی سه‌روه‌ی نه‌بیّت.</p> <p>ت. سێ یه‌کی پاشاوه‌ی خاوه‌ن به‌شه‌کان، له دوو مه‌سته‌له‌که‌ی غه‌راوه‌ین دا.</p>	<p>أ. وَلَا يُوْنَهُ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ</p> <p>ب. فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ</p> <p>ت. فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ آبَاؤُهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ</p> <p>برپاری حه‌زهره‌تی عومه‌ر، و ئیجتهیهادی زانایان.</p>

(۱) التحفة ۳۹۷، النهاية ۱۵، المغني ۱۰، القليوبي ۱۴۰، الجمل ۶ / ۶۹ - ۷۰.

میرات بهران	جوړی بهش بردن	به لگه کان
(۷۰) نه نکی باوکی (۷۱) نه نکی دایکی	شدهش یهک ده بات، یه کیټک بیټ یان زیاتر.	ثیبنو عه باس ده گپرتیه وه که حه زره ت شدهش یه کی داوه به نه نک
(۷۲) برای دایکی (۷۳) خوشکی دایکی	أ. شدهش یهک ده بهن، نه گهر یهک که س بن، چی نیتر، چی می ب. سی یهک ده بهن، نه گهر له یهک زیاتر بن، وه نیتر و میشیان یه کسانن.	أ. وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَوْ امْرَأَةً وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ ب. فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاء فِي الثُّلُثِ
(۸۰) کچ (۹۰) کچی کوپ	أ. نیوه ده بات، نه گهر یهک کچ بیټ ب. دووسی یهک ده بهن، نه گهر له یهک زیاتر بن.	أ. وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ ب. فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ
(۱۰۰) خوشکی دایک و باوکی (۱۱۰) خوشکی ته نه باوکی	أ. نیوه ده بات، نه گهر یهک خوشک بیټ. ب. دووسی یهک ده بهن، نه گهر له یهک زیاتر بوون.	أ. يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنَّ امْرَأَ هَكَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ ب. فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ
(۱۲۰) باوک (۱۳۰) باپیره	شدهش یهک ده بات کاتیک که مردوه که کوپ یان کوپ کوپ هه بیټ.	أ. وَلَا بُوَيْهَ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ ب. عیمرانی کوپ حوصه بین ده گپرتیه وه که پیاوټک هاته خزمه تی حه زره ت و عهرزی کرد: کوپه کم مردوه، چه ندی میرات لی ده بهم؟ نه ویش فهرمووی: شدهش یهک. ت. کوډه نگی زانایان له سهر نه وهی که به نه بوونی باوک، باپیره میرات ده بات.

باسی بی بهش کردن (حجب)

سده رتا ده کریت بوتریټ که شاره زایی له بابته تی (حجب) دا زور پټویسته .
 بویه هندیك له زانایان فهرموویانه : هدرامه و نارپه وایه بؤ که سیك که شاره زایی
 له بابته تی (حجب) دا نه بیټ فته وادات له (فرائض) دا . چونکه نازانیټ که کئی
 به کئی بهشه کهی کهم ده بیټه وه ، یان کئی به کئی بی بهش ده بیټ ، بهمهش یان زیاد
 یان کهم ده دات به میرات بهره کان ، یان هندیك میرات بهری بی بهش کراو
 به شدار ده کات ، و هندیك میرات بهری خاوهن بهش بی بهش ده کات ، بهمهش
 زولم و سته م روو ده دات .^(۱)

یه کیك له شاعیران ده فهرمویت :

أقول ذا الباب عظیم الفائدة   فجدّ فيه تحوي مقاصده
 من لم يفز فيه بسرّ غامض   يحرم أن يفتي في الفرائض

(حجب) (واته : بی بهش کردن) له شهرعدا بریتیه له وهی که : که سیك هوی
 میرات بردنی تیډایه به لّام بی بهش ده کریت له میراته که و هیچی لی نابات ، یان
 بهشه کهی کهم ده کریت ه وه له بهشیکی زور بؤ بهشیکی که متر .

که واته به گویره ی نه م پیناسه یه بی بهش کردن ده بیټ به دوو جوړه وه :

(۱) بهش کهم کردنه وه (حجب النقصان) ، که بهشی میرات بهریك به هوی
 میرات بهریکی تره وه کهم ده بیټه وه ، وه که له باسی (بهشه دیاری کراوه کان) دا به
 درووی باسمان لیوه کردن ، وه ده کریت به شیوه یه کی کورت بلین : له پینج که سدا
 روو ده دات که دوو جوړ بهشیان هدی ، بهشیکی زور ، و بهشیکی کهم ، و له بهشه

(۱) الدرة البهية ۸۰ ، اللمع ۱۱۹ ، ابن قاسم على الرحبية ۷۷ ، الكنوز ۲۰۱ .

زۆره که قه دهغه ده کرین بۆ به شه که مه که، تهوانیش: ^(۱)

أ. میرد: له نیوه به بۆ چوار یه که به هۆی مندالی ژنه که یه وه.

ب. ژن: له چوار یه که وه بۆ ههشت یه که به هۆی مندالی میرد که یه وه.

ت. کچی کوپ: له نیوه به بۆ شهش یه که به هۆی کچی مردوه که وه.

پ. خوشکی باوکی: له نیوه به بۆ شهش یه که به هۆی خوشکی دایک و باوکیه وه.

ج. دایک: له سی یه که وه بۆ:

(۱) شهش یه که به هۆی مندالی مردوه که، یان ژماره یه که له خوشک و برای مردوه که.

(۲) سی یه که پاشاوه (ثلث الباقي)، وه که له دوو مهسته له که ی (غراوین) دا.

تێبینی:

ته گهرچی کاتی که باس له بهش کهم کردنه وه ده کریت، زیاتر بیرمان بۆ لای نه وه ده چیت که میرات به ره کان دوو جوړ به شی دیاریکراویان هیه: به شیکی زۆر، و به شیکی کهم، و له به شه زۆره که قه دهغه ده کرین بۆ به شه که مه که، به لام هندی که له زانایان چهند شیوه یه که تریشیان باس کردوه که به: بهش کهم کردنه ویان داده نین، تهوانیش: ^(۲)

(۱) کهم بوونه وه ی به شه میراتی که سی که له حاله تیک که خاوهن به شی دیاریکراوه، بۆ حاله تیک که ده بیته به (عصبه بالغیر). بۆ نمونه: کهم بوونه وه ی

(۱) الفقه الإسلامي ۷۸۱۲، الفصل ۱۱ / ۴۰۶، الموسوعة / الحجب ۳ / ۴۶، الكنوز ۲۰۲، اللمع ۱۲۰ - ۱۲۱، الدرر ۸۱.

(۲) الباجوري على الشنشوري ۱۱۸، الفقه الإسلامي ۷۸۱۵، الدرر ۸۰ - ۸۲، ابن قاسم على الرحيبة ۸۰.

به‌شه میراتی کچ، له کاتیځدا که خاوهن به‌شی دیاریکراوه، بۆ کاتیځ که ده‌بیټ به عه‌صه‌به. که له کاتیځدا خاوهن به‌شی دیاریکراوه خۆی به تهنه‌ها نیوه‌ی میراته‌که ده‌بات، به‌لام ئه‌گه‌ر برایشه‌کی خۆی له‌گه‌لدا بیټ، ئه‌وا ده‌بیټ به عه‌صه‌به، ئه‌و کاته‌ش به‌پیټی یاسای (للذکر مثل حظ الأنثین) میراته‌که دابه‌ش ده‌کریت به سه‌ریاندا.

(۲) که‌م بوونه‌وه‌ی به‌شه میراتی که‌سیځ له‌ حاله‌تیځ که (عصبة بالنفس)ه، بۆ حاله‌تیځ که خاوهن به‌شی دیاریکراوه. بۆ نمونه: که‌م بوونه‌وه‌ی به‌شه میراتی باوک یان باپیره کاتیځ که مردوه‌که کوڤ یان کوڤی نه‌بیټ، بۆ کاتیځ که مردوه‌که یه‌که له‌وانه‌ی هه‌بیټ. که باوک‌که یان باپیره‌که له‌ حاله‌تی یه‌که‌مدا هه‌موو میراته‌که ده‌بات به عه‌صه‌به‌گه‌رایه‌تی، به‌لام له‌ حاله‌تی دوه‌مدا شه‌ش یه‌که ده‌بات.

(۳) که‌م بوونه‌وه‌ی به‌شه میراتی که‌سیځ له‌ حاله‌تیځ که (عصبة مع الغیر)ه، بۆ حاله‌تیځ که (عصبة بالغیر)ه. بۆ نمونه: که‌م بوونه‌وه‌ی به‌شه میراتی خوشکی دایک و باوکی یان خوشکی تهنه‌ها باوکی، کاتیځ که له‌گه‌ل کچ یان کچی کوڤی مردوه‌که‌دا بن، و برای خوشیان له‌گه‌لدا نه‌بیټ که بیانکات به عه‌صه‌به، بۆ کاتیځ که برای خۆیان له‌گه‌لدا بیټ. که ئه‌و خوشکانه له‌ حاله‌تی یه‌که‌مدا (عصبة مع الغیر)ن، هه‌رچی له به‌شی کچه‌که یان کچی کوڤه‌که بمینیټه‌وه ئه‌مان ده‌بیهن، به‌لام له‌ حاله‌تی دوه‌مدا ئه‌وه‌ی که له به‌شی کچه‌که یان کچی کوڤه‌که ده‌مینیټه‌وه، له نیوان خوشکه‌کان و براکانیاندا دابه‌ش ده‌کریت به‌پیټی یاسای: (للذکر مثل حظ الأنثین).

(۴) بۆ به‌ش کردنی ته‌واوه‌تی (حجب الحرمان): که میرات به‌ر به ته‌واوه‌تی له میرات بۆ به‌ش ده‌بیټ، و هیچ نابات، که ئه‌میش ده‌کریت به دوو جوړه‌وه: أ. حه‌جب به‌هۆی سیفه‌تیځه‌وه: وه‌ک کافری، یان کوڤیلایه‌تی، یان (قاتل) واته بکوژی، جا هه‌ر یه‌که له‌م سیفه‌تانه ئه‌گه‌ر هه‌بوون له هه‌ر میرات به‌ریځدا ئه‌وا له

ب. حەجەب بەهۆی کەسەوه یان بەهۆی ئەوهی کە کۆمەڵێک میرات بەر هەموو میراتەکان بردووە و هیچ بۆ میرات بەریکی تر نەماوە تەوه.

(1)

۶	نه‌صلی مه‌سته‌له	
۳	نیوه	میژد
۲	سۆیه‌ك	دایك
۱	شه‌ش یه‌ك	یه‌ك برای دایکی
۰	عه‌صه‌به	مام

(۲)

ئەگەر پىياۋىك بىر ئۆي: دوۋ كىچ، باۋك، دايك، كۆرى كۆرپىكى لە پاش بەجى
 بىيىت. ئەۋا دوۋ كىچەكە دوۋ سى يەك دەبەن، و باۋكەكە شەش يەك دەبات، و
 داۋكەكەش شەش يەك دەبات، كۆرى كۆرەكەش عەسەبەيە، كەۋاتە مەسئەلەكە

له شه شه (۶)، دوو کچه که چوار (۴) دهبه، و باوکه کهش یهک (۱) دهبات، و دایکه کهش یهک (۱) دهبات، بهمهش تهواوی شهش بهشه که (دوو کچه که، و باوکه که، و دایکه که) بردیان، وه کورپه کهش بی بهش بوو له میرات.

تهصلی مهسته له		
دوو کچ	دووسئیهک	۴
باوک	شهش یهک	۱
دایک	شهش یهک	۱
یهک کورپی کورپ	عه صه به	۰

دوو جیاوازی سهره کی له نیوان حه جب بههوی سیفه ته وه، و حه جب بههوی که سه وه (۱)

(۱) نهو که سه ی که حه جب ده بیته بههوی سیفه ته وه، مانایهک له خۆیدا ههیه وه های لی دهکات که بی بهش بیته له میرات، به لām نهو که سه ی که حه جب ده بیته بههوی که سیکی تره وه، هیهچ مانایه کی وه های تییدا نیه که وه های لی بکات بی بهش بیته له میرات، به لکو که سیکی تر ههیه که له نهو له پيش تره بو مردوه که، بۆیه به بوونی نهو که سه، نهویش له میراته که بی بهش ده بیته. که واته ده لیین: نهو که سه ی که حه جب ده بیته بههوی سیفه ته وه، که سایه تی میرات بردنی له ده ست داوه، بههوی نهو سیفه ته ی که تییدا یه، به لām نهو که سه ی که حه جب ده بیته بههوی که سیکی تره وه، که سایه تی میرات بردنی تییدا یه، به لām که سیکی تری له گه لدا یه که له نهو له پيش تره.

(۲) ئەو کەسەى کە حەجب دەبێت بەهۆى سىفەتەوه، وهها دادهنریت کە هەر بوونى نیه. کەواتە بەهۆى ئەمەوه هیچ کەسێک بەشە میراتى کەم ناکات، وه هیچ کەسێش لە میرات بێبەش نابێت، بەلکو بوون و نەبوونى وهک یەک وههیه. بەلام ئەو کەسەى کە حەجب دەبێت بەهۆى کەسێکى ترهوه، ئەگەر چى خۆى لە میرات بێبەش دەبێت، بەلام بە بوونى ئەم دەکریت کەسانى تریش بەشە میراتیان کەم بکات. وهک لە کۆتایى ئەم باسەدا بە نمونەوه پروونى دەکەینهوه.

جا ئەوهى کە دەمانەویت لێرەدا باسى لێوه بکەین ئەو میرات بەرانەیه کە بە تهواوەتى بێ بەش دەبن لە میرات بەهۆى بوونى میرات بەریکى ترهوه، واتە (حجب الحرمان) بە هۆى کەسەوه.

سەرەتا دەکریت بڵێین: هەندێک میرات بەر هەیه بە کۆدەنگى زانایان یاسایەکیان بۆ دانراوه کە بە هیچ کەسێک بێ بەش ناکرێن لە میرات، یاساکەش ئەمەیه: هەر میرات بەریک راستەوخۆ — بە خۆى — بگات بە مردویهک، بێجگە لە پیاو، و ژنى کۆیله ئازاد کەر (المعتق و المعتقة)، بە هیچ کەسێک لە میرات بێ بەش ناکرێن. ئەوانیش سێ نۆرینه و سێ مێیینەن: کۆر و کچ، مێرد و ژن، باوک و دایک،^(۱)

وهك شیخی نۆدى دەفەرمویت:

لَا يُحِبُّ الْأَبُ، وَأُمُّ، وَوَلَدٌ   وَزَوْجَةٌ أَيْضًا، وَزَوْجٌ بِأَحَدٍ

بەلکو هەر کەسێکیش کە بەهۆى ئەمانەوه بگات بە مردوه کە بە بوونى ئەمان بێ بەش دەبێت وهک لەمەولا پروونى دەکەینهوه:

(۱) الشنشوري ۱۲۰، الشروانى ۳۹۹، الفقه الإسلامى ۷۸۱۳، الموسوعة / الحجب ۳ / ۴۶،
شرح الرحبية ۷۶، الدرّة ۸۲ — ۸۳.

بئ بهش بوونی نیړینه

(۱) کورې کور. بئ بهش دهبيت له ميرات به: کور (واته: هر کاتيک مردوده که کورې دهبيت کورې کور هيچ نابات، نه گهر چی نه و کورې باوکی کورې کور کهش نهبيت بهلکو مامی بيت)، وه کورې کورې کور بئ بهش دهبيت به کورې کور، وه ههربهم شيوه. وه شيخ مهعروفي نؤدی دهفرمويت:

بل يحجب ابن الابن بابن الصلب أو ابن ابن فوقه في القرب

(۲) باپير. بئ بهش دهبيت له ميرات به: باوک (واته به بوونی باوک باپير هيچ نابات). وه شيخی نؤدی دهفرمويت:

والجد لا يحجبه إلا ذكر وقع بينه و بين من عبر

(۳) برای باوک و دايکی. بئ بهش دهبيت له ميرات به هر يهک لهم سئ کهسه:

أ. باوک.

ب. کور.

ت. کورې کور بابرهو خوارتریش پروات (بؤ کورې کورې کور). وه شيخی نؤدی دهفرمويت:

والأخ من أب وأم احتجب بالابن، وابن الابن أيضا وبأب

(۴) برای باوکی. بئ بهش دهبيت له ميرات به هر يهک لهم پينج کهسه:

أ. باوک.

ب. کور.

ت. کورې کور.

پ. برای دايک و باوکی. وه شيخی نؤدی دهفرمويت:

والأخ من أب بهؤلا حجب وبأخ لأبوين ينتسب

ج. خوشکی دایک و باوکی که کوْبیتهوه له گهل کچدا، یان له گهل کچی کوردا (چونکه لهم کاته دا کچه که یان کچی کوره که نیوه ده بات، و خوشکه باوک و دایکیه کهش نیوه که ی تر به عه صه به گه رایه تی ده بات وهک له باسی عه صه به ی بالغیر دا پرونی ده کهینه وه، و نیت هر هیچ بؤ برا باوکیه که نامینیتته وه).

(۵) برای دایکی بی بهش ده بیته له میرات به هر یه که لهم سی که سه:
أ. باوک.

ب. باوکی باوک با به ره و ژورتریش بیته.

ت. مندال و نه وهی مردوه که (کاتیک که میرات بهر بن)، وه کو: کور، و کوری کور، و کچ، و کچی کور با به ره و خوارتریش بیته. وهک شیخی نو دی ده فرمویت: والأخ من أم عن الإِراث یُصدّ بولد، أو والد، أيضا، وجدّ

(۶) کوری برای دایک و باوکی. بی بهش ده بیته له میرات به هر یه که لهم

پینج که سه:

أ. باوک.

ب. باپیر.

ت. کور.

پ. کوری کور با به ره و خوارتریش بیته.

ج. برای دایک و باوکی.

ح. برای تهنها باوکی.

(۷) کوری برای تهنها باوکی. بی بهش ده بیته له میرات به:

أ. شهو شهش که سه ی که له خالی شه شه مدا باسمان کردن.

ب. کوری برای دایک و باوکی.

(۸) کوری کوری برای دایک و باوکی. بی بهش ده بیته له میرات به: کوری

برای تهنها باوکی.

(۹) مامی دایک و باوکی. بی بهش ده بیّت له میرات به:

أ. ئەو حەوت کەسە ی که له خاڵی شەشەم، و حەوتەمدا باسماں کردن.

ب. کۆری برای باوکی.

(۱۰) مامی باوکی. بی بهش ده بیّت له میرات به:

أ. ئەو هەشت کەسە ی که له خاڵی شەشەم، و حەوتەم، و هەشتەمدا باسماں

کردن.

ب. مامی دایک و باوکی.

(۱۱) کۆری مامی دایک و باوکی. بی بهش ده بیّت له میرات به:

أ. ئەو نۆ کەسە ی که له خاڵی شەشەم، و حەوتەم، و هەشتەم و نۆیه‌مدا

باسماں کردن.

ب. مامی تەنها باوکی.

(۱۲) کۆری مامی تەنها باوکی. بی بهش ده بیّت له میرات به:

أ. ئەو دە کەسە ی که له خاڵی شەشەم و حەوتەم، و هەشتەم و نۆیه‌م و

دەیه‌مدا باسماں کردن.

ب. کۆری مامی دایک و باوکی.

له خاڵی شەشەمەوه هەتاوه‌کو ئێره شیخ مەعروفی نۆدی له باره‌یانەوه

دەفەر مۆیت:

وابن، و ابنه، و بالجّد، وأب

وابنُ أخ لوالدٍ يُحتجبُ

عمّا لأُمّ وأب بهـؤلا

ولأب بهـؤلا، وعم

منتسبٍ لوالدٍ وأمّ

أمّا ابنُ عم لأب فليُحجب

منتسبٍ لوالدٍ وأمّ

وابن الشقيق بشقيق احتجب

وبأخ لأب، فهو أقرب

بهؤلا، وابن الشقيق، و احتظلا

وابن أخ منفسخ عن أمّ

لأبوين، واحجب ابن عم

بهؤلاء، وبعم لأب

بهؤلاء الرّهط، وابن عم

(۱۳) پیاویک که نازادکهری کوئله بیّت بیّ بهش ده بیّت له میرات به: هه موو
ئهو که سانهی که عه صه بهی نه سه بی کوئله کهن.

بیّ بهش بوونی میینه

(۱) کچی کوپ، یه کیك بیّت یان زیاتر. بیّ بهش ده بیّت له میرات به:
آ. کوپ.

ب. دوو کچ یان زیاتری مردوه که، کاتیک که که سیکی له گه لدا نه بیّت که
بیكات به عه صه به، به لّام نه گهر کرا به عه صه به، ئهوا: له پاش ئه وهی که دوو
کچه که له سیّ بهش دوو بهشی میراته که ده بن، ئه وهی ده مینیتته وه ئه و کچی
کوپه له گه لّ ئه وانهی که کردویانه به عه صه به گشتی ده بن به یاسای (للذکر مثل
حظ الأنثیین)، وه ئه و که سهی که کچی کوپه کهی کردوه به عه صه به پیی
ده وتریت برای پیروژ (الأخ المبارك)^(۱)، چونکه نه گهر ئه م نه بیّت، کچی کوپه که
میرات نابات، و بیّ بهش ده بیّت.

بۆ فونه: که سیك ده مریت: دوو کچ، و کچی کوپیک، و کوپی کوپیکی (برای
کچی کوپه که بیّت، یان ئاموزای) له پاش به جیّ ده مینیت. ئهوا: دوو کچه که
دووسپییه که ده بن، و ئه صلی مه سه له کهش له سیّ یه، به مهش یه که بهش
ده مینیتته وه بۆ کچی کوپه که و کوپی کوپه که، جا له بهر ئه وهی که دابهش نا کریت
به سدریاندا، بۆیه بۆ ساغ کردنه وهی مه سه له که دین ئه صلی مه سه له که
لیکدانی ژماره سیّ ده کهین، به مهش ئه صلی مه سه له که ده بیّت به (نۆ)، ئیستا
دوو کچه که شهش بهش ده بن، و سیّ به شه کهش که ماوته وه به
عه صه به گه رایه تی ده مینیتته وه بۆ کوپی کوپه که و کچی کوپه که، به پیی یاسای:

(۱) القلیوبی ۱۴۳، الفقه الإسلامی ۷۷۷۸، الملع ۱۲۳، الكنوز ۲۰۵.

(لذکر مثل حظ الأنثیین). جا لیږه دا بهم کورپی کورپه دوتریت برای پیروژ و به فەر، چونکه نه گدر نه و نه بوايه، نه و کچی کورپه که بی بهش ده بو له میرات.

(۲) خوشک هر جوریک بیټ وه که برای خوی حسابی بو ده کریت، واته:

أ. خوشکی باوک و دایکی به و که سانه بی بهش ده بیټ که برای دایک و باوکیان بی بهش ده کرد، که نه و انیش: باوک، و کورپ، و کورپی کورپ بوون.

ب. خوشکی تنه باوکی به و که سانه بی بهش ده بیټ که برای تنه باوکیان

بی بهش ده کرد، که نه و انیش: باوک، و کورپ، و کورپی کورپ، و برای دایک و باوکی

بوون، وه هره وها خوشکی باوکی بی بهش ده بیټ به: دو خوشکی دایک و

باوکی یان زیاتر، تنه کاتیک نه بیټ که نه و خوشکه باوکیانه نیږینه یان له گه لدا

بیټ (لهم کاته دا بی بهش نابن، به لکو نیږینه کان ده یانکه ن به عه صه به، و بهم

نیږینه نهش دوتریت برای به فەر و بهر که ت)، وه هره وها خوشکی باوکی بی

بهش ده بیټ به: خوشکی دایک و باوکی که کو بیټه وه له گه ل کچی مردوه که دا،

یان له گه ل کچی کورپی مردوه که دا (چونکه لهم کاته دا کچه که یان کچی کورپه که

نیوه ده بات، و خوشکه دایک و باوکی به که نیوه که ی تر به عه صه به گه رایه تی

ده بات، ئیتر هیچ بو نه نامیږته وه).

ټیما می ره به بی لهم باره یه وه ده فەر مویت:

حاز البنات الثلثین یا فتی

من ولد الابن علی ما ذکرُوا

یدلین بالقرب من الجهات

أسقطن أولاد الأب البواکیا

عصبهن باطنا وظاهرا

ثم بنات الابن یسقطن متی

إلا إذا عصبهن الذکر

ومثلهن الأخوات اللاتی

إذا أخذن فرضهن وافیاً

وإن یکن أخ لمن حاضراً

ت. خوشکی تنه باوکی به و که سانه بی بهش ده بیټ که برای تنه باوکیان

بی بهش ده کرد، که نه مانه ن: باوک، و باوکی باوک با بهر و ژوور تریش بیټ، و به:

مندال و نهوهی مردوه که (کاتیک که میرات بهر بن)، وهکو: کوپ، و کوپهزا، و کچ با بهرو خوارتریش بیټ.

(۳) نهنکی دایکی — واته دایکی دایک -- بی بهش دهبیټ له میرات به: ا. دایک.

ب. نهنکی دایکیهک که نزيك تربیټ له مردوهکوه. بۆ نمونه: دایکی دایکی دایک به دایکی دایک بی بهش دهبیټ.

(۴) نهنکی باوکی — واته دایکی باوک -- بی بهش دهبیټ له میرات به: ا. باوک. ب. دایک.

ت. نهنکی باوکیهک که نزيك تربیټ له مردوهکوه. بۆ نمونه: دایکی باوک دایکی دایکی باوک، و دایکی باوکی باوک بی بهش دهکات.

پ. نهنکاني دایکی تهگر له نهنکه باوکیهکان نزيك تر بوون له مردوهکوه. بۆ نمونه: دایکی دایک دایکی دایکی باوک، و دایکی باوکی باوک بی بهش دهکات.

تیبینی: نهنکاني نزيکی باوکی نهنکاني دووری دایکی بی بهش ناکهن، بهلکو له شەش یه کدا دهبنه هاوبهشی یه کتری. ئیمامی رهحبهی دهفرمویت:

وإن تكن قریبی لأم حجت   أم أب بعدی، وسدسا سلبت
وإن تكن بالعکس، فالقولان   فی کتب أهل العلم منصوصان
لا تسقط البعدی علی الصحیح   واتفق الجلل علی التصحیح

(۵) ژنیټ که نازادکهری کوپله بیټ، وهک پیاویټک وایه که نازادکهری کوپله بیټ، که واته نهویش بی بهش دهبیټ به: هه موو نهو که سانهی که عهسه بهی نهسه بهی کوپله کهن.

بی بهش بوونی عه صه به

عه صه به بی بهش ده بیټ نه گهر خاوهن به شه دیاری کراوه کان هه موو
میراته که یان برد، وهك له باسی حه جبی حیرماندا به نمونه وه پروغان کرده وه، له م
باره وه شیخی نۆدی ده فهرمیټ:

وعصبة فروضها مستوعبة تركة حاجبة للعصبة

تهنها له کاتی کدا نه بیټ که نه وه عه صه به یه بیټ به خاوهن به شی دیاری
کراو وهك له مه سئه له ی (مشرکه) دا پرونی ده که یه نه وه.

چه ند ئاگاداریهك:

(۱) وهك یاسایه کی گشتی بو حه جبی حیرمان ده لیټین:

أ. ههر که سیك به هوئی که سیکی تره وه بگات به مردوویهك، ههر به وه که سه
له میرات بی بهش ده بیټ، تهنها برا و خوشکی دایکی نه بیټ که به هوئی دایکه وه
ده گهن به مردوه که، که چی به دایکه که ش بی بهش نابن. به یه که ده نگي زانایان.^(۱)

وهك شیخی نۆدی ده فهرمیټ:

إذ كلّ من إدلاؤه بالغير صار به محتجبا عن خير
وخصّ من عموم هذا الضابط ولد أمّ، فهو غير ساقط

سه ره پای نه وه ش نه مان نه گهر ژماره یان له یهك زیاتر بوو، نهوا به شی
دایکه که کهم ده که نه وه له سییه که وه بو شهش یهك، وهك له پی شه وه باسمان کرد.
ههروه ها به لای مه زهه بی ئیمامی نه حه ده وه، دایکی باوک (یان دایکی
باپیره)، به بوونی باوکه که (یان باپیره که) بی بهش نابیت، له گهل نه وه شدا که له
ریگهی نه وه وه ده گات به مردوه که.

(۱) المغنی ۱۱، الفقه الإسلامی ۷۸۱۳، المجموع ۱۷/۱۳۲، الإعانة ۲۳۳، الفصل ۴۰۶،
اللمع ۱۲۱، الموسوعة / الحجب ۳ / ۴۶.

یه کیڼک له شاعیران ده فەرمویت^(۱):

والجدة أم الأب عندنا ترث وابنها حي، به لا تكثرث

ب. هەر کەس که پلە ی خزمایه تیه که ی نزیك تر بیت له مردوه که وه، نه و که سه بئ بهش ده کات له میرات که پلە ی خزمایه تیه که ی له نه م دوور تره، وه ک کور، که کورپه زا بئ بهش ده کات، نه گهرچی باوکیشی نه بیت، به لکو مامی بیت. ت. نه گهر دوو کەس له یه ک پلە ی خزمایه تیدا بن به لام خزمایه تی یه کیکیان به هیتر بیت له وی تریان، نه و به هیتره که بئ هیتره که بئ بهش ده کات، وه ک برای دایک و باوکی که برای باوکی بئ بهش ده کات.^(۲)

(۲) هەر که سیڼک که به هو ی یه کیڼک له ریگره کانی میراته وه وه ک: کوشتن، کافر بوون، کزیلا یه تی، میرات وه رنه گریت، نه وه بوون و نه بوونی وه ک یه ک وه هایه، که واته ناتوانیت هیچ میرات به ریکی تر بئ بهش بکات، یان بهشی که م بکاته وه، وه ههروه ها هەر میراتبه ریکیش که به هو ی میرات به ریکی تر وه بئ بهش کرابیت، نه ویش ناتوانیت هیچ میرات به ریک بئ بهش بکات، یان بهشی که م بکاته وه^(۳)، وه ک شیخی نودی ده فەرمویت:

فمن یارث لم یکن یُمتّع فحجبهُ لغيره ممتنع

به لام چەند شیوه یه ک هیه که جیا کراونه ته وه له م یاسایه، تیایاندا که سیڼک له میرات بئ بهش کراوه، له هه مان کاتدا نه ویش ده بیت به هو ی که مکردنه وه ی بهشی میرات به ریکی تر، بۆ نمونه:

(۲) الكنوز الملیة ۱۸۷.

(۱) الفقه الإسلامي ۷۸۱۳، المجموع ۱۷/۱۳۲، المفصل ۱۱/۶۰، الموسوعة/ الحجب ۳/ ۴۷، الملح ۱۲۲.

(۲) الشنشوري مع الباجوري ۱۱۹، النهاية ۱۸، المغني ۱۳، الفقه الإسلامي ۷۸۱۱، الجمل ۶/ ۷۱، التحفة ۶/ ۴۰۱، الكنوز ۲۰۸، الأنوار ۲/ ۴، الفقه المنهجي ۲/ ۳۱۱ - ۳۱۲.

أ. پیاویک بمریت، دایک، و باوک، ژماره یه ک خوشک و برای له پاش به جی
 بیښت، ئیستا ده بینین که خوشک و براکان به باوکه که بی بهش ده بن، وه له
 هه مان کاتدا به شی دایکه که کهم ده که نه وه له سی یه که وه بو شهش یه ک، وه ک له
 پی شه وه باسمان کرد.

ب. ژتیک بمریت، دایک، و باپیر، دوو برای دایکی، یان دوو خوشکی دایکی
 له پاش به جی بیښت، ئیستا ده بینین که دوو برا دایکه که، یان دوو خوشکه
 دایکه که به باپیره که بی بهش ده بن، له هه مان کاتدا به شی دایکه که کهم
 ده که نه وه له سی یه که وه بو شهش یه ک.

له م باره یه وه یه کی که له شاعیران ده فهرمویت:

ومن کان محجوباً بوصف فلا	تکن به حاجباً أصلاً أذاك ممثلاً
بمیت له ابن کافر، ثم لابنه	من المسلمین ابن، و عم أخي البلاء
فلا بن ابنه کلّ التراث، و عمه	له من تراث السمیت دمع تهطلا
وإن کان فی الوارث حاجب حاجب	حوی ما حواه، فاعتبر صافیا، خلا
کالاخوة صدوا الأم عن نصف ثلثها	و أحرزه من دون کل أب علا

مه سئله‌یه (مشركه)

بریتیه لهو مه سئله‌یه که ژنیك بریت: میرد، و دایك یان داپیره، و دوو یان زیاتر براو خوشکی دایکی، و برایه کی دایك و باوکی یان زیاتری له پاش به جی بیینیت، جا ئیتر ئهو برا دایك و باوکیه خوشکی دایك و باوکی له گه‌لدا بیت یان نا.

ئیتستا:

میرده که نیوه ده بات، و دایکه که شهش یهك ده بات، و برا و خوشکه دایکه کان سی یهك ده بن، و برا دایك و باوکیه کانیش عه سه بن، به مهش نه صلی مه سئله که له شهشه (۶)، سی (۳) بۆ میرده که، یهك (۱) بۆ دایکه که، دوو (۲) بۆ برا و خوشکه دایکه کان، به مهش هیچ نه مایه وه بۆ برا دایك و باوکیه کان.

به لām لیڤه‌دا برا دایك و باوکیه که دیتته پی شه وه، و ده لیت: خو من به لئی له گه‌ل برا و خوشکه دایکه کاندا راسته که باوکیه جیاوازه، به لām خو دایکه کان یهك دایکه، ئیتر بۆچی ئه وان بهش به بن، و من هیچ نه به م!

بۆیه کاتیک که ئه م مه سئله‌یه برایه خزمه تی حه زره تی عومه ر (خوای لی رازی بیت)، ویستی برا دایك و باوکیه کان بی بهش بکات، ئیتر ئه وانیش وتیان: وه‌ها دابنی که باوکیه کان به ردیکه، و فری‌دراوته ناو ئه و ئاوه وه، یان وا دابنی که باوکیه کان کهریک بوه!، خو دایکه کان له گه‌ل برا، و خوشکه دایکه کاندا یهك دایکه (ئیتتر بۆچی ئه وان به شیان هه یه، و ئیمه هیچ)؟! جا حه زره تی عومه ر قسه که یانی پی جوان بوو، هه ر له بهر ئه وه به خزمیه تی دایکیان ئه مانیشی به شدار کرد له بهشی برا و خوشکه دایکه کان. ئیمامی په حه بی ده فره مویت:

وإن تجد زوجا، وأما ورثا وإخوة لأم حازوا الثلثا

وَإِخْوَةُ أَيْضًا لَأُمِّ وَأَبِ
وَاجْعَلْ أَبَاهُمْ حَجْرًا فِي الْيَمِّ
وَاقْسِمْ عَلَى الْإِخْوَةِ ثُلُثَ التَّرْتِكةِ
وَاسْتَغْرِقُوا الْمَالَ بِفَرْضِ النِّصْبِ
فَهَذِهِ الْمَسْأَلَةُ الْمَشْتَرَكَةُ

ثیتر به گویره‌ی بریاره‌ک‌هی حه‌زرت‌ی عمر بوون به هاوبه‌شی برا و خوشکه
دایک‌یکه‌کان له س‌ی یه‌که‌که‌دا، و به‌بی جیاوازی له نیوان نیتر و می‌دا س‌ی یه‌که‌که
دابهش ده‌ک‌ریت به سه‌ریاندا به پی‌ی ژماره‌ی سه‌ره‌کانیان، به‌مه‌ش ژماره‌ی نه‌و
که‌سانه‌ی که س‌ی یه‌که‌که‌یان ده‌که‌و‌یت بوو به س‌ی که‌س، و س‌ی‌یه‌که‌که‌ش که دوو
(۲) بوو دابهش ناک‌ریت به‌سه‌ر س‌ی‌دا، ب‌ی‌یه‌ ب‌و ساغ کردنه‌و‌ی مه‌سه‌له‌که‌ ده‌بی‌ت
نه‌صل‌ی مه‌سه‌له‌که‌ لی‌ک‌دانی س‌ی (۳) بکه‌ین، نه‌و کاته نه‌صل‌ی مه‌سه‌له‌که‌
ده‌بی‌ت به‌ه‌ژده (۱۸)، نه‌وجا له‌م هه‌ژده‌یه، نو (۹) ب‌و می‌رده‌که، و س‌ی (۳) ب‌و
دایک‌یکه‌که، و شه‌ش (۶) ب‌و دوو برا، یان دوو خوشکه دایک‌یکه‌که، به‌هاوبه‌شی
له‌گه‌ل برا دایک و باوکیه‌که، به‌مه‌ش هه‌ر یه‌که‌یان دوو (۲) به‌شیان ده‌که‌و‌یت، به
بی‌ی جیاوازی له نیوان نیتر و می‌ (چونکه نه‌و‌ی که ده‌یان که‌و‌یت له‌ر‌ی‌گی به‌ش
برندنه‌و‌یه، نه‌ک له‌ر‌ی‌گی عه‌صه‌به‌گه‌رایه‌تی). هه‌روه‌ها نه‌م مه‌سه‌له‌یه پی‌شی
ده‌وتر‌یت: الح‌ج‌ریه، الیم‌یه، الح‌ما‌ریه.

جا له‌م مه‌سه‌له‌یه‌دا هه‌م هاوه‌لا‌نی حه‌زرت و هه‌م زانا موجته‌هیده‌کانیش
له‌ناو خو‌یاندا بون به‌ دوو ک‌و‌مه‌له‌وه: ^(۱)

(۱) ک‌و‌مه‌لی‌کیان ده‌فه‌رموون: یاسایه‌ک هه‌یه که ده‌لی‌ت: هه‌رکات‌یک خاوه‌ن
به‌شه‌کان هه‌موو میراته‌که‌یان برد، و هیچ نه‌مایه‌وه ب‌و عه‌صه‌به‌کان، نه‌وا
عه‌صه‌به‌کان ب‌ی‌به‌ش ده‌بن له میرات، ب‌ی‌یه پی‌یان وایه که برا دایک و باوکیه‌کان

(۱) الفقه الإسلامي ۷/۷۸۰، الشنشوري مع الباجوري ۱۲۱-۱۲۳، الكنوز ۱۹۴-۱۹۵،
الدره ۹۱.

لهم مهسئلهیهدا له میرات بئبش دهن بهپیئئو یاسایه. ئەمه بۆچوونی ئەم ئیمامانەیه: عومەر (فەرمووده‌ی یه‌که‌می)، و عەلی، ئیبنو عەباس (یه‌که‌ له فەرمووده‌کانی)، و ئیبنو مەسعود (فەرمووده‌ مەشهوورە‌که‌ی)، و ئەبو موسای ئەشعەری، و ئوبە‌ی کور‌ی کە‌عب، و ئەبو حەنیفە، و ئەحمەد، و زوفە‌ری کور‌ی ھوزەیل، و ئیبنو جەریر، و ئەبو داود، و ئیسیحاق، و مەزەنی. بۆیه ئەم ئیمامانە پێیان وایه که برا دایک و باوکیه‌کان نابن به‌ ھاوبەشی برا و خوشکه‌ دایکیه‌کان، بە‌لکو بئبش دهن له میرات.

(۲) کۆمە‌لێکی تریان دە‌فەرموون: بە‌لێ ئەو یاسایه‌ هه‌یه، بە‌لام وە‌ک ئیستیسنایه‌که‌ له‌و یاسایه، لێ‌رە‌دا برا دایک و باوکیه‌کان له‌ میرات بئبش ناکرێن، بە‌لکو دەرکێن به‌ ھاوبەشی برا و خوشکه‌ دایکیه‌کان. ئەمه‌ش بۆچوونی ئەم ئیمامانەیه: عومەر (فەرمووده‌ی دوهمی)، عوتمان، و زه‌ید، و ئیبنو عەباس (فەرمووده‌ مەشهوورە‌که‌ی)، و ئیبنو مەسعود (یه‌که‌ له‌ فەرمووده‌کانی)، و شو‌رە‌یح، و ثە‌وری، سە‌عیدی کور‌ی موسە‌یه‌ب، و عومە‌ری کور‌ی عە‌بدولعە‌زیز، و ئیبنو سیرین، ئە‌وزاعی، و أحمد، و مالیک، و ئەبو یوسف، و مو‌حه‌مەد، و شافعی (فەرمووده‌ مەشهوورە‌که‌ی). بۆیه ئەم ئیمامانە پێیان وایه که برا دایک و باوکیه‌کان دهن به‌ ھاوبەشی برا و خوشکه‌ دایکیه‌کان، و بئبش ناکرێن له‌ میرات.

خشته‌ی مه‌سئله‌که‌ به‌ پێی رای کۆمە‌لێ یه‌که‌م (بئبش دهن)

میرات به‌ره‌کان	به‌شه‌کانیان	ئە‌صلی مه‌سئله‌	سه‌مه‌کان
دایک	شه‌ش یه‌که‌	۶	۱
مێ‌رد	نیوه‌		۳
برا و خوشکی ته‌نها دایکی	سێ‌یه‌که‌		۲
برای باوک و دایکی	عه‌صه‌به‌		۰

خشته‌ی مه‌سئه‌له‌که به پیتی رای کۆمه‌لی دوهم (ده‌بنه هاوبه‌ش)

میرات به‌ره‌کان	به‌شه‌کانیان	ئه‌صلی مه‌سئه‌له	سه‌همه‌کان
دایک	شه‌ش یه‌ک	۶	۱
میترد	نیوه		۳
برا و خوشکی ته‌نهما دایکی	سۆیه‌ک		۲
برای باوک و دایکی	عه‌صه‌به		

چهند تیبینیه‌ک:

(۱) ئه‌گهر لهم مه‌سئه‌له‌یه‌دا له جیگه‌ی برا دایک و باوکیه‌کان، دوو خوشکی دایک و باوکی، یان دوو خوشکی ته‌نهما باوکی هه‌بوونایه، ئه‌وا: ئهم خوشکانه به‌شی دیاری کراوی خۆیان ده‌برد که: دووسۆیه‌کی میراته‌که‌یه، ئه‌و کاته‌ش مه‌سئه‌له‌که پێویستی به عه‌ول تیدا کردن ده‌بوو، به‌م مه‌سئه‌له‌یه‌ش ده‌وتریت: أم الفروخ، وه‌ک له باسی عه‌ولدا به‌ ئه‌وه‌وه‌ روونی ده‌که‌ینه‌وه.

(۲) ئه‌گهر لهم مه‌سئه‌له‌یه‌دا له جیگه‌ی برا باوک و دایکیه‌که، برایه‌کی ته‌نهما باوکی هه‌بوایه، ئه‌وا هیچ میراتی نه‌ده‌برد، چونکه هیچی بۆ نه‌ده‌مایه‌وه، وه‌ ناییت بشکریت به‌ هاوبه‌شی برا و خوشکه دایکیه‌کان، چونکه له‌گه‌ڵ ئه‌واندا نه‌له‌ باوک، و نه‌ له‌ دایک دا هاوبه‌ش نین. وه‌ک شیخی نۆدی ده‌فه‌رمویت:

زوج، وأمّ، ولــــــدا أمّ، أخُ
لأبویــــن. فیــــشارک الاخ
ولـدی الأمّ، و لو کان لأب
لأوجبوا حرمانه من النـشب

(۳) ئه‌گهر ئهم برا ته‌نهما باوکیه خوشکیک یان چهند خوشکیکی ته‌نهما باوکی له‌گه‌ڵدا بیّت، ئه‌وا ده‌بیّت به‌ هۆی ئه‌وه‌ی که ئهم خوشکانه‌ش هیچ میرات نه‌به‌ن، به‌لام ئه‌گهر ئهم خوشکه ته‌نهما باوکیانه برا ته‌نهما باوکیه‌کیان له‌گه‌ڵدا نه‌بیّت، ئه‌وا ئه‌گهر یه‌ک که‌س بیّت نیوه ده‌بات، و ئه‌گه‌رله یه‌ک زیاتر بن،

دووسئیهك ده‌بن، بۆیه بهم برا باوكیه لهم مه‌سئه‌له‌دا ده‌وتریت: برای نه‌گبه‌ت (الأخ المشؤوم) ^(۱)

جا وهك له‌نمونه‌كه‌دا ده‌رده‌كه‌ویت، لهم مه‌سئه‌له‌یه‌دا پینج مهرج پیویسته: ^(۲)
(۱) ده‌بیّت مه‌سئه‌له‌كه‌ میراث به‌ریکی تیّدا بیّت، كه‌ شه‌ش یهك ببات،

وهك دایك، و داپیره.

(۲) مندالّی دایکی، ده‌بیّت له‌ یهك زیاتر بن، جیاوازی نیه له‌وه‌ دا كه‌ نیرینه‌ بیّت، یان میّینه، یان نیرینه و میّینه به‌یه‌كه‌وه، چونكه: نه‌گه‌ر یهك كور، یان یهك كچ بیّت، ته‌وا: خاوه‌ن به‌شه‌كان هه‌موو میراته‌كه‌ نابهن، به‌لكو پاشماوه‌یان لیّ ده‌میّنیته‌وه‌ بۆ برا دایك و باوكیه‌كان.

(۳) ده‌بیّت مندالّه‌ دایك و باوكیه‌كان، نیرینه‌یان تیّدا بیّت، جا ئیتر میّینه‌یان له‌گه‌لّ دا بیّت، یان نا، چونكه‌ نه‌گه‌ر به‌ ته‌نھا میّینه‌ بن، ته‌وا: به‌شی دیاری كراوی خۆیان هه‌یه، و بیّ به‌ش نابن، به‌لكو به‌شه‌كه‌ی خۆیان ده‌بن، و نه‌گه‌ر ته‌صلی مه‌سئه‌له‌كه‌ش پیویست به‌ زیاد کردن (عول) بكات، زیادی ده‌كه‌ین.

(۴) ته‌و برا و خوشكانه‌ی كه‌ ده‌بنه‌ هاوبه‌ش ده‌بیّت براو خوشکی دایك و

باوكی بن.

(۵) ده‌بیّت مه‌سئه‌له‌كه‌ می‌ردی تیّدا بیّت، واته‌ مردوه‌كه‌ ده‌بیّت ژن بیّت، و می‌رده‌كه‌ی مایبّت.

(۱) القلیوبی ۱۴۴، الفقه الإسلامی ۷۷۷۸، منهاج الطالبین.

(۱) الأنوار ۲ / ۴.

باسی له یه کچوونی هه نډیک له میرات بهران

(۱) کورپی کورپ وه کو کورپ وایه له چهند بریاریکدا:

أ. نه گهر به ته نهها خۆی بیته هموو میراته که ده بات به عه صه به گه رایه تی.
ب. هموو نه وانه ی که به کورپ بی بهش ده بوون به هه مان شیوه به کورپی
کورپیش بی بهش ده بن.

به لام له وهدا جیاوازن له یه که: نه گهر کورپی کورپ کۆ بویه وه له گه ل کچ دا،
نه و به پپی یاسای (للمذكر مثل حظ الأنثیین) میرات نابن، به لکو کچه که نیوه
ده بات، کورپی کورپه کهش نیوه که ی که ماوه ته وه به عه صه به گه رایه تی ده بیات،
چونکه نه و یاسایه بۆ کاتی که که کچه که به کورپه که بو بیته به عه صه به.

(۲) باپیره وه کو باوک وایه له چهند بریاریکدا:

أ. نه گهر به ته نهها خۆی بیته هموو میراته که ده بات به عه صه به گه رایه تی.
ب. هموو نه وانه ی که به باوک بی بهش ده بوون به هه مان شیوه به باپیره
بی بهش ده بن.

به لام له چهند مه سه له یه کدا له باوک جیاوازه، نه وانیش^(۱):

(۱) باوک به هیچ کهس له میرات بی بهش نابیت، به لام باپیره به باوک له
میرات بی بهش ده بیته.

(۲) نه نك - دایکی باوک - به باوک بی بهش ده بیته له میرات، به لام به باپیر
بی بهش نابیت، به لکو بهشی دیاری کراوی خۆی ده بات.

(۱) عمدة القاري ۲۳ / ۲۴۰، المغني ۱۵، شرح المنهج ۶ / ۸۰، المجموع ۱۷ / ۱۸۸، الفقه
الإسلامي ۷۷۵۷ - ۷۷۵۸، الدرر ۵۲، الإعانة ۲۳۴ - ۲۳۵، الشنشوري ۹۰ - ۹۱،
مغني ابن قدامة ۷ / ۶۴، المفصل ۱۱ / ۲۸۵.

(۳) به کۆدهنگی زانایان (اجماع) برایانی دایک و باوکی، و برایانی باوکی به باوک بیّ بهش دهب، به لّام به لای جمهوری زانایانه وه به باپیره بیّ بهش نابن، به لکو دهبه هاویهشی باپیره، وهک له مهولا باسی دهکین.

(۴) له ههردوو مهسئهلهکهی (غراوین) دا، دایک سیّیهکی پاشاوه (ثلث الباقي) دهبات، به لّام تهگهر لهم دوو مهسئهلهیه دا له جیگهی باوک، باپیره بیّت، تهوا دایک سیّیهکی هه موو میراته که دهبات نهک سیّیهکی پاشاوه. وهک شیخی نوّدی دهفهرمویت:

ثمّ لجد کلّ حکم ینمی   للآب، لکن لا یردّ الأمّا
 لثلث الباقي، کذا لم یجب   فرعا سوی أمّ، و لا أمّ أب
 وه ئیمامی پهحه بیش دهفهرمویت:

والجد مثل الأب عند فقده   فی حوز ما یصیبه، ومده
 إلا إذا کان هناك إخوة   لکونهم فی القرب وهو أسوة
 أو أبوان معهما زوج ورث   فالأم للثلث مع الجد ترث
 وهكذا لیس شبيها بالأب   فی زوجة الميت، وأمّ، وأب
 وحکمهم، وحکمهم سیاتی   مکملّ البیان فی الحالات

(۳) برای باوکی وهکو برای دایک و باوکی وایه له چهند برپاریکدا:
 أ. تهگهر تاکه میراتبهری مردوه که بوو، تهوا: هه موو میراته که دهبات به عهده به گه رایه تی.

ب. تهگهر تاکه میراتبهر نه بوو، به لکو خاوهن بهشی له گه لّدا بوو، تهوا: چی له بهشی خاوهن به شه که مایه وه تهوه دهبات، به مه رجیک که که سیّیک نه بیّت هه جبی بکات، تهگینا هیچ نابات.

به لّام لهم چند مه سئه له یه دا جیاوازیان هه یه:

أ. برای باوکی ته گهر کۆ بویه وه له گه لّ خوشکی دایک و باوکی دا، نهوا به پیی یاسای (للذکر مثل حظ الأنثیین) میرات نابهن، به لّکو خوشکه دایک و باوکیه که نیوه ده بات، و نیوه که ی تریش برا باوکیه که به عه سه به گه رایه تی ده بیات.

ب. برای باوکی به یه که دهنگی زانایان له مه سئه له ی (مشرکه) دا بی بهش ده بیّت، به لّام به لای کۆمه لّیکی زۆر له زانایانه وه برای باوک و دایکی بی بهش نابیّت، به لّکو ده بیّته هاویه شی براو خوشکه دایکی یه کان، وه که له پی شه وه باسماں کرد.

ت. ته گهر برای باوکی له گه لّ خوشکی دایک و باوکی، و کچی یان کچی کوری مردوه که دا کۆبویه وه، نهوا: بی بهش ده بیّت له میرات، وه که له باسی (حجب) دا باسماں کرد، به لّام برای باوک و دایکی بی بهش نابیّت، به لّکو له پاش شه وه ی که کچه که یان کچی کوره که نیوه ده بات، ته م برا دایک و باوکی یه نیوه که ی تری له گه لّ خوشکه دایک و باوکیه که دا ده بات به عه سه به گه رایه تی به پیی یاسای (للذکر مثل حظ الأنثیین).

پ. برای باوکی بی بهش ده بیّت له میرات، کاتی که که کۆ بی ته وه له گه لّ: میژد، و خوشکی دایک و باوکی. چونکه میژده که نیوه ده بات، و خوشکه که ش نیوه که ی تر ده بات، به مهش هیچ بۆ ته م نامی ته وه. به لّام ته گهر له جی که ی ته م برا باوکیه، برای باوک و دایکی بیّت، نهوا میژده که هه ر نیوه ده بات، به لّام نیوه که ی تری برا باوک و دایکیه که له گه لّ خوشکه دایک و باوکیه که دا ده بیهن، به عه سه به گه رایه تی، به پیی یاسای (للذکر مثل حظ الأنثیین).

(٤) کوری برای دایک و باوکی، یان کوری برای ته نها باوکی، هه ر یه که یان وه کو باوکی خۆی وایه له کاتی که که به یه که وه بن، یان به ته نها بن. واته: کوری برای که، یان زیاتر له کوری برای که هه موو میراته که ده بات، یان شه وه ی که

له خاوهن بهشه‌کان ده‌میښته‌وه، وه ته‌گهر هه‌ردووکیان به یه‌که‌وه کۆ بوونه‌وه،
 ته‌وا کورپی برا دایک و باوکیه‌که کورپی برا باوکیه‌که بیّ بهش ده‌کات.
 به‌لام کورپی برا له چهند مه‌سه‌له‌یه‌که‌دا له باوکی خۆیان جیا ده‌بنه‌وه، که
 ته‌وانیش: ^(۱)

أ. کورپی برا به‌شی دایکی مردوه‌که کهم ناکه‌نه‌وه له سئ یه‌که‌وه بۆ شه‌ش
 یه‌ک، به پیچه‌وانه‌ی باوکیان، وه‌ک له باسی خاوهن به‌شه‌کان، و حه‌جب دا باس‌مان
 کرد.

ب. کورپی برا که له‌گه‌ل باپیره‌دا کۆ بوونه‌وه باپیره بیّ به‌شیان ده‌کات، به
 پیچه‌وانه‌ی باوکیان، که باپیره بیّ به‌شیان ناکات، وه‌ک له‌مه‌ولا باسی ده‌که‌ین.
 ت. کورپی برا خوشکی خۆی ناکات به عه‌سه‌به، چونکه خوشکه‌کانیان که
 ده‌کاته کچی برا (ذوي الأرحام) ن، به پیچه‌وانه‌ی باوکیان که ته‌وان خوشکی
 خۆیان ده‌که‌ن به عه‌سه‌به، وه‌ک له باسی (عصبة بالغير) دا پوونی ده‌که‌ینه‌وه.
 پ. کورپی برای دایک و باوکی ^(۲) له مه‌سه‌له‌ی (مشرکه) دا بیّ بهش ده‌بیّت،
 به پیچه‌وانه‌ی باوکیه‌وه، که ده‌بیّته هاویه‌ش، وه‌ک له پی‌شه‌وه باس‌مان کرد.
 شیخی نۆدی له‌م باره‌یه‌وه ده‌فه‌رمو‌یّت:

و ابن أخ لغير أم كآبه	.....
ولم يعصب أخته، ومع جد	لكن إلى السدس أمّا لا يردّ
يسقط لا حظّ له في التركة	لا يأخذ الإرث، وفي المشركة

(۱) منهاج الطالبین بشرح المغنی ۱۹.
 (۲) هتا خالی کۆتایی برّوانه: التحفة ۴۰۷-۴۰۸، المغنی ۱۹، ابن آدم ۶۳ - ۶۴، الجمل
 ۸۰ / ۶ - ۸۳، النهایة ۲۲.

ج. کورپی برای دایک و باوکی برای باوکی له میرات بیّ بهش ناکات، به پیچیه‌وانه‌ی باوکیه‌وه که برای باوکی له میرات بیّ بهش ده‌کات، وهک له باسی بیّ بهش بوون دا باسمان کرد.

ح. برای باوکی کورپی برای دایک و باوکی له میرات بیّ بهش ده‌کات، کهچی کورپی برای باوکی کورپی برای دایک و باوکی له میرات بیّ بهش ناکات، به‌لکو به پیچیه‌وانه‌وه، کورپی برای دایک و باوکی کورپی برای باوکی بیّ بهش ده‌کات.

خ. کورپی برا بیّ بهش ده‌بیّت له میرات، نه‌گهر کوّ بوویه‌وه له‌گه‌لّ خوشکی مردوه‌کدها کاتیّک که نه‌م خوشکه بوویّت به (عصبه مع الغیر) نه‌ویش به کوّبوونه‌وه‌ی له‌گه‌لّ کچی مردوه‌کدها (بوّ غمونه)، به پیچیه‌وانه‌ی باوکیان که خوشکه‌کانی خوّیان ده‌کهن به (عصبه بالغیر)، وهک له باسی (عصبه بالغیر) دا پروونی ده‌که‌ینه‌وه.

(۵) نه‌نک وه‌کو دایک وایه، تهنه‌ا نه‌ونده نه‌بیّت که: هیچ کاتیّک نه‌سیّ یه‌ک ده‌بات، و نه‌سیّ یه‌کی پاشماوه، به‌لکو هه‌میشه شه‌ش یه‌ک ده‌بات.

(۶) کچی کورپ وه‌کو کچ وایه، له‌وه‌دا که نه‌گهر کچ نه‌بیّت نه‌وا کچی کورپ نیوه‌ی میراتییه که ده‌بات، به‌لام نه‌گهر کچ هه‌بیّت نه‌وا کچی کورپ شه‌ش یه‌ک ده‌بات وهک له باسی (فروض) دا پرووغان کرده‌وه. نه‌ونده جیاوازیان هدییه که: (کچی کورپ) له میرات بیّ بهش ده‌بیّت نه‌گهر مردوه که کورپی هه‌بیّت، به‌لام کچ نه‌گهر له‌گه‌لّ کورپی مردوه‌کدها کوّ بییته‌وه، نه‌وا ده‌بیّت به (عصبه بالغیر)، نه‌وا کاته‌ش به‌پیّی یاسای (لذاکر مثل حظ الاثنین) میراته که دابهش ده‌کریت.

باسی خزمی پشت (عصبه)

ئەو میراث بەرەیه کە نە بە قورئان، و نە بە فەرموودەی حەزەرەت، و نە بە کۆ دەنگی زانایان بەشی بۆ دیاری نەکراوە، بەلکو ئەگەر خاوەن بەشی لەگەڵدا نەبوو ئەوا هەموو میراتەکە دەبات، ئەگینا ئەو دەبات کە لە خاوەن بەشەکان دەمینیتەو، حەزەرەتی پیغەمبەر دەفەرموێت: ألحقوا الفرائض بأهلها فما بقي فهو لأولى رجل ذكر.^(۱)

بەپێی ئەم فەرموودەی حەزەرەتە ئەم جۆرە خزمە لە پلەدا لە پاش خاوەن بەشەکانەو دەیت (واتە تا خاوەن بەشەکان بەشی خۆیان نەبەن عەصەبە هیچ نابات)، و ئەگەر لە خاوەن بەشەکان هیچ نەمایەو ئەوا عەصەبە بێ بەش دەبن. وهك ئیمامی رەحەبی دەفەرموێت:

فكل من أحرز كل المال من القربات، أو الموالي

أو كان ما يفضل بعد الفرض فهو أخو العصبه المفضلة

وہ شیخی نوادی دەفەرموێت:

عصبه الشخص على ما ذكروا هو الذي ليس له مقدّر

يرث ما خلفه من يقضي أو يرث الباقي بعد الفرض

(۱) متفق عليه: بخاري ۶۳۵۱ باب ميراث الولد من أبيه و أمه، و مسلم ۱۶۱۵، ۱۶۱۵ باب ألحقوا الفرائض بأهلها.

وه به شیوه کی گشتی عه صبه دوو جورن:

(۱) عه صبه ی نه سب (خزمایه تی).

(۲) عه صبه ی سبه ب (ولاء): بریتیه له نازاد کهری کۆیله واته: نه گهر مردوویه ک پشته کۆیله بوو ییت و نازاد کرایت، جا نازاد کهره کهری نیر بیت یان می عه صبه ی نه و کۆیله نازاد کراویه.

شایانی باسه که عه صبه ی سبه ب له پله دا له دوا ی عه صبه ی نه سه به وه دیت، وه له پیش گهراندنه وه ی زیاده ی میراته که بۆ سهر خاوه ن به شه کان (له کاتی ره ددا)، وه له پیش (ذوي الأرحام) وه دیت، جا نه گهر نیستا سهر له نو ی ریز به ندیه ک بکه ی بۆ میرات به ره کان، نه واه به م شیویه دهر ده چیت:

(۱) خاوه ن به شه دیاری کراوه کان.

(۲) عه صبه ی نه سب.

(۳) عه صبه ی سبه ب.

(۴) نه و خاوه ن به شانیه که له پاش به شه کانی خۆیان پاشماوه ی میراته که یان

بۆ ره ده کریته وه.

(۵) ذوي الأرحام.

(۶) بیت المال.

عه صبه ی نه سب: نه و میراته به ره که له نیوان نه و و مردوه که دا

میینه نیه، وهک: کور، باوک، برا، مام، وه میینه یه کیش که به هو ی برا که یه وه بییت به عه صبه، وه خوشکیش کاتیک که کۆبیته وه له گهل کچ یان کچی کوردا.

جا نه گهر له نیوان میراته به ره، و مردوه که دا میینه یه که هه بو، نه و کاته میراته به ره که یان ده بییت به (ذوي الأرحام) وهک: باوکی دایک، و کور ی کچ، یان ده بییت به خاوه ن به شی دیاری کرا وهک: برای دایکی.

وه لهو پیناسه یوه دهر ده که ویت که عه صبه ی نه سب ده کریت به سی
جوړه وه:

یه که م: عه صبه یه که به خو ی عه صبه یه (عصبه بالنفس):

بریتیه لهو نیرینه یی که راسته وخو ده گاته مردوه که، یان به واسیتیه
نیرینه وه ده گاته مردوه که. واته هه موو نیرینه کی خزمی مردوه که یه که له
رینگه ی میینه وه خزمایه تیه که ی نه گه یشتیتته مردوه که .

جا ثم جوړه عه صبه یه نه گهر تنها خو یان میراث بهری مردوه که بوون،
نهوا هه موو میراته که ده بن، وه نه گهر خاوهن بهشیان له گه لدا بوو، نهوا نه وه
ده بن که له خاوهن بهشکان ده مینیتته وه، وه نه گهر خاوهن بهشکان هه موو
میراته که یان برد، نهوا نه مان هیچیان بو نامینیتته وه، و بی بهش ده بن.

ثم جوړه عه صبه یه به گویره ی لایه نی خزمایه تی یه که ده کریت به چوار
جوړه وه که به م ریزه ندیه به دوا ی یه کدا دین:

(۱) (لایه نی کوپایه تی) وهک: کوپ، کوپ با بهرو خوار تریش بیت.

(۲) (لایه نی باوکایه تی) وهک: باوک.

جا نه گهر چی بایره ش هه لم جوړه دا جینگه ی ده بیتته وه، به لام له بهر نه وه که
نه گهر له گه ل برادا کو بویه وه نهوا پریارکی تری هدی، وهک له مه ولا باسی
ده که ی، بویه لیړه دا ده لپن: لایه نی باوکایه تی تنها باوک ده گریته وه و بهس.

(۳) (لایه نی برایه تی) وهک: برای دایک و باوکی، و برای باوکی، و کوپ

نهوان هه بهو شیوه یه (واته کوپ برای دایک و باوکی، و کوپ برای باوکی).

(۴) (لایه نی مامه یه تی) وهک: مامی دایک و باوکی، مامی باوکی،

مندالی نهوان هه بهو ته رتیه، مامی باوک، مندالی مامی باوک، مامی بایر،
و کوپ نهوان هه بهو شیوه یه.

ياسای میرات بردنی (عصبه بالنفس) کاتیک که هر خوځيان بن

(۱) به پیتی شو ریزه نندیهی سهره وه که کردمان، هه تاوه کو یه کیك له عه صبه کانی خالی یه کهم وه ستابن، عه صبه کانی خالی دوه م به عه صبه گه رایه تی هیچ نابهن، وه هه تاوه کو عه صبه کانی خالی دوه م وه ستابن، عه صبه کانی خالی سی پیم هیچ نابهن، وه هه تاوه کو عه صبه کانی خالی سی پیم وه ستابن، عه صبه کانی خالی چواره م هیچ نابهن. وه ک ئیمامی ره حبه بی ده فهرمویت:

وما لذي البعدی مع القریب فی الإرث من حظ ولا نصیب

(۲) نه گهر لایه نی خزمایه تییه که یان وه ک یه ک وه ها بوو (واته هه ردو وکیان کو رایه تی بوو) نه وا له م کاته دا ریزه نندیه که به گویره ی نزیکی پله ی خزمایه تییه که یه. بو نمونه: کوپ له پیش کوپی کوپره وه یه، و باوک له پیش باپی، و برا له پیش برازاو، مامیش له پیش ناموزاوه یه.

(۳) نه گهر لایه نی خزمایه تی، و نزیکی پله ی خزمایه تی یان وه ک یه ک وه ها بوو، نه وا ریزه نندیه که به گویره ی هیژی خزمایه تییه که یه. بو نمونه: برای دایک و باوکی له پیش برای باوکیه وه یه، و مامی دایک و باوکی له پیش مامی باوکیه وه یه، و هه روه ها کوپره کانیشیان.

(۴) نه گهر لایه نی خزمایه تی، و نزیکی پله ی خزمایه تی و هیژی خزمایه تییه که یان وه ک یه ک وه ها بوو، نه وا هه موویان به یه کسان، و به یه که وه میراته که ده بن، بو نمونه: که سینک مردبیت: سی برای دایک و باوکی هه بوو بیت، به لام نه وانیش پیشت مردبن، و هه ریه که کوپکیان له پاش به جی ماییت. نه وا: هه موو میراتی شو که سه مردوه دابهش ده کریت به سهر سی کوپی برا دایک و باوکیه کانه به یه کسان.

که‌واته له ریزیه‌ندی میرات بردنی عه‌صه‌به‌دا یه‌که‌م جار به لایه‌نی خزمایه‌تیی‌ه‌که‌یه، پاشان به نزیک‌ی پله‌ی خزمایه‌تیی‌ه‌که‌یه، پاشان به هی‌زی خزمایه‌تیی‌ه‌که‌یه^(۱). وه‌ک جه‌عه‌بری ده‌فه‌رمو‌یت:

ودونک فاحفظ ضابطاً جلّ قدره	إذا كان بالتعصيب ذو الإرث نفلاً
أولو جهة لم يختلف قدم الذي	بالأصلين أدلى دون ذي الأصل مجملاً
مثال له: أخ شقيقٌ مقدّم	على الأخ من أصل يروق مقبلاً
فإن كان ذو الأصلين في البعد موغلاً	فدو الأصل بالتوريث أخرى، فأصلاً
مثال له: تقدینا الأخ من أب	على ابن الأخ المدلي بأصلين إن علا
و إن يختلف في الإرث حقاً جهاتُهم	و كنت لترتيب الجهات محصلاً
ففي كلّ مَنْ بالإرث أخرى، ففرعه	على الجهة الأخرى يُقدّم مسجلاً
مثال له: ابن ابن يُقدّم موغلاً	على الأخ، و ابن الأخ للعم عطلاً
فبالجهة التقديم، ثمّ بقربه	وبعدهما التقديم بالقوة اجعلاً
أحط بالذي أمليت يا صاح، تغنّ عن	إعادته في الحجب، و اقتس لتنصلاً

تی‌بینی:

(۱) هه‌رچی میرات به‌ری نیرینه‌ه‌یه (عصبة بالنفس)ن، ته‌نها می‌رد، و برای دایکی نه‌بی‌ت که خاوه‌ن به‌شی دیاری کراون.

(۲) له ناو میرات به‌ره می‌یینه‌کاندا (عصبة بالنفس)یان تی‌دا نیه بی‌جگه‌ له‌و ژنه‌ی که کۆیله‌ی ئازاد کردوه. وه‌ک ئیمامی ره‌حه‌بی ده‌فه‌رمو‌یت:

ولیس فی النساء طراً عصبه إلا التي منّت بعنق الرقبة

(۱) المجموع ۱۷ / ۱۵۶-۱۵۷، القلیوبی ۱۴۱، الفقه الإسلامي ۷۷۸۹، المفصل ۱۱ / ۳۱۹، الدرّة ۷۲، الفقه المنهجي ۲ / ۲۹۹ - ۳۰۰، الكنوز ۱۸۷-۱۸۸.

دوهم: عهصه به یهك كه به كه سیکی تر ده بیته عهصه به (عصبة بالغیر)

بریتیه لهو میینهی که به شیکی دیاری کراوی ههیه، و نیرینهیه کی له پلهی خۆیدا له گه لدايه، و به هۆی نهو نیرینهیه وه ده بیته به عهصه به. وهك يهك له شاعیران ده فهرمویت:

وعاصبٌ بغیره مَنْ منعه أخوه فرضه إذا كان معه

جا ئەم جوړهش تهنه نهو میینه نه ده گریته وه که نه گهر به تهنه بن نیوهی میراتیه که ده بن، و نه گهر له یهك زیاتر بن دووسییه کی میراته که ده بن، که نهوانیش نهو چوار میینه نه که له باسی خاوهن به شه کاندایاسمان کردن، و به کورتی:

(۱) کچ له گه ل براى خۆیدا. واته له گه ل کورپى مردوه که دا.

(۲) کچی کور که له گه ل کورپى کورپى که له پلهی خۆیدا بیته، ئیتر جیاوازی نیه له وه دا که نهو کورپى کورپه براى بیته، یان کورپه مامی بیته.

(۳) خوشکی دایک و باوکی له گه ل براى دایک و باوکی. به لām نه گهر له گه ل براى باوکیدا بوو، نهوا وهك خاوهن بهش بهشی خۆی ده بات که نیوهیه، و نهوهی که ده میینهیه وه برا باوکیه که به عهصه به گه رایه تی ده بیات.

(۴) خوشکی باوکی له گه ل براى باوکیدا، به لām نه گهر له گه ل براى دایک و باوکیدا بیته، نهوا حه جب ده بیته.

به لām نه گهر میینه که خاوهن بهش نه بیته، و له گه ل براى خۆیدا کو ببیته وه، باوه کو براکەشی خۆی عهصه به بیته، به لām ئەم ناکات به عهصه به، به لکو براکه بهشی خۆی به عهصه به گه رایه تی ده بات، و میینه کهش بى بهش ده بیته^(۱)، وهك: کچی برا له گه ل کورپى برا، و کچی مام له گه ل کورپى مام. وهك يهك يهك له شاعیران ده فهرمویت:

ما عَصَبَ ابْنِ الْأَخِّ، وَابْنَ الْعَمِّ مَا
فُوقَهُمَا، وَلَا الْمَسَاوِي لُهُمَا
ئِيْمَامِي رَهْ حَبِيْش دَهْ فَرْمُوَيْتَ:
وَلَيْسَ ابْنُ الْأَخِّ بِالْمَعْصَبِ
مَنْ مِثْلُهُ أَوْ فَوْقَهُ فِي النِّسْبِ

(۱) مەرجه کانی (عصبه بالغیر)

(۱) مَیِّیْنِه بَیْت.

(۲) خاوهن بهشی دیاری کراو بیټ، و به شه کهشی نیوه بیټ، نه گهر تنهها بوو، و دووسی پیه ک بیټ نه گهر زیاتر بوون.

(۳) نهو نیترینه یه کی دهیکات به عه صه به، ده بیټ له پله ی خؤیدا بیټ، که واته: کوپ کچی کوپ ناکات به عه صه به، به لکو حه جبی ده کات، ههروه ها کوپ خوشکی دایک و باوکی یان خوشکی باوکی ناکات به عه صه به، ههروه ها کوپ برای دایک و باوکی خوشکی دایک و باوکی ناکات به عه صه به، چونکه له پله دا یه کسان نین. به لآم حاله تیکی تایبته هه یه، وهک ئیستیسنایه ک له م خالّه، نهویش نهو یه که: نه گهر کچی کوپ له گهلّ دوو کچی مردوه که دا کو بپیته وه، نهوا کچی کوپ که له میرات بپیته ده بیټ، به لآم له م کاته دا نه گهر کوپ یان کوپ کوپ کوپ هه بوو، نهوا کچی کوپ که ده گپرن به عه صه به، نه گهر چی کوپ کوپ کوپ که له هه مان پله ی کچی کوپ که شدا نیه، نهویش تنهها له بهر نهو یه که نه م کچی کوپ بپیته نه بیټ له میراته که، هه ر بویه به م کوپ کوپ کوپ ده وتریت: برای پیروژ و به فەر.

(۴) نهو نیترینه یه کی دهیکات به عه صه به، ده بیټ له هیژی خزمایه تییه که دا یه کسان بیټ له گهلّیدا، که واته برای تنهها باوکی خوشکی دایک و باوکی ناگیپت به عه صه به.

سٔیه م: نهو عه صه به یه ی که به کۆبوننه وه ی له گه لّ که سیکی تردا ده بیّت
به عه صه به (عصبه مع الغیر):

بریتیه لهو میینه ی که خۆی له نه صلدا به شیکی دیاری کراوی هه یه، به لام
 به کۆبوننه وه ی له گه لّ میینه یه کی تردا ده بیّت به عه صه به، که نه میش له دوو
 شیوه دا ده بیّت:

(۱) خوشکی دایک و باوکی که کۆ بیته وه له گه لّ کچ، یان کچی کوپ دا.
 به مه رجیک که که سیک نه بیّت خوشکه دایک و باوکیه که هه جب بکات، و
 که سیکیش نه بیّت که بیکات به (عصبه بالغیر).

(۲) خوشکی باوکی که کۆ بیته وه له گه لّ کچ، یان کچی کوپ دا. به
 مه رجیک که خوشکی دایک و باوکی له گه لّا نه بیّت، و که سیکیشی له گه لّا
 نه بیّت که هه جبی بکات، که سیکیش نه بیّت که بیکات به (عصبه بالغیر).
 یه کیک له شاعیران ده فرمویت:

والأخوات لا لأم عصبات   مع بنات الابن، أو مع البنات
 إذا انتفى الحاجب ثم إن وجد   معصّب الأخت هنا القسم اعتمد
 جا لهم دوو شیوه دا چی له خاوهن به شه کان مایه وه، نه مان به
 عه صه به گه رایه تی ده یه بن.

چه ند ئاگاداریه ک

(۱) نه وه ی که باس مان کرد که: خوشکی دایک و باوکی، و خوشکی باوکی به
 کۆبوننه وه له گه لّ کچ، یان کچی کوپ دا ده بن به (عصبه مع الغیر)، مه زه به ی
 هه موو هاوه لانی هه زه رت و هه موو زانا موچه هی ده کانه، به زانایانی هه رجوار
 مه زه به ی شه وه، به لام ئیبنو عه باس پیی وایه که خوشکی دایک و باوکی، و

خوشکی تهنها باوکی به بوونی کچ، یان کچی کور له میرات بی‌بهش ده‌بن، نه‌ک
بن به عه‌صه‌به.

(۲) له‌م کاته‌دا که خوشکی دایک و باوکی ده‌بی‌ت به (عصبه مع الغیر)،
نه‌وا ده‌چی‌ته چی‌گه‌ی برای دایک و باوکی، و مامه‌له‌ی نه‌وی له‌گه‌ل‌دا ده‌کریت.
واته وه‌ک چۆن برای باوک و دایکی برای باوکی بی‌بهش ده‌کات، به هه‌مان شی‌وه
خوشکی دایک و باوکیش له‌م کاته‌دا بی‌بهشی ده‌کات. وه‌ک شی‌خی نو‌دی
ده‌فه‌رمو‌یت:

فساقط فرع أب بأخت لأبوين اجتمعت مع بنت

بۆ نمونه: نه‌گه‌ر پیاو‌یک بریت، کچی‌ک، کچی کورپ‌یک، خوشکی باوک و
دایکی، برای باوکی له‌پاش به‌جی‌ما، نه‌وا: کچه‌که نیوه ده‌بات، و کچی کورپ‌که
شه‌ش یه‌ک ده‌بات، و خوشکه دایک و باوکیه‌که له‌گه‌ل نه‌مان‌دا بو به عه‌صه‌به، و
برا باوکیه‌که‌ش به‌خۆی عه‌صه‌به‌یه، به‌مه‌ش ته‌صلی مه‌سه‌له‌که شه‌شه (۶)،
سی‌ی (۳) کچه‌که ده‌بیات، و یه‌کی (۱) کچی کورپ‌که ده‌بیات، و دووی (۲)
ده‌می‌نی‌ته‌وه، خوشکه دایک و باوکیه‌که ده‌بیات، و برا باوکیه‌که‌ش به‌م خوشکه
دایک و باوکیه‌ بی‌بهش ده‌بی‌ت، و هیچ نابات. (۱)

۶	ته‌صلی مه‌سه‌له	
۳	نیوه	یه‌ک کچ
۱	شه‌ش یه‌ک	یه‌ک کچی کورپ
۲	عصبه مع الغیر	یه‌ک خوشکی دایک و باوکی
۰	عصبه بالنفس	یه‌ک برای باوکی

(۳) ههروه‌ها خوشکی باوکیش کاتیک که ده‌بیت به (عصبه مع الغیر)، ئەوا ده‌چیتته جیگه‌ی برای باوکی، و مامه‌له‌ی ئەوی له‌گه‌لدا ده‌کریت. که‌واته به بوونی ئەم خوشکه له‌م حاله‌ته‌دا کوپی برای دایک و باوکی له میرات بی‌به‌ش ده‌بیت.

(۴) له‌م کاته‌دا که خوشکی دایک و باوکی، یان خوشکی باوکی ده‌چنه جیگه‌ی برای دایک و باوکی، یان برای باوکی، جیا‌وازیه‌کیان هه‌یه له‌گه‌ل براکانی خۆیان^(۱)، ئەویش ئەوه‌یه که: خوشکی دایک و باوکی، و خوشکی باوکی له‌کاتیکدا که خاوه‌ن به‌شه‌کان هه‌موو میراته‌که ده‌بن ئەمان بی‌ به‌ش نابن، به‌لکو به‌شی خۆیان هه‌ر ده‌بن به‌وه‌ی که مه‌سه‌له‌که عه‌ولی تیدا ده‌کریت، به پیچه‌وانه‌ی برای دایک و باوکی، و برای باوکی که به بردنی هه‌موو میراته‌که له لایه‌ن خاوه‌ن به‌شه‌کانه‌وه ئەمان بی‌ به‌ش ده‌بن.

بۆ نمونه: ئەگەر ژنیک بم‌یت: میرد، دایک، دوو خوشکی دایکی، خوشکیکی دایک و باوکی یان باوکی به‌ته‌ن‌ها له پاش به‌جی بم‌ینیت، ئەوا: میرده‌که نیوه ده‌بات، و دایکه‌که‌ش شه‌ش یه‌ک ده‌بات، و دوو خوشکه دایکه‌کانیش سی یه‌ک ده‌بن، و خوشکه دایک و باوکیه‌که یان باوکیه‌که به‌ته‌ن‌ها نیوه ده‌بات، به‌مه‌ش ئەصلی مه‌سه‌له‌که ده‌بیت به‌شه‌ش (۶)، سی (۳) بۆ میرده‌که، و یه‌کی (۱) بۆ دایکه‌که، و دووی (۲) بۆ دوو خوشکه دایکه‌کان، و سی (۳) بۆ خوشکه دایک و باوکیه‌که یان خوشکه باوکیه‌که به‌ته‌ن‌ها، ئەوجا به‌ کو‌کردنه‌وه‌ی به‌شه‌کان (۳+۲+۱+۳) ده‌کاته‌نۆ (۹)، که‌واته ده‌بیت مه‌سه‌له‌که عه‌ولی تیدا بکریت، و ئەصلی مه‌سه‌له‌که له شه‌شه‌وه (۶) زیاد بکریت بۆ نۆ (۹)، به‌لام ئەگەر له بریتی ئەم خوشکه دایک و باوکیه‌ یان ئەم خوشکه ته‌ن‌ها باوکیه، براهه‌کی باوک و دایکی یان براهه‌کی ته‌ن‌ها باوکی بیت، ئەوا هه‌یچی بۆ نام‌ینیتته‌وه، و بی‌ به‌ش ده‌بیت.

۹	۶ ← + ۳	تەصلی مەسئەلە	
۳	۳	نیوه	میرد
۱	۱	شەش یەك	دایك
۲	۲	سییەك	دوو خوشکی دایکی
۳	۰ (?)	نیوه	یەك خوشکی دایك و باوکی

۶	تەصلی مەسئەلە	
۳	نیوه	میرد
۱	شەش یەك	دایك
۲	سییەك	دوو خوشکی دایکی
۰	عەصەبە	برای دایك و باوکی

(۵) جیاوازی له نێوان (عصبة بالغير) و (عصبة مع الغير) ئەوەیە کە له (عصبة بالغير) دا دەبیّت غەیرە کە نێرینه بیّت، واتە (عصبة بالنفس) بیّت، ئەوجا بەهۆی ئەمەوه مێیینە کەش دەبیّت بە عەصەبە، و ئەو کاتەش ماله کە دەبەن بە عەصەبە گەرایەتی، و بە یاسای (للدكر مثل حظ الانثيين). بەلام له (عصبة بالغير) دا غەیرە کە خۆی عەصەبە نیە، بەلکو مێیینە یە کە خۆی بەشیکی دیاری کراوی هەیە، و ئەو غەیرە هۆیک نیە بۆ ئەوەی کە خوشکە کە بیّت بە عەصەبە، بەلکو مەرجە بۆ ئەوەی کە بیّت بە عەصەبە، و لەو کاتەشدا تەنها خوشکە کە دەبیّت بە عەصەبە، و پاشماوەی خاوەن بەشەکان دەبات بۆ خۆی.^(۱)

(۶) نه گهر هدر سئ عه صبه که به یه که وه کۆبوننه وه، نهوا نه گهر له لایه نی خزمایه تی، و پله ی خزمایه تیدا وه ک یه وه هابوون، نهوا پیشحستنی ههر کامیان به سراوه به هیژی خزمایه تیه که وه، نه ک به وه ی که کامیان (عصبه بالنفس) ه نه وه یان بخړیته پیشه وه.

بۆ نمونه: نه گهر برای باوکی (عصبه بالنفس)، و کچ (عصبه بالغیر)، و خوشکی باوک و دایکی (عصبه مع الغیر) به یه که وه کۆبوننه وه نهوا: کچه که نیوه ده بات، و نه وه ی که ده میښته وه خوشکه دایک و باوکیه که ده بات، و برا باوکیه کهش بئ بهش ده بیټ.

(۷) وه ک پیشتر باسمان کرد، یاسایه کی گشتی هه یه له (فرائض) دا که ده لیت: نه گهر نیرینه یه ک، و میښینه یه ک که له پله ی گه یشتیان به مردوویه ک وه ک یه ک وه ها بوون، نهوا بهشی میښینه که یه کسانه به نیوه ی بهشی نیرینه که. وه ک کوړ و کچ، یان خوشک و برا، هه تاوه کو جئ به جئ کردنئ ته م یاسایه گه یشتوه ته را ده یه ک که هه ندیک له زانایان فرموویانه: دایک بۆیه له مه سته له ی (غراوین) دا سئ یه کی هه موو میراته که نابات، به لکو سئ یه کی نه وه ی که ده میښته وه ده بات، تاوه کو به شه که ی له گه ل بهشی باوکه که دا یه کسان نه بیټ^(۱)، وه هه ندیک تر فرموویانه: ژن، و میړد نه گهر ههر کامیان بمرن، و مندالیان هه بیټ، یان مندالیان نه بیټ، ژنه که ههر نیوه ی میړده که ده بات، چونکه وه ک له باسی خاوه ن به شه کاندایان کرد: نه گهر مندال نه بوو، نهوا ژن چوار یه ک ده بات، به لām پیاو نیوه ده بات، وه نه گهر مندال هه بوو، نهوا ژن هه شت یه ک ده بات، و پیاو چوار یه ک ده بات^(۲). به لām هه ندیک مه سته له هه ن که ته م یاسایه نایانگریته وه وه ک:

(۱) التحفة ۴۰۴، المجموع ۸۴، الدرّة البهیة ۴۶.

(۲) التحفة ۳۹۶، شرح المنهج ۶ / ۶۸، الفقه الإسلامي ۷۷۷۴.

۱. برا و خوشکی دایکی، که نیړینه، و میښینه‌یان یه‌کسانه، و وه‌ک یه‌ک به‌ش ده‌بن.^(۱)
- ب. دایک، و باوک، کاتیک که مردوه‌که مندالّی ه‌بیّت، چونکه به زوری ه‌ردووکیان وه‌ک یه‌ک ماندوو ده‌بن له به‌خیو کرځن و په‌روه‌ده کردنی مندالّه‌که‌دا.^(۲)

خشته‌ی عه‌صه‌به‌کان

جوری عه‌صه‌به	ژماره‌یان	که‌سه‌کان	په‌گه‌زیان
عصبه بالنفس	(۱۴) که‌س: (۱۳) نیړینه و (۱) میښینه	ه‌موو میرات به‌ره نیړینه‌کان، بیج‌گه له میړد، و برای دایکی. له میښینه‌کانیشدا ته‌ن‌ها کوّیله ثا‌زاد‌که‌ر.	نیړ، و میّ
عصبه بالغیر	(۴) که‌س	کچ، و کچی کوړ، و خوشکی دایک و باوکی، و خوشکی ته‌ن‌ها باوکی	ته‌ن‌ها میښینه
عصبه مع‌الغیر	(۲) که‌س	خوشکی دایک و باوکی، و خوشکی ته‌ن‌ها باوکی	ته‌ن‌ها میښینه

(۱) المغنی ۱۴، الفقه‌الاسلامی ۷۷۷۴.

(۲) المغنی ۱۴.

ئەو حالەتانهی که میرات بهرانی تی دهکهوئیت

ئەو حالەتانهی که میرات بهرانی تی دهکهوئیت له میرات بهریکهوه بۆ میرات بهریکی تر دهگۆرئیت به گۆیرهی جۆری میرات بهرهکه، و چۆنئیتی میرات بردنی، و له مهولا به کورتی باسی یهکه به یهکهی ئەو حالەتانه دهکهین:

یهکهه: ئەو حالەتانهی که تهنها وهك خاوهن بهشی دیاری کراو میرات دهبهن.

وهك له پێشهوه باسمان کرد: ئەو میرات بهرانەیی که تهنها وهك خاوهن بهشی دیاری کراو میرات دهبهن ههوت کهسن: میڤرد، و ژن، و دایک، و نهنگ "دایکی باوک، و دایکی دایک"، و مندالی دایک "برای دایکی، و خوشکی دایکی".

(۱) حالەتهکانی میڤرد

(۱) نیوه دهبات: به مهرجیک ژنه مردوهکهی مندالی نهبیئت، چ له ئەم، یان له میڤردیکی تر. بۆ نمونه: ژنیك مردوه: میڤرد، و برایهکی دایک و باوکی له پاش بهجی ماوه، میڤردهکهی نیوه دهبات، و نیوهکهی تریشی برا دایک و باوکیهکه به عهصه به گهرایه تی دهبیات.

ئەصلی مهستهله			۲
میڤرد	نیوه		۱
برای دایک و باوکی	عهصه به		۱

(۲) چوار یهك دهبات: به مهرجیک ژنه مردوهکهی مندالی ههبیئت، چ له ئەم، یان له میڤردیکی تر. بۆ نمونه: ژنیك مردوه: میڤرد، و کۆرپیکی له پاش بهجی

ماوه، میړده که نې چوار يهك ده بات، و نه وهی که ده میښته وه کوره که به عه صه به گه رایه تی ده بیات.

۴	نه صلی مه سته له	
۱	چواریه ك	میړد
۳	عه صه به	کور

(۲) حال ته کانی ژن

(۱) چوار يهك ده بات يهك بیت يان زیاتر: به مهرچیک میړده مردوه که ی مندالی نه بیټ، چ له نه م، یان له ژنیکی تر. بۆ نمونه: پیاویك مردوه: ژنیك، و برایه کی باوکی، و کورې کچیکی له پاش به جی ماوه، ژنه که چوار يهك ده بات، و نه وهی که ده میښته وه برا باوکیه که به عه صه به گه رایه تی ده بیات، و کورې کچه که ش هیچ نابات، چونکه (ذوي الأرحام) ه.

۴	نه صلی مه سته له	
۱	چواریه ك	یهك ژن
۳	عه صه به	یهك برای باوکی
۰	ذوي الأرحام	یهك کورې کچ

(۲) هه شت يهك ده بات يهك بیت يان زیاتر: به مهرچیک میړده مردوه که ی مندالی هه بیټ، چ له نه م، یان له ژنیکی تر. بۆ نمونه: پیاویك مردوه: سې ژن، و کچیك، و باوکی له پاش به جی میښت، سې ژنه که هه شت يهك ده بن، کچه که ش نیوه ده بات، و باوکه که ش شهش يهك ده بات، و نه وهی که ده میښته وه باوکه که به عه صه به گه رایه تی ده بیات.

٢٤	٢٤	تەصلى مەستەلە	
٣	٣	هەشت يەك	سى ژن
١٢	١٢	نيو	يەك كچ
٩	٤	شەش يەك	باوك
٠	٥		پاشماو

(۳) حاله ته کانی دایک

(۱) شەش يەك دەبات: ئەۋىش بە يەككە لەم سى مەرجه:

۱. مردوه که مندالی هه ییت، چی کور بن یان کچ.

ب. مردوه که کورہ زای ھے بیٽ، چي کور بن يان کچ.

ت. مردودہ کہ دوویان زیاتر برا و خوشکی ھے بیٔ.

بۆ نمونە: ژنیک مردوه: میرد، و دایک، و کوریتک و پیتنج کچی له پاش به‌جی ماوه، ئەوا میرده که چوار یه‌ک ده‌بات، و دایکه‌که‌ش شه‌ش یه‌ک ده‌بات، وه ئەوه‌ی که ده‌مینیتته‌وه کوپ و کچه‌کان به عه‌صه‌به‌گه‌رایه‌تی ده‌بیهن، به یاسای: (للذکر مثل حظ الأنثین).

۱۲	۱۲	ٹہ صلی مہ سئلہ	
۳	۳	چواریہ ک	میٹرد
۲	۲	شہ ش یہ ک	دایک
۲	۷	عہ صہ بہ	یہ ک کوڑ
۵			پینج کچ

(۲) سیّ یه کی هه موو میراته که ده بات: ئه ویش به مهرجیّک مردوه که هیچ کام له وانه ی حالته تی یه که می نه بیّت.

بۆ نمونه پیاویک مردوه: ژنیك، و دایک، و برایه کی باوکی له پاش به جیّ ماوه، ژنه که چوار یه ک ده بات، و دایکه کهش سیّیه ک ده بات، و ئه وهشی که ده میّنیته وه برا باوکیه که به عه صه به گه رایه تی ده بیات.

۱۲	ئەصلى مەسئەلە	
۳	چواریه ک	یه ک ژن
۴	سیّیه ک	دایک
۵	عه صه به	یه ک برای باوکی

(۳) سیّیه کی پاش ماوه (ثلث الباقي) له پاش بهشی میّرد، یان ژن ده بات: کاتیّک که کۆ ببیّته وه له گه لّ باوک، و میّرد یان ژن، وه که له دوو مهسئله که ی غراوین) دا.

(۴ - ۵) حالته کانی نه نک - دایکی باوک، و دایکی دایک

(۱) شهش یه ک ده بات: نه نکيک یان زیاتر، به مهرجیّک که بیّ بهش نه کریّن له میرات.

بۆ نمونه: پیاویک مردوه: ژنیك، و دوو نه نک - واته: دایکی باوک، و دایکی دایک --، و برایه کی باوکی له پاش به جیّ ماوه، ئه و: ژنه که چوار یه ک ده بات، و دوو نه که کهش شهش یه ک ده بن، و ئه وهشی که ده میّنیته وه برا باوکیه که به عه صه به گه رایه تی ده بیات.

(۲) بیّ بهش ده بیّت له میرات: وه که له باسی بیّ بهش بووندا به دريژی پووغان کرده وه.

بۆ نمونه: ژنیك مردوه: دایك، و نهك، و كورپكى له پاش بهجى ماوه، ئەوا: دایكه كه شەش يەك دەبات، و ئەوهى كه دەمىنیتتهوه كورپكه به عەصه به گهرايه تى دهيات، و نهكه كهش به دایكه كه بى بهش دهيت.

(۶-۷) حالته كانى مندالى دایك_براى دایكى، و خوشكى دایكى

(۱) شەش يەك دەبات: به مەرجىك يەك برا يان يەك خوشك ييت.

بۆ نمونه كهسيك مردوه: برايه كى دایكى يان خوشكى دایكى، و پىنج براى دایك و باوكى له پاش بهجى ماوه، ئەوا برا يان خوشكه دایكه كه شەش يەك دەبات، و ئەوهشى كه دەمىنیتتهوه پىنج براى دایك و باوكيه كه به عەصه به گهرايه تى دهيهن.

(۲) سى يەك دهبن: به مەرجىك ژمارەيان له يەك زياتر ييت، چى نير بن يان مى، به يەكسانى دابهش دهكریت له نيوانياندا.

بۆ نمونه پياويك مردوه: دوو براى دایكى يان دوو خوشكى دایكى يان براو خوشكى دایكى، و دایك، و ژنيك، و ماميكي باوكى له پاش بهجى ماوه، ئەوا دوو مندالە دایكه كان سىيەك دهبن، و دایكه كهش شەش يەك دەبات، و ژنه كهش چوار يەك دەبات، و ئەوهشى كه دەمىنیتتهوه مامه باوكيه كه به عەصه به گهرايه تى دهيات.

(۳) بى بهش دهيت له ميرات: به يەكك لهم چوار مەرجه:

أ. مردوه كه مندالى هەييت.

ب. مردوه كه كورەزای هەييت.

ت. مردوه كه باوكى هەييت.

پ. مردوه كه باپىرى هەييت.

بۆ نمونه: پیاویك مردوه: باوك، و كوړېك، و برايه کی دايکی له پاش بهجیّ ماوه، نهوا: باوكه كه شەش يەك دهبات، و نهووشی كه ده مینیتتهوه كوپه كه به عهسه به گهرايه تی ده بیات، و برا دايكیه كهش بی بهش ده بیّت.

جا لیږه دا مندالّی دايك چەند تاييهت مه نديە كيان هديه كه له هه موو میرات بهرانی تر جیایان ده کاتهوه، تاييهت مه نديە کانیش نه مانەن ^(۱):

(۱) له ریځه ی دايکیانه وه ده گەن به مردوه كه، له هه مان کاتدا له گه لیشی میرات دهبەن، به پیچه وانە ی میرات بهرە کانی تر، كه له ریځه ی هەر كه سیكه وه بگەن به مردوه كه، به بوونی نهو كه سه نه مان میرات نابەن.

(۲) نیږینه، و میښینه یان له میرات بردندا یه کسانن، له گه لّ نهو ه شدا كه له يەك پله ی نزيكيدان له مردوه كه وه، نه مهش به پیچه وانە ی نهو یاسا گشتیه ی كه ده لیت: نه گەر نیږینه، و میښینه يەك له يەك پله ی نزيکی دا بوون له مردوويه كه وه، نهوا نیږینه كه دوو بهرامبهری میښینه كه بهش دهبات.

(۳) نه گەر يەك دانه بن شەش يەك دهبەن، و نه گەر له يەك زیاتربن سیّ يەك دهبەن.

(۴) له گه لّ نهو هی كه له ریځه ی دايكه وه ده گەن به مردوه كه، كه چی بهشی دايكه كه كه م ده كه نه وه له سیّ يه كه وه بۆ شەش يەك.

(۵) برای دايکی له ریځه ی میښینه وه — دايك — ده گات به مردوه كه، و كه چی وهك خاوهن بهشی دیاری کراو میرات دهبات. به پیچه وانە ی هه موو نهو كه سانە ی كه له ریځه ی میښینه وه ده گەن به مردوو، چونكه نه مان به (ذوي الأرحام) داده نرین.

(۱) التحفة ۴۰۷، النهاية ۲۲، المغني ۱۸، الفقه الإسلامي ۷۷۷، الإعانة ۲۳۰، ابن آدم ۶۲، الشنشوری ۸۵.

دوهم: نەو حاله تانهی که جاریک وهک خاوهن بهشی دیاری کراو میرات دهبن، و جاریکیش وهک عهصه به، به لام له یهک مهسئه لهدا به ههردوو جوړه که میرات نابهن.

وهک له پېشه وه باسمان کرد: نەو میرات بهراندهی که ههم وهک خاوهن بهشی دیاری کراو، ههم وهک عهصه به میرات دهبن، به بۆ ئهوهی که له یهک مهسئه لهدا به ههردوو جوړه که بیبهن، چوار کهسن: کچ، و کچی کوږ، و خوشکی دایک و باوکی، و خوشکی باوکی.

(۱) حاله تهکانی کچ

(۱) نیوه دهبات: ئویش به دوو مهرج:

أ. یهک کچ بیت، واته: مردوه که تنها نەو کچهی هه بیت.

ب. برای خۆی له گه لدا نه بیت، چونکه نه گهر برای له گه لدا بیت نەوا دهیکات به عهصه به.

بۆ نمونه: که سیك مردوه: کچیك، و برایه کی دایک و باوکی له پاش به جی ماوه، نەوا کچه که نیوه دهبات، و ئهوهشی که ده مینیتته وه برا دایک و باوکیه که به عهصه به گه رایه تی دهیبات.

(۲) دوو سی یهک دهبن: ئویش به دوو مهرج:

أ. ژماره یان له یهک زیاتر بیت.

ب. برای خۆشیان له گه لدا نه بیت.

بۆ نمونه: که سیك مردوه: دوو کچ، و باوکی له پاش به جی ماوه، نەوا دوو کچه که دوو سی یهک دهبن، و ئهوهشی که ده مینیتته وه باوکه که ههم وهک خاوهن بهش، و ههم وهک عهصه به دهیبات.

(۳) (عصبة بالغیر): ئەویش بە مەرچیک: برای خویشان له گه‌لدا بیټ، ئیتر یهك کچ بیټ یان زیاتر، براکه دهیانکات به عه‌صه‌به، و هەر کچیك نیوهی به‌شی براکه‌ی میرات ده‌بات.

بۆ نمونه: پیاویك مردوه: ژنیك، و دوو كور، و سێ كچی له پاش به‌جی ماوه، ئەوا: ژنه‌كه هه‌شت یهك ده‌بات، بۆ نمونه: كه‌سیك مردوه: كچیك، و براهه‌کی دایك و باوكی له پاش به‌جی ماوه، ئەوا كچه‌كه نیوه ده‌بات، و ئەوه‌شی كه ده‌میڤیتته‌وه كور و كچه‌كان به عه‌صه‌به‌گه‌رایه‌تی ده‌یبه‌ن به یاسای: (للذكر مثل حظ الأنثیین).

(۲) حاله‌ته‌كانی كچی كور

(۱) نیوه ده‌بات: ئەویش به چوار مەرچ:

أ. یهك كچی كور بیټ.

ب. مردوه‌كه منداڵی نه‌بیټ.

ت. مردوه‌كه له هیچ كورپێکی تر كچی نه‌بیټ، واته ئەم كچی كورپه كچی كورپێکی تری له گه‌لدا نه‌بیټ، نه‌گه‌ر چی ئامۆزاشی بیټ.

پ. مردوه‌كه كورپێ كورپێ نه‌بیټ، ئیتر ئەم كورپێ كورپه برای كچی كورپه‌كه بیټ، یان ئامۆزای.

بۆ نمونه: پیاویك مردوه: باوك، و دایك، و كچی كورپێکی له پاش به‌جی ماوه، كچی كورپه‌كه نیوه ده‌بات، و دایكه‌كه‌ش شه‌ش یهك ده‌بات، ئەوه‌شی كه ده‌میڤیتته‌وه باوكه‌كه هه‌م وهك خاوه‌ن به‌ش، و هه‌م وهك عه‌صه‌به ده‌یبات.

(۲) دوو سێ یهك ده‌به‌ن: ئەویش به سێ مەرچ:

أ. كاتیك ژماره‌یان له یهك زیاتر بیټ.

ب. مردوه‌كه منداڵی نه‌بیټ.

ت. مردوه که کورې کورې نه بیټ، ټیتر ټم کورې کورې برای کچی کورې که بیټ، یان ټاموژای.

بؤ نمونه: پیاوټک مردوه: باوک، و دوو کچی کورې له پاش به جی ماوه، دوو کچی کورې که دوو سی ټه دهبان، ټهوهشی که ده مینیتتهوه باوکه که به عه صه به گه رایه تی ده بیات.

(۳) شهش ټه دهبات بؤ ته و او کردنی دوو سی ټه: ټیتر ټه کچی کورې بیټ یان زیاتر، ټه ویش به دوو مه رج: ا. مردوه که ټه کچی هه بیټ.

ب. مردوه که کورې کورې نه بیټ، ټیتر ټم کورې کورې برای کچی کورې که بیټ، یان ټاموژای.

بؤ نمونه پیاوټک مردوه: کچیټک، و کچی کورټک، و خوشکیټکی دایک و باوکی له پاش به جی ماوه، ټه و: کچه که نیوه دهبات، و کچی کورې که شهش ټه دهبات و هک ته و او که رټک بؤ دوو سی ټه، و ټه و ی که ده مینیتتهوه خوشکه که به عه صه به گه رایه تی ده بیات.

(۴) (عصبة بالغیر): ټه ویش به مه رجټک مردوه که کورې کورې نه بیټ، ټیتر ټم کورې کورې برای کچی کورې که بیټ، یان ټاموژای.

لټره دا جیاوازی نیه له و ه دا که ټه کچی کورې بیټ یان زیاتر، براکه یان ټاموژاکه ده یکات به عه صه به، و هه ر کچیټک نیوه ی به شی براکه ی یان ټاموژاکه ی میرات دهبات.

هه روه ها له حاله تیټکی تریشدا کچی کورې ده بیټ به عه صه به، ټه ویش کاتټک که له گه ل کورې کورټکدا کو بټته و ه که له پله ی گه یشتنی به مردوه که له کچی کورې که دوورتر بیټ، و ه ک کورې برای خو ی، یان کورې کورې برای خو ی، له م کاته شدا ته نها له ټه که شیوه دا کچی کورې که ده بیټ به عه صه به، ټه ویش به دوو مه رج:

أ. مردوه که دوو کچ یان زیاتری هه بیټ.

ب. مردوه که کورپی کورپی نه بیټ، ئیتر نهم کورپی کورپه برای کچی کورپه که بیټ، یان ئاموژای.

جا لهم شیوهیه شدا له بهر ئه وه به کورپی کورپک که له خۆی دوورتر بیټ ده بیټ به عه صه به، تاوه کو له میراث بی بهش نه بیټ، بۆیه ئه گهر لهم مه سئه له یه دا له باتی دوو کچی مردوه که ئه گهر یه ک کچ بیټ، ئه وا نهم کچی کورپه پیویستی بهم کورپی کورپه نابیټ که له خۆی دوورتره له مردوه که وه، چونکه لهم کاته دا شهش یه ک ده بات بۆ ته واو کردنی دوو سی یه ک، وه که له حاله تی سی یه مددا باسمان کرد.

(۵) بی بهش ده بیټ: ئه ویش به یه کیټک لهم سی مه رجی خواره وه:

أ. مردوه که کورپی هه بیټ.

ب. مردوه که دوو کچ یان زیاتری هه بیټ.

ت. که سیټکیشی له گه لدا نه بیټ که بی کات به عه صه به.

بۆ نمونه: که سیټک مردوه: کورپک، و کچی کورپکی له پاش به جی ماوه، ئه وا کورپه که هه موو میراته که به عه صه به گه رایه تی ده بات، و کچی کورپه کهش بی بهش ده بیټ.

نمونه یه کی تر: که سیټک مردوه: دوو کچ، و برایه کی دایک و باوکی، و کچی کورپکی له پاش به جی ماوه، ئه وا: دوو کچه که دوو سی یه کی میراته که ده بهن، و ئه وه ی که ده میټیته وه برا دایک و باوکیه که به عه صه به گه رایه تی ده بیات، و کچی کورپه کهش بی بهش ده بیټ.

(۳) حاله‌ته‌کانی خوشکی دایک و باوکی

(۱) نیوه ده‌بات: نه‌ویش به سیّ مهرج:

أ. یدک خوشکی دایک و باوکی بیّت.

ب. که‌سیّکی له‌گه‌لدا نه‌بیّت که بیّکات به عه‌صه‌به.

ت. که‌سیّشی له‌گه‌لدا نه‌بیّت که بیّ به‌شی بکات.

بۆ نمونه: ژنیّک مردوه: میّرد، و خوشکینکی دایک و باوکی له پاش به‌جیّ

ماوه، نه‌وا میّرده‌که نیوه ده‌بات، و خوشکه‌که‌ش نیوه ده‌بات.

(۲) دوو سیّ یدک ده‌بن: نه‌ویش به سیّ مهرج:

أ. ژماره‌یان له یدک زیاتر بیّت.

ب. که‌سیّکیشیان له‌گه‌لدا نه‌بیّت که بیانکات به عه‌صه‌به.

ت. که‌سیّکیشیان له‌گه‌لدا نه‌بیّت که بیّ به‌شیان بکات.

بۆ نمونه که‌سیّک مردوه: دوو خوشکی دایک و باوکی، و دوو برای دایکی له

پاش به‌جیّ ماوه، نه‌وا دوو خوشکه‌که دوو سیّ یدک ده‌بن، و دوو برا

دایکیه‌که‌ش سیّ یدک ده‌بن.

نونه‌یه‌کی تر: که‌سیّک مردوه: دوو خوشکی دایک و باوکی، و دایکی له پاش

به‌جیّ ماوه، نه‌وا دوو خوشکه‌که دوو سیّ یدک ده‌بن، و دایکه‌که‌ش شه‌ش یدک

ده‌بات، و نه‌وه‌ش که ده‌میّنیته‌وه ږده ده‌کریتته‌وه به سه‌ریان دا ههر که‌سه‌و به

پیّی به‌شه‌که‌ی خوی.

(۳) (عصبة بالغیر): یدک خوشک بیّت یان زیاتر، نه‌ویش به مهرجیّک که

مردوه‌که برای دایک و باوکی هه‌بیّت، به‌مه‌ش ههر خوشکیّک نیوه‌ی به‌شی

برایه‌کی میرات ده‌بات.

(۴) (عصبة مع الغیر): یدک خوشک بیّت یان زیاتر، نه‌ویش به‌م سیّ

مه‌رجه‌ی خواره‌وه:

أ. مردوه که یان کچی هبیّت ، یان کچی کوپ.

ب. مردوه که برای دایک و باوکی نه بیّت.

ت. که سیکیشی له گه لدا نه بیّت که بی بهشی بکات له میرات.

جا له کاته دا نه وهی که له بهشی خاوهن به شه کان ده مینیته وه ثم خوشکه دایک و باوکیه ده بیات به عه صه به گه رایه تی.

بو نمونه: که سیک مردوه: کچیک، و خوشکیکی دایک و باوکی له پاش به جی ماوه، نهوا کچه که نیوه ده بات، و نه وهی که ده مینیته وه خوشکه که به عه صه به گه رایه تی ده بیات.

(۵) بی بهش ده بیّت له میرات: نهویش به یه کیک له سی مهرجهی خواره وه:

أ. مردوه که کوپری هبیّت.

ب. مردوه که کوپری کوپری هبیّت.

ت. مردوه که باوکی هبیّت.

(۴) حاله ته کانی خوشکی باوکی

(۱) نیوه ده بات: نهویش به سی مهرج:

أ. یهك خوشکی باوکی بیّت.

ب. که سی له گه لدا نه بیّت که بیکات به عه صه به.

ت. که سی له گه لدا نه بیّت که بی بهشی بکات.

بو نمونه: ژنیک مردوه: میرد، و خوشکیکی باوکی له پاش به جی ماوه، نهوا میرده که نیوه ده بات، و خوشکه کهش نیوه ده بات.

(۲) دوو سی یهك ده بن: نهویش به سی مهرج:

أ. ژماره یان له یهك زیاتر بیّت.

ب. که سیکیان له گه لدا نه بیّت که بیانکات به عه صه به.

ت. که سیکیان له گه لدا نه بیټ که بی بهشیان بکات.

بۆ نمونه که سیټک مردوه: دوو خوشکی باوکی، و دوو برای دایکی له پاش به جی ماوه، ئەوا دوو خوشکه که دوو سی یهک ده بن، و دوو برا دایکیه که ش سی یهک ده بن.

(۳) شهش یهک ده بات بۆ تهواو کردنی دوو سی یهک: ئیتر یهک خوشکی باوکی بیټ یان زیاتر، ئەویش به دوو مهرج:

أ. مردوه که یهک خوشکی دایک و باوکی هه بیټ.

ب. که سیکیش نه بیټ که خوشکه باوکیه که بکات به عه صه به.

بۆ نمونه: پیاویټک مردوه: ژنیټک، و خوشکیټکی دایک و باوکی، و خوشکیټکی باوکی له پاش به جی ماوه، ئەوا: ژنه که چوار یهک ده بات، و خوشکه دایک و باوکیه که ش نیوه ده بات، و خوشکه باوکیه که ش شهش یهک ده بات، ئەوهی که ده مینیتتهوه رهد ده کریټتهوه بۆ ههردوو خوشکه که، ههه که سهو به پیی به شه که ی خوی.

(۴) (عصبه بالغیر): ئەویش به دوو مهرج:

أ. مردوه که برای باوکی هه بیټ.

ب. که سیکیش نه بیټ که بی بهشی بکات له میرات.

تییینی: ده کریټ که له دوای لیډه رکردنی بهشی خاوهن به شه کان هیچ له میراته که نه مینیتتهوه، بۆ یه ههه که سیټک که عه صه به بیټ له م حالته دا بی بهش ده بیټ، بۆیه ته گهه لیډه دا هه موو میراته که له لایه ن خاوهن به شه کانه وه برابیت، و هیچ بۆ خوشک و برا باوکیه که نه مابیتتهوه، ئەوا بی بهش ده بن له میرات.

(۵) (عصبه مع الغیر): یهک خوشکی باوکی بیټ یان زیاتر، ئەویش به چوار

مهرج:

أ. مردوه که کچ یان کچی کوری هه بیټ.

ب. که سیکی له گه لدا نه بیټ که بیکات به عه صه به، وهه که برای باوکی.

ت. که سیکی له گه لدا نه بیټ که بی به شی بکات له میرات.

جا له م کاته دا نه وهی که له به شی خاوهن به شه کان ده مینیتته وه نه م خوشکه دایک و باوکیه به عه صه به گه رایه تی ده بیات.

بؤ نمونه: پیاویک مردوه: کچیك، و ژنیک، و دایک، و دوو خوشکی باوکی له پاش به جی ماوه، نهوا: کچه که نیوه ده بات، و ژنه که ش هشت یه ک ده بات، و دایکه که ش شش یه ک ده بات، و نه وهی که ده مینیتته وه دوو خوشکه باوکیه که به عه صه به گه رایه تی ده بیه ن.

(۶) بی به ش ده بیټ له میرات: نه ویش به یه کیك له م شش مهرجه ی خواره وه:

أ. مردوه که کوری هه بیټ.

ب. مردوه که کوری کوری هه بیټ.

ت. مردوه که باوکی هه بیټ.

پ. مردوه که برای دایک و باوکی هه بیټ.

ج. مردوه که دوو خوشکی دایک و باوکی هه بیټ، و له هه مان کاتدا خوشکه باوکیه که ش که سیکی له گه لدا نه بیټ که بیکات به عه صه به، وه ک برای باوکی.

ح. مردوه که خوشکیکی دایک و باوکی هه بیټ که نهو خوشکه دایک و باوکیه بو بیټ به (عصبة مع الغیر).

بؤ نمونه: که سیك مردوه: کچیك، و دایک، و خوشکیکی دایک و باوکی، و خوشکیکی باوکی له پاش به جی ماوه، نهوا: کچه که نیوه ده بات، و دایکه که ش شش یه ک ده بات، و نه وهی که ده مینیتته وه خوشکه دایک و باوکیه که به عه صه به گه رایه تی ده بیات، و خوشکه باوکیه که ش بی به ش ده بیټ.

سیّ یه م : ئهو حاله تانه ی که جارێک وهک خاوهن بهشی دیاری کراو میرات ده بهن، و جارێکیش وهک عه صه به، وه دهشگونجی له یهک مهسهله دا به ههردوو جوړه که میرات بیهن.

وهک له پێشهوه باسمان کرد: ئهو میرات بهرانه ی که ههم وهک خاوهن بهشی دیاری کراو، ههم وهک عه صه به میرات ده بهن، ، وه دهشگونجی له یهک مهسهله دا به ههردوو جوړه که میرات بیهن، دوو که سن: باوک، و باپیره.

(۱) حاله تهکانی باوک

(۱) شەش یهک ده بات وهک خاوهن بهش: ئه ویش به مه رجێک مردوه که کوپ یان کوپ کوپ هه بیّت.

بۆ نمونه: که سیك مردوه: باوک، و کوپێکی (یان کوپ کوپێکی) له پاش به جی ماوه، ئهوا: باوکه که شەش یهک ده بات، و ئه وهی که ده مینیته وه کوپه که (یان کوپ کوپه که) به عه صه به گه رایه تی ده بیات.

(۲) (عصبة بالنفس) هه موو میراته که یان ئه وهی له خاوهن به شه کان ده مینیته وه به عه صه به گه رایه تی ده بیات، ئه ویش به دوو مه رج:

أ. مردوه که مندالی نه بیّت.

ب. مردوه که کوپه زای نه بیّت.

بۆ نمونه: که سیك مردوه: ته نه باوکی له پاش به جی ماوه، ئهوا: هه موو میراته که به عه صه به گه رایه تی ده بات.

نمونه یه کی تر: پیاویك مردوه: ژنیك، و باوکی له پاش به جی ماوه، ئهوا: ژنه که چوار یهک ده بات، و ئه وهی که ده مینیته وه باوکه که به عه صه به گه رایه تی ده بیات.

(۳) شەش يەك دەبات وەك خاوەن بەش، و ئەوەش لە خاوەن بەشەكان دەمىنیتتەو بەعەصەبەگەرايەتى دەيبات، ئەويش بە مەرجيک: مردووەکە کچ يان کچى کورى هەييت.

بۆ نمونە: ژنيك مردووە: ميژد، و کچيک، و باوکی لە پاش بەجى ماو، ئەوا: ميژدەکە چوار يەك دەبات، و کچەکەش نيوە دەبات، باوکهکەش شەش يەك دەبات، و ئەوەشى کە دەمىنیتتەو بەعەصەبەگەرايەتى دەيبات.

(۲) حالەتەکانى باپيرە

(۱) شەش يەك دەبات وەك خاوەن بەش، ئەويش بە مەرجيک کە: مردووەکە کور يان کورى کورى هەييت.

بۆ نمونە: پياويک مردووە: ژنيک، و باپيرە، و کورپيکی لە پاش بەجى ماو، ئەوا: ژنەکە هەشت يەك دەبات، و باپيرەش شەش يەك دەبات، و ئەوەشى کە دەمىنیتتەو کورەکە بەعەصەبەگەرايەتى دەيبات.

(۲) (عصبة بالنفس) هەموو ميراتهکە يان ئەوێ لە خاوەن بەشەكان دەمىنیتتەو بەعەصەبەگەرايەتى دەيبات، ئەويش بە دوو مەرج:
 أ. مردووەکە منداڵى نەييت.

ب. مردووەکە کورەزای نەييت.
 بۆ نمونە: کەسيک مردووە: تەنها باپيرەى لە پاش بەجى ماو، ئەوا: هەموو ميراتهکە بەعەصەبەگەرايەتى دەبات.

نومەيهکى تر: ژنيك مردووە: ميژد، و باپيرەى لە پاش بەجى ماو، ئەوا: ميژدەکە نيوە دەبات، و ئەوێ کە دەمىنیتتەو باپيرە بەعەصەبەگەرايەتى دەيبات.

(۳) شەش یەك دەبات وەك خاوەن بەش، و ئەوەش كە لە خاوەن بەشەكان دەمیینتەو بەعەصەبەگەرایەتی دەبیات، ئەویش بە مەرجیك كە: مردووە كەچ یان كچی كۆری هەبوو.

بۆ نمونە: پیاویك مردووە: ژن، و یەك كچی كۆر، و باپیرە ی لە پاش بەجی ماو، ئەوا: ژنەكە هەشت یەك دەبات، و كچی كۆرەكەش نیو دەبات، باپیرەش شەش یەك دەبات، و ئەوەشی كە دەمیینتەو بەعەصەبەگەرایەتی دەبیات.

(۴) بی بەش دەبیّت لە میرات، ئەویش بە یەكیك لەم دوو مەرجە ی خوارەو:

أ. مردووەكە باوكی هەبیّت.

ب. مردووەكە باپیرە یەكی تری هەبیّت كە لە پلەدا لە ئەو نزیک تر بیّت لە مردووەكەو.

بۆ نمونە: باوكی باوكی باوك، بی بەش دەبیّت بە باوكی باوك.

خشته‌ی نئو حاله‌تانه‌ی که میراث‌بهرانی تیده‌که‌ویت

میراث بهر	حاله‌ته‌کان	پروون کردنه‌وه	تیبینی
(۱) میړد	دوو حاله‌ت	۱. نیوه ده‌بات، کاتیک که ژنه‌که‌ی مندال، یان کوره‌زای نه‌بیټ . ۲. چواریه‌ک ده‌بات، کاتیک که ژنه‌که‌ی مندال یان کوره‌زای هه‌بیټ.	له میراث بی‌بش ناکریت، به‌لام به‌شه‌که‌ی کم ده‌کریتته‌وه.
(۲) ژن	دوو حاله‌ت	۱. چواریه‌ک ده‌بات، کاتیک که میړده‌که‌ی مندال، یان کوره‌زای نه‌بیټ . ۲. هه‌ش‌تیه‌ک ده‌بات، کاتیک که میړده‌که‌ی مندال یان کوره‌زای هه‌بیټ .	له میراث بی‌بش ناکریت، به‌لام به‌شه‌که‌ی کم ده‌کریتته‌وه.
(۳) باوک	سی حاله‌ت	۱. شه‌ش یه‌ک ده‌بات کاتیک که مردوه‌که کوپ یان کوپ کوپ هه‌بیټ. ۲. عه‌صه‌به‌گه‌رایه‌تی، کاتیک که مردوه‌که مندال یان کوره‌زای نه‌بیټ. ۳. شه‌ش یه‌ک ده‌بات، و پاشماوه‌کش ده‌بات به‌ عه‌صه‌به‌گه‌رایه‌تی، کاتیک که مردوه‌که کچ یان کچی کوپ هه‌بیټ.	له میراث بی‌بش ناکریت، به‌لام به‌شه‌که‌ی کم ده‌کریتته‌وه.
(۴) باپیره ی دروست	چوار حاله‌ت، سهره‌پای شه‌و حاله‌تانه‌ی که له‌گه‌ل برا و خوشک دایه.	۱، ۲، ۳. هه‌مان سی حاله‌ته‌کانی باوک . ۴. بی‌بش ده‌بیټ له میراث، کاتیک که مردوه‌که باوکی هه‌بیټ، یان باپیره‌یه‌کی دروستی تری هه‌بیټ که له پله‌دا نزیک تر بیټ له مردوه‌که‌وه.	هه‌ندیک جار له میراث بی‌بش ده‌اکریت، وه هه‌ندیک جاریش به‌شه‌که‌ی کم ده‌کریتته‌وه.

میرات بهر	حاله ته کان	پروون کردنه وه	تییینی
(۵) کچ	سیّ حالت	<p>۱. نیوه ده بات، نه گهر یه کچ بیّت، و که سیّکیشی له گه لدا نه بیّت که بیکات به عه صه به.</p> <p>۲. دوو سیّیه ک ده بن، نه گهر دوان یان زیاتر بن، و که سیّکیشیان له گه لدا نه بیّت که بیانکات به عه صه به.</p> <p>۳. عه صه به گه رایه تی (عصبه بالغیر)، کاتیک که له گه ل کوری مردوه که دا کۆبیّته وه، نه ویش به پیی یاسای: للذکر مثل حظ الأنثیین.</p>	<p>له میرات بیّ بهش ناکریت، به لām به شه که ی که م ده کریتته وه.</p>
(۶) کچی کور	شهش حالت	<p>۱. نیوه ده بات، نه گهر به ته نها بیّت، و مردوه که ش کچی نه بیّت، و کوری کورپکیشی نه بیّت که له هه مان پله ی کچی کوره که دا بیّت.</p> <p>۲. دوو سیّیه ک ده بن، نه گهر دوان یان زیاتر بن، و مردوه که ش کچی نه بیّت، و کوری کورپکیشی نه بیّت که له هه مان پله ی کچی کوره که دا بیّت.</p> <p>۳. شهش یه ک ده بات، یه کیک بیّت یان زیاتر، کاتیک که مردوه که کچی هه بیّت، و که سیش نه بیّت که کچی کوره که بکات به عه صه به.</p> <p>۴. عه صه به گه رایه تی (عصبه بالغیر)، کاتیک که له گه ل کوری کورپکدا کۆبیّته وه که له هه مان پله ی خۆیدا بیّت، (یان ده شگوغیّت که له هه مان پله ی خۆشیدا نه بیّت، به لām نه مه له هه ندیک حالتی تایبه تدا ده بیّت)، و</p>	<p>هه ندیک جار له میرات بیّ بهش ده کریت، وه هه ندیک جاریش به شه که ی که م ده کریتته وه.</p>

میرات بهر	حاله ته کان	پوون کردنه وه	تییینی
		مردوه کهش کوری نه بیټ. ۵. بئ بهش ده بیټ له میرات، کاتیځ که مردوه که دوو کچ، یان دوو کچی کوری له نهو له پیشتی هه بیټ، و که سیځیش نه بیټ که بیځات به عه صه به. ۶. بئ بهش ده بیټ له میرات، کاتیځ که مردوه که کور یان کوری کوری هه بیټ، که له پله دا لهو نزیکتی بیټ له مردوه که وه.	
(۷) دایک	سی حالت	۱. شهش یهک ده بات، کاتیځ که مردوه که منداڅ یان کوره زای هه بیټ، یان مردوه که دوو براو خوشک یان زیاتری هه بیټ. ۲. سی یه کی هه موو میراته که ده بات، کاتیځ که مردوه که هیچ کام له وانه ی سه ره وهی نه بیټ. ۳. سی یه کی پاشماوه ی خاوهن به شه کان، له دوو مه سته له که ی غه پراوه ین دا.	له میرات بئ بهش ناکریټ، به لام به شه که ی کم ده کریټه وه.
(۸) داپیره ی دروست (نه نک)	دوو حالت	۱. شهش یهک ده بات، یهک ځک بیټ یان زیاتر، به مهر جیځ که له هه مان پله ی نزیکیدابن له مردوه که وه. ۲. بئ بهش ده بیټ له میرات، کاتیځ که مردوه که دا دایکی هه بیټ، یان دا پیری کی هه بیټ که نزیکتی بیټ له مردوه که وه، هه روه ها نه گهر داپیره که باوکی بیټ، نهوا بیځگه لوانه ی که باسمان کردن، به باوک، و به با پیره یه کیش	له هه ندیک حاله ت دا له میرات بئ بهش ده بیټ.

میرات بهر	حاله ته کان	پوون کردنه وه	تییینی
		که به هوییه ده پیره که ده گات به مردوه که، بهم دوانهش بی بهش ده بیټ.	
(۹) خوشک ی دایک و باوکی	پینج حاله ت	۱. نیوه ده بات، نه گهر یهک خوشک بیټ، و که سیکیشی له گهلدا نه بیټ که بیکات به عه صه به. ۲. دووسیټیهک ده بن، نه گهر له یه کیټک زیاترین، و که سیکیشیان له گهلدا نه بیټ که بیانکات به عه صه به. ۳. عه صه به گه رایه تی (عصبه بالغیر)، کاتیټک که له گهل برای دایک و باوکید بیټ. ۴. عه صه به گه رایه تی (عصبه مع الغیر)، کاتیټک که له گهل کچ یان کچی کوپی مردوه که دابیټ، و مردوه کهش برای دایک و باوکی نه بیټ. ۵. بی بهش ده بیټ له میرات کاتیټک که مردوه که کوپی یان کوپی یان باوکی هه بیټ.	هه ندیک جار له میرات بی بهش ده اکریت، وه هه ندیک جاریش به شه که ی که م ده کریتته وه.
(۱۰) خو شکی ته نها باوکی	شه ش حاله ت	۱. نیوه ده بات، نه گهر یهک خوشک بیټ. ۲. دووسیټیهک ده بن، نه گهر له یهک زیاتر بوون . ۳. شه ش یهک ده بات، یهک خوشک بیټ، یان زیاتر، کاتیټک که له گهل یهک خوشکی دایک و باوکی دا کو بیټته وه، و که سیش نه بیټ که بیکات به عه صه به. ۴. عه صه به گه رایه تی (عصبه بالغیر)، کاتیټک که له گهل برای باوکید بیټ. ۵. عه صه به گه رایه تی (عصبه مع الغیر)،	هه ندیک جار له میرات بی بهش ده اکریت، وه هه ندیک جاریش به شه که ی که م ده کریتته وه.

میرات بهر	حاله ته کان	پوون کردنه وه	تییینی
		<p>کاتیک که له گهل کچ یان کچی کوپی مردوه که داییت.</p> <p>۶. بی بهش دهییت له میرات کاتیک که مردوه که کوپی یان کوپی کوپی یان باوک یان برای دایک و باوکی، یان دوو خوشکی دایک و باوکی دهییت، و له همان کاتیشدا مردوه که هیچ برای باوکی نهییت. یان مردوه که خوشکی دایک و باوکی دهییت که خوشکه دایک و باوکیه که بووییت به (عصبه مع الغیر).</p>	
(۱۱) برا و خوشکی تهنها دایکی	سی حالت	<p>۱. شەش یەك دەبن، ئەگەر یەك كەس بن، چی نیڕ، چی می.</p> <p>۲. سی یەك دەبن، ئەگەر له یەك زیاتر بن، وه نیڕ و میشیان یەكسانن.</p> <p>۳. بی بهش دهبن له میرات، کاتیک که مردوه که منداڵ یان کوپهزا یان باوک یان باپیره ی دروستی دهییت.</p>	<p>له هندیك حالت دا له میرات بی بهش دهبن.</p>

باسی کۆبوونه‌وه‌ی باپیره له‌گه‌ڵ براو خوشکدا

له‌م مه‌سه‌له‌یه‌دا نه‌ ده‌قیکی قورئانی، و نه‌ فهرمووده‌یه‌کی پیغه‌مبه‌ری له‌سه‌ر نه‌هاتوه، به‌لکو ئه‌وه‌ی که هه‌یه ته‌نها ئیجتیهادی هاوه‌لان و شوین که‌وتوانه و به‌س^(۱)، هه‌ر له‌به‌ر ئه‌مه ده‌بینین که نا‌کۆکیه‌کی زۆر هه‌یه له‌ نیوانیاندا، وه زانایان فهرموویانه: گفتو گۆ کردن له‌ باره‌ی کۆ بوونه‌وه‌ی باپیره له‌گه‌ڵ براو خوشکدا زۆر ترسناکه، و هه‌م هاوه‌لان و هه‌م شوین که‌وتوانیش زۆر له‌م مه‌سه‌له‌یه خۆیان پاراستوه، و رۆ نه‌چون تیایدا، وه له‌م باره‌یه‌وه فهرمووده‌یه‌کی پیغه‌مبه‌ریان (درودی خ‌وای لی بی‌ت) گێژاوه‌ته‌وه که فهرمویه‌تی: أجراکم علی قسم الجد أجراکم علی النار^(۲).

واته: چاو نه‌ترس ترینی ئیوه له‌ بریار دان له‌ میراتی باپیره و براکاندا، ئه‌و که‌سه‌تانه که له‌ ناگر ناترسی‌ت. وه هه‌زه‌تی عه‌لی (خ‌وای لی پازی بی‌ت) فهرموویه‌تی: من سرّه ان یتقم جراثیم جهنم فلیقض بین الجد والاخوة^(۳)

واته: ک‌ی پ‌یی خ‌ۆشه که به‌ روودا خ‌ۆی فر‌ی بداته ناو ق‌وول‌ایی د‌ژه‌خ‌ه‌وه، با بریار بدات له‌ چ‌ۆن‌یتی دابه‌ش کردنی میرات له‌ نیوان باپیره، و براکاندا. وه عه‌بدول‌ای ک‌وری مه‌سه‌ود (خ‌وای لی پازی بی‌ت) فهرموویه‌تی: (هه‌ر ئی‌شکال‌ی‌کتان

(۱) الشنشوري ۱۲۴، تح ۳۹۶، النهاية ۱۵، المغني ۱۰، البجيرمي ۲۵۱، الفقه الإسلامي ۷۷۵۸، الملح ۱۲۷، الموسوعة / نصيب الجد مع الإخوة ۳ / ۳۴، الإعانة ۳ / ۲۳۴.

(۲) سعيد ابن منصور ۱ / ۴۸ / ۵۵

(۳) الدارمي ۲۹۰۲، عبد الرزاق ۱۹۰۴۸، ابن أبي شيبة ۳۱۲۶۷، السنن الكبرى ۱۲۱۹۶.

له باره‌ی هەر مه‌سه‌له‌یه‌کی ئالۆزه‌وه هه‌یه، پرسیارم لی بکه‌ن، تنه‌ها له باره‌ی کۆبوونه‌وه‌ی باپیره، و براکان نه‌بیّت). ^(۱)

جا به شیوه‌یه‌کی گشتی زانایان کۆده‌نگن له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که باپیره به برا بی بهش نابیّت، به‌لام له‌وه‌دا که ئایا برا به باپیره بی بهش ده‌بیّت یان نا؟ بوون به دوو مه‌زه‌به‌وه: ^(۲)

مه‌زه‌به‌ی یه‌که‌م:

پێیان وایه که باپیره له جیگه‌ی باوک دایه، بۆیه وهك چۆن به بوونی باوك برا بی بهش ده‌بیّت، به هه‌مان شیوه به بوونی باپیره‌ش برا هه‌ر بی بهش ده‌بیّت. ئه‌مه وته و بۆچونی هه‌ندێك له هاوه‌لانی وهك: (حه‌زرتی ئه‌بو به‌كر، و عه‌بدولای کورێ عه‌بباس، و عاثیشه، و عه‌بدولای کورێ عومەر، و عه‌بدولای کورێ زوبه‌یر، و ئوبه‌ی کورێ که‌عب، و حوزه‌یفه‌ی کورێ یه‌مان، و ئه‌بو سه‌عه‌یدی خودری، مه‌عاذی کورێ جه‌به‌ل، و ئه‌بو موسای ئه‌شه‌عری، و عوباده‌ی کورێ صامت) خوا له هه‌موویان پازی بیّت، و هه‌ندێك له تابعین، وهك: (حه‌سه‌نی به‌صری، و عومهری کورێ عه‌بدولعه‌زیز، و ئیبنو سیرین، و شوره‌یح) ه، وه ئه‌مه‌ش مه‌زه‌به‌ی ئیمامی ئه‌بو حه‌نیفه‌یه، وه بۆچونی هه‌ندێك له شافعی مه‌زه‌به‌کانه، وهك: ئیبنو جه‌ریری طه‌به‌ری، و موزه‌نی، و ئه‌بو ثه‌ور.

(۱) الشنشوری ۱۲۵، المجموع ۱۸۷، مغنی المحتاج ۳ / ۲۱.

(۲) المجموع ۱۸۲، المغنی ۲۱، مغنی ابن قدامة ۷ / ۶۴، ابن آدم ۷۱، الفقه الإسلامي ۷۷۵۹، المفصل ۱۱ / ۲۸۶ - ۲۸۷، الدرر ۹۱، اللمع ۱۲۷ - ۱۲۸، الموسوعة ۳ / ۳۳، الكنوز ۲۰۹.

مەزھەبی دوهم:

پێیان وایه که باپیره برا بێ بهش ناکات، بەلکو دەبیته هاوبهشیان له میرات بردن دا، و وهك پرایهك مامهلهی لهگهڵدا دهكریت.

ئهمهش وته و بۆچونی ههندیک له هاوهلانی وهك: (حهزرتی عومەر، و عهلی، و زهیدی کوری ثابت، و عهبدولای کوری مهسعود)، وه ئهمهش مهزهبی ههرسی ئیمامهکهی تر، و ئیمامی تهوزاعی، و سوفیانی ثوری، و دوو هاوهلهکهی ئیمامی تهبو حنیفه — تهبو یوسف، و موحهممەد —.

ئهو بهلگانهی که ههريهك لهم دوو مهزهبه

پشتیان پێ بهستوه

بهلگهکانی مهزهبی یهکه:

(۱) زۆریك له ئایهته قورئانیهكان، و فهرموودهکانی ههزرت وشهێ باوکیان تیدا بهکار هێنراوه، و مهدهستیش پێی باپیرهیه :

۱. ئایهتهكان وهك: **مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ** ﴿۷۸﴾ المؤمنون، وه : **كَمَا أَتَمَّهَا عَلَىٰ أَبَوَيْكَ مِن قَبْلُ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ** ﴿۶﴾ يوسف، وه : **وَأَتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ** ﴿۳۸﴾ يوسف.

ب. فهرموودهکانیش وهك: ارموا بني إسماعيل فإن أباكم كان راميا ^(۱)، وه: سام أبو العرب وحام أبو الحبش و يافث أبو الروم ^(۲). وه: نحن بنو النضر بن كنانة لانفقوا أمنا ولا ننفي من أبينا. ^(۳)

(۱) البخاري ۲۷۴۳، ۳۳۱۶.

(۲) الترمذي ۳۲۳۱، أحمد ۲۰۱۱۱، المعجم الكبير ۶۸۷۱.

(۳) ابن ماجة ۲۶۱۲، أحمد ۲۱۸۸۸، الطيالسي ۱۰۴۹، المعجم الكبير ۶۴۵.

کهواته وهك چۆن برا به باوك بئى بهش دهبیئت، ههروا به باپیرهش بئى بهش دهبیئت.

(۲) له فهرموودهیهکی پیغه مبهردا هاتوه که: میرات بدهن به خاوهن بهشه دیاری کراوهکان، وه ههرجیش که مایهوه بیدهن به نزیکترین، و لهپیش ترین نیرینه. خو باپیرهش له برا له پیش تره، چونکه له ریز بهندی عهسه بهکاندا لایهنی باوکایهتی له پیش لایهنی کورپیتیهوهیه. ^(۱)

(۳) نزیکى باپیره — باوکی باوك -- له مردوهوه وهك نزیکى کورپى کورپ وایه، جا وهك چۆن کورپى کورپ دهچیتته جینگه کورپ لهوهدا که برا بئى بهش دهکات، به هه مان شیوه باپیرهش دهچیتته جینگه کورپ لهوهدا که برا بئى بهش دهکات. هه ر بۆیه دهیینن له گفتوگۆیهکی نیوان ههزهرهتی عومهر له لایهك، و ههزهرهتی عدلی و زهیدیش له لایهك، ههزهرهتی عومهر فهرمووی: (کیف یکون ابني و لا اکون أباه!) ^(۲) واته: چۆن دهبیئت کورپى کورپ به کورپ بژمیریت لهوهدا که برا بئى بهش دهکات!! بهلام باوکی باوك به باوك نهژمیریت لهوهدا که برا بئى بهش بکات!! وه عهبدولائی کورپى عهباس فهرموویهتی: ئهوه چۆنه وا زهیدی کورپى ثابت له خدا ناترسیت!! کورپى کورپ به کورپ دادهنیئت، کهچی باوکی باوك به باوك دا نانیت!! ^(۳)

(۴) الفقه الإسلامی ۷۷۵۹.

(۱) السنن الکبری ۱۲۲۰۷، جامع بیان العلم حدیث: ۱۰۲۱

(۲) المجموع ۱۸۳، الفقه الإسلامی ۷۷۵۹، الكنوز ۲۱۰

به‌لگه‌کانی مه‌زه‌به‌بی دوه‌م: ^(۱)

(۱) میرات بردنی برا به‌لگه‌ی قورنانی له سهره، که‌واته ناکریت له میرات بیّ به‌ش بکریت مه‌گه‌ر کاتیک نه‌بیّت که به‌لگه‌یه‌کی قورنانی یان کۆ ده‌نگی زانایانی له سهر بیّت.

(۲) باپیره، و برا له یه‌ک پله دان له نزیکیان له مردوه‌که‌وه، که‌واته وه‌ک چۆن برا باپیره بیّ به‌ش ناکات، هه‌روا باپیره‌ش برا بیّ به‌ش ناکات. هه‌ر بۆیه که ئیمامی عه‌لی نمونه‌ی ده‌هینایه‌وه بۆ یه‌کسانی نزیکی باپیره و برا له مردوه‌که‌وه، ده‌یفه‌رموو: نه‌گه‌ر داریک دوو په‌لی لیّ بی‌ته‌وه، نه‌وا هه‌ردوو په‌له‌که وه‌ک یه‌ک نزیکن له نه‌صلی داره‌که‌وه. وه ئیمامی زه‌یدیش ده‌یفه‌رموو: نه‌گه‌ر چه‌ماویک (یان رووباریک) دوو جوگه‌ی له‌ملا‌ولاوه لیّ بکریت‌ته‌وه، نه‌وا هه‌ردوو جوگه‌که وه‌ک یه‌ک له چه‌مه‌که‌وه نزیکن.

وه‌لامی مه‌زه‌به‌بی دوه‌م بۆ مه‌زه‌به‌بی یه‌که‌م ^(۲)

ئه‌وه‌ی که له ئایه‌ته‌کاندا هاتوه که وشه‌ی باوک به‌کار هینراوه بۆ باپیره، نه‌وه مه‌جازه، به‌مه‌ش ئه‌م به‌کار هینانه وا ناخا‌زیت که باپیره وه‌ک باوک واییت له هه‌موو پرویه‌که‌وه، وه‌ک چۆن وشه‌ی دایک به‌کار ده‌هینریت بۆ داپیره‌ش، له‌گه‌ڵ نه‌وه‌شدا داپیره مامه‌له‌ی دایکی له‌گه‌ڵدا ناکریت کاتیک که مردوه‌که دایکی نه‌بیّت. وه‌ک له پێشه‌وه باسه‌مان کرد.

(۳) المجموع ۱۸۳، مغنی ابن قدامة ۷ / ۶۴: الفقه الإسلامي ۷۷۶۰، الموسوعة / حالات

الجد الصحيح / الجد مع الإخوة ۳ / ۳۳.

(۱) المجموع ۱۸۳.

کۆبوونهوهی باپیره له گهڵ برا و خوشکی دایک و باوکی، یان برا و خوشکی ته‌نها باوکی

هەر کاتێک باپیره له گهڵ برا و خوشکی دایک و باوکی، یان برا و خوشکی باوکی دا کۆ بوویهوه، ئەوا باپیره‌که به یه‌کیک له‌م چوار شیوه‌ میرات ده‌بات:

- (۱) برا به‌شی، واته وه‌ک براه‌یک مامه‌له‌ی له‌گه‌ڵ دا ده‌کرێت.
- (۲) سێ یه‌کی هه‌موو میراته‌که.
- (۳) سێ یه‌کی پاشماوه‌ی میرات به‌ره‌ خاوه‌ن به‌شه‌کان.
- (۴) شەش یه‌کی هه‌موو میراته‌که.

به‌لام بۆ ئەوه‌ی که بزانرێت نایا به‌ کام له‌م چوار شیوه‌یه‌ میرات ده‌بات دوو حاڵه‌تمان هه‌یه‌:

- (۱) خاوه‌ن به‌شی دیاری کراویان له‌گه‌ڵدا نیه‌.
- (۲) خاوه‌ن به‌شی دیاری کراویان له‌گه‌ڵدا یه‌.

حاله‌تی یه‌که‌م

ئەگەر خاوه‌ن به‌شی دیاری کراویان له‌گه‌ڵدا نه‌بوو، ئەوا باپیره‌که سه‌ر پشکه‌ له‌ نێوان دوو جوړ میرات بردن دا: ^(۱)

- (۱) سێ یه‌کی هه‌موو میراته‌که وه‌ک خاوه‌ن به‌ش ده‌بات. زانا‌یان فەرموویانه: له‌بەر ئەوه‌ که باپیره‌ له‌ زۆریه‌ی مه‌سته‌له‌کاندا که له‌گه‌ڵ دایکی مرده‌که‌دا کۆ ده‌بێت‌هوه به‌شه‌که‌ی دوو به‌رامبه‌ری به‌شی دایکه‌که‌یه‌، جا له‌بەر ئەوه‌ی که برا و خوشک ناتوانن به‌شی دایک له‌ شەش یه‌ک که‌متر بکه‌نه‌وه، که‌واته ناشتوانن که به‌شی باپیره‌ له‌ دوو به‌رامبه‌ری به‌شی دایک که‌متر بکه‌نه‌وه.

(۲) ده‌بیته هاویه‌شی برا و خوشکه‌کان (برا به‌شی)، و وا داده‌نریت که
 ٲه‌میش برابه‌کی تره، ٲه‌و کاته به‌عه‌صه‌به‌گه‌رایه‌تی میرات ده‌بات، زانایان
 فه‌رموویانه: بایپره، و برا وه‌ک یه‌ک وه‌هان له‌وه‌دا که هه‌ردووکیان به‌هۆی باوکه‌وه
 ده‌گه‌ن به‌مردوه‌که، چونکه بایپره باوکی باوکه، و براش کوپی باوکه، جا که‌وا
 بوو ده‌بیته وه‌ک یه‌ک میرات ببه‌ن.

به‌لام له‌م دوو جوړه‌دا کامیان سوودی زۆرت‌ر بوو، و زیات‌ر بوو بایپره ٲه‌وه‌یان
 ده‌بات. چونکه بایپره هه‌م وه‌ک خاوه‌ن به‌شی دیاری کراو، و هه‌م وه‌ک عه‌صه‌به
 میرات ده‌بات، وه‌ هه‌ر که‌سی‌ک که به‌م دوو شیوه‌ میرات ببات کامیان بو‌ی باشت‌ر
 بیته به‌وه‌یان ده‌بیات. شیخی نو‌دی ده‌فه‌رمو‌یت:

الجد مع فرع أب، أو ولد لأبوين فائز بالأزید

من ثلث، و القسم عند فقد صاحب فرض، كأخ و جد

ٲه‌وجا وه‌ک یاسایه‌کی گشتی بو ٲه‌وه‌ی که بزانه‌یت، ٲایا سی یه‌کی هه‌موو
 میراته‌که زۆرت‌ره، و سوودی زۆرت‌ره، یان هاویه‌شیه‌که، ده‌روانین: ^(۱)

یه‌که‌م:

ٲه‌گه‌ر ژماره‌ی برا و خوشکه‌کان که‌متر بوو له‌ دوو به‌رامبه‌ری بایپره‌که، ٲه‌وا
 هاویه‌شی کرده‌که زیات‌ره، و سوودی زۆرت‌ره بو بایپره‌که، ٲه‌میش پی‌نج شیوه
 ده‌گریته‌وه:

(۱) بایپره له‌گه‌ل یه‌ک خوشک دا بیته.

٣	ٲه‌صلی مه‌سه‌له
٢	بایپره
١	یه‌ک خوشک

(۱) المغنی ٢٢، شرح المنه‌ج ٦ / ٨٦، الأنوار ٢ / ٥، الموسوعة / حالات الجد الصحيح
 ٣ / ٣٤، الفقه المنه‌جي ٣١٦.

(۲) باپیره له گهل يهك برا دا بيت.

۲	ته صلی مه سئه له
۱	باپیره
۱	یهك برا

(۳) باپیره له گهل دوو خوشك دا بيت.

۴	ته صلی مه سئه له
۲	باپیره
۲	دوو خوشك

(۴) باپیره له گهل برا و خوشكیك دا بيت.

۵	ته صلی مه سئه له
۲	باپیره
۲	یهك برا
۱	یهك خوشك

(۵) باپیره له گهل سی خوشك دا بيت.

۵	ته صلی مه سئه له
۲	باپیره
۳	سی خوشك

دوهم:

ته گهر ژماره ی برا و خوشکه کان زیاتر بو له دوو بهرامبهری باپیره که، تهوا سی یه کی هه موو میراته که زیاتره، و باشته له هاویه شی کردنه که، که ته مییش زور شیوه ده گریتته وه، بو نمونه:

(۱) باپیره له گهل دوو برا و خوشکینک دا بیئت.

۱۵	$5 \times \leftarrow 3$	ته صلی مه سته له	
۵	۱	سی یه ک	باپیره
۸	۲	عه صبه	دوو برا
۲			یه ک خوشک

(۲) باپیره له گهل برایه ک و سی خوشک دا بیئت.

۱۵	$5 \times \leftarrow 3$	ته صلی مه سته له	
۵	۱	سی یه ک	باپیره
۴	۲	عه صبه	یه ک برا
۶			سی خوشک

(۳) باپیره له گهل پینج خوشک دا بیئت.

۱۵	$5 \times \leftarrow 3$	ته صلی مه سته له	
۵	۱	سی یه ک	باپیره
۱۰	۲	دوو خوشک	

(۴) باپیره له گهڼ سى برا دا بیت.

۹	۳ ← ۳ × ۳	نه صلی مه سئله	
۳	۱	سییهك	باپیره
۶	۲	عه صبه	سى برا

و به هه مان شیوه هه تا ژماره ی براو خوشکه کان به ره و زیاتر پروات.

سى یه م:

ته گهر ژماره ی برا و خوشکه کان یه کسان بو به دوو بهرامبه ری باپیره که،
تهوا هیچ جیاوازی نیه له وه دا که سى یهك ببات، یان بیته هاوبه شیان، که
تهمیش سى شیوه ده گریتته وه:

(۱) باپیره له گهڼ دوو برا دا بیت.

۳	نه صلی مه سئله	
۱	برابه شی = سییهك	باپیره
۲		دوو برا

(۲) باپیره له گهڼ برابهك، و دوو خوشك دا بیت.

۶	نه صلی مه سئله	
۲	برابه شی = سییهك	باپیره
۲		یهك برا
۲		دوو خوشك

(۳) باپیره له گهډل چوار خوشک دا بیټ.

۶	نهصلی مهسئله	
۲	برابهشی = سییهک	باپیره
۴		چوار خوشک

جا نه گهر باپیره که سیّ یه کی میراته کی برد، نهوا پاشماوه که ی دابهش ده کریت به سهر برا و خوشکه کاندا به پیی یاسای: (لذکر مثل حظّ الأنثیین).

شیخی نودی سه بارهت بهم سیّ حالته ده فرمویت:

قلت: هما مع ضعف جدّ شرع و دون مثلیه الأخير أنفع
ومع فوق ضعفه فأکثر ثلث و ما صوره تنحصر

حاله تی دوه م

نه گهر خاوهن بهشی دیاری کراویان له گهډا بوو، وه نهوهی که له بهشی خاوهن به شهکان ده میښته وه له شهبش یه کی میراته که زیاتر بوو، نهوا باپیره که سهر پشکه له نیوان سیّ جوړ میرات بردن دا:

(۱) شهبش یه کی هه موو میراته که ده بات. چونکه له جیگدیهک که مندالی مردوه که نه توانن باپیره له شهبش یه کی بیّ بهش بکه، که واته برا و خوشکه کانش ناتوانن به شه که ی له شهبش یه کی که متر بکه نه وه.

(۲) سیّ یه کی نهوهی که له خاوهن به شهکان ده میښته وه. چونکه نه گهر مهسئله که خاوهن بهشی تیډا نه بیټ، نهوا باپیره سیّ یه کی هه موو میراته که ده بات، وهک باسمان کرد، جا ئیسته ش پاش نهوهی که خاوهن به شهکان بهشی دیاری کراوی خوین برد، دوو باره مهسئله که وهک نهوهی لیّ دیتته وه که خاوهن بهشی تیډا نه بیټ.

(۳) برا بهشی لهوهی که له خاوهن بهشهکان دهمیښتهوه. به ههمان بهلگهی پیښوو که باسمان کرد.

ههروهه لهه سى جوړهشدا کامیان سوودی زوړتر بوو، و زیاتر بوو باپیره که تهوهیان دهبات. شیخی نوډی دههفرمویت:

أو فائز من قسمة، وسدس وثلث الباقي بأخذ الأئفس

جا بزانه که تهو خاوهن بهشانهی که دهگونجیت کو ببنهوه لهگهل باپیره، و برا و خوشک دا بریتین له: کچ، و کچی کوړ، دایک، و دایره، و ژن، یان میړد. تهوجا وهک یاسایهکی گشتی بو تهوهی که بزانتیت، ثایا کام لهه سى جوړه زیاتره، و سوودی زوړتره بو باپیره که، دهروانین:

یه کهم:

تهگهر بهشی خاوهن بهشهکان نیوهی میراته که بوو، یان له نیوه که متر بوو تهوا:

(۱) تهگهر ژماره ی خوشک و براکان که متر بوو له دوو بهرامبهری باپیره که تهوا برا بهشیه که سوودی زیاتره بو.

(۲) تهگهر ژماره یان له دوو بهرامبهر زیاتر بوو، تهوا سى یه کی تهوهی که له خاوهن بهشهکان دهمیښتهوه، و شهش یه کی ههموو میراته که یه کسانن، و سوودیان زیاتره بو.

(۳) تهگهر ژماره یان یه کسان بوو به دوو بهرامبهری باپیره که، تهوا:

أ. برا بهشی، و سى یه کی پاشماوه که یه کسانن.

ب. ههنډیک جاریش برا بهشی، و سى یه کی پاشماوه که، و شهش یه کی میراته که ههموو یه کسانن.

دوه م:

تهگهر بهشی خاوهن بهشهکان دوو سى یه کی میراته که بوو، تهوا:

(۱) ئەگەر باپیره که یەك خوشکی له گەڵ دا بوو، ئەوا برا بەشیە که سوودی زیاتره بۆی.

(۲) ئەگەر باپیره که برایهك، یان دوو خوشکی له گەڵ دا بوو، ئەوا برا بەشی، و شەش یەکی میراته که یەكسانن.

(۳) ئەگەر له برایهك، یان دوو خوشك زیاتری له گەڵ دا بوو، ئەوا شەش یەکی میراته که سوودی زیاتره بۆی.

سێیەم:

ئەگەر بەشی خاوەن بەشەکان له نیوه زیاتر بن، و له دوو سێ یەك کەمتر بن، ئەوا:

(۱) ئەگەر ژمارە ی برا و خوشکەکان کەمتر بوو، یان یەكسان بوو بە باپیره که، ئەوا برا بەشیە که سوودی زیاتره بۆی.

(۲) ئەگەر ژمارە ی برا و خوشکەکان له باپیره که زیاتر بوو، ئەوا شەش یەکی میراته که سوودی زیاتره بۆی.

بەلام ئەگەر خاوەن بەش بەشی دیاری کراوی خۆی برد، و پاشاوهی میراته کهش شەش یەك، یان کەمتر له شەش یەك بوو، یان هیچ نەدەمایهوه، ئەوا لەم سێ شیۆیه دا باپیره تەنها شەش یەك دەبات و بەس، ئەك سەرپشك بیّت له نێوان شەش یەك، و سێ یەکی پاشاوه، و برابەشی دا، کامیان سوودی زیاتر بیّت بۆی ئەوه ببات، جا لەم کاتە دا دەگونجیّت ئەصلی مەسئەله که عەولی تیدا نەکریّت — ئەویش له کاتیك دا که پاشاوهی میراته که یەكسان بیّت به شەش یەکی میراته که --، یان زیاد کردنی (عەول) تیدا بکریّت، جا ئیتر زیاد کردنه که کەمتر بیّت له شەش یەك، — ئەویش له کاتیك دا که پاشاوهی میراته که کەمتر

بیټ له شهش یهك --، یان زیاد كړدنه كه یهكسان بیټ به شهش یهك -- ئه مهیش له كاتيك دا كه هیچ له خاوهن بهش نه مینیتته وه --.

وا له مه ولا بۆ زیاتر پروون كړدنه وهی هر یهك لهو شیوه و حاله تانه چهند نمونه یهك ده هیښنه وه:

نونه ی ئه و حاله تانه ی كه خاوهن بهشیان له گه ل دا نیه

یه كه م:

ژماره ی برا و خوشكه كان كه مټره له دوو بهرامبهری باپیره كه.

كه سیك مردوه: باپیره، و برا و خوشكیكي له پاش بهجی ماوه، ئه و

میراته كه ده كړیت به پینج به شه وه، دوو بهش بۆ باپیره كه، و دوو بهشیش بۆ براكه، و یهك بهشیش بۆ خوشكه كه.

جا لیږه دا برا بهشی سوودی زیاتره بۆ باپیره كه.

۵	ئه صلی مه سته له	
۲	برا بهش	باپیره
۲		یهك برا
۱		یهك خوشك

دوه م:

ژماره ی برا و خوشكه كان زیاتره له دوو بهرامبهری باپیره كه.

كه سیك مردوه: باپیره، و سی برای له پاش بهجی ماوه، ئه و میراته كه

ده كړیت به سی به شه وه، سی یهكي بۆ باپیره كه، و ئه و دوو بهشه كهش كه

ده مینیتته وه بۆ سی براكه، به لآم له بهر ئه وهی كه دوو بهسهر سی دا دابهش

ناکړیت، بویه نهصلی مهسئلهکه لیکنانی سی دهکین که ژماره ی سهری
براکانه، بهمهش نهصلی مهسئلهکه دهبیټ به نو (۹)، سی (۳) بهش بو
باپیره که، و شەش (۶) بهشیش بو سی براکه، بهمهش ههریهکیان دوو (۲)
بهشی دهکویت.

جا لیږه دا سی یه کی میراته که زوره، و سوودی زیاتره بو باپیره که.

۹	۳ ← × ۳	نهصلی مهسئله	
۳	۱	سییهک	باپیره
۶	۲	عهصه به	سی برا

سییه م:

ژماره ی برا و خوشکه کان یه کسانه به دوو بهرامبهری باپیره که.
که سیټک مردوه: باپیره، و برایهک، و دوو خوشکی له پاش بهجی ماوه، نهوا:
نهگه ر باپیره که هاوبهشیان له گه ل دا بکات، میراته که دهکړیت به شەش (۶)
بهشوه، دوو (۲) بهشی بو باپیره که، و دوو (۲) بهشیشی بو براکه، و دوو (۲)
بهشیشی بو دوو خوشکه که، هه ر یه که و بهشیټک. بهلام نهگه ر باپیره که سی یهک
ببات، نهوا نهصلی مهسئلهکه له سی یه، یهک (۱) بهشی بو باپیره که، دوو
بهشیشی بو برا و دوو خوشکه که به پیی یاسای: (للدکر مثل حظ الأنثیین)،
بهمهش براکه یهک (۱) بهش دهبات، و دوو خوشکه کهش یهک (۱) بهش، جا
له بهر نهوه ی که یهک دابهش ناکړیت بهشهر دوو دا، بویه دهبیټ نهصلی
مهسئلهکه لیکنانی دوو بکهین، بهمهش نهصلی مهسئلهکه دهبیټ به: شەش
(۶)، دوو (۲) بهشی بو باپیره که، و دوو (۲) بهشیشی بو براکه، و دوو (۲)
بهشیشی بو دوو خوشکه که، ههریه که و بهشیټک.

جا وهك ده‌بینین جیاوازی نیه له‌وه‌دا كه ئایا باییره‌كه برا به‌شیان له‌گه‌ل دا بکات، یان سّی یه‌کی میراته‌كه ببات، و له ههر دوو شیوه‌كه دا به‌شه‌که‌ی یه‌کسانن.

ئه‌صلی مه‌سته‌له		
۶	برابه‌شی = سّی‌یه‌کی پاشماوه	باییره
۲		یه‌ك برا
۲		دوو خوشك

نمونه‌ی ئه‌و حاله‌تانه‌ی كه خاوه‌ن به‌شیان له‌گه‌ل دایه به‌شی خاوه‌ن به‌شه‌کانیش یان نیوه‌یه یان له نیوه که‌متره

ئه‌و خاوه‌ن به‌شانه‌ی كه نیوه ده‌بن برتین له: می‌رد، و کچ، و کچی کوپ.
 ئه‌و خاوه‌ن به‌شانه‌ی كه له نیوه که‌متر ده‌بن بریتین له: ژن، و دایک.
 ئه‌و به‌شانه‌ی كه له نیوه که‌مترن بریتین له: سّی‌یه‌ک، و چوار یه‌ک، و شه‌ش یه‌ک.

یه‌که‌م:

ژماره‌ی برا و خوشکه‌کان که‌متره له دوو به‌رامبه‌ری باییره‌که.
 که‌سی‌ک مردوه: کچی‌ک، و باییره، و برابه‌کی له پاش به‌جی ماوه، ئه‌وا:
 کچه‌که نیوه ده‌بات، و ئه‌صلی مه‌سته‌له‌که‌ش له دوو (۲) ه، کچه‌که یه‌ک (۱)
 به‌شی ده‌بات، ئه‌وه‌شی که ده‌مینیت‌ه‌وه باییره و براکه به هاوبه‌شی ده‌یبه‌ن، به‌لام
 له‌به‌ر ئه‌وی که یه‌ک به‌شه، و دابه‌ش نا‌کریت به‌سه‌ر ژماره‌یان دا که دوو (۲)

که سن، بویه نهصلی مهسئله که لیكدانی دوو دهکین، بهمهش نهصلی مهسئله که دهییت به چوار (۴)، دوو (۲) بهشی بۆ کچهکه، و دوو (۲) بهشهکهی تریشی بۆ باپیره و براهه، ههر یهکهیان بهشیك. جا لییره دا برا بهشی سوودی زیاتره بۆ باپیره که.

۴	۲ ← × ۲	نهصلی مهسئله	
۲	۱	نیوه	یهك کچ
۲	۱	برا	باپیره
		بهش	یهك برا

دوهم:

ژماره ی برا و خوشکهکان زیاتره له دوو بهرامبهری باپیره که.

ژنیك مردوه: میرد، و باپیره، و سیّ برای له پاش بهجیّ ماوه، نهوا: میرده که نیوه دهبات، و باپیره کهش سیّ یهکی پاشماوه که دهبات، و نهوهشی که دهمیّنیهوه سیّ براهه به هاوبهشی دهییدن، جا لییره دا له بهر دهرهاتنی بهشی باپیره که، پیویسته نهصلی مهسئله که لیكدانی سیّ بکهین، بهمهش نهصلی مهسئله که دهییت به شهش (۶)، جا نیستا میرده که نیوه دهبات که دهکاته سیّ (۳) بهش، و سیّ بهشیشی دهمیّنیهوه، و باپیره کهش، سیّ یهکی پاشماوه که دهبات، که دهکاته یهك (۱) بهش، و دوو (۲) بهشهکهی تریش بۆ سیّ براهه، دیسان له بهر نهوهی که دوو بهشهکه دابهش ناکریت بهسدر سیّ براهه دا، بویه پیویسته نهصلی مهسئله تازه که — شهشه که — لیكدانی سیّ بکهین که ژماره ی براکانه، بهمهش نهصلی مهسئله که دهییت ههژده (۱۸)، جا نیستا میرده که نیوه دهبات که دهکاته نوّ (۹) بهش، و نوّ (۹) بهشیش دهمیّنیهوه، باپیره کهش سیّ یهکی نهو نوّ (۹) بهشه دهبات که دهکاته سیّ (۳) بهش، و شهش

(۶) بهشیش ده مینیتته وه سی براکه به هاوبهشی دهیبهن، که هدر یه که یان دوو
(۲) بهشی ده که ویت.

جا لیږه دا سی یه کی پاشماوه، شش یه کی هه موو میراته که یه کسانن، و
زورترن، و سوودیان زیاتره بو بایره که.

۱۸	$3 \times \leftarrow 6$	$3 \times \leftarrow 2$	نه صلی مه سنه له	
۹	۳	۱	میږد	نیوه
۳	۱	؟	بایره	سی یه کی پاشماوه
۶	۲	؟	سی برا	عه صبه

۱۸	$3 \times \leftarrow 6$		نه صلی مه سنه له	
۹	۳	نیوه	میږد	
۳	۱	شش یه کی	بایره	
۶	۲	عه صبه	سی برا	

سی یه م:

ژماره ی برا و خوشکه کان یه کسانه به دوو بهرامبهری بایره که.

(۱) پیاویتک مردوه: ژنیك، و بایره، و دوو برای له پاش به جی ماوه، تهوا:
ژنه که چوار یه که ده بات، و سی (۳) بهشی ده مینیتته وه، جا ته گهر بایره که
هاوبهشیان له گهل دا بکات، سی (۳) بهشه که دابهش ده کریت به سهر بایره، و
دوو براکه دا که هدر یه که یان یه کی (۱) بهشی ده که ویت، ههروه ها ته گهر بایره که
سی یه کی پاشماوه که ببات که ده کاته یه کی (۱) بهش، دوو (۲) بهشه که ش که

دهمینتتهوه، دوو براکه به هاوبهشی بیبهن، که هر یهکهیان یهک (۱) بهشی دهکهویت.

بویه لیره دهبینن که جیاوازی نیه لهوهدا که ئایا باپیره که برا بهشیان لهگهل دا بکات، یان سیّ یهکی پاشماوه ببات، و له هر دوو شیوه که دا بهشهکی یهکسان.

۴	۴	ئهصلی مهستهله	
۱	۱	چواریهک	یهک ژن
۱	۳	برابهشی = سیّیهکی	باپیره
۲		پاشماوه	دوو برا

(۲) کهسینک مردوه: کچینک، و باپیره، و دوو برای له پاش بهجی ماوه، ئەوا: کچهکه نیوه دهبات، جا نهگهر باپیره که هاوبهشی بکات لهگهل دوو براکه دا، ئەوا ئەصلی مهستهله که دهبیّت به شهش (۶) — که له نهجامی لیكدانی ئەصلی مهستهله یهکه م که دوه (۲) له ژماره ی باپیره و دوو براکه که سیّ (۳) کهسن — پهیدا دهبیّت، جا ئیستا نهگهر کچهکه نیوه ببات، ئەوا سیّ (۳) بهش دهبات، و سیّ بهشهکی تریش بۆ باپیره و دوو براکه که هر یهکهیان یهک (۱) بهش دهبن. ههروهها نهگهر باپیره که سیّ یهکی پاشماوه ببات، ئەوا لهبهر ئەوهی که پاشماوه که یهکه (۱) بهشی باپیره که لیّ درنایت، بویه ئەصلی مهستهله که که دوه (۲) لیكدانی سیّ (۳) ی دهکهین، بهمهش ئەصلی مهستهله که دهبیّت به شهش (۶)، ئەوا ئیستا کچهکه نیوه دهبات که دهکاته سیّ (۳) بهش، و سیّ (۳) بهشیش دهمینتتهوه، باپیره کهش سیّ یهکی دهبات که دهکاته یهک (۱) بهش، و دوو بهشهکهشی که دهمینتتهوه دوو براکه به هاوبهشی

دهییدن، که هدریه که یان یهك (۱) بهش دهبن. هدروها نه گهر باییره که شەش یه کی ههموو میراته که ببات، نهوا نه صلی مه سئله که شەش (۶) ده بیئت، نیوه ی که ده کاته سی (۳) بهش کچه که دهیبات، و شەش یه کیش که ده کاته یهك (۱) بهش باییره که دهیبات، و دوو (۲) بهشیش ده مینیتته وه بو دوو براكه، و هەر یه که یان یهك (۱) بهش دهبن. بویه لیږه دا ده بینین که جیاوازی نیه له وه دا که نایا باییره که برا بهشیان له گهډ دا بکات، یان سی یه کی پاشماوه ببات، یان شەش یه کی ههموو میراته که ببات، و له هەر سی شیوه که دا به شه که ی یه کسانن.

۶	۲ ← × ۳	نه صلی مه سئله	
۳	۱	یهك کچ	نیوه
۱	۱	باییره	برابهشی = سی یه کی پاشماوه
۲		دوو برا	

۶	نه صلی مه سئله	
۳	یهك کچ	نیوه
۱	باییره	شەش یهك
۲	دوو برا	عه صه به

نونهی ئەو حالەتانهی که خاوەن بەشیان لە گەڵ دایە

بەشی خاوەن بەشەکانیش دوو سی یەکە

ئەو خاوەن بەشانهی که دوو سی یەک دەبەن بریتین لە: دوو کچ، و دوو کچی کۆر، و کچیک لە گەڵ کچی کۆرێک.

یە کەم:

باپیرە یەک خوشکی لە گەڵ دا بیّت.

کە سێک مردووە: دوو کچ، و باپیرە، و خوشکیکی لە پاش بەجی ماو، ئەوا: دوو کچە که دوو سی یەک دەبەن، و ئەوەشی که دەمیئیتتەو باپیرە که دەبیّتە هاوبەشی خوشکە که بە پیتی یاسای: ﴿لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيْنَ﴾، کەواتە: ئەصلی مەسئەلە که لە سی (۳) یە، دوو (۲) بەشی دوو کچە که دەیبەن، و یەک (۱) بەشیشی دەمیئیتتەو بۆ باپیرە و خوشکە که، و ئەم یەک (۱) بەشەش دابەش ناکریت بە سەریان دا، بۆیە ئەصلی مەسئەلە که لیکدانى سی (۳) دەکەین، بەمەش ئەصلی مەسئەلە که دەبیّت بە نۆ (۹)، شەش (۶) بەشی بۆ دوو کچە که، و سی (۳) بەشە که ی تریش بۆ باپیرە و خوشکە که، باپیرە که دوو (۲) بەش دەبات، و خوشکە کهش یەک (۱) بەش دەبات.

جا لیژەدا برا بەشی سوودی زیاترە بۆ باپیرە که.

۹	۳ ← ۳ × ۳		ئەصلی مەسئەلە
۶	۲	دووسی یەک	دوو کچ
۲	۱	برا بەش	باپیرە
۱			یەک خوشک

دوهم:

بایره برایهك، یان دوو خوشکی له گهل دا بیټ.

كه سیك مردوه: دوو كچ، و بایره، و برایهكی له پاش بهجی ماوه، نهوا: دوو كچه كه دوو سی یهك دهبن، و نهصلی مهسته له كرش له سی یه، جا نه گهر بایره به برا بهشی میرات ببات، نهوا دوو كچه كه له سی بهش دوو بهش دهبن، و یهك بهشیش ده مینیتتهوه، بایره و براكه به هاوبهشی دهیبهن، به لام له بهر نهوهی كه یهك بهشه كه دابهش ناكړیت به سهر بایره و براكه دا، بویه نهصلی مهسته له كه لیكدانی دوو دهكین — كه ژماره ی بایره و براكه یه ---، به مهش نهصلی مهسته له كه ده بیټ به شهش (۶)، جا ئیستا دوو كچه كه دوو سی یهك دهبن كه دهكاته چوار (۴) بهش، نهوجا دوو (۲) بهش ده مینیتتهوه بؤ بایره و براكه، و نهوانیش به هاوبهشی نه م دوو بهشه دهبن، كه بؤ ههر یه كیان دهكاته یهك (۱) بهش. ههروه ها نه گهر بایره شهش یهك ببات، نهصلی مهسته له كه شهشه (۶)، دوو سی یهكی كه دهكاته چوار (۴) بهش دوو كچه كه دهیبهن، و شهش یهكیشی كه دهكاته یهك (۱) بهش بایره كه دهیبات، و یهك (۱) بهشیش ده مینیتتهوه براكه دهیبات.

بویه لیږه دا ده بینین كه جیاوازی نیه له ودا كه ثایا بایره كه برا بهشی بكات، یان شهش یهك ببات، چونكه له ههردوو شیوه كه دا بهشه كی یهكسان.

۶	۳ ← × ۲	نهصلی مهسته له	
۴	۲	دووسی یهك	دوو كچ
۱	۱	برا بهش	بایره
۱			یهك برا

۶	ئهصلی مهسئله	
۴	دووسییهك	دوو كچ
۱	شهش يهك	باپیره
۱	عهصه به	یهك برا

سى يهه:

باپیره كه له برایهك، یان له دوو خوشك زیاتری له گهل دا بیټ.

كهسینك مردوه: دوو كچ، و باپیره، دوو برای له پاش بهجی ماوه، ئهوا: دوو كچه كه دوو سى یهك دهبن، و باپیره كهش شهش يهك دهبات، و ئهصلی مهسئله كهش شهشه (۶)، دوو كچه كه چوار (۴) بهشی دهبن، و باپیره كهش يهك (۱) بهشی دهبات، و يهك بهشیش ده مینیتتهوه بۆ دوو براكه، ئهوجا له بهر ئهوهی كه ئهم يهك بهشه دابهش ناكړیت بهسهر دوو براكه دا، بۆیه ئهصلی مهسئله كه لیكدانی دوو دهكهین - كه ژماره ی دوو براكه یه --، بهمهش ئهصلی مهسئله كه دهبیټ به دوازه (۱۲)، ئهوجا ئیستا دوو كچه كه ههشت (۸) بهش دهبن، و باپیره كهش دوو (۲) بهش دهبات، و دوو (۲) بهشیش ده مینیتتهوه بۆ دوو براكه، ههریه كدیان يهك (۱) بهش دهبن.

جا لیټره دا شهش يهك زۆرتره، و سوودی زیاتره بۆ باپیره كه.

۱۲	۶ ← × ۲	ئهصلی مهسئله	
۸	۴	دووسییهك	دوو كچ
۲	۱	شهش يهك	باپیره
۲	۱	عهصه به	دوو برا

نمونه‌ی ئه‌و حاله‌تانه‌ی که خاوه‌ن به‌شیان له‌گه‌ل دایه

به‌شی خاوه‌ن به‌شه‌کانیش له‌نیوان نیوه، و دوو سیّ یه‌ک دایه

جا بزانه: کاتی‌ک به‌شی خاوه‌ن به‌شه‌کان له‌نیوان نیوه، و دوو سیّ یه‌ک دایه
که کچ و ژن، یان کچی کوپ و ژن به‌یه‌که‌وه کۆ ببنه‌وه.

یه‌که‌م:

بایره کۆ ببیته‌وه له‌گه‌ل یه‌ک برا، یان یه‌ک خوشک، یان دوو خوشک.

پیاوی‌ک مردوه: کچی‌ک، و ژنی‌ک، و بایره، و برایه‌کی له‌پاش به‌جیّ ماوه،
ئه‌وا: کچه‌که نیوه ده‌بات، و ژنه‌که‌ش هه‌شت یه‌ک ده‌بات، ئیستا ئه‌صلی
مه‌سه‌له‌که له‌هه‌شته (۸)، کچه‌که نیوه‌ی ده‌بات که ده‌کاته چوار (۴)، و
ژنه‌که‌ش هه‌شت یه‌ک ده‌بات که ده‌کاته یه‌ک (۱)، ئه‌و سیّ (۳) به‌شه‌ش که
ماوه‌ته‌وه بۆ بایره و براکه به‌هاوبه‌شی، به‌لام له‌بهر ئه‌وه‌ی که دابه‌ش ناکریت به
سه‌ریاندا، بۆیه ئه‌صلی مه‌سه‌له‌که لی‌کدانی دوو ده‌که‌ین، به‌مه‌ش ئه‌صلی
مه‌سه‌له‌که ده‌بیته‌شازده (۱۶)، ئه‌وجا ئیستا کچه‌که هه‌شت (۸) به‌شی ده‌بات،
و ژنه‌که‌ش دوو (۲) به‌شی ده‌بات، و شه‌ش (۶) به‌شیش ده‌می‌نیته‌وه بۆ بایره، و
براکه، و به‌مه‌ش هه‌ر یه‌که‌یان سیّ (۳) به‌شیان به‌ر ده‌که‌ویت.

جا لی‌ره‌دا برا به‌شی سوودی زیاتره بۆ بایره‌که.

ئه‌صلی مه‌سه‌له		۸ ← × ۲	۱۶
یه‌ک کچ	نیوه	۴	۸
یه‌ک ژن	هه‌شت یه‌ک	۱	۲
بایره	برا به‌ش	۳	۳
یه‌ک برا			۳

دوهم:

باپیره کۆ بییتهوه له گهڵ: برا و خوشکێک، یان دوو برا، یان سی خوشک، یان زیاتر.

پیاویک مردوه: کچی کورێک، و ژنیک، و باپیره، و دوو برای له پاش بهجی ماوه، ئەوا: کچی کورێکه نیوه دهبات، و ژنهکەش ههشت یهك دهبات، ئیستا ئەصلی مەسئەلەکه له بیست و چواره (۲۴)، کچی کورێکه نیوهی دهبات که دهکاته دوانزه (۱۲)، و ژنهکەش ههشت یهك دهبات که دهکاته سی (۳)، و باپیرهکەش شەش یهك دهبات که دهکاته چوار (۴)، و پینج (۵) بهشیش دهمینیتتهوه دوو براکه به هاوبهشی دهیبن، بهلام لهبەر ئەوهی که دابهش ناکریت به سهریاندا، بۆیه ئەصلی مەسئەلەکه لیکدانی دوو دهکەین، بهمهش ئەصلی مەسئەلەکه دهییت به چل و ههشت (۴۸)، جا ئیستا: کچی کورێکه (۲۴) دهبات، و ژنهکەش (۶) دهبات، و باپیرهکەش (۸) دهبات، و (۱۰) بهشیش دهمینیتتهوه بۆ دوو براکه، که هەر یهکهیان پینج (۵) بهشی دهکەوێت. جا لیڤه‌دا شەش یهك سوودی زیاتره بۆ باپیرهکه.

۴۸	۲ × ← ۲۴	ئەصلی مەسئەله	
۲۴	۱۲	یهك کچی کور	نیوه
۶	۳	یهك ژن	ههشت یهك
۸	۴	باپیره	شەش یهك
۱۰	۵	دوو برا	عه‌صه‌به

نمونه‌ی نئو حاله‌تانه‌ی که خاوه‌ن به‌شیان له‌گه‌ل دایه
 به‌لام پاشماوه‌ی میراته‌که یان شه‌ش یه‌که، یان له شه‌ش یه‌ک که‌متره،
یان هیچ له خاوه‌ن به‌شه‌کان نامینیتته‌وه

یه‌که‌م:

که‌سیک مردوه: دوو کچ، و دایک، و باپیره، و برایه‌کی له پاش به‌جی ماوه،
 نئو: دوو کچه‌که دوو سی یه‌ک ده‌بن، و دایکه‌که‌ش شه‌ش یه‌ک ده‌بات، و
 نه‌صلی مه‌سه‌له‌که‌ش شه‌ش (۶)، دوو کچه‌که چوار (۴) به‌ش ده‌بن، و
 دایکه‌که‌ش یه‌ک (۱) به‌ش ده‌بات، و به‌مه‌ش ته‌نها یه‌ک به‌ش ده‌مینیتته‌وه که
 ده‌کاته شه‌ش یه‌کی میراته‌که، بۆیه باپیره‌که به شه‌ش یه‌ک میراث ده‌بات، و
 هیچیش نامینیتته‌وه بۆ براکه، و له میراته‌که بی به‌ش ده‌بیته.

۶	نه‌صلی مه‌سه‌له	
۴	دوو سی‌یه‌ک	دوو کچ
۱	شه‌ش یه‌ک	دایک
۱	شه‌ش یه‌ک	باپیره
۰	عه‌سه‌به	یه‌ک برا

نمونه‌یه‌کی تر:

که‌سیک مردوه: کچی، و کچی کوپیک، و داپیره‌یه‌ک، و باپیره، و برایه‌کی
 دایک و باوکی له پاش به‌جی ماوه.

۶	نه‌صلی مه‌سه‌له	
۳	نیوه	یه‌ک کچ
۱	شه‌ش یه‌ک	یه‌ک کچی کوپ
۱	شه‌ش یه‌ک	داپیره
۱	شه‌ش یه‌ک	باپیره
۰	عه‌سه‌به	یه‌ک برا

دوهم:

ژنیک مردوه: دوو کچ، و میړد، و باپیره، و برایه کی له پاش بهجی ماوه،
 نهوا: دوو کچه که دوو سی یه که ده بن، و میړده که ش چوار یه که ده بات، و نه صلی
 مه سته له که ش له دوازه یه (۱۲)، دوو کچه که هشت (۸) بهش ده بن، و
 میړده که ش سی (۳) بهش ده بات، بهمه ش تنها یه که بهش ده میښتته وه که له
 شهش یه کی میراته که که مته، بویه باپیره که به شهش یه کی میرات ده بات، به لام
 له بهر نه وه ی که پاشماوه ی میراته که له شهش یه کی که مته، بویه نه صلی
 مه سته له که زیاد ده که ین (عول) بژ سیازده (۱۳)، تاوه کو شهش یه کی باپیره که
 تهواو بییت، بهمه ش باپیره که شهش یه کی خوی ده بات که ده کاته دوو (۲) بهش،
 و هیچیش نامیښتته وه بژ براکه، و له میراته که بی بهش ده بییت.

نه صلی مه سته له		۱۲ ← + ۱	۱۳
دوو کچ	دوو سی یه کی	۸	۸
میړد	چواریه کی	۳	۳
باپیره	شهش یه کی	۱ (?)	۲
یه کی برا	عه صبه	۰	۰

نونه یه کی تر:

ژنیک مردوه: میړد، و کچیک، و کچی کوپیک، و باپیره، و برایه کی باوکی له
 پاش بهجی ماوه.

نه صلی مه سته له		۱۲ ← + ۱	۱۳
میړد	چواریه کی	۳	۳
یه کی کچ	نیوه	۶	۶
یه کی کچی کوپ	شهش یه کی	۲	۲
باپیره	شهش یه کی	۱	۲
یه کی برا	عه صبه	۰	۰

سى يه م:

ژنيك مردوه: دوو كچ، و ميړد، و دايك، و باپيره، و برايەكى له پاش بهجى ماوه، نهوا: دوو كچه كه دوو سى يهك دهبن، و ميړده كەش چوار يهك دهبات، و دايكه كەش شەش يهك دهبات، و نهصلی مهسئله كەش له دوازدهيه، دوو كچه كه هشت (۸) بهش دهبن، ، و ميړده كەش سى (۳) بهش دهبات، و دايكه كەش دوو (۲) بهش دهبات، جا وهك دهبينين: نهصلی مهسئله كه دوو بهشى دايكه كه تهواو ناكات، بويه زيادى دهكهين (عول) بؤ سيازده (۱۳)، بهمهش دوو (۲) بهشى دايكه كه تهواو بوو، بهلام ئيستاستا نهگرر باپيره كه شەش يهكى بؤ دابنيين كه دهكاتە دوو (۲) بهش، دهبينين كه هيچى بؤ نهماوه تهوه، بويه جاريكى تر نهصلی مهسئله كه زياد دهكهين (عول) بؤ پازده (۱۵)، تاوه كو شەش يهكى باپيره كه تهواو بييت، بهمهش باپيره كه شەش يهكى خوى دهبات كه دهكاتە دوو (۲) بهش، و هيچيش ناميئيتتهوه بؤ براكه، و له ميراته كه بى بهش دهبييت.

نهصلی مهسئله		۱۲ ← + ۱	۱۳ ← + ۲	۱۵
دوو كچ	دووسى يهك	۸	۸	۸
ميړد	چواريهك	۳	۳	۳
دايك	شەش يهك	۱ (?)	۲	۲
باپيره	شەش يهك	۰ (?)	۰ (?)	۲
يهك برا	عه صه به	۰	۰	۰

نمونه يه كى تر:

ژنيك مردوه: ميړد، و كچيځك، و كچى كورپيځك، و دايك، و باپير، و برايەكى باوكى له پاش بهجى ماوه.

۱۵	۱۳ ← + ۲	۱۲ ← + ۱	نەصلى مەسنەلە	
۳	۳	۳	چوار يەك	ميرد
۶	۶	۶	نيوه	يەك كچ
۲	۲	۲	شەش يەك	يەك كچى كوپ
۲	۲	۱ (?)	شەش يەك	دايك
۲	۰ (?)	۰ (?)	شەش يەك	باپره
۰	۰	۰	عەصەبە	يەك برا

کۆ بوونه‌وه‌ی باپیره له‌گه‌ڵ برا و خوشکی دایک و باوکی، و برا و خوشکی ته‌نها باوکی پیکه‌وه

{مه‌سه‌ئه‌له ژمی‌دراوه‌کان} (المسائل المعادة)

هه‌ر کاتی‌ک باپیره له‌گه‌ڵ برا و خوشکی دایک و باوکی، و برا و خوشکی باوکی دا به‌یه‌که‌وه کۆ بوونه‌وه، ئه‌وا باپیره‌که هه‌ر به یه‌ک له‌و چوار شی‌وه‌یه‌ی که باس‌مان کردن — برا به‌شی، سێ یه‌کی میراته‌که، سێ یه‌کی پاشاوه‌ی میراته‌که، شەش یه‌کی میراته‌که --، کامیان زۆرت‌ر، و به‌ سوودتری‌ت به‌و شی‌وه‌یه‌یان میرات ده‌بات، ئه‌وجار برا و خوشکه‌ دایک و باوکیه‌کان، برا و خوشکه‌ باوکیه‌کان له‌گه‌ڵ خۆیان دا ده‌ژمی‌رن له‌ دژی باپیره‌که، جا دوا‌ی ئه‌وه‌ی که باپیره‌که به‌شه‌ میراتی خۆی برد — به‌ هه‌ر کام له‌و چوار شی‌وه — ئه‌وا ده‌روانین:

(۱) ته‌گه‌ر منداله‌ دایک و باوکیه‌کان ته‌نها یه‌ک نی‌رینه‌شیان تی‌دا بی‌ت، ئه‌وا پاشاوه‌ی میراته‌که هه‌م‌و‌ی ده‌به‌ن بۆ خۆیان، جا ته‌گه‌ر ته‌نها نی‌رینه‌ بوون، یان ته‌نها می‌یینه‌ بوون ئه‌وا: به‌ یاسای عه‌سه‌به‌گه‌رایه‌تی پاشاوه‌که دابه‌ش ده‌که‌ن، به‌لام ته‌گه‌ر نی‌رینه‌ و می‌یینه‌ به‌ یه‌که‌وه بوون، ئه‌وا به‌ یاسای: (للذکر مثل حظ الانثیین) دابه‌شی ده‌که‌ن، و منداله‌ باوکیه‌کانیش به‌ هۆی منداله‌ دایک و باوکیه‌کانه‌وه له‌ میراته‌که بی‌ به‌ش ده‌بن.

بۆ نمونه‌: که‌سی‌ک مرده‌وه: باپیره، و براه‌کی دایک و باوکی، و براه‌کی باوکی له‌ پاش به‌جی ماوه، ئی‌ستا برا دایک و باوکیه‌که به‌ باپیره‌که ده‌لی‌ت: من، و ئه‌م برا باوکیه‌م هه‌ر دوو‌کمان به‌رامبه‌ر به‌ تۆ یه‌کسانین، له‌وه‌دا که هه‌ر سێ که‌مان به‌ هۆی باوکی مرده‌وه‌که به‌ مرده‌وه‌که ده‌گه‌ین، بۆیه ده‌بی‌ت هه‌ر دوو‌کمان له‌گه‌ڵ تۆدا به‌ هاوبه‌شی میراته‌که ببه‌ین، به‌م شی‌وه‌یه‌ که: به‌شێک بۆ تۆ، و دوو به‌شیش

بۆ ئیتمه. جا باپیره کەش کە بیر دە کاتهوه له م مهسئله یه دا برا بهشی، و سی یه ک بۆ ئه م یه کسانه، بۆیه بهشی خۆی ده بات، و ده پوات، ئه و جا برا دایک و باوکیه کە پروو ده کاتهوه برا باوکیه کە، و پپی ده لیت: من له دژی باپیره کە تۆم کرد به هاوبهشی خۆم، ئه گینا تاوه کو من وه ستایم تۆ هیچ میرات نابهیت، به مهش برا دایک و باوکیه کە پاشاوهی میراته کە ده بات، و برا باوکیه کەش بی بهش ده بییت.

۳	۳	ئه صلی مه سئله
۱	۱	باپیره
۲	۱	یه ک برای دایک و باوکی
۰	۱	یه ک برای باوکی

(۲) ئه گەر منداله دایک و باوکیه کان نیژینه یان تیدا نه بوو، ئیتر یه ک مییینه بوو، یان زیاتر ئه و:

أ. ئه گەر ته نها یه ک مییینه بوو، ئه و له دژی باپیره کە منداله باوکیه کان ده کات به هاوبهشی خۆی، بۆ ئه وهی کە به شه کهی خۆی — که نیوهیه -- به هوئی ئه وانه وه ته و او بکات، ئه و جا ئه گەر نیوه کهی ده ست کهوت، ئه و باشه، ئه گینا ئه گەر که متر له نیوهشی ده ست بکه ویت ده بییت پپی رازی بییت، و داوای زیاتر نه کات.

نونهی (۱):

پیاویک مردوه: باپیره، و خوشکیکی دایک و باوکی، و براهه کی باوکی له پاش به جی ماوه، ئیستا خوشکه کە به باپیره کە ده لیت: من، و براهه م ده بینه هاوبهشی تۆ له میراته کە دا. که واته میراته کە ده کریت به پینج (۵) به شه وه، که ژماره ی باپیره، و خوشک، و براهه یه — هه ر نیژینه یه ک به رامبه ر به دوو مییینه --، جا له به ر ئه وهی کە له م مهسئله دا برا بهشی به سوود تره بۆ باپیره کە، بۆیه

دوو (۲) بهش دهبات، و براكهش دوو (۲) بهش دهبات، و يهك (۱) بهش بۆ خوشكهكه ده ميښيښتهوه، نهوجا خوشكهكه به برا باوكيهكه دهليټ: من خاوهن بهشي ديارى كراوم -- كه نيويه --، تاوهكو بهشي من تهواو نهبيټ، نايټ تۆ هيچ ببهيت، كهواته له بهشهكهى خۆت نيويهكه م بۆ تهواو بكه، نهوجا لهبهر نهوهى كه پيښج نيويه تهواوى نيه، پيښج (۵) بهشهكه ليكدانى دوو دهكهين، و دهبيټ به ده (۱۰) بهش، چوار (۴) بهشي بۆ باپيرهكه به برا بهشي، و نيويهى بۆ خوشكهكه كه دهكاته پيښج (۵)، و يهك (۱) بهشهكهش كه ده ميښيښتهوه بۆ برا باوكيهكه به عهصه به گهرايه تى دهبيات.

نهوجا بزانه كه زانايان بهم مهسئله دهليښ: (عُشْرِيَّة زَيْد).^(۱)

نهصلى مهسئله		۵ ← × ۲	۱۰
باپيره	برابهش	۲	۴
يهك خوشكى دايك و باوكى		۱	۵
يهك براى باوكى		۲	۱

نمونهى (۲):

پياويك مردوه: ژن، و باپيره، و خوشكيكى دايك و باوكى، و خوشكيكى باوكى له پاش بهجى ماوه، نهوا: نهصلى مهسئلهكه چواره (۴) - كه بهشي ژنهكهى لى دهردهچيټ --، جا ئيستا ژنهكه چوار يهك دهبات، كه دهكاته يهك (۱) بهش، و سى (۳) بهشيش ده ميښيښتهوه، نهوجا خوشكه دايك و باوكيهكه به باپيرهكه دهليټ: من، و ئهم خوشكه م دهبينه هاوبهشي تۆ له ميراتهكه دا. بهلام لهبهر نهوهى كه سى (۳) بهشهكه دابهش ناكريټ بهسهر چوار (۴) دا - كه

(۱) المهدب ۴۱۹، المغني ۲۱، الكنوز ۲۲۱.

ژماره‌ی باپیره و دوو خوشکه‌کویه ---، بۆیه ئه‌صلی مه‌سه‌له‌که لی‌کدان‌ی چوار ده‌که‌ین، و ده‌بیته شازده (۱۶)، ئه‌وجا دووباره دابه‌شی ده‌که‌ینه‌وه به سه‌ریان دا به‌م شیوه: ژنه‌که چوار (۴) به‌ش ده‌بات، و شه‌شیش بۆ باپیره‌که به برا به‌شی، و شه‌شیش (۶) بۆ دوو خوشکه‌که، که هه‌ر یه‌که‌یان سی (۳) به‌ش ده‌به‌ن، ئه‌وجا خوشکه دایک و باوکیه‌که پروو ده‌کاته خوشکه باوکیه‌که، و پی‌ی ده‌لیت: من خاوه‌ن به‌شی دیاری کراوم -- که نیویه --، تاوه‌کو به‌شی من ته‌واو نه‌بیته، نابیت تۆ هیچ به‌یت، که‌واته سی (۳) به‌شه‌که‌ی خۆت بده به من بۆ ته‌واو کردنی به‌شه‌که‌م، به‌مه‌ش به‌شی خوشکه دایک و باوکیه‌که ده‌بیته به‌شه‌ش (۶)، هه‌رچه‌نده له نیوه‌ی میراته‌که‌ش که‌متره، چونکه نیوه‌ی میراته‌که هه‌شته (۸)، به‌لام ده‌بیته پی‌ی رازی بیت، چونکه له‌وه زیاتر نه‌ماوه‌ته‌وه، ئیتر خوشکه باوکیه‌که‌ش بی‌ به‌ش ده‌بیته.

ئه‌صلی مه‌سه‌له	۴ ← × ۴		۱۶	۱۶
ژن	چواریه‌ک	۱	۴	۴
باپیره	برا به‌شی	۳	۶	۶
یه‌ک خوشکی دایک و باوکی			۳	داوای نیوه ده‌کات
یه‌ک برای باوکی			۳	۰

نمونه ی (۳):

پیاویك مردوه: ژنيك، و دايك، و باپيره، و خوشكيكي دايك و باوكي، و خوشكيكي باوكي له پاش به جي ماوه.

۴۸	۴۸	۴۸	۱۲ ← × ۴		نه صلي مه سته له
۱۲	۱۲	۱۲	۳	چواريهك	ژن
۸	۸	۸	۲	شهش يهك	دايك
۱۴	۱۴	۲۸	۷	برابه شي	باپيره
۱۴	داواي نيوه ده كات				خوشكيكي دايك و باوكي
۰					خوشكيكي باوكي

نمونه ی (۴):

پياويك مردوه: ژنيك، و دايك، و باپيره، و خوشكيكي دايك و باوكي، و برايه كي باوكي له پاش به جي ماوه.

۶۰	۶۰	۶۰	۱۲ ← × ۵		نه صلي مه سته له
۱۵	۱۵	۱۵	۳	چواريهك	ژن
۱۰	۱۰	۱۰	۲	شهش يهك	دايك
۱۴	۱۴	۳۵	۷	برابه شي	باپيره
۲۱	داواي نيوه ده كات				خوشكيكي دايك و باوكي
۰	۱۴				برايه كي باوكي

ب. نه گهر دوو میینه، یان زیاتر بوون، نهوا له دژی باپیره که منداله باوکیه کان ده کمن به هاویه شی خوین، بۆ نهو هی که به شه که ی خوین - که دوو سی یه که - به هژی نهوانه وه تهواو بکن، نهو جا نه گهر به شه که ی خوینیان ده ست کهوت، نهوا باشه، نه گینا نه گهر که متر له به شی خویشان ده ست بکه ویت ده بیت پیی رازی بن، و داوای زیاتر نه کمن.

نمونه ی (۱):

پیاویک مردوه: باپیره، و دوو خوشکی دایک و باوکی، و برایه کی باوکی له پاش به جی ماوه، جا لهم مه سته له یه دا برا به شی، و سی یه ک بۆ باپیره که یه کسانن، بۆیه خوشکه دایک و باوکیه کان به باپیره که ده لئین: نیمه، و نهم برایه ما ده بینه هاویه شی تۆ له میراته که دا. کهواته میراته که ده کریت به شه ش (۶) به شه وه، سی یه کی بۆ باپیره که که ده کاته دوو (۲) به ش، و دوو سی یه که که ی که ماوه ته وه، که ده کاته چوار (۴) به ش، دوو (۲) به شی بۆ دوو خوشکه که، و دوو (۲) به شیشی بۆ برا باوکیه که، به لام دوو خوشکه که به برا باوکیه که ده لئین: نیمه خاوهن به شی دیاری کراوین -- که دوو سی یه که --، تاوه کو به شی نیمه تهواو نه بیت، نابیت تۆ هیچ ببهیت، کهواته دوو (۲) به شه که ی خۆت بده به نیمه بۆ تهواو کردنی به شه که مان، چونکه نیمه له دژی باپیره که تۆمان کردوه به هاویه شی خۆمان. به مهش برا باوکیه که بی بهش ده بیت.

۶	۶	۶	ته صلی مه سته له
۲	۲	برابه شی	باپیره
۴	۲	= سی یه ک	دوو خوشکی دایک و باوکی
۰	۲		برایه کی باوکی

نمونه ی (۲):

پیاویک مردوه: بایره، و دوو خوشکی دایک و باوکی، و خوشکیکی باوکی له پاش بهجی ماوه، کهواته میراته که ده کریت به پینج (۵) به شهوه، دوو (۲) بهشی بۆ بایره که به برا بهشی، سی (۳) به شه کهش که ماوه تهوه بۆ دوو خوشکه دایک و باوکیه کان، هه رچهنده له دووسییه کی میراته کهش که متره، به لام ده بیئت پیی رازی بن، چونکه لهوه زیاتر نه ماوه تهوه، نیت خوشکه باوکیه کهش بی بهش ده بیئت.

۵	۵	۵	نه صلی مه سته له
۲	۲	برابهشی	پایره
۳	۲	داوای دووسییه که ده کهن	دوو خوشکی دایک و باوکی
۰	۱		خوشکیکی باوکی

ئاگاداری

(۱) رێك ده كه ویت لهو مه سته لهی كه یهك خوشکی دایك و باوکی تێدایه — كه به شه کهی نیویه --، نه ندازه یهك له میراته که بمینیتتهوه، و زیاد بیئت له بهشی خوشکه دایک و باوکیه که، جا نهو زیادهیه خوشکه یان برا باوکیه که به عه صه به گه رایه تی بیبات، وهك له مه سته لهی: (عُشْرِیَّة زَيْد) دا. به لام هه رگیز رێك ناکه ویت که لهو مه سته لهی که دوو خوشکی دایک و باوکی یان زیاتری تێدایه -- که به شه که یان دووسییه که --، هیهچ له میراته که بمینیتتهوه، و پاشان

بدریت به خوشکه یان برا باوکیه که، به لکو ته گهر هدر که مییه که پهیدا بییت،
 نهوا پروو ده کاته بهشی خوشک و برا دایک و باوکییه کان.^(۱)
 (۲) کۆدهنگی زانایان ههیه له سهه ته وهی که له ههر مهسه لهیه کدا باپیره،
 و برای دایکی کۆبوونه وه بهیه که وه، نهوا: برا دایکییه که له میرات بییهش
 ده بییت.^(۲)

مهسه لهی (الاکدریه)

ته گهر به وردی تهه باسهی میراتی باپیره له گهل خوشک و براکانت
 خویند بیته وه، بۆت ده رکه وتوه که: بیجگه له مهسه لهکانی ژمیر دراوه کان
 (المسائل المعادة) نه بییت، له هیج مهسه لهیه که دا که خوشک کۆ بوو بیته وه له گهل
 باپیره دا، هه رگیز نهو خوشکه وهک خاوهن بهشی دیاری کراو میراتی نه بردوه،
 چونکه ته گهر وهک خاوهن بهشی دیاری کراو میرات ببات، نهوا به شه کهی له
 بهشی باپیره که زیاتر ده بییت، ته مهش ناگو نییت، چونکه ئیمه وتوو مانه: ته گهر
 باپیره له گهل برا و خوشک دا کۆ بویه وه، وا داده نریت که تهویش یه کی که له
 براکان، جا که وابوو خوشک له گهلیدا وهک خاوهن بهشی میرات نابات، به لکو نهو
 خوشکه ده بییت به (عصبة بالغیر).

جا بزانه که تهه سی ئیمامه: (زید و شافعی و مالک) و جمهوری زانایان
 مهسه لهیه کی تریشیان باس کردوه که تیایدا خوشک له گهل باپیره دا کۆ ده بیته وه،
 و له هه مان کات دا نهو خوشکه وهک خاوهن بهشی دیاری کراو میرات ده بات، و
 ناویان لی ناوه: مهسه لهی (الاکدریه)^(۳)، وهک ئیمامی رهحه بی دهفه رمویت:

(۱) منهاج الطالبین بشرح المغنی ۲۳.

(۲) المجموع ۱۸۲، الفقه الإسلامي ۷۷۵۸، الموسوعة / حالات الجد الصحيح / ب. الجد
 مع الإخوة ۳ / ۳۳، الفقه المنهجي ۲ / ۳۱۶.

(۳) شرح الرحيبة ۹۹ - ۱۰۰، الكنوز ۲۲۵.

والأخت لا فرض مع الجدل لها
زوج، وأم، وهما تمامها
تعرف يا صاح بالأكدرية
فيفرض النصف لها والسدس له
ثم يعودان إلى المقاسمة
فيما عدا مسألة كملها
فاعلم فخير أمة علامها
وهي بأن تعرفها حرية
حتى تعول بالفروض المجملة
كما مضى فاحفظه واشكر ناظمه

مهسته له كهش بریتیه له:

ژنیک مردوه: میزد، و دایک، و بایره، و یهك خوشکی دایک و باوکی یان
یهك خوشکی باوکی.

لهم مهسته له یهدا شهش یهك دادهنریت بۆ بایره كه، چونكه نه گهر به
عهده بهی دابنیتین، نهوا خوشكه كهش له گهڻ خۆیدا دهكات به عهده به، بهمهش
بهشی بایره كه له شهش یهك كه متر ده بیته وه، كه نه مهش پیچه واندهی دهقی
قورنانی پیروژه، جا كه بایره كه وهك خاوهن بهش میرات ببات، ده بیته
خوشكه كهش وهك خاوهن بهش میرات ببات، چونكه خوشكیش به ثایه تی قورنات
بهشی بۆ دیاری كراوه، وه ناشگونجیت كه خاوهن بهشی دیاری كراو به هۆی نه وهی
كه هه موو میراته كه له لایهن خاوهن به شهكانه وه براوه، نه م له میراته كه بی بهش
بكریت، چونكه نه وه یاسایهك بوو بۆ بی بهش بوونی عهده به، وهك له باسی بی
بهش بوونی عهده به دا به نمونه وه پروغان كرده وه.

جا لهم مهسته له یهدا: میزده كه نیوه ده بات، و دایكه كهش سی یهك ده بات،
و بایره كهش شهش یهك ده بات، و نه صلی مهسته له كه له شهشه (۶)، میزده كه
سی (۳) بهش ده بات، و دایكه كهش دوو (۲) بهش ده بات، و بایره كهش یهك
(۱) بهش ده بات، بهمهش هیهچ بۆ خوشكه كه نه ماوه ته وه، به لام له بهر نه وهی كه
هیهچ كه سیک نیه نه م خوشكه بی بهش بكات، و بایرهش نایكات به عهده به،

بۆیه ده‌بیټ بهشی دیاری کراوی خۆی بۆ دابنریت، جا که‌وابوو، خوشکه‌کش نیوه ده‌بات که ده‌کاته سێ (۳) بهش، و مه‌سه‌له‌که ده‌بیټ بۆی زیاد بکریټ (عول)، بۆیه ته‌صلی مه‌سه‌له‌که زیاد ده‌که‌ین بۆ نو (۹)، ته‌وجا وه‌ک باسما‌ن کرد: نابیت به هیچ شی‌وه‌یه‌ک له مه‌سه‌له‌یه‌ک دا خوشک و باپیره به یه‌که‌وه بن، و خوشکه‌کش له باپیره‌که زۆرتر بهش ببات، بۆیه له پاش ته‌وه‌ی که هه‌ر یه‌ک له خوشک، و باپیره‌که به‌شه‌که‌ی خۆیانیا‌ن وه‌رگرت، جاریکی تر ده‌گه‌رینه‌وه سه‌ر یاسای عه‌سه‌به‌گه‌رایه‌تی، و هه‌ر دوو به‌شه‌که که ده‌کاته چوار (۴) بهش، وه‌کو برا و خوشک دابه‌شی ده‌که‌ن له نیوان خۆیا‌ن دا، ته‌و کاته به‌شه‌کا‌ن به‌م شی‌وه‌یه‌ی لی دیت: باپیره‌که دوو سێ یه‌ک ده‌بات، و خوشکه‌کش سێ یه‌ک ده‌بات، ته‌وجا له‌به‌ر ته‌وه‌ی که چوار (۴) دابه‌ش نا‌کریټ به‌سه‌ر سێ (۳) دا — که ژماره‌ی باپیره و خوشکه‌که‌یه — بۆیه ته‌صلی مه‌سه‌له‌ زیاد کراوه‌که که نو (۹) بوو لی‌کدانی سیی ده‌که‌ین، و ده‌بیټه‌ بیست و هه‌وت (۲۷)، ته‌وجا ته‌گه‌ر دوو باره دابه‌شی که‌ینه‌وه به سه‌ریا‌ن دا، بهشی هه‌ر یه‌که‌یا‌ن به‌م شی‌وه‌یه‌ی لی دیت: می‌رده‌که نو (۹) بهش ده‌بات، و دایکه‌کش شەش (۶) بهش ده‌بات، و دوا‌زده (۱۲) به‌شیش ده‌می‌نیت‌ه‌وه، بۆ باپیره و خوشکه‌که، باپیره‌که هه‌شت (۸) بهش ده‌بات، و خوشکه‌کش (۴) بهش ده‌بات، به پیتی یاسای: ﴿لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِیْنِ﴾.

ته‌صلی مه‌سه‌له		۶ ← + ۳		۹		۹ ← × ۳		۲۷	۲۷
می‌رد	نیوه	۳		۳		۳		۹	۹
دایک	سێ یه‌ک	۲		۲		۲		۶	۶
باپیره	شه‌ش یه‌ک	۱		۱	خوشکه‌که ده‌کات به عه‌سه‌به	۴		۱۲	۸

خوشکیتک	۰(؟)	داوای نیوه دهکات	۳			۴
---------	------	------------------------	---	--	--	---

جا بزانه: نه گهر لهم مه سئه له یه دا له جینگه ی خوشکه که برا بوايه، تهوا له میراته که بی بهش ده بوو، چونکه هه موو میراته که له لایه ن خاوه ن به شه کانه وه ده برا، و برا که ش عه صه به بوو، و هیچی بۆ نه ده مایه وه. وه ک شیخی نودی ده فهرمویت:

ولو آخا فرضته منصوبا مکان الأخت ما حوی نصیبا
ته و جا له سه رچاوه فیه یه کان دا چند هویه کیان هی ناوه ته وه بۆ ناوانی ثم
مه سئه له یه به (الاکدریه):
(۱) هندیک وتویانه: تهو که سه ی که پرسیاری لهم مه سئه له یه کردوه ناوی
(اکدر) بوه.

(۲) هندیکی تر وتویانه ناوی میرده که بوه.

(۳) هندیکی تر وتویانه ناوی شاری مردوه که بوه.

(۴) هندیکی تر وتویانه: له بهر ته وه ی که ثم مه سئه له یه مه زه به ی زهیدی
کورپی ثابتی (خوای لی پازی بیت) لیل کردوه، به هوی ته وه ی که له گه ل بایره دا
به شی بۆ خوشک داناوه، یان له بهر ته وه ی که زهید میراتی خوشکی لهم
مه سئه له یه دا لیل کردوه، چونکه سه ره تا نیوه ی میراته که ی پی دا، و پاشان لیتی
سهنده وه، و کردی به هاویه شی بایره که.^(۱)

(۲) التحفة ۴۱۵، النهاية ۲۶، المغني ۲۳، شرح المنهج ۶ / ۹۱، المجموع ۱۹۴-۱۹۵،
الدرة ۹۹-۱۰۰، الأنوار ۶، الكنوز ۲۲۴

بهشی سییه م

حیسابی مه سئه له کان (حساب المسائل)

کاتیک که ده مانه ویت میرات دابهش بکهین به شیوهیه کی راست و درووست، وه هه خاوهن مافیک مافی خوی بدهینی، ئهوا پیوستان به زانینی دوو بابهتی زۆر گرنگ ده بیته که ئهوانیش:

(۱) ئهصلی مه سئه له کان (أصول المسائل).

(۲) ساغ کردنه وهی مه سئه له کان (تصحیح المسائل)

وه له بۆ باش تیگه یشتن له م دوو بابه ته گرنگهش پیوستان به زانینی چۆنیتی حساب کردنی ژماره هیه، چونکه زۆریک له مه سئه له فرائضیه کان بابهتی حسابیان تی ده که ویت، بۆیه سه ره تا ده چینه سه ر بابهتی نیسبهتی نیوان ژماره کان.

نیسبهتی نیوان ژماره کان

بۆ ئه وهی که بزانی چۆن مه سئه له یه ک ساغ ده کهینه وه، و چۆن ئهصلی مه سئه له که ده دۆزینه وه، ئهوا پیوستان به زانینی نیسبهتی نیوان ژماره کان هیه، که به گشتی چوار جۆر نیسبهت هیه له نیوانیاندا، که ئه مانه ن:

(۱) تماثل: واته هاووینهیی: که به نیسبهتی نیوان دوو ژماره دهوتریت که یه کسان بن، به جۆریک ئه گه ر له یه کیان ده ربکهیت هیچ نامیینه وه، وهک $(۲=۲)$ ، $(۴=۴)$ ، $(۶=۶)$ ، $(۸=۸)$ ، وه ههروه ها.

(۲) تداخل: واته بهناو یه کدا چوون: به نیسبه تی نیوان ژماره یه کی گه وره و ژماره یه کی بچووک دهوتریت، که ژماره گه وره که دابهش دهکریت بهسهر ژماره بچوکه که دا به دابهش کردنیکی دروست، به بیّ تهوه هیچ له دابهش کردنه که بمینیتتهوه، به مانایه کی تر: نه گهر چهند جاریک ژماره بچوکه که له ژماره گه وره که دهبرکریت، ژماره گه وره که هیچی نامینیتتهوه، وهک: نیسبه تی نیوان:

أ. (۲) له گهل ههر یهک له م ژمارانه (۴ - ۶ - ۸ - ۱۰ - ۱۲)، ههروهه ها نه گهر دوو زیاد بکریت.

ب. (۳) له گهل ههر یهک له م ژمارانه (۶ - ۹ - ۱۳ - ۱۵ - ۱۸)، ههروهه ها نه گهر سیّ سیّ زیاد بکریت.

ت. (۴) له گهل ههر یهک له م ژمارانه (۸ - ۱۲ - ۱۶ - ۲۰ - ۲۴) ههروهه ها نه گهر چوار چوار زیاد بکریت.

به ههمان شیوه نه گهر ههر ژماره یهک وهر بگیریت، و ههر جاریک به نه ندازه ی خۆی زیاد بکریت.

(۳) توافق: واته پیکهاتن، و پیککهوتن، و پیکهوه گونجان: به نیسبه تی نیوان دوو ژماره دهوتریت که هیچکامیان دابهش ناکریت بهسهر تهوی تریاندا، به لام ههر دووکیان دابهش دهکرین بهسهر ژماره یه کی تردا (بیجگه له یهک)، وهک نیسبه تی نیوان نه م ژمارانه:

أ. (۴-۶-۱۰-۱۴-۱۸-۲۲-۲۶) که هه موویان دابهش دهکرین بهسهر (۲) دا.

ب. (۶-۹-۱۵-۲۱-۲۷-۳۳-۳۹) که هه موویان دابهش دهکرین بهسهر (۳) دا.

ت. (۸-۱۲-۲۰-۲۸-۳۶-۴۴) که هه موویان دابهش دهکرین بهسهر (۴) دا.

پ. (۱۰-۱۵-۲۵-۳۵-۴۵-۵۵) که هه موویان دابهش دهکرین بهسهر (۵) دا.

ج. (۱۲-۱۸-۳۰-۴۲-۵۴) که هه موویان دابهش دهکرین بهسهر (۶) دا.

تیبینی: نه گهر دوو ژماره نیسبه تی نیوانیان (تداخل) بوو، نهوا بیگومان (توافق) یش له نیوانیاندا ههیه، وهك له نمونه كاندا ده رده كه ویت. شیخی نو دیش ده فرمویت:

كلّ تداخل له توافق   من غیر عكس، والمراد المطلق

(۴) تباین: واته له یهك دووری، به نیسبه تی نیوان دوو ژماره دهوتریت كه نه به سهر یه كتریدا داهش دهبن، و نه به سهر ژماره یه کی تر دا، وهك نیسبه تی نیوان ههر یهك له م ژمارانه:

أ. (۲) له گهڼ ههر یهك له م ژمارانه (۳ - ۵ - ۷ - ۹ - ۱۱ - ۱۳ - ۱۵).

ب. (۳) له گهڼ ههر یهك له م ژمارانه (۵ - ۷ - ۱۱ - ۱۳ - ۱۷ - ۱۹).

ت. (۴) له گهڼ ههر یهك له م ژمارانه (۵ - ۷ - ۹ - ۱۱ - ۱۳ - ۱۵).

پ. (۵) له گهڼ ههر یهك له م ژمارانه (۷ - ۹ - ۱۱ - ۱۳ - ۱۷ - ۱۹).

ج. (۶) له گهڼ ههر یهك له م ژمارانه (۱۱ - ۱۳ - ۱۷ - ۱۹ - ۲۳).

ح. (۷) له گهڼ ههر یهك له م ژمارانه (۹ - ۱۱ - ۱۳ - ۱۵ - ۱۷ - ۱۹).

جا ئیستا كه نیسبه تی نیوان ژماره كانمان زانی، نهو جا ده گه پښنه وه سهر دوو بابه ته سهره كی یه كه ی خومان، وه بو پوون كړدنه وه ی نهو دوو بابه ته ش ده لپښ: وهك له پېشه وه باس مان كړد: به شه دیاری كړاوه كان شهش دانهن، كه ده كړیت بیانكه ین به دوو جوړه وه:

(۱) نیوه، و چواریهك، و ههشت یهك.

(۲) سی یهك، و دوو سی یهك، و شهش یهك.

مه خره جی ههر یهك له م به شان ههر به ناوی ژیره ی به شه كه وه ناو نراوه، تنه نا نیوه نه بیت كه مه خره ج كه ی دووه، كه چی پیی دهوتریت نیوه، و پیی ناوتریت: دوو، نهو هتا ده بنین كه مه خره جی چوار یهك بریتیه له: چوار، و ههشت

یهك بریتیه له: ههشت، و مهخره جی (سییهك، و دووسییهك) بریتیه له سی، و مهخره جی شهش یهكیش بریتیه له: شهش.

ئهوجا پاش ئهوهی كه مهخره جی ههر یهك له بهشهكانمان زانی، ئیتر دئینه سهر چۆنیتی راست كردنهوهی مهسهلهكان، به جورێك كه ههریهك له میرات بهرهكان سههم و بهشه میراتی خویان بههه به تهواوتهی و به بی ئهوهی كه بهشهكهیان شكانهوهی تیدا بیت، وه دئینه سهر چۆنیتی دروست كردنی:

ئهصلی مهسهلهكان

ئهویش به پیتی ئهم چهند یاسایه:

(۱) ئهگهر میرات بهرهكان ههموو عهصبه بهوون، ئهوا: ئهصلی مهسهلهیان بریتیه له ژمارهی سهرهكانیان، واته: ژمارهیان چهند كهس بوو میراتهكه دهكریت بهوهنده بهشهوه، و ههر كهسهو بهشیك دهبات.

بۆ نموونه: كهسیك بمیرت: سی كور، یان سی مامی له پاش بهجی بمیرت، ئهوا: ئهصلی مهسهلهكهیان بریتیه له سی (۳)، چونكه خۆشیان سی (۳) كهسن، و ههر كهسهو بهشیك دهبات. ئهمه له كاتیك دا كه ههموو میرات بهرهكان نیرینه بوون.

یان كهسیك مردوه: سی ئافرهت كه ئازادیان كردبوو، له پاشی بهجی مابوون، ئهوا دووباره ئهصلی مهسهلهكهیان بریتیه له سی (۳)، چونكه خۆشیان سی (۳) كهسن، و ههر كهسهو بهشیك دهبات. ئهمهشیان له كاتیك دا كه ههموو میرات بهرهكان مئینه بوون.

بهلام ئهگهر هاتوو میرات بهرهكان دوو پۆل بوون، واته: ههندیکیان نیرینه، و ههندیکیان مئینه بوون، وه لهیهك پلهدابوون له دووری و نزیکیان له

مردوه که وه، ئەوا: بهشی هەر نیرینه یه که داده نریت به بهشی دوو مینینه، که واته: ئەگەر که سیک بمیت: کوریک، و کچیک له پاش به جی بمینیت، ئەوا: میراته که ده کریت به سى (۳) به شه وه، دوو (۲) بهشی کور که ده بات، و یه که (۱) به شیش کچه که.

شیخی نۆدی له م باره وه ده فەر مویت:

إن عصبَاتِ كانتِ الرِّاثَ   وهم ذكور، أو هنَّ إناث
فمال من أصابه المنية   بينهم يقسم بالسوية
وقدّر الذکر أنثیین   عند اجتماع ذینک الصنفین
وعدد الرؤوس منهم قیل له   فی عرف أهل الفنّ: أصل المسألة

(۲) ئەگەر له مه سئه له یه کدا یه که خاوهن بهشی دیاریکراوی تیدا بوو، ئەوا ئەصلی ئەو مه سئه له یه بریتیه له مه خره جی ئەو به شه. بۆ نمونه: که سیک بمیت: باوک و دایکی له پاش به جی بمینیت، ئەوا دایکی که خاوهن بهشی دیاری کراوه سى یه که ده بات، و ئەو بهشی که ده مینیت ته وه باوکی ده بات به عه صه به گه رایه تی، که واته ئەصلی مه سئه له که بریتیه له سى (۳) که مه خره جی بهشی دایکه که یه، جا ئیستا دایکه که یه که بهش ده بات، و دوو به شیشی ده مینیت ته وه، و ده دریت به باوکه که.

یان ئەگەر که سیک بمیت: دوو کچ، و برایه کی دایک و باوکی له پاش به جی بمینیت. ئەوا: دوو کچه که دوو سى یه که ده بن، براکهش عه صه به یه، که واته ئەصلی مه سئه له که بریتیه له سى (۳) که مه خره جی بهشی دوو کچه که یه، جا ئیستا دوو کچه که دوو بهش ده بن، و یه که به شیش ده مینیت ته وه بۆ براکه.

یان ئەگەر پیاویک بمیت: ژنیک، و باوکی له پاش به جی بمینیت. ئەوا: ژنه که چوار یه که ده بات، و باوکه کهش عه صه به یه، که واته ئەصلی مه سئه له که بریتیه له

چوار (۴)، که مه خره جی بهشی ژنه که یه، جا ئیستا ژنه که یه بهش دهبات، و سئ بهشیش ده مینیتته وه بۆ باوکه که.

(۳) نه گهر له مه سئه له یه کدا زیاد له خاوهن بهشیکی تیدا بوو، نهوا سهیر ده که یه:

أ. نه گهر به شه کان هه موو له یه که جور بوون، و مه خره جی به شه کانیش وه کویه که وه ها بوون، نهوا یه کی که له مه خره جه کان ده بیته به نه صلی مه سئه له که. بۆ نمونه: نه گهر که سین که بریت: دوو خوشکی دایک و باوکی، و دوو خوشکی ته نه دایکی له پاش به جی مینیت. نهوا: دوو خوشکه دایک و باوکی که دوو سئ یه که ده بهن، و دوو خوشکه دایکی که ش سئ یه که ده بهن، که واته نه صلی مه سئه له که بریتیه له سئ (۳).

یان نه گهر ژنیک بریت: میرد، و خوشکیکی دایک و باوکی له پاش به جی مینیت. نهوا: میرده که نیوه دهبات، و خوشکه که ش نیوه دهبات، که واته نه صلی مه سئه له که بریتیه له دوو (۲).

ب. نه گهر به شه کان هه موو له یه که جور بوون، به لام مه خره جی به شه کان جیاواز بوون له یه که، بۆ نمونه له جوری یه که م: نیوه، و چوار یه که. یان: نیوه، و ههشت یه که. وه له جوری دوو: سئ یه که، و شش یه که. یان: دوو سئ یه که، و شش یه که. نهوا نه صلی مه سئه له بریتیه له مه خره جه گه وره که یان، چونکه مه خره جه بچوکه که ده چیت به ناو مه خره جه گه وره که دا، و گه وره گه ش دابهش ده بیته به سهیر بچوکه که دا.

بۆ نمونه: نه گهر پیاوی که بریت: ژنیک، و کچیکی له پاش به جی مینیت. نهوا: ژنه که ههشت یه که دهبات، و کچه که ش نیوه دهبات. که واته نه صلی مه سئه له که بریتیه له ههشت (۸).

یان: ژنیک بریت: میړد، و کوچکی له پاش بهجی میښت. ټهوا: میړده که چوار یه که دهبات، و که که ش نیوه دهبات. کهواته ټهصلی مهسټله که بریتیه له چوار (۴).

یان که سینک بریت: دایک، و دوو خوشکی تهنھا دایکی له پاش بهجی میښت. ټهوا: دایکه که ش ش یه که دهبات، و دوو خوشکه دایکیه که ش سی یه که دهبه. کهواته ټهصلی مهسټله که بریتیه له ش ش (۶).

یان که سینک بریت: دایک، و دوو خوشکی دایک و باوکی له پاش بهجی میښت. ټهوا: دایکه که ش ش یه که دهبات، و دوو خوشکه که ش دوو سی یه که دهبه. کهواته ټهصلی مهسټله که بریتیه له ش ش (۶).

ت. ټه گهر به ش کان له یه که جوړ نه بوون، ټهوا سهیر ده کهین:

(۱) ټه گهر نیوه، که له جوړی یه که مه، کوپویه وه له گهل هه ر کام له به ش کانی جوړی دوه م، ټهوا ټهصلی مهسټله که بریتیه له ش ش (۶).

بو نمونه: ټه گهر ژنیک بریت: میړد، و دوو خوشکی تهنھا دایکی له پاش بهجی میښت. ټهوا: میړده که نیوه دهبات، و دوو خوشکه که ش سی یه که دهبه، کهواته ټهصلی مهسټله که بریتیه له ش ش (۶).

یان ټه گهر ژنیک بریت: میړد، و دوو خوشکی دایک و باوکی له پاش بهجی میښت. ټهوا: میړده که نیوه دهبات، و دوو خوشکه که ش دوو سی یه که دهبه، کهواته ټهصلی مهسټله که بریتیه له ش ش (۶).

یان ټه گهر ژنیک بریت: میړد، و دوو خوشکی دایک و باوکی، و دوو خوشکی تهنھا دایکی له پاش بهجی میښت. ټهوا: میړده که نیوه دهبات، و دوو خوشکه دایک و باوکیه که ش دوو سی یه که دهبه، و دوو خوشکه تهنھا دایکیه که ش سی یه که دهبه کهواته ټهصلی مهسټله که بریتیه له ش ش (۶).

یان نه گهر ژنیك بریت: میړد، و دایك، و دوو خوشکی تهنه دایکی له پاش بهجی بمینیت. نهوا: میړده که نیوه دهبات، و دایکه کهش شهش یهك دهبات، و دوو خوشکه کهش سی یهك دهبن، کهواته نهصلی مهسئله که بریتیه له شهش(۶).

(۲) نه گهر چوار یهك که له جوړی یه کهمه، کژبوویهوه له گهل ههراکام له بهشه کانی جوړی دوه، نهوا نهصلی مهسئله که بریتیه له دوازده (۱۲).
بۆ نمونه: نه گهر ژنیك بریت: میړد، و دوو کچی له پاش بهجی بمینیت. نهوا میړده که چوار یهك دهبات، و دوو کچه کهش دوو سی یهك دهبن، کهواته نهصلی مهسئله که بریتیه له دوازده (۱۲).

یان نه گهر پیاوړیک بریت: ژنیك، و دایکی له پاش بهجی بمینیت. نهوا: ژنه که چوار یهك دهبات، و دایکه کهش سی یهك دهبات، کهواته نهصلی مهسئله که بریتیه له دوازده (۱۲).

یان نه گهر پیاوړیک بریت: ژنیك، و دایك، و دوو خوشکی تهنه دایکی له پاش بهجی بمینیت. نهوا: ژنه که چوار یهك دهبات، و دایکه کهش شهش یهك دهبات، و دوو خوشکه کهش سی یهك دهبن، کهواته نهصلی مهسئله که بریتیه له دوازده (۱۲).

یان نه گهر پیاوړیک بریت: ژنیك، و دایك، و دوو خوشکی دایك و باوکی له پاش بهجی بمینیت. نهوا: ژنه که چوار یهك دهبات، و دایکه کهش شهش یهك دهبات، و دوو خوشکه کهش دوو سی یهك دهبن، کهواته نهصلی مهسئله که بریتیه له دوازده (۱۲).

یان نه گهر پیاوړیک بریت: ژنیك، و دایك، و دوو خوشکی دایك و باوکی، و دوو خوشکی تهنه دایکی له پاش بهجی بمینیت. نهوا: ژنه که چوار یهك دهبات،

و دایکه کەش شەش یەك دەبات، و دوو خوشکە دایک و باوکیە کەش دوو سی یەك دەبەن، و دوو خوشکی تەنها دایکیە کەش سی یەك دەبەن، کەواتە ئەصلى مەسئەلە کە بریتیه له دوازده (۱۲).

(۳) ئەگەر هەشت یەك کە له جۆری یەكەمە، کۆبوویەوه له گەڤ هەركام لەو بەشەنای جۆری دوهم، کە دەگونجیٲ له گەڤیاندا کۆبیٲتەوه، ئەوا ئەصلى مەسئەلە کە بریتیه له بیست و چوار (۲۴).

بۆ نمونە: ئەگەر پیاویك بمریٲ: ژنیك، و دوو كچی له پاش بەجی بمیٲیٲ. ئەوا: ژنەكە هەشت یەك دەبات، و دوو كچەكەش دوو سی یەك دەبەن، کەواتە ئەصلى مەسئەلە کە بریتیه له بیست و چوار (۲۴).

یان ئەگەر پیاویك بمریٲ: ژنیك، و دایك، و كورپیكى له پاش بەجی بمیٲیٲ. ئەوا: ژنەكە هەشت یەك دەبات، و دایكەكەش شەش یەك دەبات، و كورپەكەش عەصەبەیه، کەواتە ئەصلى مەسئەلە کە بریتیه له بیست و چوار (۲۴).

یان ئەگەر پیاویك بمریٲ: ژنیك، و دایك، و دوو كچی له پاش بەجی بمیٲیٲ. ئەوا: ژنەكە هەشت یەك دەبات، و دایكەكەش شەش یەك دەبات، و دوو كچەكەش دوو سی یەك دەبەن، کەواتە ئەصلى مەسئەلە کە بریتیه له بیست و چوار (۲۴).

جا بزانه کە ناگونجیٲ هەشت یەك له گەڤ سی یەك دا كۆ بیٲتەوه. چونكە هەشت یەك بەشی ژنیكە كە میژده مردووەكەى منداڵی هەبیٲ، بەلام سی یەك بەشی دایك، یان چەند براهیكى دایكى كە مردووەكەیان منداڵی نەبیٲ. کەواتە له هەشت یەكە كەدا دەبیٲ منداڵ هەبیٲ، بەلام له سی یەكە كەدا دەبیٲ منداڵ نەبیٲ.

ههروه‌ها ناگونجیٔ ههشت یهك له گه‌ل چواریه‌كدا كۆ ببیته‌وه. چونكه وهك
 وقمان: ههشت یهك به‌شی ژنیكه كه می‌رده مردوه‌كه‌ی مندالی هه‌بیٔ، به‌لام
 چواریه‌ك به‌شی می‌ردیكه كه ژنه‌كه‌ی مندالی هه‌بیٔ، یان به‌شی ژنیكه كه
 می‌رده‌كه‌ی مندالی نه‌بیٔ.

یه‌كیك له شاعیران ده‌فه‌رمویٔ ^(۱):

والشمن فی المیراث لا یجامع   ثلثا ولا ربعا و غیر واقع

كه‌واته ده‌كریٔ بلین: هه‌ر مه‌سه‌له‌یه‌ك كه خاوه‌ن به‌شی دیاری كراوی
 تی‌دایٔ، نه‌وا نه‌صلی مه‌سه‌له‌كه‌ی بریتییه له یه‌كیك له‌م كه‌وت ژماره: (۲، ۳،
 ۴، ۶، ۸، ۱۲، ۲۴).

تی‌بینی: زانایان یه‌كه‌دنگن له‌وه‌دا كه نه‌و كه‌وت ژماره‌یه‌ی كه باس‌مان كردن
 نه‌صلی مه‌سه‌له‌كانن، به‌لام وهك له باسی كۆبوونه‌وه‌ی باپی‌ره و برا و
 خوشكه‌كاندا، باسی هه‌ندیك حاله‌قمان كرد كه یه‌كیك له به‌شه‌كان بریتییه له
 سی‌یه‌کی پاشاوه (ثلث الباقي)، بۆیه به كۆبوونه‌وه‌ی نه‌م جو‌ره به‌شه له‌گه‌ل شه‌ش
 یه‌ك، یان شه‌ش یه‌ك و چوار یه‌ك، نه‌وا دوو نه‌صلی تر په‌یدا ده‌بن بۆ
 مه‌سه‌له‌كان، كه بریتییه له:

(۱) هه‌ژده (۱۸)، له هه‌ر مه‌سه‌له‌یه‌كدا كه شه‌ش یه‌ك و سی‌یه‌کی
 پاشاوه‌ی تی‌دا بیٔ.

(۲) سی و شه‌ش (۳۶)، له هه‌ر مه‌سه‌له‌یه‌كدا كه چوار یه‌ك و شه‌ش یه‌ك
 و سی‌یه‌کی پاشاوه‌ی تی‌دا بیٔ.

له‌بهر نه‌وه زانایانی (متأخرین)ی مه‌زه‌بی ئیمامی شافعیی نه‌م دوو ژماره‌شیان زیاد کرده، به‌مه‌ش نه‌صلی مه‌سته‌له‌کان ژماره‌یان بوو به‌نو، که نه‌مانه‌ن (۲، ۳، ۴، ۶، ۸، ۱۲، ۱۸، ۲۴، ۳۶).^(۱)

شیخی نۆدی له‌م باره‌یه‌وه ده‌فه‌رمویتی:

فجملۃ الأصول سبعة ترى	مخارج الفروض، واثني عشر
وضعه، و ذاك قول السلف	لكنها قد زاد بعض الخلف
أصلين آخرين: ضعف التسعة	وضعف ضعفها، فصارت تسعة

(۱) المغني ۳۲، النهاية ۳۵، الكنوز ۲۲۹، ابن القاسم على الرحبية ۱۰۴، التحفة ۶ / ۴۳۰، الجمل، شرح المنهج ۶ / ۱۱۰، الكمثرى على الأنوار ۲ / ۸.

باسی زیادکردن و بهرزکردنه وه (عول)

(عول) به زیاد کردنی ژماره‌ی به‌شی به‌شه میراته‌کان، و کم بوونه‌وه‌ی نه‌ندازه‌ی به‌شی میرات به‌ره‌کان ده‌وتریت. به مانایه‌کی تر: زیادکردنی نه‌صلی مه‌سته‌له، که ئهم زیادکردنه له نه‌نجامی زۆری ژماره‌ی به‌شی خاوه‌ن به‌شه‌کانه‌وه په‌یدا ده‌ بیټ، و ده‌بیټ به‌ هو‌ی کم بوونه‌وه‌ی به‌شی خاوه‌ن به‌شه‌کان. یه‌ک له شاعیران ده‌فه‌رمو‌یت: ^(۱)

العول أن یزاد فی السهام   فینقص النصاب عن تمام

جا بزانه که ئهم پیناسه‌یه له وشه‌ی (عول)ه‌وه وه‌رگیراوه که له زمانه‌وانی دا به‌مانای:

(۱) به‌رز بوونه‌وه، چونکه به‌م زیاد بوونه، ژماره‌ی به‌شی خاوه‌ن به‌شه‌کان به‌رز ده‌بیټه‌وه بۆ زیاتر له نه‌صلی مه‌سته‌له‌که.

(۲) سته‌م لی‌ کردن، چونکه له مه‌سته‌له‌که دا به‌هو‌ی زۆری ژماره‌ی خاوه‌ن به‌شه‌کانه‌وه، ناچار ده‌بین که بۆ دابه‌ش کردن نه‌صلی مه‌سته‌له‌که به‌ سه‌ریان دا، هه‌ر خاوه‌ن به‌شی‌ک نه‌ندازه‌یه‌ک له میراته‌که‌ی کم بکه‌ینه‌وه، به‌مه‌ش جو‌ره سته‌می‌کی تیدایه له خاوه‌ن به‌شه‌کان، که هه‌یج کامیان به‌شی دیاری کراوی خو‌یان پی‌ نه‌دراوه.

جا بزانه که به‌ شی‌وه‌یه‌کی گشتی مه‌سته‌له‌کانی میرات سی‌ جو‌ریان هه‌یه ^(۲):

(۱) الکنز ۲۲۹.

(۲) المجموع ۱۴۲-۱۴۳، الفقه الإسلامی ۷۸۲-۷۸۲۱، المبسوط ۷/۵۶۲، مغنی ابن

(۱) **المسألة العادلة:** بریتیه لهو مهسئلهیهی که ژمارهی بهشی خاوهن بهشهکان یهکسانه به ئەصلی مهسئلهکه. جا دهکریت ئەم یهکسانیه بهوه بیّت که مهسئلهکه تهنها چند میرات بهریکی خاوهن بهشی دیاری کرای تیډا بیّت، و بهشهکانیشیان یهکسان بیّت به ئەصلی مهسئلهکه، وهک مهسئلهی: میڤرد، و خوشکی دایک و باوکی، میڤردهکه نیوه دهبات، و خوشکهکەش نیوه دهبات، کهواته ئەصلی مهسئلهکەش دووه (۲)، یهک بهشی بۆ میڤردهکه، و یهک بهشیشی بۆ خوشکهکه. یان یهکسانیهکه بهوه دهبیّت که لهگەڵ خاوهن بهشه دیاری کراوهکان دا میرات بهری عەصەبهش ههیه، که ئەوهی له خاوهن بهشهکان دهمیڤیتتهوه به عەصەبهگهرایهتی دهبیات، وهک مهسئلهی: ژن، و دایک، و برای دایک و باوکی. ژنهکه چوار یهک دهبات، و دایکهکەش سی یهک دهبات، و براكهش عەصەبهیه، کهواته ئەصلی مهسئلهکه دوازدیه (۱۲)، سی (۳) بهشی ژنهکه دهبیات، و چوار (۴) بهشیش دایکهکه دهبیات، و پیڤنج (۵) بهشیش دهمیڤیتتهوه براكه به عەصەبهگهرایهتی دهبیات.

(۲) **المسألة العائلة:** بریتیه لهو مهسئلهیهی که ژمارهی بهشی خاوهن بهشهکان زیاتره له ئەصلی مهسئلهکه، و میرات بهرهکانیش عەصەبهیان تیډا نیه. جا بۆ تهواو کردنی بهشی خاوهن بهشهکان دهبیّت ئەصلی مهسئلهکه زیاد بکهین، که ئەم زیاد کردنه دهبیته هۆی کهم کردنهوهی بهشی خاوهن بهشهکان، هەر کهسهو به گوێرهی بهشهکهی خۆی، چونکه زانایان فەرموویانه: وهک چۆن مالی مردووی قهرزار، که قهرزهکان له ئەندازهی مالّه که زیاترن، یان مالیك که وهصیهتی تیډا کرایت، و سی یهکی میراتهکەش بهشی وهصیهت بۆ کراوهکان نهکات، ئەوا به ناچاری له هەردوو شیوهکهدا دهبیّت بهشی خاوهن قهرزهکان، و

بهشی وه صیهت بۆ کراوه کان، کم بکریته وه، که واته ده بیّت له میراتیشتا هه
بهو شیوهیه بیّت. ^(۱)

(۳) **المسألة القاصرة:** بریتیه لهو مهسئهلهیهی که ژمارهی بهشی خاوهن
به شه کان که مته له ئه صلی مهسئهله که، و میرات به ره کانیش عه صه به یان تیدا
نیه که پاشماوهی خاوهن به شه کان بیات. بۆیه لهم جوړه مهسئهلهیه دا پاشماوهی
بهشی خاوهن به شه کان ده گه پرنیته وه بۆ خاوهن به شه کان، هه که سهو به گویره ی
به شه که ی خوی، ته نها ژن، و میرد نه بیّت که به کۆ دهنگی زانایان هیچیان بۆ
ناگه پرنیته وه، غونه ی ئه م جوړه مهسئهلهیه به دوور و دریژی له باسی گه رانه وه دا
(رد) روون ده کهینه وه، گه ر خوا بیه ویت.

ئه و جا بزانه که (عول) نه له سه رده می حه زره ت (دروودی خوی لی بیّت)، و نه
له سه رده می ئیمامی ئه بو به کر (خوی لی رازی بیّت) دا نه کراوه، به لکو بۆ یه که م
جار له سه رده می ئیمامی عومه ر دا (خوی لی رازی بیّت) کراوه، ئه ویش کاتی ک
که مهسئهله ی: میرد، و دوو خوشکی دایک و باوکیان هی نایه خزمه تی، ئه ویش
هاوه لانی پیغه مبه ری (دروودی خوی لی بیّت) کۆ کرده وه، و فه رمووی: ئه گه ر به
می رده که ده ست پی بکه م، و سه رده تا بهشی ئه و بده م -- که نیوه یه -- ئه و بهشی
دوو خوشکه که به ته و اه ته ی نامینیتته وه، و ئه گه ر به دوو خوشکه که ده ست پی
بکه م، و بهشی ئه و ان بده م -- که دوو سی یه که -- ئه و بهشی می رده که
نامینیتته وه، جا بزانه ئیوه راتان چیه؟ یه که له هاوه لانی که (عباس یان علی یان
زید) فه رمووی: ئه صلی مهسئهله که زیاد بکه، دوو باره ئه و هاوه لئه فه رمووی:
باشه ئه گه ر کابرا مر دبیّت، و شهش دیره می له پاش به جی مابیّت، و که سی ک

(۱) المغنی ۳۳، المجموع ۱۴۳، شرح المنهج ۶ / ۱۱۲، الحلی ۱۵۳، فتح الجواد ۴۲۵، المیراث
المقارن ۱۸۳.

سی دیره می له لای بیت، و که سیکی تریش چوار دیره می، ثایا میراته که ی — که شش دیره مه که یه — ناکه یت به حوت به شه وه؟ ئیمامی عومره ریش فهرمووی: به لئی دهیکم به حوت به شه وه. ئیتر هاوه له که ش فهرمووی: دهی که وا بوو نه میش وهک نهو لی بکه. به مهش کو دهنگی هاوه لان دروست بوو له مه سته له ی (عول) دا. به لام له پاش مردنی ئیمامی عومره، عه بدولای کوری عه باس به پیچه وانه ی نه م کو دهنگی فته وای دا. ^(۱)

دیسان بزانه که له (فرائض) دا نه صلی مه سته له کان ته نها سیانیان (عهول) یان تیدا ده کریت، چونکه نهو ژمارانه ی که ده بنه نه صلی مه سته له ده کرین به دوو جزوه وه: ^(۲)

(۱) ژماره ی ته وای: بریتیه لهو ژماره یه ی که نهو که رتانه ی که تی ی ده که ویت، یان یه کسان بن به ژماره که خوی. بو نمونه: شش (۶)، نیوه، و سی یهک، و شش یه کی هیه، که هه موویان کو بکهینه وه (۳ + ۲ + ۱) ده کاته وه: شش (۶). یان نهو که رتانه ی که تی ی ده که ویت زیاتر بن له ژماره که خوی. بو نمونه: دوازه (۱۲)، نیوه، و سی یهک، و چوار یهک، و شش یه کی هیه، که هه موویان کو بکهینه وه (۶ + ۴ + ۳ + ۲) ده کاته: پازده (۱۵).

(۲) ژماره ی ناته وای: بریتیه لهو ژماره یه ی که نهو که رتانه ی که تی ی ده که ویت، که مته له ژماره که خوی، بو نمونه: چوار (۴)، نیوه، و چوار یه کی هیه، که هه ردوویان کو بکهینه وه (۲ + ۱) ده کاته: سی (۳). وه هه روه ها

(۱) السنن الکبری ۱۲۲۳۷، المستدرک ۷۹۸۵، الباجوری ۱۴۵، الدر المنثور ۲ / ۴۵۰،

التحفة مع الشروانی ۴۳۱، النهایة ۳۵، المغنی ۳۲، المجموع ۱۴۴، الفقه الإسلامی ۷۸۲، الإعانة ۲۴۲، الكنوز ۲۳۱، المبسوط ۷ / ۵۶۲.

(۲) الباجوری علی الشنشوری ۱۴۴، المغنی ۳۳، حاشیتا القلیوبی و عمیره علی المحلی ۱۵۲، البجیرمی ۲۶۳، الجمل ۶ / ۱۱۱، الکثری علی الأنوار ۲ / ۸.

ههشت (۸)، نیوه، و چوار یهك، و ههشت یه کی ههیه، که هه موویان کۆ بکهینهوه (۴ + ۲ + ۱) ده گاته ههوت (۷).

جا هه ر ئه صلی مه سئه له یه ك که ژماره یه کی ته و او بیټ، وهك: (شهش، دوازه، بیست و چوار)، ئه و ا یان به شی خاوه ن به شه کان له گه ئی یه کسانن، یان زیاترن، و پټویستیان به (عول) ههیه، به لام هه ر ئه صلی مه سئه له یه ك که ژماره یه کی نا ته و او بیټ، ئه و ا هه ر گیز پټویست به (عول) ناکات، چونکه وهك باسما ن کرد: هه می شه کۆی که رته کانی له خۆی که مټرن، وهك له مه ولا پروونی ده کهینه وه

زیاد کردن له (شهش) دا

شهش (۶): زیاد کردن تیایدا پروو ده دات یه که یه که تا ده گاته ده (۱۰).
 أ. زیاد بوونی شهش بۆ ههوت (۷): وهکو مه سئه له ی: میڤرد، و دوو خوشکی دایک و باوکی. ئیستا ئه صلی مه سئه له که یان له شه شه (۶)، چونکه میڤرده که نیوه ده بات، و خوشکه کانیش له سی بهش دوو بهش ده بن. بهم پییه سی (۳) بهشی بۆ میڤرده که یه، و چوار (۴) بهشیش بۆ دوو خوشکه کانه، ئیستا (۷ = ۴ + ۳) به زیاد بوونی یهك (۱).

۷	۶ ← + ۱	ئه صلی مه سئه له	
۳	۳	نیوه	میڤرد
۴	۳ (?)	دوسی یهك	دوو خوشکی دایک و باوکی

ب. زیاد بوونی شەش بۆ هەشت (۸): وەکو مەسئەلە ی: می‌رد، و دوو خوشکی باوکی، و دایک. ئیستا ئەصلی مەسئەلە کە یان لە شەشە (۶)، چونکە می‌ردە کە نیو دەبات — کە دەکاتە سێ (۳) بەش --، دوو خوشکە کەش دوو سێ یەک دەبن — کە دەکاتە (۴) بەش --، و دایکە کەش شەش یەک دەبات — کە دەکاتە یەک (۱) بەش --، ئیستا (۳ + ۴ + ۱ = ۸) بە زیاد بوونی دوو (۲).

ئەصلی مەسئەلە		۶ ← + ۲	۸
می‌رد	نیو	۳	۳
دوو خوشکی دایک و باوکی	دووسێ یەک	۳ (?)	۴
دایک	شەش یەک	۰ (?)	۱

جا بزانه کە ئەم مەسئەلە یه پێی دەوتری: (المباهلة)، چونکە وەک باسان کرد: پاش ئەو ی کە کۆ دەنگی هاوێلان هاتە سەر ئەو ی کە (عول) کردن لە هەندێک مەسئەلە دا دروستە و بەلکو پێویستیشە، عەبدولای کوری عەباس بە پێچەوانە ی ئەم کۆ دەنگی هەتوای دا، و فەرمووی: ئەم مەسئەلە یه دا، می‌ردە کە نیو دەبات، و دایکە کەش سێ یەک دەبات، و پاشاوە کەشی خوشکە کە دەیات. ^(۱) یان بە جۆریکی تر فەرمووی: می‌ردە کە نیو دەبات، و پاشاوە کەش بۆ دایک، و خوشکە کە دەیت، بۆیه پرسیاری لێ کرا: بۆچی بە پێچەوانە ی کۆ دەنگی هاوێلان هەتوای دەیت؟ ئەویش فەرمووی: (إن شاءوا فلندع أبائنا، وأبنائهم، ونسائنا، ونسائهم، و أنفسنا، وأنفسهم، ثم نبتهل، فنجعل لعنة الله على الكاذبين)، ئەوجا پێیان وت: ئە ی لە کاتی کۆ دەنگی هەدا بۆ وات نە

فهرموو؟ نهویش فهرمووی: ئیمامی عومهر پیاویکی سامناک بوو. ^(۱)
 ت. زیاد بوونی شەش بۆ نو (۹): وهکو مهسئله‌ی: می‌رد، و دوو خوشکی
 باوکی، و دایک، و برایه‌کی دایکی. ئیستا نه‌صلی مهسئله‌کیان له شه‌شه
 (۶)، چونکه می‌رده‌که نیوه ده‌بات - که ده‌کاته سی (۳) به‌ش-، دوو
 خوشکه‌که‌ش دوو سی یه‌که ده‌به‌ن - که ده‌کاته (۴) به‌ش-، و دایکه‌که‌ش شه‌ش
 یه‌که ده‌بات - که ده‌کاته یه‌که (۱) به‌ش-، و برا دایکه‌که‌ش شه‌ش یه‌که ده‌بات -
 که ده‌کاته یه‌که (۱) به‌ش، ئیستا $(۹ = ۱ + ۱ + ۴ + ۳)$ به زیادبوونی سی (۳).

نه‌صلی مهسئله		۶ ← + ۳	۹
می‌رد	نیوه	۳	۳
دوو خوشکی دایک و باوکی	دووسی‌یه‌که	۳ (?)	۴
دایک	شه‌ش یه‌که	۰ (?)	۱
یه‌که برای دایکی	شه‌ش یه‌که	۰ (?)	۱

پ. زیاد بوونی شه‌ش بۆ ده (۱۰): وهکو مهسئله‌ی: می‌رد، و دوو خوشکی
 باوکی، و دایک، و دوو برای دایکی. ئیستا نه‌صلی مهسئله‌کیان له شه‌شه
 (۶)، چونکه می‌رده‌که نیوه ده‌بات - که ده‌کاته سی (۳) به‌ش-، دوو
 خوشکه‌که‌ش دوو سی یه‌که ده‌به‌ن - که ده‌کاته (۴) به‌ش-، و دایکه‌که‌ش شه‌ش
 یه‌که ده‌بات - که ده‌کاته یه‌که (۱) به‌ش-، و دوو برا دایکه‌که‌ش سی یه‌که ده‌به‌ن
 - که ده‌کاته دوو (۲) به‌ش، ئیستا $(۱۰ = ۲ + ۱ + ۴ + ۳)$ به زیاد بوونی
 چوار (۴).

(۲) السنن الکبری ۱۲۲۳۷، تحفة الطلاب ۴۳۱-۴۳۲، النهایة ۳۵، المغنی ۳۳، شرح المنهج ۶ / ۱۱۲، القلیوبی ۱۵۲-۱۵۳، الإعانة ۲۴۲.

۱۰		۶ ← + ۴		نه‌صلی مه‌سه‌له	
۳		۳		نیوه	میژد
۴		۳ (?)		دوو سی‌یه‌ك	دوو خوشکی دایك و باوكی
۱		۰ (?)		شه‌ش یه‌ك	دایك
۲		۰ (?)		سی‌یه‌ك	دوو برای دایکی

جا بزانه که ئەم مەسئەلەیه پێی دەوتریت: (أُمُ الْفُرُوحِ)، لەبەر ئەوەی که چەند جارێک لەسەر یەک (عول) ی تێدا کراوه، چونکه ئەم مەسئەلەیه، هەر هەمان مەسئەلەی یەکەمە، که (عول) یکی تێدا کرا، پاشان لە مەسئەلەی دوهم دا (عول) یکی تر، پاشان لە مەسئەلەی سێ یەم دا (عول) یکی تر، پاشان خۆشی (عول) یکی تێدا کرا، بەمەش ژمارە ی (عول) هەکانی بوون بە چوار، جا زانایان فەرموویانه ئەم مەسئەلەیه وەک ئەو بالداره وهههیه که بێچوویهکی زۆری لەگەڵ دابە.

ههروه‌ها به (الشريحية) ش ناو ده‌بریت^(۱)، چونکه قاضي شورەيح^(۲) بهم شيوه‌يه برياري تیدا داوه.

(١) المبسوط ٥٦٢ / ٧، المذهب ١٣٥، منار السبيل ٥٤ / ٢، مغني ابن قدامة ٣٣ / ٧، التحفة مع الشرواني ٤٣٢، المغني ٣٣، شرح المنهج ١١٢ / ٦، القليوبي ١٥٣، الفقه الإسلامي ٧٨٠٨، الأنوار ٢٤٢ / ٣.

(۲) ناوی شوره‌چی کوږی حارث ی کوږی قیسی کیندی کوفییه، ه‌روه‌ها پېښی ده‌وتریت: شوره‌چی کوږی شهر حدبیل، یه‌کینکه له‌و که‌سانه‌ی که هم له س‌رده‌می نه‌فامی، و هم له س‌رده‌می نیسلا‌مدا ژیاوه، به‌لام وته‌ی راست له‌س‌ر ئه‌ویه که به‌هاوه‌لی ح‌زرت دانانریت، به‌لکو به‌تابیعی داده‌نریت، چونکه به‌خ‌مه‌تی ح‌زرت نه‌گه‌یشتوه، زوږ شاره‌زا به‌ له‌ ب‌اری شهرع و ق‌زاوه‌تدا، ه‌رب‌ویه ئیمامی ع‌مه‌ر کردویه‌تی به‌ق‌ازی شاری کوفه، پاشان ئیمامی ع‌ل‌یش ه‌ر دایناوه‌ت‌وه به‌ق‌ازی، ئیتر ه‌روا به‌ق‌ازی‌یه‌تی ماوه‌ت‌وه، نزیکه‌ی پ‌نجا و سی‌ سال له‌م پ‌سته‌دا به‌و، و ح‌وت س‌ل‌ش له‌ شاری به‌صره

زیاد کردن له (دوازده) دا

دوازده (۱۲): زیاد ده کریت تا ده گاته حه‌څده: به‌لام زیاد کردنه‌که‌ی تنه‌ها

بۆ تاکه‌کانه، نه‌ک جووته‌کان، وه‌ک زیاد کردن بۆ:

أ. سیازده (۱۳): وه‌کو مه‌سه‌له‌ی: ژن، و دایک، و دوو خوشکی دایک و باوکی. ئیستا ته‌صلی مه‌سه‌له‌ک‌ه‌یان له دوازده‌یه (۱۲)، چونکه ژنه‌که چوار یه‌ک ده‌بات — که ده‌کاته سی (۳) به‌ش --، و دایکه‌که شه‌ش یه‌ک ده‌بات — که ده‌کاته دوو (۲) به‌ش --، و دوو خوشکه‌که‌ش دوو سی یه‌ک ده‌به‌ن — که ده‌کاته هه‌شت (۸) به‌ش --، ئیستا $(۳ + ۲ + ۸ = ۱۳)$ ، به‌ زیاد بوونی یه‌ک (۱).

ته‌صلی مه‌سه‌له		۱۲ ← + ۱	۱۳
ژنی‌ک	چواریه‌ک	۳	۳
دایک	شه‌ش یه‌ک	۲	۲
دوو خوشکی دایک و باوکی	دووسی‌یه‌ک	۷ (?)	۸

بوه، هه‌تاوه‌کو سه‌رده‌می هه‌جایی کوپی یوسف، ئیتر سالتیک به‌رله وه‌فاتی له قه‌زاوه‌ت لا‌براهه، و پاشان فه‌وتی کردوه، له ته‌مه‌نی سه‌د و بیست سالتیدا، له سالتی هه‌فتا و هه‌شتی کۆچی. چهند فهرمووده‌یه‌کی هه‌زه‌تی گێراوه‌ته‌وه له‌م ئیمامانه (عومه‌ر، عه‌لی، زه‌ید، ئیبنو مه‌سعود، عه‌بدو‌رحمانی کوپی ته‌بو به‌کری صیدیق). بپروانه: ته‌ه‌ذیب الکمال ۱۲ / ۴۳۷، و الإصابة فی تمییز الصحابة، ۳ / ۳۴۴، و تذکره‌ الحفاظ ۱ / ۵۹.

ب. پازده (۱۵): وهکو مهسئهلهی: ژن، و دایک، و دوو خوشکی دایک و باوکی، و برایه کی دایکی. ئیستا ئهصلی مهسئهله کهیان له دوازدهیه (۱۲)، چونکه ژنه که چوار یهك دهبات — که دهکاته سیّ (۳) بهش --، و دایکه که شهش یهك دهبات — که دهکاته دوو (۲) بهش --، و دوو خوشکه کهش دوو سیّ یهك دهبن — که دهکاته ههشت (۸) بهش --، و برا دایکیه کهش شهش یهك دهبات — که دهکاته دوو (۲) بهش --، ئیستا $(۳ + ۲ + ۸ + ۲ = ۱۵)$ ، به زیاد بوونی سیّ (۳).

ئهصلی مهسئهله		۱۲ ← + ۳	۱۵
ژنیك	چواریهك	۳	۳
دایك	شهش یهك	۲	۲
دوو خوشکی دایك و باوکی	دووسی یهك	۷ (?)	۸
یهك برای دایکی	شهش یهك	۰ (?)	۲

ت. ههڤده (۱۷): وهکو مهسئهلهی: ژن، و دایک، و دوو خوشکی دایک و باوکی، و دوو برای دایکی. ئیستا ئهصلی مهسئهله کهیان له دوازدهیه (۱۲)، چونکه ژنه که چوار یهك دهبات — که دهکاته سیّ (۳) بهش --، و دایکه که شهش یهك دهبات — که دهکاته دوو (۲) بهش --، و دوو خوشکه کهش دوو سیّ یهك دهبن — که دهکاته ههشت (۸) بهش --، و دوو برا دایکیه کهش سیّ یهك دهبن — که دهکاته چوار (۴) بهش --، ئیستا $(۴ + ۲ + ۸ + ۳ = ۱۷)$ ، به زیاد بوونی پینج (۵).

۱۷	۱۲ ← + ۵	ئهصلی مهسئهله	
۳	۳	چواریهك	ژنیک
۲	۲	شهش یهك	دایك
۸	۷ (?)	دووسئیهك	دوو خوشکی دایك و باوکی
۴	۰ (?)	سئیهك	دوو برای دایکی

گونه‌یه کی تر: پیاویك مردوه: سی (۳) ژن، و دوو (۲) نهك، و ههشت (۸) خوشکی باوکی، و چوار (۴) خوشکی دایکی له‌پاش به‌جی ماوه.

ئیسټا ئه‌صلی مهسئهله‌كه دوازده (۱۲) یه، چونكه، ژنه‌كان چوار یهك ده‌به‌ن — كه ده‌كاتە سی (۳) به‌ش --، و نه‌كه‌كانیش شه‌ش یهك ده‌به‌ن — كه ده‌كاتە دوو (۲) به‌ش، و خوشكه باوكیه‌كانیش دوو سی یهك ده‌به‌ن — كه ده‌كاتە ههشت (۸) به‌ش --، و خوشكه دایكیه‌كانیش سی یهك ده‌به‌ن — كه ده‌كاتە چوار (۴) به‌ش --، ئیسټا (۳ + ۲ + ۸ + ۴ = ۱۷) به‌زیاد بوونی پینج (۵)، جا وه‌ك ده‌بینین: هه‌ر یهك له‌و ئافره‌تانه یهك (۱) به‌شی ده‌كه‌وئیت. جا بزانه كه ئه‌م مهسئهله‌یه پیی ده‌وتریت: أم الأرامل، چونكه بیوه‌زنیکی زوری تئیدایه، وه‌ پيشی ده‌وتریت: (الدينارية الصغرى)، چونكه هه‌ریه‌كه له‌ ئافره‌ته‌كان ته‌نها یهك دیناری ده‌كه‌وئیت. وه‌ پيشی ده‌وتریت: أم الفروج، چونكه هه‌موو میرات به‌ره‌كان تیایدا مئینه‌ن.^(۱)

(۱) مغنی ابن قدامة ۷/ ۳۵، التحفة مع الشروانی ۴۳۲، النهاية ۳۶، المغنی ۳۳، الفقه الإسلامي ۷۸۰۹، الكنوز ۲۳۶، الأنوار ۳ / ۲۴۳.

۱۷	۱۲ ← + ۵	ئهصلی مهسئهله	
۳	۳	چوار یهك	سى ژن
۲	۲	شهش یهك	دوو نهك (داپیره)
۸	۷ (?)	دووسیهك	ههشت خوشكى دايك و باوكی
۴	۰ (۴)	سییهك	چوار خوشكى دايكى

زیاد کردن له (بیست و چوار) دا

بیست و چوار (۲۴): زیاد ده کریت تهنها بۆ بیست و ههوت (۲۷): وهکو مهسئهلهی: دوو کچ، و دايك، و باوك، و ژن. ئیستا ئهصلی مهسئهله که یان له بیست و چواره (۲۴)، چونکه دوو سى یهكى دوو کچه که دهیبهن - که ده کاته شازده (۱۶) بهش، و دايکه کهش شهش یهك ده بات - که ده کاته چوار (۴) بهش، و باوکه کهش شهش یهك ده بات - که ده کاته چوار (۴) بهش، و ژنه کهش ههشت یهك ده بات - که ده کاته سى (۳) بهش، ئیستا (۱۶) + ۴ + ۴ + ۳ = (۲۷)، به زیاد بوونی سى (۳).

جا بزانه که: ئهم مهسئهلهیه پى دهوتریت: (البخيلة)، بههوى ئهوه وه که کم عهولى تیدا ده کریت، یان یهك جار عهولى تیدا ده کریت. ههروه ها پیشی دهوتریت: (المنبرية) ^(۱). له باسی کۆرپه دا هوى ناوانه کهى بهم ناوه پروون ده کهینه وه.

(۱) التحفة ۶ / ۴۳۲، المغني ۳ / ۲۱، منار السبيل ۲ / ۵۴، شرح منتهی الإرادات ۲ / ۵۱۹، الدرّة ۱۰۶، الفقه الإسلامي ۷۸۰۵، ۷۸۲۴، الكنوز ۲۳۶.

نه صلی مه سنه له		۲۴ ← + ۳	۲۷
دووکچ	دووسییهك	۱۶	۱۶
دایك	شهش يهك	۴	۴
باوك	شهش يهك	۴	۴
تهك ژن	ههشت يهك	۰ (?)	۳

له باره ی نهو سی نه صلی مه سنه لانه ی که عهولیان تیدا ده کریت، نیمامی
ره حه بی ده فرمویت:

فهذه الثلاثة الأصول	إن كثرت فروعها تعول
فتبلغ الستة عقد العشرة	في صورة معروفة مشتهرة
وتلحق التي تليها بالآخر	في العول أفرادا إلى سبع عشر
والعدد الثالث قد يعول	بشمنها، فاعمل بما أقول

باسی ساغ کردنه وهی مه سئه له کان (تصحیح المسائل)

پاش نه وهی که زانیمان نه صلی مه سئه له کان چۆن دروست ده کریژ، نه و جا دیننه سهر نه وهی که بزاین: ئایا میرات بهر له کان نه و به شهی که له میراته که ده یانکه ویت، به بی شکانه وه، و به ساغی دابهش ده کریژ به سهریاندا، نه و کاته مه سئه له که خوی ساغه و پیویستی به هیچ نیه.

بۆ نمونه: نه گهر ژنیک بریت: میرد و سی کوری له پاش به جی بمینیت. نه و میرده که چواریه که ده بات، و سی به شیشی ده مینیتته وه بۆ سی کوره که و به ساغی دابهش ده کریژ به سهریاندا.

نمونه یه کی تر: نه گهر پیاویک بریت: ژنیک، و حهوت کوری له پاش به جی بمینیت. نه و ژنه که ههشت یه که ده بات، و حهوت به شیشی ده مینیتته وه بۆ حهوت کوره که و به ساغی دابهش ده کریژ به سهریاندا.

نمونه یه کی تر: نه گهر پیاویک بریت: ژنیک، و سی کور و کچیکی له پاش به جی بمینیت. نه و ژنه که ههشت یه که ده بات، و حهوت به شیشی ده مینیتته وه بۆ سی کور و یه که کهه که، نه مانیش به پیی یاسای (للذکر مثل حظ الأنثیین) ژماره یان ده بیت به حهوت، که واته نه وهی که ده مینیتته وه به ساغی دابهش ده کریژ به سهریاندا.

به لām نه گهر وه ها پیک کهوت که به شی هه ندیک له میرات بهر له کان له نه صلی مه سئه له که به ساغی و به بی کهرت دابهش نه ده کرا به سهریاندا، نه و پیویست ده کات که نه صلی مه سئه له که به جوړیک زیاد بکریژ _ نه که به و زیاد کردنه ی که له باسی عهول دا باسمان لیوه کرد _ که به بی شکانه وه و به بی کهرت و به ساغی دابهش بکریژ به سهر هه موو میرات بهر له کاندا، و هه رکه سه و به شی خوی

به ساغی بهربکهوئت، جا بهم کارهش دهوتریت: ساغ کردنهوهی مهسئهلهکان (تصحیح المسائل)

کهواته: ساغ کردنهوهی مهسئهلهکان بریتیه له: لیکدانی ئهصلی مهسئهلهیهک _ به عهول یان بهبی عهول _ له کهمترین ژماره تاوهکو وهای لیبت که به ساغی و بهبی کهرتکردن دابهش بیئت بهسهر میرات بهرهکاندا، و ههرکهسهو بهشی خوی به ساغی بهربکهوئت.

ئهوجا ئهم ساغ کردنهوهش به پیی چهند یاسایهک دهیئت، که پهپوهندی به نیسبهتی نیوان ژمارهکانهوه ههیه، ههروهها ئهم ساغ کردنهوهش له مهسئهلهیهکهوه بۆ مهسئهلهیهکی تر دهگۆریت، بهپیی ئهوهی که: نایا ئهو میرات بهرانهی که بهشهکیان به ساغی دابهش ناکریت به سهریاندا یهک کۆمهلن، یان زیاتر. بۆیه ئیمهش ئهم باسه دهکهین به دوو بهشهوه.

(۱) حالهتیک که بهشی یهک کۆمهل میرات بهر بهساغی دابهش ناکریت بهسهر ژمارهیاندا.

(۲) حالهتیک که بهشی زیاد له یهک کۆمهل میرات بهر بهساغی دابهش ناکریت بهسهر ژمارهیاندا.

حالهتی یهکه م

ئهو حالهتهیه که بهشی یهک کۆمهله میرات بهر بهساغی دابهش ناکریت بهسهر ژمارهی میرات بهرانی ههمان کۆمهلهدا.

لهم حالهتهدا تهماشای نیسبهتی نیوان بهشی میرات بهرهکانی کۆمهلهکه لهگهڵ ژمارهی میرات بهرهکانی ئهو کۆمهلهیه دهکهین:

(۱) ئهگهر نیسبهتی نیوان بهشی میرات بهرهکان لهگهڵ ژمارهی میرات بهرهکاندا (توافق) بوو، ئهوا (وفق)ی ژمارهی میرات بهرهکان وهردهگرین، و

لیکدانی نهصلی مهسئهله که ی ده کهین، بهمهش ژماره که بوو به چند، نهو ژماره به ده بیټ به نهصلی مهسئهله که، و به ساغی دابهش ده کریت به سهریاند. بۆ غونه: که سیټک مردوه: دایک و چوار مامی له پاش به جی ماوه. سهره تا ده لئین: دایکه که سیټک ده بات، و مامه کانیش عه صه بهن، که واته نهصلی مهسئهله که بریتیه له سی (۳). جا ئیستا دایکه که یه که بهش ده بات، و مامه کانیش دوو بهشیان بۆ ده مینیتهوه.

وه که ده بینین: له نیوان بهشی مامه کان که دوو بهشه، و ژماره ی مامه کان که چوار مامن، (توافق) ی نیوه هیه، بۆیه دین (وفق) ی ژماره ی مامه کان وهرده گرین که ده کاته دوو، وه ئهم دووه لیکدانی نهصلی مهسئهله که ده کهین، بهمهش نهصلی مهسئهله که ده بیټ به شهش (۶). ئیستا دووباره مهسئهله که دروست ده کهینهوه: دایکه که دوو بهش ده بات، و چوار بهشیش ده مینیتهوه بۆ چوار مامه که. بهمهش بهشی مامه کان به ساغی و بهبی شکانه وه دابهش ده کریت به سهریاند. $(۱ = ۴ \div ۴)$.

نهصلی مهسئهله		۳	۲×۳	۶	۶
دایک		سیټک	۱	۲	۲
مام	چوار مام	عه صه به	۲	$۴ \div ۲$	۴، ۴ توافق
مام				$؟ =$	$۱ = ۲ \div ۲$
مام					$۲ = ۲ \div ۴$
مام					

نیستاً دووباره مه‌سه‌له‌که دروست ده‌که‌ینه‌وه: دایکه‌که پی‌نج به‌ش ده‌بات، و باوکه‌که‌ش پی‌نج به‌ش ده‌بات، و کچه‌کانیش بیست به‌ش ده‌به‌ن.
به‌مه‌ش به‌شی کچه‌کان به‌ساغی دابه‌ش ده‌گری‌ت به‌سه‌ری‌اندا.
(۲=۱۰÷۲۰).

[illegible]

(۲) ټگهړ نيسېبه ټي نيوان بهشي ميرات بهره کان له گهڼ ژماره ی میرات بهره کاندا (تباين) بو، ټهوا ژماره ی میرات بهره کان ليکدانی ټهصلي مهسټهله که ده کهين، بهمهش ژماره که بوو به چهند، ټهو ژماره یه دهبيټ به ټهصلي مهسټهله که، و به ساغی دابهش دهکړيټ به سهرياندا.

بۆ نمونه: پياويک مردوه: ژنيک، و دوو برای باوکی له پاش بهجي ماوه. سهره تا دهليين: ژنه که چواريه که دهبات، و براکانيش عهصه بهن. که واته ټهصلي مهسټهله که بريټيه له چوار.

جا ټيستا ژنه که يه که بهش دهبات، و سي بهشيش دهمينيټه وه بۆ براکان. وه که دهيينين: له نيوان بهشي براکان، و ژماره ی براکاندا (تباين) هديه، بۆيه ژماره ی براکان ليکدانی ټهصلي مهسټهله که ده کهين، بهمهش ټهصلي مهسټهله که دهبيټ به ههشت (۸).

ټيستا دوو باره مهسټهله که دروست ده کهينه وه: ژنه که دوو بهش دهبات، و شهش بهشيش دهمينيټه وه بۆ دوو براکه.

بهمهش بهشي برا باوکی يه کان به ساغی دابهش دهکړيټ به سهرياندا (۶ ÷ ۲ = ۳).

ټهصلي مهسټهله		۴		۲ × ۴	۸	۸
ژن		چواريزه	۱		۲	۲
برای باوکی	دوو برای باوکی	عده صبه	۳	۳ ÷ ۲ = ؟	۲، ۳	۶
	برای باوکی					تباين

نونه یه کی تر: ژنیک مردوه: میږد، و یهک داپیره، و سیّ برای دایکی له پاش به جیّ ماوه.

سهره تا ده لّین: میږده که نیوه دهبات، داپیره که ش شهش یهک دهبات، و برا دایکیه کانیش سیّیه که دهبه. که واته نه صلی مه سته له که بریتیه له شهش (۶). جا ئیستا میږده که سیّ بهش دهبات، و داپیره که ش یهک بهش دهبات، و برا دایکیه کانیش دوو بهش دهبه.

وهک ده بینن: له نیوان بهشی برا دایکیه کان و ژماره ی برا دایکیه کاند (تباين) هديه، بویه ژماره ی برا دایکیه کان لیکنانی نه صلی مه سته له که ده کهین، به مدهش نه صلی مه سته له که ده بیت به هه ژده (۱۸).

ئیستا دوو باره مه سته له که دروست ده کهینه وه: میږده که نو بهش دهبات، و داپیره که ش سیّ بهش دهبات، برا دایکیه کانیش شهش بهش دهبه.

به مدهش بهشی برا دایکیه کان به ساغی دابهش ده کړیت به سه ریاندا (۶ ÷ ۳ = ۲).

نه صلی مه سته له				۶	۳ × ۶	۱۸
میږد		نیوه		۳	۹	
یهک داپیره		شهش یهک		۱	۳	
برای دایکی	سیّ برای دایکی	سیّیهک	۲	۲ ÷ ۳	تباين	۶
				؟ =		
			۲	۲		

ئو جا بزانه که نیسبه تی نیوان بهشی میرات به ره کان، له گه ل ژماره یان، ته نها ئو دوو ئه گهره ی سهره وه ی هیه و بهس، ئه گهرچی وهک باسما ن کرد نیسبه تی نیوان ژماره کان چوار جوړه، چونکه ئه گهر نیسبه ته که (تماثل) بوو، ئه و

به‌شه میراته‌که به‌ساغی و به‌بی شکانه‌وه دابهش ده‌بیته به‌سهر ژماره‌ی میرات به‌ره‌کاندا، وه ته‌گهر نیسبه‌تی نیوانیشیان تداخل بیته، ته‌وا ته‌گهر ژماره‌ی میرات به‌ره‌کان ژماره به‌چوکه‌که بوو، ته‌وا به هه‌مان شیوه به‌شه میراته‌که دابهش ده‌کریت به‌سهری‌اندا به‌ساغی و به‌بی شکانه‌وه، به‌لام ته‌گهر به‌شه میراته‌که ژماره به‌چوکه‌که بیته، ته‌وا ته‌گهرچی پیی ده‌وتریت (تداخل)، به‌لام له هه‌مان کاتیشدا به (توافق) داده‌نریت، چونکه وه‌ک باس‌مان کرد: هه‌موو (تداخل) یکه به (توافق) داده‌نریت، به‌لام هه‌موو (توافق) یکه به (تداخل) دانانریت، که‌واته له‌م حاله‌ته‌شدا هه‌ر به‌ر (توافق) ده‌که‌ویت، بویه وتمان نیسبه‌تی نیوان به‌شه میراته‌که له‌گه‌ل ژماره‌ی میرات به‌ره‌کان ته‌نها یان (توافق) ه، یان (تباین) ه.^۱

حاله‌تی دوه‌م

ته‌و حاله‌ته‌یه که به‌شی زیاد له یه‌ک کۆمه‌ل میرات به‌ر به‌ساغی دابهش ناکریت به‌سهر ژماره‌ی میرات به‌ره‌کانی‌اندا.

له‌م حاله‌ته‌شدا، به هه‌مان شیوه‌ی حاله‌تی یه‌که‌م سه‌ره‌تا ته‌ماشای نیسبه‌تی نیوان به‌شی هه‌ر کۆمه‌له میرات به‌ریک و ژماره‌ی میرات به‌رانی ته‌و کۆمه‌له ده‌که‌ین، بویه ده‌کریت بلین: سی شیوه‌مان هه‌یه:

(۱) نیسبه‌تی نیوان به‌شه میراتی هه‌ردوو کۆمه‌له‌که له‌گه‌ل ژماره‌ی میرات به‌رانی خۆیاندا بریتیه له (توافق).

(۲) نیسبه‌تی نیوان به‌شه میراتی هه‌ردوو کۆمه‌له‌که له‌گه‌ل ژماره‌ی میرات به‌رانی خۆیاندا بریتیه له (تباین).

(۳) نیسبه‌تی نیوان به‌شه میراتی کۆمه‌له‌یه‌کیان له‌گه‌ل ژماره‌ی میرات به‌ره‌کانی هه‌مان کۆمه‌له‌دا بریتیه له (توافق)، به‌لام نیسبه‌تی نیوان به‌شه میراتی

(۱) الشروانی ۴۳۳، الجمل ۶ / ۱۱۲، البجیرمی ۳ / ۲۶۴، اللع ۱۳۸، ابن آدم ۱۳۰.

کۆمهله‌که‌ی تر له گه‌ل ژماره‌ی میرات به‌رانی کۆمه‌له‌که‌ی خۆیدا بریتیه له (تباين).

جا هه‌رکاتێک نيسبته‌که (توافق) بوو، ئەوا ژماره‌ی میرات به‌ره‌کان ده‌گێڕینه‌وه بۆ (وفق) هه‌که‌ی. به‌لام ئەگه‌ر نيسبته‌که (تباين) بوو، ئەوا ده‌ست له هه‌یج ناده‌ين، و وه‌ك خۆی ده‌یهێڵینه‌وه.

ئە‌وجا پاش ئە‌وه‌ی كه له شی‌وه‌ی (توافق) هه‌که‌دا گه‌راندمانه‌وه بۆ (وفق)، و له شی‌وه‌ی (تباين) هه‌که‌شدا وه‌ك خۆی هه‌شتمان‌ه‌وه، ئیتر ته‌ماشای نيسبته‌تی نێ‌وان ژماره‌ی میرات به‌رانی کۆمه‌له‌ی یه‌که‌م، و ژماره‌ی میرات به‌رانی کۆمه‌له‌ی دوهم ده‌که‌ين، كه ئە‌ویش خۆی له چوار شی‌وه‌دا ده‌بینیته‌وه.

(۱) نيسبته‌تی نێ‌وان ژماره‌ی هه‌ردوو کۆمه‌له‌که (تماثل) ه.

(۲) نيسبته‌تی نێ‌وان ژماره‌ی هه‌ردوو کۆمه‌له‌که (تداخل) ه.

(۳) نيسبته‌تی نێ‌وان ژماره‌ی هه‌ردوو کۆمه‌له‌که (توافق) ه.

(۴) نيسبته‌تی نێ‌وان ژماره‌ی هه‌ردوو کۆمه‌له‌که (تباين) ه.

ئە‌وجا له شی‌وه‌ی یه‌که‌مدا (تماثل)، یه‌کێک له دوو ژماره‌که وه‌رده‌گرين، و لێ‌کدانی ئە‌صلی مه‌سه‌له‌که‌ی ده‌که‌ين، گه‌یشته به‌ چهند، ئە‌و ژماره‌یه ده‌بیته به ئە‌صلی مه‌سه‌له‌که، و مه‌سه‌له‌که‌ش له‌و ژماره‌یه‌دا دروست و ساغه.

وه له شی‌وه‌ی دوهمدا (تداخل) ژماره‌ی کام کۆمه‌له‌ میرات به‌ریان ژماره زۆره‌که بوو، ئە‌و ژماره‌یه وه‌رده‌گرين، و لێ‌کدانی ئە‌صلی مه‌سه‌له‌که‌ی ده‌که‌ين، گه‌یشته به‌ چهند، ئە‌و ژماره‌یه ده‌بیته به ئە‌صلی مه‌سه‌له‌که، و مه‌سه‌له‌که‌ش له‌و ژماره‌یه‌دا دروست و ساغه.

وه له شی‌وه‌ی سێ‌یه‌مدا (توافق)، (وفق) ی یه‌کێک له دوو ژماره‌که وه‌رده‌گرين، و لێ‌کدانی ته‌واوی ژماره‌ی دوهمی ده‌کين، ژماره‌یه‌که‌مان ده‌ست ده‌که‌ویت، ئە‌و ژماره‌یه لێ‌کدانی ئە‌صلی مه‌سه‌له‌که‌ی ده‌که‌ين، گه‌یشته به

چهند، نهو ژماره‌یه ده‌بیټ به نه‌صلی مه‌سئه‌له‌که، و مه‌سئه‌له‌کش لهو ژماره‌یه‌دا دروست و ساغه.

وه له شیوه‌ی چواره‌مدا (تساین)، هه‌ردوو ژماره‌که لی‌کدانی یه‌که ده‌که‌ین، و ژماره‌یه‌کی ترمان ده‌ست ده‌که‌وټ، نهو ژماره‌یه لی‌کدانی نه‌صلی مه‌سئه‌له‌که‌ی ده‌که‌ین، گه‌یشت به چهند، نهو ژماره‌یه ده‌بیټ به نه‌صلی مه‌سئه‌له‌که، و مه‌سئه‌له‌کش لهو ژماره‌یه‌دا دروست و ساغه.

شیخی نۆدی لهم باره‌یه‌وه ده‌فه‌رموټ:

وإن علی صنفین منها تنکسر	فَعَمَلُ التَّصْحِیحِ لیس بعسر
إذ قبولت سهام کلّ بعدد	رؤوسه، فإن توافقا یردّ
عدده لوفقه، وإلاّ	فإنها بحاله یخلى
فالعُددان من کلا الصنفین	متى یكونا متماثلین
ضربت منهما تمام العدد	في أصلها بعولها، إن یوجد
وإن تداخلتا ضربت الأكثرا	في ذلك الأصل بعول قد جرى
وإن توافقا بجزء، فاعمد	لضرب وفق عدد في عدد
مع ضربك الحاصل في ذا الأصل	مع عولها عند وجود العول
وإن یكونا متباينین	فاضرب تمام عدد من ذین
في العدد الآخر واضرب ما حصل	في الأصل بالعول، فأینما وصل
فمنه قد صحّت، ولا کسر معه	کذا علی ثلاثة، وأربعة

جا بۆ نه‌وه‌ی که بزانیټ به‌شی هه‌ر کۆمه‌له میرات به‌ریک ده‌بیټ به چهند، نه‌وا به‌شه‌که‌ی له نه‌صلی مه‌سئه‌له‌که‌دا لی‌کدانی نهو ژماره کۆتایی‌یه بکه که لی‌کدانی نه‌صلی مه‌سئه‌له‌که‌ت کردوه له سه‌ره‌تاوه، نهو ژماره‌یه‌ش پټی ده‌وتریټ (جزء السهم)، ئیتر به‌شی هه‌ر کۆمه‌له میرات به‌ریکت به ساغی بۆ ده‌رده‌که‌وټ. وه‌ک شیخی نۆدی ده‌فه‌رموټ:

وكلّ صنف تعرف النصيب له   من عدد قد بلغته المسألة
بضرب حصة له يحويها   من أصلها فيما ضربت فيها
فالمنتهى نصيبه المعلوم   وهو على عدده المقسوم

که‌واته ده‌کریّت بلیّین: شیّوه‌کانی حاله‌تی دوهم ژماره‌یان دوازده (۱۲) شیّوه‌یه، که له نه‌نجامی لی‌کدانی سیّ شیّوه‌ی یه‌که‌م له چوار شیّوه‌ی دوهم په‌یدا ده‌بیّت.

جا بزانه که نهم دوازده شیّوه‌مان هه‌یه بۆ ئهو مه‌سه‌ئه‌لانه‌ی که پی‌ویستیان به (عول) نیه، و هه‌روه‌ها بۆ ئهو مه‌سه‌ئه‌لانه‌ش که پی‌ویستیان به (عول) هه‌یه. ئیستا ده‌چینه سر هه‌ریه‌که له‌و دوازده شیّوه‌یه به‌ نمونه‌وه:

شیّوه‌ی یه‌که‌م

نیسه‌به‌تی نیوان به‌شه میراتی هه‌ردوو کۆمه‌له‌که له‌گه‌ل ژماره‌ی میرات به‌رانی خۆیاندا بریتیه له‌(توافق)، و پاشان نیسه‌به‌تی نیوان ژماره‌ی دوو کۆمه‌له‌که بریتیه له‌(تماثل).

بۆ نمونه: که‌سیک مردوه: دایک، و شه‌ش برای دایکی، و دوازده خوشکی باوکی له‌پاش به‌جی ماوه.

سه‌رته‌ ده‌لیّین: دایکه‌که شه‌ش یه‌ک ده‌بات، و برا دایکی‌یه‌کانیش سی‌یه‌ک ده‌بن، و خوشکه باوکی‌یه‌کانیش دوو سی‌یه‌ک ده‌بن، که‌واته ئه‌صلی مه‌سه‌ئه‌له‌که بریتیه له‌ شه‌ش (۶).

جا ئیستا، دایکه‌که یه‌ک به‌ش ده‌بات، و برا دایکی‌یه‌کانیش دوو به‌ش ده‌بن، و خوشکه باوکی‌یه‌کانیش چوار به‌شیان ده‌که‌وێت، به‌لام له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که تهنه‌ا سیّ به‌ش ماوه، و به‌شی خوشکه‌کان ته‌واو ناکات، بۆیه مه‌سه‌ئه‌له‌که (عول)

ی تیداده‌کین بۆ ههوت (۷)، ئیتر خوشکه باوکییه‌کانیش به ته‌واوه‌تی به‌شی خۆیان ده‌به‌ن.

به‌لام ئیستا وه‌ک ده‌بینن: نه به‌شی براکان به ساغی دابهش ده‌کریت به‌سه‌ر ژماره‌یاندا، و نه به‌شی خوشکه‌کانیش به ساغی دابهش ده‌کریت به سه‌ریاندا، وه له هه‌مان کاتدا له نیوان به‌شی براکان، و ژماره‌یان (توافق) هه‌یه، وه له نیوان به‌شی خوشکه‌کان و ژماره‌ی نه‌وانیشدا هه‌ر (توافق) هه‌یه، بۆیه سه‌ره‌تا (وفق) ی ژماره‌کانیان وه‌ر ده‌گرین به‌م شیوه‌یه: براکان (۶)، و به‌شه‌که‌یان (۲)، و خوشکه‌کان (۱۲)، و به‌شه‌که‌یان (۴).

ئیستا (وفق) ی ژماره‌ی براکان ده‌کاته (۳)، وه (وفق) ی ژماره‌ی خوشکه‌کانیش هه‌ر ده‌کاته (۳).

جا وه‌ک ده‌بینن: ئیستا هه‌ردوو ژماره‌که بوون به (۳)، وه نیه‌یه‌تی نیوانیشیان بریتیه له (تماثل)، بۆیه یه‌کیکیان وه‌رده‌گرین، و لیکدانی نه‌صلی مه‌سه‌له (عول) تیداکراوه‌که‌ی ده‌که‌ین، و ده‌بیت به بیست و یه‌ک (۲۱). جا ئیستا دووباره مه‌سه‌له‌که دروست ده‌که‌ینه‌وه.

دایکه‌که سی به‌ش ده‌بات، و برا دایکییه‌کانیش شه‌ش به‌ش ده‌به‌ن، و خوشکه باوکییه‌کانیش دوازده به‌ش ده‌به‌ن. به‌مه‌ش هه‌م به‌شی برا دایکییه‌کان، و هه‌م به‌شی خوشکه باوکییه‌کانیش به ساغی دابهش ده‌بیت به سه‌ریاندا.

[illegible]

شیوهی دوه‌م

نیسبه‌تی نیوان به‌شه میراتی ه‌ردوو کۆمه‌له‌که له‌گه‌ڵ ژماره‌ی میرات به‌رانی خۆی‌اندا بریتیه له (توافق)، و پاشان نیسبه‌تی نیوان ژماره‌ی دوو کۆمه‌له‌که بریتیه له (تداخل).

بۆ نمونه: که‌سی‌ک مرده‌وه: دایک، و هه‌شت برای دایکی، و هه‌شت خوشکی باوکی له‌پاش به‌جی ماوه.

سه‌ره‌تا ده‌لێن: دایکه‌که شه‌ش یه‌ك ده‌بات، و برا دایکی‌یه‌کانیش سی‌یه‌ك ده‌بن، و خوشکه‌ باوکی‌یه‌کانیش دوو سی‌یه‌ك ده‌بن، که‌واته ئه‌صلی مه‌سه‌له‌که بریتیه له شه‌ش (۶).

جا ئیستا، دایکه‌که یه‌ك به‌ش ده‌بات، و برا دایکی‌یه‌کانیش دوو به‌ش ده‌بن، و خوشکه‌ باوکی‌یه‌کانیش چوار به‌شیان ده‌که‌وێت، به‌لام له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که ته‌نها سی‌ به‌ش ماوه، و به‌شی خوشکه‌کان ته‌واو ناکات، بۆیه مه‌سه‌له‌که (عول) ی تێداده‌که‌ین بۆ هه‌وت (۷)، ئیتر خوشکه‌ باوکی‌یه‌کانیش به‌ ته‌واوه‌تی به‌شی خۆیان ده‌بن.

به‌لام ئیستا وه‌ك ده‌بینین: نه‌ به‌شی براکان به‌ ساغی دابه‌ش ده‌کرێت به‌سه‌ر ژماره‌یاندا، و نه‌ به‌شی خوشکه‌کانیش به‌ ساغی دابه‌ش ده‌کرێت به‌ سه‌ریاندا، وه له‌ هه‌مان کاتدا له‌ نیوان به‌شی براکان، و ژماره‌یان (توافق) هه‌یه، وه له‌ نیوان به‌شی خوشکه‌کان و ژماره‌ی ئه‌وانیشدا هه‌ر (توافق) هه‌یه، بۆیه سه‌ره‌تا (وفق) ی ژماره‌کانیشان وه‌ر ده‌گرین به‌م شیوه‌یه: براکان (۸)، و به‌شه‌که‌یان (۲)، و خوشکه‌کان (۸)، و به‌شه‌که‌یان (۴).

ئیستا (وفق) ی ژماره‌ی براکان ده‌کاته (۲)، وه (وفق) ی ژماره‌ی خوشکه‌کانیش ده‌کاته (۴).

جا وهك ده‌بینین: نیسبه‌تی نیوان هه‌ردوو (وفق) هكه بریتیه له (تداخل)، بویه زوره‌که‌یان وه‌رده‌گرین، و لیكدانی ئه‌صلی مه‌سئه‌له (عول) تیدا‌کراوه‌که‌ی ده‌که‌ین، و ده‌بیت به بیست و هه‌شت (۲۸). جا ئیستا دووباره مه‌سئه‌له‌که دروست ده‌که‌ینه‌وه.

دایکه‌که چوار بهش ده‌بات، و برا دایکی‌یه‌کانیش هه‌شت بهش ده‌به‌ن، و خوشکه باوکی‌یه‌کانیش شازده بهش ده‌به‌ن. به‌مه‌ش هه‌م به‌شی برا دایکی‌یه‌کان، و هه‌م به‌شی خوشکه باوکی‌یه‌کانیش به ساغی دابهش ده‌بیت به سه‌ریاندا.

خشته‌ی شیوه‌ی دوهم

٢٨		٢٨		٤ × ٧		١+٦		ئه‌صلی مه‌سئه‌له	
٤		٤		١		١		دایک	
١		٨		٢، ٨ توافق		٢		هه‌شت برای دایکی	برای دایکی
١				$٤ = ٢ \div ٨$					برای دایکی
١									برای دایکی
١									برای دایکی
١									برای دایکی
١									برای دایکی
١									برای دایکی
١									برای دایکی
٢		١٦		٤، ٨ توافق		٤		هه‌شت خوشکی باوکی	خوشکی باوکی
٢				$٢ = ٤ \div ٨$					خوشکی باوکی
٢									خوشکی باوکی
٢									خوشکی باوکی
٢									خوشکی باوکی
٢									خوشکی باوکی
٢									خوشکی باوکی
٢									خوشکی باوکی

شیوه‌ی سیّیه‌م

نیسبه‌تی نیوان به‌شه میراتی ه‌ردوو کۆمه‌له‌که له‌گه‌ل ژماره‌ی میرات به‌رانی خۆی‌اندا بریتیه له‌(توافق)، و پاشان نیسبه‌تی نیوان ژماره‌ی دوو کۆمه‌له‌که بریتیه له‌(توافق).

بۆ نمونه: که‌سی‌ک مردوه: دایک، و دوازه‌ه برای دایکی، و شازده خوشکی باوکی له‌پاش به‌جی ماوه.

سه‌ره‌تا ده‌لێن: دایکه‌که شه‌ش یه‌ك ده‌بات، و برا دایکی‌یه‌کانیش سیّیه‌ك ده‌بن، و خوشکه باوکی‌یه‌کانیش دوو سیّیه‌ك ده‌بن، که‌واته ته‌صلی مه‌سه‌ئه‌له‌که بریتیه له‌ شه‌ش (۶).

جا ئیستا، دایکه‌که یه‌ك به‌ش ده‌بات، و برا دایکی‌یه‌کانیش دوو به‌ش ده‌بن، و خوشکه باوکی‌یه‌کانیش چوار به‌شیان ده‌که‌ویت، به‌لام له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که ته‌نها سیّ به‌ش ماوه، و به‌شی خوشکه‌کان ته‌واو ناکات، بۆیه مه‌سه‌ئه‌له‌که (عول)ی تێدا ده‌که‌ین بۆ ه‌وت (۷)، ئیتر خوشکه باوکی‌یه‌کانیش به‌ ته‌واوه‌تی به‌شی خۆیان ده‌بن.

به‌لام ئیستا وه‌ك ده‌بینین: نه به‌شی براکان به‌ ساغی دابه‌ش ده‌کریت به‌سه‌ر ژماره‌یاندا، و نه به‌شی خوشکه‌کانیش به‌ ساغی دابه‌ش ده‌کریت به‌ سه‌ریاندا، وه له‌ هه‌مان کاتدا له‌ نیوان به‌شی براکان، و ژماره‌یان (توافق) هه‌یه، وه له‌ نیوان به‌شی خوشکه‌کان و ژماره‌ی ئه‌وانیشدا هه‌ر (توافق) هه‌یه، بۆیه سه‌ره‌تا (وفق)ی ژماره‌کانیان وه‌ر ده‌گرین به‌م شیوه‌یه: براکان (۱۲)، و به‌شه‌که‌یان (۲)، و خوشکه‌کان (۱۶)، و به‌شه‌که‌یان (۴).

ئیستا (وفق)ی ژماره‌ی براکان ده‌کاته (۶)، وه (وفق)ی ژماره‌ی خوشکه‌کانیش ده‌کاته (۴).

جا وهك ده‌بینین: نیسبه‌تی نیوان هه‌ردوو (وفق) هكه بریتیه له (توافق)، بۆیه (وفق) ی یه‌کیکیان وه‌رده‌گرین، و لیكدانی ته‌واوی ئه‌وی تری ده‌که‌ین، به‌مه‌ش ژماره‌یه‌ك په‌یدا ده‌بیّت كه بریتیه له (۱۲)، ئه‌وجا ئه‌م ژماره‌یه لیكدانی ئه‌صلی مه‌سه‌له (عول) تیّداکراوه‌که‌ی ده‌که‌ین، و ده‌بیّت به‌هه‌شتا و چوار (۸۴). جا ئیستا دووباره مه‌سه‌له‌كه‌ دروست ده‌که‌ینه‌وه.

دایکه‌كه‌ دواژده به‌ش ده‌بات، و برا دایکی‌یه‌کانیش بیست و چوار به‌ش ده‌به‌ن، و خوشکه‌ باوکی‌یه‌کانیش چل و هه‌شت به‌ش ده‌به‌ن. به‌مه‌ش هه‌م به‌شی برا دایکی‌یه‌کان، و هه‌م به‌شی خوشکه‌ باوکی‌یه‌کانیش به‌ساغی دابه‌ش ده‌بیّت به‌سه‌ریاندا.

[illegible]

شیوه‌ی چوارهم

نیسبه‌تی نیوان به‌شه میراتی ه‌ردوو کۆمه‌له‌که له‌گه‌ل ژماره‌ی میرات به‌رانی خۆیاندا بریتیه له (توافق)، و پاشان نیسبه‌تی نیوان ژماره‌ی دوو کۆمه‌له‌که بریتیه له (تباين).

بۆ نمونه: که‌سیک مردوه: دایک، و ش‌ه‌ش برای دایکی، و ه‌ه‌شت خوشکی باوکی له‌پاش به‌جی ماوه.

سه‌ره‌تا ده‌لێن: دایکه‌که ش‌ه‌ش یه‌ك ده‌بات، و برا دایکی‌یه‌کانیش سی‌یه‌ك ده‌بن، و خوشکه باوکی‌یه‌کانیش دوو سی‌یه‌ك ده‌بن، که‌واته نه‌صلی مه‌سه‌ئه‌له‌که بریتیه له ش‌ه‌ش (۶).

جا ئیستا، دایکه‌که یه‌ك به‌ش ده‌بات، و برا دایکی‌یه‌کانیش دوو به‌ش ده‌بن، و خوشکه باوکی‌یه‌کانیش چوار به‌شیان ده‌که‌وێت، به‌لام له‌بەر نه‌وه‌ی که ته‌نها سی به‌ش ماوه، و به‌شی خوشکه‌کان ته‌واو ناکات، بۆیه مه‌سه‌ئه‌له‌که (عول)ی تێداده‌که‌ین بۆ ه‌ه‌وت (۷)، ئیتر خوشکه باوکی‌یه‌کانیش به‌ ته‌واوه‌تی به‌شی خۆیان ده‌بن.

به‌لام ئیستا وه‌ك ده‌بینین: نه به‌شی براکان به‌ ساغی دابه‌ش ده‌کرێت به‌سه‌ر ژماره‌یاندا، و نه به‌شی خوشکه‌کانیش به‌ ساغی دابه‌ش ده‌کرێت به‌ سه‌ریاندا، وه له هه‌مان کاتدا له نیوان به‌شی براکان، و ژماره‌یان (توافق) هه‌یه، وه له نیوان به‌شی خوشکه‌کان و ژماره‌ی نه‌وانیشدا هه‌ر (توافق) هه‌یه، بۆیه سه‌ره‌تا (وفق) ی ژماره‌کانیان وه‌ر ده‌گرین به‌م شیوه‌یه: براکان (۶)، و به‌شه‌که‌یان (۲)، و خوشکه‌کان (۸)، و به‌شه‌که‌یان (۴).

ئیستا (وفق) ی ژماره‌ی براکان ده‌کاته (۳)، وه (وفق) ی ژماره‌ی خوشکه‌کانیش ده‌کاته (۲).

دایکه که شش بهش ده بات، و برا دایکیه کانیش دوازده بهش ده بن، و خوشکه باوکیه کانیش بیست و چوار بهش ده بن. به مەش هەم بەشی برا دایکیه کان، و هەم بەشی خوشکه باوکیه کانیش به ساغی دابهش ده بیست به سه راندا.

[illegible]

نیسبه‌تی نیوان به‌شه میراتی هه‌ردوو کۆمه‌له‌که له‌گه‌ڵ ژماره‌ی میرات به‌رانی خۆیاندا بریتیه له (تباين)، و پاشان نیسبه‌تی نیوان ژماره‌ی دوو کۆمه‌له‌که بریتیه له (مثال).

بۆ نمونە: كەسيك مردودە: سى كىچ، و سى بىراى باوكى لىپاش بەجى ماوہ.
سەرەتا دەلىن: كچەكان دووسىپەك دەبەن، و براكانىش عەصەبەن، كەواتە
ئەصلى مەسئەلەكە برىتپە لى سى.

جا ئىستا كچه كان دوو بەش دەبەن، و يەك بەشيش دەمىنئەتەو بە براكان.
بەلام وەك دەبينىن: نە بەشى كچه كان بە ساغى دابەش دەبىت بەسەرياندا، و
نە بەشى براكانىش بە ساغى دابەش دەبىت بەسەرياندا، وە لە ھەمان كاتدا لە
نىوان ھەردوو بەش، و ژمارەى ھەردوو كۆمەلەكەدا (تباين) ھەيە. بۆيە ھىچ
دەستيان لى نادەين، وە نىسبەتى نىوان ژمارەى ھەردوو كۆمەلەكەش برىتيە لە
(تماثل)، بۆيە يەككىيان وەرەگرين، و ليكدانى ئەصلى مەسئەلەكەى دەكەين، و
دەبىت بە نۆ (۹). جا ئىستا دووبارە مەسئەلەكە دروست دەكەينەو.

کچه کان شەش بەش دەبن، و سێ بەشیش دەمینێتەوێه بۆ براکان. بەمەش
هەم بەشی کچه کان، و هەم بەشی براکانیش بە ساغی دابەش دەکرێت
بەسەرماندا.

۹	۹	۳ × ۳	۳	نُه صلی مه سنده		
۲	۶	۳، ۲ تباین	۲	دو سی پیدک	سی کچ	کچ
۲						کچ
۲						کچ
۱	۳	۳، ۱ تباین	۱	عه صه به	سی برای باوکی	برای باوکی
۱						برای باوکی
۱						برای باوکی

شیوهی شه‌شهم

نیسبه‌تی نیوان به‌شه میراتی ه‌ردوو کۆمه‌له‌که له‌گه‌ڵ ژماره‌ی میرات به‌رانی خویندا بریتیه له (تباين)، و پاشان نیسبه‌تی نیوان ژماره‌ی دوو کۆمه‌له‌که بریتیه له (تداخل).

بۆ نمونه: که‌سی‌ک مرده: سێ کچ، و شه‌ش برای باوکی له‌پاش به‌جێ ماوه. سه‌ره‌تا ده‌لێن: کچه‌کان دووسی‌یه‌ک ده‌بن، و براکانیش عه‌سه‌بن، که‌واته ئه‌صلی مه‌سه‌له‌که بریتیه له سێ.

جا ئیستا کچه‌کان دوو به‌ش ده‌بن، و یه‌ک به‌شیش ده‌می‌نێت‌وه بۆ براکان. به‌لام وه‌ک ده‌بینن: نه‌ به‌شی کچه‌کان به‌ ساغی دابه‌ش ده‌ییت به‌سه‌ریاندا، و نه‌ به‌شی براکانیش به‌ ساغی دابه‌ش ده‌ییت به‌سه‌ریاندا، وه‌ له‌ هه‌مان کاتدا له‌ نیوان ه‌ردوو به‌ش، و ژماره‌ی ه‌ردوو کۆمه‌له‌که‌دا (تباين) هه‌یه. بۆیه هه‌یج ده‌ستیان لێ ناده‌ین، وه‌ نیسبه‌تی نیوان ژماره‌ی ه‌ردوو کۆمه‌له‌که‌ش بریتیه له (تداخل)، بۆیه زۆره‌که‌یان وه‌رده‌گرین، و لێکدانی ئه‌صلی مه‌سه‌له‌که‌ی ده‌که‌ین، و ده‌ییت به‌ هه‌ژده (۱۸). جا ئیستا دووباره مه‌سه‌له‌که دروست ده‌که‌ینه‌وه.

کچه‌کان دوا‌ده به‌ش ده‌بن، و شه‌ش به‌شیش ده‌می‌نێت‌وه بۆ براکان. به‌مه‌ش هه‌م به‌شی کچه‌کان، و هه‌م به‌شی براکانیش به‌ساغی دابه‌ش ده‌کریت به‌سه‌ریاندا.

خشته‌ی شیوه‌ی شه‌شهم

ئه‌صلی مه‌سه‌له			۳	۳ × ۶	۱۸	۱۸
کچ	سێ کچ	دووسی‌یه‌ک	۲	۲، ۳ تباين	۱۲	۴
						۴
						۴
برای باوکی	شه‌ش برای باوکی	عه‌سه‌به	۱	۱، ۶ تباين	۶	۱
برای باوکی						۱
برای باوکی						۱
برای باوکی						۱
برای باوکی						۱
برای باوکی						۱

شیوه‌ی حه‌وته‌م

نیسه‌به‌تی نیوان به‌شه میراتی ه‌ردوو کۆمه‌له‌که له‌گه‌ل ژماره‌ی میرات به‌رانی خۆی‌اندا بریتیه له‌(تباين)، و پاشان نیسه‌به‌تی نیوان ژماره‌ی دوو کۆمه‌له‌که بریتیه له‌ (توافق).

بۆ نمونه: که‌سی‌ک مردوه: نۆ‌کچ، و شه‌ش برای باوکی له‌پاش به‌جی ماوه. سه‌ره‌تا ده‌لێن: کچه‌کان دووسۆیه‌ک ده‌بن، و براکانیش عه‌سه‌به‌ن، که‌واته ئه‌صلی مه‌سه‌له‌که بریتیه له‌ سی. جا ئیستا کچه‌کان دوو به‌ش ده‌بن، و یه‌ک به‌شیش ده‌می‌نیت‌ه‌وه بۆ براکان.

به‌لام وه‌ک ده‌بینن: نه‌ به‌شی کچه‌کان به‌ ساغی دابه‌ش ده‌بی‌ت به‌سه‌ریاندا، و نه‌ به‌شی براکانیش به‌ ساغی دابه‌ش ده‌بی‌ت به‌سه‌ریاندا، وه‌ له‌ هه‌مان کاتدا له‌ نیوان ه‌ردوو به‌ش، و ژماره‌ی ه‌ردوو کۆمه‌له‌که‌دا (تباين) هه‌یه. بۆیه هه‌یج ده‌ستی‌ان لێ ناده‌ین، وه‌ نیسه‌به‌تی نیوان ژماره‌ی ه‌ردوو کۆمه‌له‌که‌ش بریتیه له‌ (توافق)، بۆیه (وفق) ی یه‌کی‌کیان وه‌رده‌گرین، و لێ‌کدانی ئه‌وی تری ده‌که‌ین، به‌مه‌ش ژماره‌یه‌ک په‌یدا ده‌بی‌ت، که بریتیه له‌ هه‌ژده (۱۸)، جا ئه‌م هه‌ژده‌یه لێ‌کدانی ئه‌صلی مه‌سه‌له‌که ده‌که‌ین، و ده‌بی‌ت به‌ په‌نجا و چوار (۵۴). جا ئیستا دووباره مه‌سه‌له‌که دروست ده‌که‌ینه‌وه.

کچه‌کان سی و شه‌ش به‌ش ده‌بن، و هه‌ژده به‌شیش ده‌می‌نیت‌ه‌وه بۆ براکان. به‌مه‌ش هه‌م به‌شی کچه‌کان، و هه‌م به‌شی براکانیش به‌ ساغی دابه‌ش ده‌کری‌ت به‌سه‌ریاندا.

خشته‌ی شیوه‌ی هدوته‌م

نه‌صلی مه‌سنه‌له		۳	۱۸ × ۳	۵۴	۵۴
کچ	نۆ کچ	دووسی‌یه‌ك	۲	۹،۲ تباین	۳۶
کچ					۴
کچ					۴
کچ					۴
کچ					۴
کچ					۴
کچ					۴
کچ					۴
کچ					۴
کچ					۴
کچ					۴
برای باوکی	شه‌ش	عه‌صه‌به	۱	۶،۱ تباین	۱۸
برای باوکی	برای				۳
برای باوکی	باوکی				۳
برای باوکی					۳
برای باوکی					۳
برای باوکی					۳

شیوه‌ی نویسم

نیسبه‌تی نیوان به‌شه میراتی کۆمه‌له‌یه‌کیان له‌گه‌ل ژماره‌ی میرات به‌ره‌کانی هه‌مان کۆمه‌له‌دا بریتیه له (توافق)، به‌لام نیسبه‌تی نیوان به‌شه میراتی کۆمه‌له‌که‌ی تر له‌گه‌ل ژماره‌ی میرات به‌رانی کۆمه‌له‌که‌ی خۆیدا بریتیه له (تباین)، و پاشان نیسبه‌تی نیوان ژماره‌ی دوو کۆمه‌له‌که بریتیه له (تماثل).

بۆ نمونه: که‌سیک مردوه: شه‌ش کچ، و سیّ برای باوکی له‌پاش به‌جی ماوه. سه‌ره‌تا ده‌لێن: کچه‌کان دوو سیّیه‌ک ده‌بن، و براکانیش عه‌صه‌بن، که‌واته ئه‌صلی مه‌سه‌له‌که بریتیه له سیّ.

جا ئیستا کچه‌کان دوو به‌ش ده‌بن، و یه‌ک به‌شیش ده‌میڤیتته‌وه بۆ براکان. به‌لام وه‌ک ده‌بینن: نه به‌شی کچه‌کان به‌ ساغی دابه‌ش ده‌بیّت به‌سه‌ریاندا، و نه به‌شی براکانیش به‌ ساغی دابه‌ش ده‌بیّت به‌سه‌ریاندا، وه له هه‌مان کاتدا له نیوان به‌شی کچه‌کان، و ژماره‌یاندا (توافق) هه‌یه، به‌لام له نیوان به‌شی براکان و ژماره‌یاندا (تباین) هه‌یه، بۆیه دێن (وفق) ی ژماره‌ی کچه‌کان وه‌رده‌گرین که بریتیه له (۳)، ئه‌وجا له نیوان ئه‌م (وفق) ه، و ژماره‌ی براکاندا (تماثل) هه‌یه، بۆیه یه‌کێکیان وه‌رده‌گرین، و پاشان لێکدانی ئه‌صلی مه‌سه‌له‌که‌ی ده‌کین، به‌مه‌ش ئه‌صلی مه‌سه‌له‌که ده‌بیّت به‌ نۆ (۹). جا ئیستا دوو باره مه‌سه‌له‌که دروست ده‌که‌ینه‌وه.

کچه‌کان شه‌ش به‌ش ده‌بن، و سیّ به‌شیش ده‌میڤیتته‌وه بۆ براکان. به‌مه‌ش هه‌م به‌شی کچه‌کان، و هه‌م به‌شی براکانیش به‌ ساغی دابه‌ش ده‌کریت به‌سه‌ریاندا.

خشته‌ی شیوه‌ی نویه‌م

ئه‌صلی مه‌سه‌ئه‌له						
۹	۹	۳×۳	۳	دووسێیه‌ك	شه‌ش كچ	كچ
۱	۶	۶، ۲ توافق $۲ \div ۶$ $۳ =$	۲			كچ
۱						كچ
۱						كچ
۱						كچ
۱						كچ
۱						كچ
۱	۳	۳، ۱ تباین	۱	عه‌صه‌به	سی‌ برای باوکی	برای باوکی
۱						برای باوکی
۱						برای باوکی

شیوه‌ی دهیهم

نیسبه‌تی نیوان به‌شه میراتی کۆمه‌له‌یه‌کیان له‌گه‌ڵ ژماره‌ی میرات به‌ره‌کانی هه‌مان کۆمه‌له‌دا بریتیه له (توافق)، به‌لام نیسبه‌تی نیوان به‌شه میراتی کۆمه‌له‌که‌ی تر له‌گه‌ڵ ژماره‌ی میرات به‌رانی کۆمه‌له‌که‌ی خۆیدا بریتیه له (تباين)، و پاشان نیسبه‌تی نیوان ژماره‌ی دوو کۆمه‌له‌که بریتیه له (تداخل).
 بۆ نمونه: که‌سیک مردوه: چوار کچ، و چوار برای باوکی له‌پاش به‌جی ماوه.
 سه‌ره‌تا ده‌لێن: کچه‌کان دووسێ‌یه‌ک ده‌به‌ن، و براکانیش عه‌سه‌به‌ن، که‌واته ته‌صلی مه‌سه‌له‌که بریتیه له‌سی.

جا ئیستا کچه‌کان دوو به‌ش ده‌به‌ن، و یه‌ک به‌شیش ده‌می‌نیتته‌وه بۆ براکان.
 به‌لام وه‌ک ده‌بینن: نه به‌شی کچه‌کان به‌ ساغی دابه‌ش ده‌بی‌ت به‌سه‌ریاندا، و نه به‌شی براکانیش به‌ ساغی دابه‌ش ده‌بی‌ت به‌سه‌ریاندا، وه له هه‌مان کاتدا له نیوان به‌شی کچه‌کان، و ژماره‌یاندا (توافق) هه‌یه، به‌لام له نیوان به‌شی براکان و ژماره‌یاندا (تباين) هه‌یه، بۆیه دێن (وفق) ی ژماره‌ی کچه‌کان وهرده‌گرین که بریتیه له (۲)، ته‌وجا له نیوان ئه‌م (وفق) ه، و ژماره‌ی براکاندا (تداخل) هه‌یه، بۆیه زۆره‌کیان _ که بریتیه له ژماره‌ی براکان _ وهرده‌گرین، و پاشان لێکدانی ته‌صلی مه‌سه‌له‌که‌ی ده‌که‌ین، به‌مه‌ش ته‌صلی مه‌سه‌له‌که ده‌بی‌ت به‌ دوازده (۱۲). جا ئیستا دووباره مه‌سه‌له‌که دروست ده‌که‌ینه‌وه.

کچه‌کان هه‌شت به‌ش ده‌به‌ن، و چوار به‌شیش ده‌می‌نیتته‌وه بۆ براکان. به‌مه‌ش هه‌م به‌شی کچه‌کان و هه‌م به‌شی براکانیش به‌ ساغی دابه‌ش ده‌کریت به‌سه‌ریاندا.

شیوه‌ی یازدهیم

نیسبه‌تی نیوان به‌شه میراتی کۆمه‌له‌یه‌کیان له‌گه‌ل ژماره‌ی میرات به‌ره‌کانی هه‌مان کۆمه‌له‌دا بریتیه له (توافق)، به‌لام نیسبه‌تی نیوان به‌شه میراتی کۆمه‌له‌که‌ی تر له‌گه‌ل ژماره‌ی میرات به‌رانی کۆمه‌له‌که‌ی خۆیدا بریتیه له (تباين)، و پاشان نیسبه‌تی نیوان ژماره‌ی دوو کۆمه‌له‌که بریتیه له (توافق).
بۆ نمونه: که‌سیک مردوه: هه‌شت کچ، و شه‌ش برای باوکی له‌پاش به‌جی ماوه.

سه‌ره‌تا ده‌لێن: کچه‌کان دووسێیه‌ک ده‌بن، و براکانیش عه‌سه‌بن، که‌واته ئه‌صلی مه‌سه‌له‌که بریتیه له سی. جا ئیستا کچه‌کان دوو به‌ش ده‌بن، و یه‌ک به‌شیش ده‌می‌نیتته‌وه بۆ براکان.

به‌لام وه‌ک ده‌بینن: نه به‌شی کچه‌کان به ساغی دابه‌ش ده‌بی‌ت به‌سه‌ریاندا، و نه به‌شی براکانیش به ساغی دابه‌ش ده‌بی‌ت به‌سه‌ریاندا، وه له هه‌مان کاتدا له نیوان به‌شی کچه‌کان، و ژماره‌یاندا (توافق) هه‌یه، به‌لام له نیوان به‌شی براکان و ژماره‌یاندا (تباين) هه‌یه، بۆیه دێن (وفق) ی ژماره‌ی کچه‌کان وه‌رده‌گیرین که بریتیه له (۴)، ئه‌وجا له نیوان ئهم (وفق) ه، و ژماره‌ی براکاندا (توافق) هه‌یه، بۆیه دێن (وفق) ی یه‌کیکیان لیکدانی ئه‌وی تر ده‌که‌ین، ژماره‌یه‌که‌مان بۆ ده‌رده‌چیت که بریتیه له دوازا (۱۲)، و پاشان ئهم دوازه‌یه لیکدانی ئه‌صلی مه‌سه‌له‌که ده‌که‌ین، به‌مه‌ش ئه‌صلی مه‌سه‌له‌که ده‌بی‌ت به سی و شه‌ش (۳۶). جا ئیستا دووباره مه‌سه‌له‌که دروست ده‌که‌ینه‌وه.

کچه‌کان بیست و چوار به‌ش ده‌بن، و دوازه به‌شیش ده‌می‌نیتته‌وه بۆ براکان. به‌مه‌ش هه‌م به‌شی کچه‌کان، و هه‌م به‌شی براکانیش به ساغی دابه‌ش ده‌کریت به‌سه‌ریاندا.

ٲه صلی مه سته له			٣	١٢×٣	٣٦	٣٦
كچ	ههشت كچ	دووسییهك	٢	٢، ٨ توافق $٤ = ٢ \div ٨$	٢٤	٣
كچ						٣
كچ						٣
كچ						٣
كچ						٣
كچ						٣
كچ						٣
كچ						٣
كچ						٣
برای باوکی	شهش برای باوکی	عه صبه	١	١، ٦ تباین	١٢	٢
برای باوکی						٢
برای باوکی						٢
برای باوکی						٢
برای باوکی						٢
برای باوکی						٢

شیوه‌ی دوازدهیم

نیسبه‌تی نیوان به‌شه میراتی کۆمه‌له‌یه‌کیان له‌گه‌ل ژماره‌ی میرات به‌ره‌کانی هه‌مان کۆمه‌له‌دا بریتیه له (توافق)، به‌لام نیسبه‌تی نیوان به‌شه میراتی کۆمه‌له‌که‌ی تر له‌گه‌ل ژماره‌ی میرات به‌رانی کۆمه‌له‌که‌ی خۆیدا بریتیه له (تباين)، و پاشان نیسبه‌تی نیوان ژماره‌ی دوو کۆمه‌له‌که بریتیه له (تداخل).
 بۆ نمونه: که‌سیک مردوه: چوار کچ، و سی برای باوکی له‌پاش به‌جی ماوه.
 سه‌ره‌تا ده‌لێن: کچه‌کان دووسێیه‌ک ده‌به‌ن، و براکانیش عه‌سه‌به‌ن، که‌واته ئه‌صلی مه‌سه‌له‌که بریتیه له سی.

جا ئیستا کچه‌کان دوو به‌ش ده‌به‌ن، و یه‌ک به‌شیش ده‌میڤیتته‌وه بۆ براکان. به‌لام وه‌ک ده‌بینن: نه به‌شی کچه‌کان به‌ ساغی دابه‌ش ده‌بیّت به‌سه‌ریاندا، و نه به‌شی براکانیش به‌ ساغی دابه‌ش ده‌بیّت به‌سه‌ریاندا، وه له هه‌مان کاتدا له نیوان به‌شی کچه‌کان، و ژماره‌یاندا (توافق) هه‌یه، به‌لام له نیوان به‌شی براکان و ژماره‌یاندا (تباين) هه‌یه، بۆیه دێن (وفق) ی ژماره‌ی کچه‌کان وه‌رده‌گرین که بریتیه له (۲)، ئه‌وجا له نیوان ئه‌م (وفق) ه، و ژماره‌ی براکاندا (تباين) هه‌یه، بۆیه لی‌کدانی یه‌کتریان ده‌که‌ین، و ده‌بیّت به‌شه‌ش، و پاشان ئه‌م شه‌شه لی‌کدانی ئه‌صلی مه‌سه‌له‌که ده‌که‌ین، به‌مه‌ش ئه‌صلی مه‌سه‌له‌که ده‌بیّت به‌هه‌ژده (۱۸).
 جا ئیستا دووباره مه‌سه‌له‌که دروست ده‌که‌ینه‌وه.

کچه‌کان دوازده به‌ش ده‌به‌ن، و شه‌ش به‌شیش ده‌میڤیتته‌وه بۆ براکان. به‌مه‌ش هه‌م به‌شی کچه‌کان، و هه‌م به‌شی براکانیش به‌ ساغی دابه‌ش ده‌کریت به‌سه‌ریاندا.

خشتهی شیوهی دوازدهیم

نهصلی مهستهله		۳	۶×۳	۱۸	۱۸
کچ	چوار کچ	دووسیټهك	۲	۲، ۴ توافق $۲ = ۲ \div ۴$	۱۲
کچ					
کچ					
کچ					
برای باوکی	سی برای باوکی	عهصبه	۱	۱، ۳ تباین	۶
برای باوکی					
برای باوکی					

نهوجا بزانه: نهگهر بهشی سی کۆمهله میرات بهر، یان چوار کۆمهله میرات بهر بهساغی دابهش نهدهکرا بهسهر ژمارهی میرات بهرهکانی نهو کۆمهلانهدا، نهوا ههمان ههنگاوهکانی نهو دوازده شیوهیهی پیشهوه دهئین بۆ ساغ کردنهوهی مهستهلهکان.

نمونه یه کی سی کۆمه‌لی

که‌سیک مردوه: دوو داپیره، و سی برای دایکی، و دوو مامی باوکی له‌پاش به‌جی ماوه.

سه‌ره‌تا ده‌لین: داپیره‌کان شه‌ش یه‌ک ده‌به‌ن، و برا دایکی‌یه‌کانیش سی یه‌ک ده‌به‌ن، و مامه‌کانیش عه‌سه‌به‌ن، که‌واته ئه‌صلی مه‌سه‌له‌که بریتیه له شه‌ش (۶).

جا ئیستا داپیره‌کان یه‌ک به‌ش ده‌به‌ن، و برا دایکی‌یه‌کانیش دوو به‌ش ده‌به‌ن، و سی به‌شیش ده‌می‌نیته‌وه بو مامه‌کان.

به‌لام وه‌ک ده‌بین: نه به‌شی داپیره‌کان به‌ساغی دابه‌ش ده‌بی‌ت به‌سه‌ریاندا، و نه به‌شی برا‌کانیش به‌ساغی دابه‌ش ده‌بی‌ت به‌سه‌ریاندا، وه نه به‌شی مامه‌کانیش به‌ساغی دابه‌ش ده‌بی‌ت به‌سه‌ریاندا، وه له هه‌مان کاتدا له نیوان هه‌ریه‌ک له کۆمه‌له‌کان، و ژماره‌یاندا (تباين) هه‌یه، بۆیه ژماره‌ی میرات به‌ره‌کانی هه‌ر سی کۆمه‌له‌که وه‌ک خۆیان وه‌رده‌گیرین، ئه‌وجا ته‌ماشای نیسبه‌تی نیوان ژماره‌ی میرات به‌رانی هه‌ر سی کۆمه‌له‌که ده‌که‌ین، ده‌بینین له نیوانیان ژماره‌ی داپیره‌کان، و مامه‌کاندا (تماثل) هه‌یه، بۆیه یه‌کی‌کیان وه‌رده‌گیرین، وه له نیوان ئه‌و ژماره و ژماره‌ی برا‌کاندا (تباين) هه‌یه، بۆیه لی‌کدانی یه‌کتریان ده‌که‌ین، و ده‌بی‌ت به‌شه‌ش (۶)، پاشان ئه‌م شه‌شه لی‌کدانی ئه‌صلی مه‌سه‌له‌که ده‌که‌ین، و ده‌بی‌ت به‌سی و شه‌ش (۳۶). جا ئیستا دووباره مه‌سه‌له‌که دروست ده‌که‌ینه‌وه.

داپیره‌کان شه‌ش به‌ش ده‌به‌ن، و برا دایکی‌یه‌کانیش دوا‌زده به‌ش ده‌به‌ن، هه‌ژده به‌شیش ده‌می‌نیته‌وه بو مامه‌کان، به‌مه‌ش هه‌م به‌شی داپیره‌کان به‌ساغی دابه‌ش ده‌کریت به‌سه‌ریاندا، و هه‌م به‌شی برا دایکی‌یه‌کانیش به‌ساغی دابه‌ش

ده کریټ به سه ریاندا، و ههم به شی مامه کانیش به ساغی دابهش ده کریټ به سه ریاندا.

خشته ی غونه یه کی سی کومه لئی

نه صلی مه سته له							
۳۶	۳۶	$\times 6$ ۶	۶	۶			
۳	۶	۲	$2 \div 1 = ?$	۱	شهش یهك	دوو داپیره	داپیره
۳			تباین				داپیره
۴	۱۲	۳	$3 \div 2 = ?$	۲	سئیهك	سی برای	برای دایکی
۴			تباین			دایکی	برای دایکی
۴							برای دایکی
۹	۱۸	۲	$2 \div 3 = ?$	۳	عه صبه	دوو مامی	مامی باوکی
۹			تباین			باوکی	مامی باوکی

نمونه‌یه کی چوار کۆمه‌لی

پیاویك مردوه: دوو ژن، چوار داپیره، و سێ برای دایکی، و دوو مامی باوکی له‌پاش به‌جی ماوه

سه‌ره‌تا ده‌لێن: ژنه‌كان چواریه‌ك ده‌بن، و داپیره‌كانیش شه‌ش یه‌ك ده‌بن، و برا دایکی‌یه‌كانیش سێ یه‌ك ده‌بن، و مامه‌كانیش عه‌سه‌به‌ن، كه‌واته ئه‌صلی مه‌سه‌له‌كه‌ بریتیه له دوازه (۱۲). جا ئیستا ژنه‌كان سێ به‌ش ده‌بن، و داپیره‌كانیش دوو به‌ش ده‌بن، و برا دایکی‌یه‌كانیش چوار به‌ش ده‌بن، و سێ به‌شیش ده‌می‌نێته‌وه بۆ مامه‌كان.

به‌لام وه‌ك ده‌بینین: ته‌نها له نێوان به‌شی داپیره‌كان، و ژماره‌ی داپیره‌كاندا (توافق) هه‌یه، بۆیه (وفق) ی ژماره‌ی داپیره‌كان وهرده‌گیرین كه ده‌كاتو دوو. ئه‌گینه‌نه به‌شی ژنه‌كان به‌ساغی دابه‌ش ده‌كریت به‌سه‌ریاندا، و نه به‌شی براكانیش به‌ساغی دابه‌ش ده‌بی‌ت به‌سه‌ریاندا، وه نه به‌شی مامه‌كانیش به‌ساغی دابه‌ش ده‌بی‌ت به‌سه‌ریاندا، وه له هه‌مان كاتدا له نێوان هه‌ریه‌ك له به‌شه‌كان، و ژماره‌ی میرات به‌رانی كۆمه‌له‌كاندا (تباين) هه‌یه، بۆیه ژماره‌ی میرات به‌ره‌كانی ئهم سێ كۆمه‌له‌یه وه‌ك خۆیان وهرده‌گیرین، ئه‌وجا ته‌ماشای نېسه‌ته‌ی نێوان ژماره‌ی میرات به‌رانی هه‌ر چوار كۆمه‌له‌كه ده‌كه‌ین، ده‌بینین له نێوان (وفق) ی ژماره‌ی داپیره‌كان، و ژماره‌ی ژنه‌كان، و مامه‌كاندا (تفاضل) هه‌یه، بۆیه یه‌كێكیان وهرده‌گیرین، وه له نێوان ئه‌و ژماره، و ژماره‌ی براكاندا (تباين) هه‌یه، بۆیه لێكدانانی یه‌كتریان ده‌كه‌ین، و ده‌بی‌ت به‌شه‌ش (۶)، پاشان ئهم شه‌شه‌یه لێكدانانی ئه‌صلی مه‌سه‌له‌كه ده‌كه‌ین، و ده‌بی‌ت به‌حه‌فتا و دوو (۷۲). جا ئیستا دووباره مه‌سه‌له‌كه دروست ده‌كه‌ینه‌وه.

ژنه‌كان هه‌ژده به‌ش ده‌بن، و داپیره‌كانیش دوازه ده‌بن، و برا دایکی‌یه‌كانیش بیست و چوار ده‌بن، هه‌ژده‌ش ده‌می‌نێته‌وه بۆ مامه‌كان، به‌مه‌ش

هم بهشی ژنه کان، و هم بهشی داپیره کان، و هم بهشی برا دایکییه کان، و هم بهشی مامه کانیش به ساغی دابهش ده کریت به سهریاندا.

خشته ی نمونه کی چوار کۆمه لێ

ئەصلي مەسئەلە		۱۲	۱۲	۱۲×۶	۷۲	۷۲
ژن	دوو ژن	چواریهك	۳	$۳ \div ۲ = ?$	۲	۱۸
ژن				تباين		۹
داپیره	چوار داپیره	شەش یەك	۲	$۲ \div ۴ = ?$	۲	۱۲
داپیره				توافق		۳
داپیره				$۴ \div ۲ = ۲$		۳
داپیره						۳
برای دایکی	سێ برای	سێ یەك	۴	$۴ \div ۳ = ?$	۳	۲۴
برای دایکی	دایکی			تباين		۸
برای دایکی						۸
مامی باوکی	دوو مامی	عەصەبە	۳	$۳ \div ۲ = ?$	۲	۱۸
مامی باوکی	باوکی			تباين		۹

ئەوجا بزانه که بێجگه لهو مەسئەلانی که پەڕیوەندیان به (ولاء، و معتق، و معتقة) هه ههیه، که ده‌گنجیت شکانه‌وه که به‌سەر زیاد له چوار کۆمه‌ل میرات به‌ردا بیت، ئەگینا، به‌گوێزە ی به‌دوادا چوونێک که زانایان کردوویانه له‌م بابەته‌دا، هیچ مەسئەله‌یه‌کیان ده‌ست نه‌که‌وتوه که شکانه‌وه که به‌سەر زیاد له چوار کۆمه‌ل میرات به‌ر بیت، به‌لکو نه‌وه‌ی که ده‌ست که‌وتوه، هیچ مەسئەله‌یه‌ک له چوار کۆمه‌ل تینه‌په‌ریوه. ^(۱)

شیخی نۆدی ده‌فرمویت:

ولا یزید فی سوی الولاء وذاك معلوم بالاستقراء

(۱) التحفة ۶ / ۴۳۵، شرح المنهج ۶ / ۱۱۴، النهاية ۳۸، المغنی ۳۶.

ئەوجا لەپاش ھەموو ساغ کردنەوہی مەسئەلە کدا ئەگەر بتەوێت بزانی
 ھەر کۆمەلە میرات بەرێک لە پاش ساغ کردنەوہی مەسئەلە کە بەشە میراتە کەیان
 دەبێت بە چەند، ئەوا ئەو بەشە بەینە کە لە سەرەتادا لە ئەصلی مەسئەلە کە
 دەیانبرد، پاشان لێکدانی ئەو ژمارەییە بکە کە بۆ ساغ کردنەوہ کە لێکدانی
 ئەصلی مەسئەلە کەت کردبوو، ئیتر ئەو بەشە بۆ دەردەچیت کە بە ساغی و
 بەبێ شکانەوہ دابەش دەبێت بەسەر میرات بەرەکاندا.

شیخی نوودی دەفرمویت:

وکلّ صنف تعرف النصيب له	من عدد قد بلغته المسألة
بضرب حصة له بحويها	من أصلها فيما ضربت فيها
فالمنتهى نصيبه المعلوم	وهو على عدده المقسوم

ئێستا لەم نمونە کۆتاییدا وەک وتمان: سەرەتا ژنەکان سێ بەش دەبن، و
 داپەرەکانیش دوو بەش دەبن، و برا دایکییەکانیش چوار بەش دەبن، و سێ
 بەشیش دەمیڤیتەوہ بۆ مامەکان.

بەلام کە ویستمان مەسئەلە کە ساغ بکەینەوہ، هاتین ئەصلی مەسئەلە کە
 دوازدە بوو، لێکدانی شەشمان کرد، جا ئێستاش بەشی ھەر کۆمەلێک لە میرات
 بەرەکان لێکدانی ئەم شەشە بکەین، ئەوا ئەو بەشەمان بۆ دەردەچیت کە لەپاش
 ساغ کردنەوہی مەسئەلە کە ھەر کۆمەلە میرات بەرێک دەبین، بەمەش: ژنەکان
 ھەژدە بەش دەبن، و داپەرەکانیش دوازدە بەش دەبن، و برا دایکییەکانیش
 بیست و چوار بەش دەبن، ھەژدە بەشیش دەمیڤیتەوہ بۆ مامەکان.

باسی گواستنه‌وهی میرات له مردوویهك بۆ مردوویه‌کی تر

(المناسخات)

له شه‌رعدا ئه‌وه‌یه كه: یه‌كێك یان زیاتر له میرات به‌ره‌كانی مردویه‌ك بمیریت له پێش دابه‌ش‌کردنی میراته‌كه.

جا ئه‌گه‌ر كه‌سیك مرد و چهند میرات به‌ریکی هه‌بوو چی خاوه‌ن به‌شی دیاری كراو بن، یان عه‌صه‌به (، وه یه‌كێك یان زیاتر له‌و میرات به‌رانه‌ مرد له پێش دابه‌ش‌کردنی میراته‌كه، ئه‌وا ئه‌و مه‌سه‌له‌یه خۆی له چوار شیوه‌ دا ده‌بینیته‌وه:

(۱) میرات به‌رانی مردووی دوه‌م هه‌ر هه‌مان میرات به‌رانی مردووی یه‌كه‌من، وه به یه‌ك شیوه‌ش له هه‌ردوو مردووه‌كه میرات ده‌بن، جا له‌م شیوه‌یه دا: میراته‌كه له نێوان میرات به‌ره‌كاندا وه‌ها دابه‌ش ده‌كریت وه‌ك بوتریت كه‌ مردووی دوه‌م هه‌ر میرات به‌ری مردووی یه‌كه‌م نه‌بوه. بۆ نمونه: ئه‌گه‌ر كه‌سیك بمیریت: چهند براهیه‌ك، و چهند خوشکیکی باوكی له پاش به‌جی بمینیت، جا ئه‌گه‌ر یه‌كێك له‌م برا و خوشكانه‌ بمیریت، ئه‌وا: میراته‌كه دابه‌ش ده‌كریت به‌سه‌ر ئه‌وانه‌یان دا كه ماون به پیتی یاسای: (للذكر مثل حظ الأنثیین)، ئیتر به‌ بۆ ئه‌وه‌ی كه گوی بدریته‌ مردووی دوه‌م، و وه‌ها داده‌نریت كه ئه‌و هه‌ر نه‌ش بوه. شیخی نۆدی ده‌فه‌رمویت:

إن تنحصر ورثة فيمن بقي   وورشوه إرثهم من سابق
يُجعل كأن الميت الثاني ما   كان، و الإرث بينهم قد قسما

ئاگاداری: مه‌رج نیه له‌م شیوه‌یه‌دا میرات به‌ره‌كانی مردووی یه‌كه‌م هه‌موویان میرات به‌ربن له‌ مردووی دوه‌م، وه مه‌رج نیه هه‌مووشیان میرات به‌ری

عه‌صه‌به بن، به‌لکو ده‌گونجیت خاوه‌ن به‌شی دیاری کراوبن، وه مهرج نیه که به ههمان وه‌سفی پی‌شوو میرات له مردووی دوه‌م بیهن.^(۱)

بۆ نمونه: پیاویک مردوه: چهند کوریک، و چهند کچیکی له پاش به‌جی ماوه. نه‌وجا پی‌ش نه‌وه‌ی که میراته‌که دابه‌ش بکریت به سه‌ریان دا یه‌کیک له کوره‌کان، یان کچه‌کان مرد، نه‌وا: میرات به‌ره‌کانی مردووی دوه‌م ههر ههمان میرات به‌رانی مردووی یه‌که‌من، به‌لام لی‌ره‌دا به سیفاتی جیاواز له سیفاتی پی‌شوویان، چونکه له مردووی یه‌که‌م دا کور و کچ بوون، به‌لام له مردووی دوه‌م دا برا و خوشکن.

(۲) میرات به‌رانی مردووی دوه‌م ههر ههمان میرات به‌رانی مردووی یه‌که‌من، به‌لام شیتوه‌ی میرات بردنیان له مردووی یه‌که‌مه‌وه بۆ مردووی دوه‌م جیاوازه.

(۳) میرات به‌رانی مردووی دوه‌م جیاوازن له میرات به‌رانی مردووی یه‌که‌م.

(۴) میرات به‌رانی مردووی دوه‌م هه‌ندیکیان ههمان میرات به‌رانی مردووی یه‌که‌من، و هه‌ندیکیشیان جیاوازن.

نه‌وا: له‌م سی شیتویه‌ دا بۆ هه‌ریه‌ک له دوو مردوه‌که مه‌سته‌له‌یه‌ک درووست ده‌که‌ین، نه‌وجا ته‌ماشای به‌شی مردوه‌ دوه‌مه‌که ده‌که‌ین له مه‌سته‌له‌ی یه‌که‌م دا، و به‌راوردی ده‌که‌ین له‌گه‌ل نه‌صلی مه‌سته‌له‌ی دوه‌م دا، تاوه‌کو بزانیان په‌یوه‌ندی له نیتوانیان دا چیه؟ جا نه‌گه‌ر:

أ. به‌شی مردوه‌ دوه‌مه‌که له مه‌سته‌له‌ی یه‌که‌مدا دابه‌ش ده‌بوو به‌سه‌ر نه‌صلی مه‌سته‌له‌ دوه‌مه‌که دا، نه‌وا: ئاسانه، و ئاشکرایه. بۆ نمونه: ژنیك مردوه: می‌رد، و دوو خوشکی باوکی له پاش به‌جی ماوه، پاشان یه‌کیک له خوشکه‌کان مرد: کچیك، و خوشکه‌که‌ی تری له‌پاش به‌جی ما. نه‌وا مه‌سته‌له‌ی یه‌که‌م "ژنیك بریت... هتد" له شه‌شه (۶)، چونکه می‌رده‌که نیوه ده‌بات که ده‌کاته سی (۳)،

(۱) التحفة ۶ / ۴۳۶، النهاية ۳۹، المغني ۳۷، القلیوبي ۱۵۵.

و دوو خوشکه‌کش دوو سیّ یه‌ک ده‌به‌ن، که ده‌کاته: چوار (۴)، به‌مه‌ش نه‌صلی مه‌سته‌له‌که زیاد ده‌کریّت (عه‌ول) بژ حه‌وت (۷). وه مه‌سته‌له‌ی دوهم "پاشان یه‌کیّک... هتد" له‌ دوو (۲)، چونکه: کچه‌که نیوه ده‌بات، و خوشکه‌کش به‌ عه‌صه‌به‌گه‌رایه‌تی نیوه‌که‌ی تر ده‌بات، ئیستا ته‌ماشا ده‌که‌ین: به‌شی مردوه دوو مه‌که - که یه‌کیّک له‌ خوشکه‌کانه - له‌ مه‌سته‌له‌ی یه‌که‌مدا دوو (۲) ه، و به‌ ساغی دابه‌ش ده‌کریّت به‌سه‌ر کچ، و خوشکه‌که دا، و هه‌ر یه‌که‌یان یه‌ک (۱) به‌شیان ده‌که‌وئت.

ب. له‌ نیوان به‌شی مردووی دوهم له‌ مه‌سته‌له‌ی یه‌که‌مدا، و نه‌صلی مه‌سته‌له‌ی دوهم دا (توافق) هه‌بوو، نه‌وا (وفق) ی نه‌صلی مه‌سته‌له‌ی دوهم لیّک ده‌دریّت له‌گه‌لّ نه‌صلی مه‌سته‌له‌ی یه‌که‌مدا، نه‌وا کاته ژماره‌که بوو به‌ چهند، هه‌ردوو مه‌سته‌له‌که له‌و ژماره‌یه‌ دا ریّک ده‌خریّن، نه‌وا هه‌ر میرات به‌ریّک له‌ مه‌سته‌له‌ی یه‌که‌م دا چهندی وه‌رگرتبیّت، لیّکدانی ده‌که‌ین له‌گه‌لّ (وفق) ی نه‌صلی مه‌سته‌له‌ی دوهم، چهند ده‌رچوو نه‌وه‌نده ده‌بات. و هه‌ر میرات به‌ریّک له‌ مه‌سته‌له‌ی دوهم دا چهندی وه‌رگرتبیّت، لیّکدانی ده‌که‌ین له‌گه‌لّ (وفق) ی به‌شی مردووی دوهم له‌ مه‌سته‌له‌ی یه‌که‌م دا، چهند ده‌رچوو نه‌وه‌نده ده‌بات.

ت. له‌ نیوان به‌شی مردووی دوهم له‌ مه‌سته‌له‌ی یه‌که‌مدا، و نه‌صلی مه‌سته‌له‌ی دوهم دا (تباین) هه‌بوو، نه‌وا: ته‌واوی نه‌صلی مه‌سته‌له‌ی دوهم لیّک ده‌دریّت له‌گه‌لّ نه‌صلی مه‌سته‌له‌ی یه‌که‌م دا، نه‌وا کاته ژماره‌که بوو به‌ چهند، هه‌ردوو مه‌سته‌له‌که له‌و ژماره‌یه‌ دا ریّک ده‌خریّن، نه‌وا هه‌ر میرات به‌ریّک له‌ مه‌سته‌له‌ی یه‌که‌م دا چهندی وه‌رگرتبیّت، لیّکدانی ده‌که‌ین له‌گه‌لّ ته‌واوی نه‌صلی مه‌سته‌له‌ی دوهم، چهند ده‌رچوو نه‌وه‌نده ده‌بات. و هه‌ر میرات به‌ریّک له‌ مه‌سته‌له‌ی دوهم دا چهندی وه‌رگرتبیّت، لیّکدانی ده‌که‌ین له‌گه‌لّ ته‌واوی به‌شی مردووی دوهم له‌ مه‌سته‌له‌ی یه‌که‌م دا، چهند ده‌رچوو نه‌وه‌نده ده‌بات.

نونهی (توافق) وهك:

كه سيك مردوه: دوو نهك، و سي خوشكى له پاش بهجي ماوه -- سي خوشكه كه يه كيكيان باوك و دايكي، و يه كيكي تريان تنهها باوكي، و نهوي تريان تنهها دايكي --، پاشان خوشكه تنهها دايكيه كه مرد: خوشكيكي تنهها دايكي، كه ثم خوشكه دايكيه خوشكى باوك و دايكي بوو له مهسئلهي يه كه مدا بو مردوي يه كه م، و دوو خوشكى باوك و دايكي، و دايكي دايكي له پاش بهجي ما، كه ثم نهك يه كيكي لهو دوو نهك بوو كه له مهسئلهي يه كه مدا هه بوون. نهوا: مهسئلهي يه كه م له شهشه (۶)، و له دوازه (۱۲) ساغ ده كرئتهوه - به ليك داني ژماره ي دوو نهك كه له شهشه -، و مهسئلهي دوه ميش - پاشان خوشكه تنهها دايكيه كه مرد... هتد (له شهشه (۶) ه، و بهشي مردوه دوه مه كه له مهسئلهي يه كه مدا برئتيه له: دوو (۲)، جا ثم دوو (۲) بهشه له گه لئ هصلي مهسئلهي دوه م دا كه شهشه (۶)، (توافقي نيوهي) هه يه له نيوانيان دا، بزيه: نيوهي هصلي مهسئلهي دوه م كه ده كاته: سي (۳)، ليك ده دريت له تهواوي مهسئلهي يه كه م كه دوازه (۱۲) يه، و ده بيت به سي و شهشه (۳۶)، نهو جا هر يه كه له دوو نهك كه له مهسئلهي يه كه مدا شهشه يه كه ده بن، كه ده كاته يه كه (۱)، جا ثم يه كه (۱) بهشه، ليك ده دريت له نيوهي مهسئلهي دوه م، كه: سي (۳) يه، بهمهشه بهشي هر يه كه له نهك كان ده بيت به سي (۳)، و نهكي مهسئلهي دوه ميش له مهسئلهي دوه م دا يه كه (۱) بهشه بوو، وه نهو بهشه له پاش ليك داني له يه كه، كه نيوهي بهشي مردوه دوه مه كه يه له مهسئلهي يه كه مدا، هر ده كاته وه: يه كه (۱)، وه خوشكه باوكي و دايكيه كه له مهسئلهي يه كه مدا شهشه (۶) بهشي بردبوو، جا ثم شهشه (۶) بهشه به ليك داني له سي (۳) - كه نيوهي هصلي مهسئلهي دوه مه -- ده كاته هه زده (۱۸)، وه له مهسئلهي دوه مدا يه كه (۱) بهشه ده بات، وه نهو يه كه (۱)

به‌شه له‌پاش لی‌کدانی له نیوه‌ی به‌شی مردوه دوه‌میننه‌که له مه‌سته‌له‌ی یه‌که‌مدا هه‌ر ده‌کاته‌وه: یه‌ک (۱)، وه خوشکه تهنه‌باوکیه‌که له مه‌سته‌له‌ی یه‌که‌مدا دوو (۲) ده‌بات، و ئهم دوو (۲) ه، به لی‌کدانی له نیوه‌ی مه‌سته‌له‌ی دوهم، که سی (۳) یه ده‌بی‌ت به‌شه‌ش (۶)، وه دوو خوشکه باوک و دایکیه‌که‌ش له مه‌سته‌له‌ی دوه‌مدا چوار (۴) ده‌به‌ن، و ئهم چواره (۴)، هه‌ر به‌چواری ده‌می‌نی‌ته‌وه، چونکه به لی‌کدانی له‌گه‌ل نیوه‌ی به‌شی مردووی دوهم له مه‌سته‌له‌ی یه‌که‌مدا، که: یه‌که، هه‌ر ده‌کاته‌وه چوار (۴).

نمونه‌ی (تباين) وه‌ک:

پیاوی‌ک مردوه: ژنیک، و سی‌کوپ، و کچی‌کی له پاش به‌جی‌ ماوه، پاشان کچه‌که‌مرد: دایک — که ژنی مردووی یه‌که‌مه ---، و سی‌برای له پاش به‌جی‌ ماوه. نه‌وا: مه‌سته‌له‌ی یه‌که‌م له هه‌شته (۸)، یه‌ک (۱) به‌شی ژنه‌که ده‌بی‌ات، وه هه‌رسی‌کوپه‌که‌ش شه‌ش (۶) ده‌به‌ن، و کچه‌که‌ش یه‌ک (۱) ده‌بات، وه مه‌سته‌له‌ی دوه‌میش له شه‌شه (۶)، دایکه‌که شه‌ش یه‌ک ده‌بات، که ده‌کاته یه‌ک (۱)، و پینج (۵) به‌شیش ده‌می‌نی‌ته‌وه بۆ سی‌براکه، جا له‌به‌ر نه‌وه‌ی که ئهم پینج به‌شه دابه‌ش نا‌کریت به‌سه‌ر سی‌براکه دا، بۆیه مه‌سته‌له‌که له هه‌ژده (۱۸) ساغ ده‌بی‌ته‌وه، له نه‌ج‌امی لی‌کدانی ژماره‌ی براکان که سی‌یه له شه‌ش، نه‌وجا ده‌بینین که: به‌شی مردووی دوهم — کچه‌که -- له مه‌سته‌له‌ی یه‌که‌مدا که یه‌ک (۱) بو، (تباين) یه‌یه له‌گه‌ل نه‌صلی مه‌سته‌له‌ی دوهم دا که پاش ساغ کردنه‌وه بوو به: هه‌ژده (۱۸)، بۆیه ئیستا: ته‌واوی نه‌صلی مه‌سته‌له‌ی دوهم که هه‌ژده‌یه (۱۸) لی‌کده‌دری‌ت له‌ته‌واوی نه‌صلی مه‌سته‌له‌ی یه‌که‌م که هه‌شته (۸)، و ده‌کاته سه‌د و چل و چوار (۱۴۴)، نه‌وجا: ژنه‌که له مه‌سته‌له‌ی یه‌که‌مدا یه‌ک (۱) ی بردبوو، له‌پاش لی‌کدانی له نه‌صلی مه‌سته‌له‌ی دوهم ده‌بی‌ت به: هه‌ژده

(۱۸)، وه له مه‌سه‌له‌ی دوه‌مدا — که دایکه‌که‌یه — سێ (۳) ده‌بات، له‌پاش لیکدانی له‌به‌شی مردوه‌مه‌که له مه‌سه‌له‌ی یه‌که‌مدا که یه‌که (۱) هر ده‌کاته‌وه: سێ (۳)، وه هه‌ریه‌که له سێ کو‌په‌که له مه‌سه‌له‌ی یه‌که‌مدا دوو به‌شیان بردبوو، جا ئیستا له‌پاش لیکدانی له‌هه‌ژده (۱۸) ده‌بی‌ت به‌سی و شه‌ش (۳۶)، وه له مه‌سه‌له‌ی دوه‌میشدا پینج (۵) ده‌بن، جا ئیستا له‌پاش لیکدانی له‌به‌شی مردوی دوه‌م له مه‌سه‌له‌ی یه‌که‌مدا، که: یه‌که (۱) هر ده‌کاته‌وه: پینج (۵).

ئه‌وجا بزانه: ئه‌گەر میرات به‌ریکی سێ‌یه‌میش مرد، ئه‌وا: ئه‌و ژماره‌یه‌ی که هه‌ردوو مه‌سه‌له‌که‌ی یه‌که‌م و دوه‌می لێ ساغ بوه‌ته‌وه، ده‌بی‌ت به مه‌سه‌له‌یه‌کی تازه، و به مه‌سه‌له‌ی یه‌که‌م داده‌نریت، و مه‌سه‌له‌ی مردووی سێ یه‌میش به مه‌سه‌له‌ی دوه‌م داده‌نریت، واته: ته‌ماشای په‌یوه‌ندی نیوان به‌شی مردووی سێ یه‌م، له گه‌ڵ ته‌صلی مه‌سه‌له‌ی سێ یه‌م ده‌که‌ین، ئایا دابه‌ش ده‌بی‌ت به‌سهری دا، یان (توافقی)، یان (تباين) هه‌یه له نیوانیان دا. ^(۱)

چه‌ند نمونه‌یه‌کی (مناسحات) که پێ‌ویستیان به‌پرسیارکردن هه‌یه له باره‌ی سیفه‌تی مردوه‌که، و میرات به‌ره‌گانه‌وه

هه‌ندێک مه‌سه‌له هه‌یه که پێ‌ویسته پرسیار بک‌ریت تیایدا، ئایا مردوه‌که نێرینه‌یه، یان مێینه‌؟، و ئایا میرات به‌ره‌کان مندالی یه‌ک دایکن، یان زیاتر؟، چونکه برپاری شه‌ری به‌گوێره‌ی وه‌لامی ئه‌م پرسیارانه ده‌گو‌پ‌ریت، وا ده‌بی‌ت که به‌شی میرات به‌ریک زیاد ده‌کات، یان که‌م ده‌کات، نموونه‌کانیش وه‌ک ئه‌مانه: ^(۲)

(۱) المغني ۳۸.

(۲) الفقه الإسلامي ۷۹۱۴ - ۷۹۱۵.

(۱) دوو برای باوکی، و دوو خوشکی دایک و باوکی. جا ئەگەر یه کیڤک له دوو براکه مرد، ئەوا پتووسته بپرسین: ئایا هەردوو براکه له یهک دایکن، یان دایکیان جیاوازه؟ چونکه ئەگەر له یهک دایک بن، ئەوا: مانای وایه که برای دایک و باوکی، بەمەش: هەموو میراته که بۆ براکه دەیت، و خوشکه کانیش بۆ بەش دەبن، بەلام ئەگەر له دوو دایکی جیاواز بن، ئەوا: لەگەڵ خوشکه کان دا هەموو میراته که دەبن، و خوشکه کانیش بۆ بەش نابن.

(۲) دوو خوشکی دایکی، و دوو خوشکی دایک و باوکی، جا ئەگەر یه کیڤک له دوو خوشکه دایکیه که مرد، ئەوا پتووسته بپرسین: ئایا هەردوو خوشکه دایکیه که له یهک باوکیشن، یان باوکیان جیاوازه؟ چونکه ئەگەر له یهک باوکیش بن، ئەوا دوو خوشکه دایک و باوکیه که دەبن به: خوشکی دایکی بۆ ئەم دوو خوشکه، بەلام ئەگەر له دوو باوکی جیاواز بن، ئەوا هەر چوار خوشکه که دەبنه خوشکی تەنها دایکی.

(۳) پینچ خوشک، و مامیڤک، پتووسته بپرسین: ئایا مردوه که نۆزینیه، یان مێینه؟ و ئایا خوشکه کانیش خوشکی دایکی مردوه کەن، یان خوشکی باوکی، یان خوشکی دایک و باوکی؟ یان هەندیکیان خوشکی دایکین، و هەندیکیان تریشیان باوکی؟ چونکه به گوێرهی وهلامی هەر یهک لەم پرسیارانه بریاری شەرعیشت دهگۆریت.

(۴) چوار کچ، و مامیڤک، جا ئەگەر یه کیڤک له کچه کان بریت، ئەوا پتووسته بپرسین: ئایا هەر چوار کچه که مندالی یهک دایکن، یان مندالی چەند دایکین؟

(۵) کهسیڤک بریت: دایک، و باوک، و دوو کچی له پاش بهجی بمیتیت، پاشان یه کیڤک له کچه کان بریت: میڤدی له پاش بهجی بمیتیت، ئەوا پتووسته بپرسین: ئایا مردوه که نۆزینیه، یان مێینه؟ جا ئەگەر مێینه بوو، ئەوا پتووسته بپرسین: ئایا دوو کچه که له یهک میڤدن، یان له دوو میڤد. جا بزانه که

نهم مهسئله یه پیی دهوتریت: (المأمونیه)، چونکه: کاتیک که خلیفه (مأمون) ویستی یه حیای کوری نهکته م تاقی بکاتهوه بۆ نهوهی که بیكات به قاضی، نهویش یه کسهر پرسیری کرد، بۆیه (مأمون) وتی: مانای وایه وه لأمه کهش نهزانی بۆیه نهم پرسیاره ده کهیت.^(۱)

(۶) میژد، و چوار کچ، و مامیک، جا نه گهر یه کیک له کچه کان بمریت، نهوا: پیویسته بپرسین: ئایا میژده که باوکی کچه مردوه کهیه، یان نا؟ وه ئایا نهو کچانهی تر که ماون، نهوانیش له یه ک میژدن، یان له چهند میژدیکن؟

(۷) پیاویک مردوه: دوو برا، و دوو نهنکی له پاش بهجی ماوه، جا نه گهر یه کیک له دوو براکه مرد، نهوا پیویسته بپرسین: ئایا دوو براکه برای دایک و باوکی بوون، یان نا؟ چونکه نه گهر تنهها برای باوکی بن، نهوا تنهها نهو نهنکهی که دایکی باوکه میرات ده بات، وه نه گهر تنهها برای دایکی بن، نهو نهنکهی که دایکی دایکه میرات ده بات، وه نه گهر برای دایک و باوکی بن، نهوا: ههردوو نهنکه که میرات ده بن.

(۸) ده کوره مام، نه گهر یه کیکیان بمریت، نهوا: پیویسته بپرسین: ئایا هه موویان کوری یه ک دایکن، یان نا؟

(۹) دایک و باوک و سی برا، جا نه گهر دایکه که مرد، نهوا پیویسته بپرسین: ئایا باوکی مردوه که میژدی دایکی مردوه که بوه، یان طلاقى داوه.

به‌شی چوارهم

گه‌راندنه‌وه (رد)

بریتیه له گه‌راندنه‌وه‌ی ئه‌وه‌ی که له به‌شی خاوه‌ن به‌شه‌کان زیاده به‌سه‌ر ئه‌و خاوه‌ن به‌شانه‌ی که دروسته بۆیان بگه‌رپنریتته‌وه، هه‌ر که‌سه‌و به‌گوێره‌ی به‌شه‌که‌ی خۆی. واته به‌شی خاوه‌ن به‌شه‌کان زیاد ده‌کات، و سه‌همه‌کانیش که‌م ده‌کات. ^(۱) جا وه‌ک له سه‌ره‌تاوه باسما‌ن کرد، که ئه‌گه‌ر که‌سه‌یک بمیریت، و میرات به‌ری عه‌سه‌به‌ی نه‌بیئت، و (بیت المال) یش به‌گوێره‌ی شه‌رع نه‌ده‌برا به‌ پێوه، ئه‌وا: ئه‌وه‌ی که زیاده له به‌شی خاوه‌ن به‌شه‌کان هه‌ر که‌سه‌و به‌گوێره‌ی به‌شی خۆی بۆی په‌د ده‌کریتته‌وه، ته‌نها می‌رد، و ژن نه‌بیئت که هه‌یچیان بۆ په‌د نا‌کریتته‌وه.

ئیمامی ره‌حه‌بی ده‌فه‌رمویت:

إِنْ أَبَقْتُ الْفُرُوزَ بَعْدَ التَّرَكَةِ   وَلَيْسَ ثَمَّ عَاصِبٌ قَدْ مَلَكَهْ

فَرُدَّهُ لِمَنْ سِوَى الزَّوْجَيْنِ   مِنْ كُلِّ ذِي فَرْضٍ بَغَيْرِ مِيقَانٍ

که‌واته بۆ ئه‌وه‌ی که مه‌سه‌له‌یه‌ک گه‌راندنه‌وه‌ی تێدا روو بدات، ئه‌وا پێویسته

ئهم سی مه‌رجه هاتبهنه‌دی ^(۲):

(۱) مه‌سه‌له‌که خاوه‌ن به‌شی دیاریکراوی تێدا بیئت.

(۲) مه‌سه‌له‌که عه‌سه‌به‌ی تێدا نه‌بیئت.

(۳) ده‌بیئت له به‌شی خاوه‌ن به‌شه‌کان زیاده بمینیتته‌وه، به‌ جوړیک که میرات

به‌ره‌کان هه‌موو میراته‌که نه‌به‌ن.

(۱) النهایة ۳۸، المغنی ۳۶، شرح المنهج ۶ / ۶۴.

(۲) الفقه المنهجي ۲ / ۳۹۶، الميراث المقارن ۱۸۰.

به لّام ئیستا دینه سهر ئه وهی که بزاین: ئایا ئهم رهد کردنه وهیه چۆن ده بیّت؟
 وهك ئه وهی که زانایان باسیان کردوه، گه پاندنه وهی پاشا وهی بهشی خاوهن
 به شهكان به سهریان دا، و چۆنیّتێ درووست کردنی مهسئهلهكانی به دوو پینگا
 ده بیّت:

پینگه یه كه م: به درێژی (مُفَصِّل)

بریتیه له وهی که له سهر یاسای چۆنیّتێ درووست کردنی مهسئهلهكان برۆین،
 و مهسئهلهکه درووست بکهین، و ههر خاوهن بهشیك بهشی دیاری کراوی خۆی
 بدریتێ، ئه و جا ههرچیهك له ئه صلی مهسئهلهکه مایه وه بگه پینریتته وه به سهر
 خاوهن به شهكان دا، ههر که سهو به گوێره ی ئه ندازه ی به شهکه ی خۆی، ته نه ا ژن،
 و میرد نه بیّت، که هه یچیان بۆ نا گه پینریتته وه.

جا ئه گهر که سیك بریت:

(۱) ته نه ا یهك خاوهن بهش میرات بهری هه بیّت، وهك: ته نه ا کچیک، ئه و
 هه موو میراته که ده بات، نیوه ی وهك خاوهن بهش، و نیوه که ی تریش به
 گه پاندنه وه.

(۲) چه ند که سیك میرات بهری هه بیّت، به لّام هه موو میرات بهره كان به یهك
 جۆر میرات بهن، ئه و ا دیسان هه موو میراته که ده بن، وهك: دوو کچ، یان دوو
 خوشک، ئه و ا دوو سی یه کی میراته که وهك خاوهن بهش ده بن، و پاشا وه کهش
 ده گه پینریتته وه بۆیان، و به یه کسانێ به سهریان دا دابهش ده کریت.

(۳) چه ند که سیك میرات بهری هه بیّت، و ههر یهك له میرات بهره کانیش به
 جۆریك میرات بهن، ئه و ا ههر یه که یان بهشی دیاری کراوی خۆی ده دریتێ، و
 پاشا وه کهش ده گه پینریتته وه بۆیان، ههر که سهو به گوێره ی بهشی خۆی.

ئەوجا بۆ تېگەشتن لە چۆنیتى جى بەجى کردنى ئەم ياسايە، سى نمونە دەهينينهوه:

(۱) نه مێرد، نه ژنى تیدا نهبيت.

(۲) مێردى تیدا بيت.

(۳) ژنى تیدا بيت.

نمونه ییەكەم

نه مێرد، نه ژنى تیدا نهبيت وهك:

كه سيك مردوه: كچيك، و دايكيكى له پاش بهجى ماوه.

كچه كه (نيوه) دهبات، و دايكه كهش (شهش يهك) دهبات، مهسئله كه له شهشه (۶)، نيوهى كه دهكاتە سى (۳) بۆ كچه كه، و شهش يهكى كه دهكاتە يهك (۱) بۆ دايكه كه، و دووى (۲) دهمينتتهوه، ئىستا تهگەر سهير بکهين دهبينين كه كچه كه سى نهوهنده و سى بهرامبهري دايكه كهى بردوه، بۆيه دهليين: لهو دوو بهشهى كه ماوهتهوه سى بهرامبهري دايكه كه دهبات، ئىستا دهكریت ئهوه دوو (۲) بهشهى كه ماوهتهوه بيكهين به چوار (۴) بهشهوه (واته چوار نيوه)، وه دهشكریت كه دوه كه ليكدانى دوو بکهين تاوهكو ببيتە چوار بهش (و دابهش کردنه كه نيوهى تى نهكهویت، و ئاسان تر بيت)، جا ليژه دا دايكه كه يان له دوو بهشه كه (نيوهى بهشيكى) دهكهویت، يان له چوار بهشه كه يهك بهشى دهكهویت، كهواته ئىستا تهصلی مهسئله كه كه شهشه (۶) ليكدانى دووى (۲) دهكهين، و دهكاتە دوازه (۱۲)، ئەوجار سەر له نوێ دابهشی دهكهينهوه:

كچه كه نيوهى (۱۲) دهبات كه دهكاتە (۶)، و دايكه كه شهش يهك دهبات كه دهكاتە (۲)، و (۶+۲) دهكاتە (۸)، له (۱۲) هكه (۴) دهمينتتهوه، له چوارهش (۳) بۆ كچه كه، و (۱) بۆ دايكه كه، كهواته سەر جهم بهشى كچه كه بوو

به (۳+۶) که ده کاته (۹)، و سهرجهم بهشی دایکه کهش بوو به (۱+۲) که ده کاته (۳).

۱۲	۱۲	$2 \times \leftarrow 6$	نهصلی مهسئله	
۹	$3 + \leftarrow 6$	۳	یډک کچ	نیوه
۳	$1 + \leftarrow 2$	۱	دایک	شەش یډک
۰	۴	۲	پاشاوه	

بهلام لوم کاته شدا دهتوانین که ژماره کان زیاتر بچووک بکهینهوه و بهمهش نهصلی مهسئله که که متر ده بیتهوه بهم شیوهیه: وهک وتمان: کچه که له (۱۲) بهش (۹) بهش ده بات، و دایکه کهش (۳) بهش ده بات، جا نیستا ده کریت که هدر سی ژماره که (۱۲، ۹، ۳) دابهشی (۳) ی بکهین، نهو کاته مهسئله که بهم شیوهیه لی دیت: نهصلی مهسئله (۳/۱۲) ده بیته (۴)، و بهشی کچه که (۳/۹) ده بیته (۳)، و بهشی دایکه که (۳/۳) ده بیته (۱)، و به کو کردنهوه ی بهشه کان که (۳ + ۱) ده بیته (۴) که نهصلی مهسئله که به کورت کراوه یی.

۴	$3 \div$	۱۲	۱۲	$2 \times \leftarrow 6$	نهصلی مهسئله	
۳		۹	$3 + \leftarrow 6$	۳	یډک کچ	نیوه
۱		۳	$1 + \leftarrow 2$	۱	دایک	شەش یډک
۰		۴	۲	پاشاوه		

(تیبینی) نهو شیوهیه بو کاتیکه که نیوه به هه ند وه ربگیریت.

نمونه ی دوه م:

میږدی تېډایه به لām له گه پړانه وهی ماله زیاده که دا به شداری ناکات وه:
ژنیک مردوه: کچیک، و دایک، و میږد ی له پاش به جی ماوه.

کچه که (نیوه) ده بات، و دایکه که (شهش یهک) ده بات، و میږده که (چوار یهک) ده بات. نه صلی مه سته له که (۱۲) یه، که له نه نجامی (۳ × ۴) یان (۲ × ۶) درووست ده بیټ.

نیستا کچه که نیوه ده بات که ده کاته (۶)، و دایکه که شهش یهک ده بات که ده کاته (۲)، و میږده که چوار یهک ده بات که ده کاته (۳)، و به کوکړدنه وهی (۶+۲+۳) ده کاته (۱۱) و (۱) ده میښته وه.

جا لیږه دا له بهر نه وهی که کچه که (۶) ی بر دوه، و دایکه که بیش (۲) ی بر دوه، ده لیږن: کچه که سی بهرام بهری دایکه که ی بر دوه، بویه ده بیټ له و یهک (۱) به شوی که ماوه به هه مان شیوه سی بهرام بهری دایکه که ببات، که واته نه گهر یه که که بکه یین به چوار (۴) به شوه (چاره که وه)، نه و کچه که (۳) چاره کی ده بات، و دایکه که ش (۱) چاره که ده بات، نه و جا له بهر نه وهی که پرزگار مان بیټ له ده ست نه م چاره کانه، دین یهک به شه که ی که ماوه ته وه لیکنانی چواری ده که یین، به م پییه ده بیټ نه صلی مه سته له که ش لیکنانی چوار بکه یین، و له کوټاییدا مه سته له که به م شیوه یه ی لی دیت:

نه صلی مه سته له: (۱۲ × ۴) ده کاته (۸ × ۴)، به شی کچه که (۶ × ۴) ده کاته (۲۴)، به شی دایکه که (۲ × ۴) ده کاته (۸)، میږده که (۳ × ۴) ده کاته (۱۲).
نیستا به کوکړدنه وهی (۲۴ + ۸ + ۱۲) ده کاته (۴۴)، به مهش (۴) به ش ده میښته وه، جا وهک وتمان ته نها رده دی ده که ینه وه بو کچ، و دایکه که، و میږده که له م زیاده یه بی به ش ده بیټ، جا نیستا کچه که له م زیاده یه که (۴) ه، (۳) ی ده که ویټ، و دایکه که ش (۱) ی ده که ویټ، به مهش به شی کچه که زیاد ده بیټ له

(۲۴) بۆ (۲۷)، و بهشی دایکه کهش زیاد ده بیټ له (۸) بۆ (۹)، و بهشی میړده کهش وهك خۆی ده مینیتته وه و زیاد ناکات، و له کۆتاییدا مه سئله که بهم شیوهیه دابهش ده کریت: نه صلی مه سئله: (۴۸)، کهچه که: (۲۷)، دایکه که: (۹)، میړده که: (۱۲)، (۲۷ + ۹ + ۱۲) ده کاته (۴۸) که نه صلی مه سئله کهیه.

۴۸	۴۸	$۱۲ \leftarrow ۴ \times$	نه صلی مه سئله	
۲۷	$۳ + ۲۴$	۶	یهك كچ	نیوه
۹	$۱ + ۸$	۲	دایك	شهش یهك
۱۲	۱۲	۳	میړد	چواریهك
۰	۴	۱	پاشماوه	

جا نیستا ده کریت به شیوهیه کی کورت کراوه یی مه سئله که دروست، و دابهش بکهین، نهویش بهوهی که: هم نه صلی مه سئله که، و هم بهشکان دابهشی (۳) بکهین، نهو کاته مه سئله که، و بهشکان بهم شیوهیه یی لی دیت: نه صلی مه سئله (۴۸ / ۳) ده کاته (۱۶)، بهشی کهچه که (۲۷ / ۳) ده کاته (۹)، بهشی دایکه که (۹ / ۳) ده کاته (۳)، بهشی میړده که (۱۲ / ۳) ده کاته (۴)، و به کۆکردنهوهی بهشکان که (۹ + ۳ + ۴) ده کاته (۱۶) که نه صلی مه سئله کهیه به کورت کراوه یی.

۱۶	$۳ \div$	۴۸	۴۸	$۱۲ \leftarrow ۴ \times$	نه صلی مه سئله	
۹		۲۷	$۳ + ۲۴$	۶	یهك كچ	نیوه
۳		۹	$۱ + ۸$	۲	دایك	شهش یهك
۴		۱۲	۱۲	۳	میړد	چواریهك
		۰	۴	۱	پاشماوه	

نمونه ی سیّ یه م:

ژنی تیدایه بهلام له گهړانهوهی ماله زیادهکه دا بهشدارۍ ناکات وه: پیاوټک
مرد: کچیک، و دایک، و ژنیک ی له پاش بهجی ما.

کچه که (نیوه) ددهبات، و دایکه که (شش یهک) ددهبات، و ژنه که (ههشت
یهک) ددهبات. نهصلی مهسئله که (۲۴) ه، که له نهغامی (۳ × ۸) یان
(۶ × ۴) درووست دهییت.

نیستا کچه که نیوه ددهبات که دهکاته (۱۲)، و دایکه که شش یهک ددهبات
که دهکاته (۴)، و ژنه که ههشت یهک ددهبات که دهکاته (۳)، و به کۆکردنهوهی
(۱۲ + ۴ + ۳) دهکاته (۱۹)، و (۵) دهمیښتهوه.

جا لیږدا له بهر نهوهی که کچه که (۱۲) ی بردهوه، و دایکه که ش (۴) ی
بردهوه، دهلیږن که کچه که سیّ بهرامبهری دایکه که ی بردهوه، بویه دهییت لهو (۵)
بهشهی که ماوهتهوه به ههمان شیوه سیّ بهرامبهری دایکه که بیات، کهواته
نهگهړ پیښه که بکهین به چوار (۴) بهشوه، نهوا کچه که (۳) بهشی ددهبات، و
دایکه که ش (۱) بهش ددهبات، بهلام له بهر نهوهی که پیښ، و چوار (تباين) ههیه
له نیوانیان دا، دتین نهصلی مهسئله که لیږدانی چوار دهکەین، و له کۆتاییدا
مهسئله که بهم شیوهیهی لی دیت:

نهصلی مهسئله: (۲۴ × ۴) دهکاته (۹۶)، بهمش بهشی کچه که که
نیوهیه دهکاته (۴۸)، و بهشی دایکه که که شش یهک دهکاته (۱۶)، و بهشی
ژنه که که ههشت یهک دهکاته (۱۲). نیستا به کۆکردنهوهی (۱۶ + ۴۸ + ۱۲)
دهکاته (۷۶)، بهمش (۲۰) بهش دهمیښتهوه، جا وهک وتمان تنها ردهی
دهکهینهوه بۆ کچ، و دایکه که، و ژنه که لهم زیادهیه بی بهش دهییت، جا نیستا
کچه که لهم زیادهیه که (۲۰) بهشه، (۱۵) ی دهکهوټ، و دایکه که ش (۵) ی
دهکهوټ، بهمش بهشی کچه که زیاد دهییت له (۴۸) هوه بۆ (۶۳)، و بهشی

دایکه کهش زیاد ده بیت له (۱۶) هوه بۆ (۲۱)، و بهشی ژنه کهش وهك خوی ده مییت هوه و زیاد ناکات، و له کوتاییدا مه سئله که بهم شیوهیه دابهش ده کریت: ئەصلی مه سئله: (۹۶)، کچه که: (۶۳)، دایکه که: (۲۱)، ژنه که: (۱۲)، و (۶۳ + ۲۱ + ۱۲) ده کاته (۹۶) که ئەصلی مه سئله که یه.

۹۶	۹۶	۲۴ ← ۴ ×	ئەصلی مه سئله	
۶۳	۱۵ + ۴۸	۱۲	یهك كچ	نیوه
۲۱	۵ + ۱۶	۴	دایك	شهش یهك
۱۲	۱۲	۳	ژن	ههشت یهك
۰	۲۰	۵	پاشماوه	

جا ئیستا ده کریت به شیوهیه کی کورت کراوه یی مه سئله که دروست، و دابهش بکهین، ئه ویش به وهی که: ههم ئەصلی مه سئله که، و ههم به شهکان دابهشی (۳) بکهین، ئه و کاته مه سئله که، و به شهکان بهم شیوهیه لی دیت: ئەصلی مه سئله (۹۶ / ۳) ده کاته (۳۲)، و بهشی کچه که (۶۳ / ۳) ده کاته (۲۱)، و بهشی دایکه که (۲۱ / ۳) ده کاته (۷)، و بهشی ژنه که (۱۲ / ۳) ده کاته (۴)، و به کوکردنه وهی به شهکان که (۲۱ + ۷ + ۴) ده کاته (۳۲) که ئەصلی مه سئله که یه به کورت کراوه یی.

۳۲	۳ ÷	۹۶	۹۶	۲۴ ← ۴ ×	ئەصلی مه سئله	
۲۱		۶۳	۱۵ + ۴۸	۱۲	یهك كچ	نیوه
۷		۲۱	۵ + ۱۶	۴	دایك	شهش یهك
۴		۱۲	۱۲	۳	ژن	ههشت یهك
		۰	۲۰	۵	پاشماوه	

ئاگاداری:

ئەم پښتگه ناپه‌حه‌تی زوړی تېدايه، به هۆی ئه‌وه‌ی که مه‌سه‌له‌کان زوړ دريژ ده‌بنه‌وه. بۆيه زانايان پښتگه‌يان داوه که پښتگه‌ی دوهم به‌کار بهيئريت، له‌به‌ر کورتی، و ئاسانی، و مه‌به‌ستيش له هەر يه‌ک لـه‌م دوو پښتگه‌يه دابه‌ش کردنی پاشماوه‌ی ميراته‌که‌يه به سهر خاوه‌ن به‌شه‌کان دا، جا که‌وابوو، کام پښتگه‌يان ئاسان تر، و کورت تر بيت، ئه‌وه‌يان به‌کار بهيئريت باشته‌ره.

پښتگه‌ی دوهم: به کورتی (م‌جمل)

مه‌سه‌له‌ی چوئيتی گه‌راندنه‌وه‌ی پاشماوه‌ی به‌شی خاوه‌ن به‌شه‌کان له ميراته‌که به سهریان دا، به کورتی چوار شپوه‌ی هه‌يه، چونکه ئه‌و خاوه‌ن به‌شانه‌ی که له مه‌سه‌له‌يه‌ک دا هه‌ن، و دروسته پاشماوه‌که‌يان بۆ بگه‌رپنريته‌وه، يان يه‌ک جوړن، واته: به يه‌ک شپوه ميرات ده‌بن، يان له يه‌ک جوړ زياترن، واته: به چه‌ند شپوه‌يه‌ک ميرات ده‌بن، ئه‌وجا به گويزه‌ی هەر يه‌ک لـه‌م دوو شپوه‌يه، مه‌سه‌له‌که يان هيج کام له ژن و مي‌ردی تېدا نيه، يان يه‌کي‌کيانی تېدايه، به‌مه‌ش شپوه‌کان بوون به چوار^(۱):

(۱) خاوه‌ن به‌شه‌کان: يه‌ک جوړ بن، و مه‌سه‌له‌که‌ش ژن و مي‌ردی تېدا نه‌بيت.

(۲) خاوه‌ن به‌شه‌کان: يه‌ک جوړ زياتر بن، و مه‌سه‌له‌که‌ش ژن و مي‌ردی تېدا نه‌بيت.

نه‌بيت.

(۳) خاوه‌ن به‌شه‌کان: يه‌ک جوړ بن، و مه‌سه‌له‌که‌ش ژن يان مي‌ردی تېدا بيت.

(۱) الأنوار ۹، الفقه الإسلامي ۷۸۲۸ - ۷۸۳۲، المفصل ۱۱ / ۳۳۴ - ۳۳۵، الفقه المنهجي ۲ / ۳۶۹ - ۳۷۶، پوونکردنه‌وه‌ی (قطر العارض) ۱۰۵ - ۱۱۲، شه‌ريعه‌تی ئيسلام ۹۴-۹۷.

(۴) خاوەن بەشەکان: یەك جوړ زیاتر بن، و مەسئەلەكەش ژن یان میږدی تیډا
بیټ.

شیوهای یەكەم

خاوەن بەشەکان یەك جوړ بن، و مەسئەلەكەش ژن و میږدی
تیډا نەبیټ

لەم شیوهدا ئەصلى مەسئەلەكە بریتیه لە: ژمارەى میرات بەرەكان. بۆ نمونە:
ئەگەر كەسێك بمریت: یەك كچ، یان یەك خوشك، یان یەك داپیرە، یان یەك
برای دایكى هەبیټ، ئەوا ئەصلى مەسئەلەكە لە هەر چوارحالتەكە دا بریتیه لە:
یەك (۱). هەروەها ئەگەر كەسێك بمریت: دوو كچ، یان دوو خوشك، یان دوو برای
دایكى، یان دوو خوشكى دایكى، یان دوو نەنكى هەبیټ، ئەوا ئەصلى
مەسئەلەكە لە هەر پینچ حالتەكە دا بریتیه لە: دوو (۲).

شیوهای دوهم

خاوەن بەشەکان یەك جوړ زیاتر بن و
مەسئەلەكەش ژن و میږدی تیډا نەبیټ

لەم شیوهدا ئەصلى مەسئەلەكە بریتیه لە: كۆى ژمارەى بەشە
میراتەكەیان، كە لە لى دەرچووى (مخرج) بەشەكان وەردهگیریت، ئەگەر لە
مەسئەلەكە دا گەراندنەوه نەبووايه. واتە: لەو ئەصلى مەسئەلەیهى كە سەرەتا
درووست دەكریت بۆ مەسئەلەكە، هەموو میرات بەرەكان چەند بەشیان برد، ئەوه
بە كورتى دەبیټ بە ئەصلى مەسئەلەكە.

نمونه‌ی یه‌که‌م:

ته‌گهر که‌سیک بریت: نه‌نک، و خوشکیکی باوکی هه‌بیټ، ته‌وا: نه‌نکه‌که
 شه‌ش یه‌ک ده‌بات، و خوشکه‌که‌ش نیوه ده‌بات، که‌واته ته‌صلی مه‌سته‌له‌که‌یان
 بریتیه له شه‌ش (۶)، ئیستا نه‌نکه‌که یه‌ک (۱) به‌ش ده‌بات، و خوشکه‌که‌ش سی
 (۳) به‌ش ده‌بات. به‌لام له بریتی ته‌وه‌ی که بلین: میراته‌که دوو (۲) به‌شی
 ماوه‌ته‌وه، و ده‌یگه‌رینینه‌وه بو نه‌نک، و خوشکه‌که، هه‌ر که‌سه‌و به‌گویره‌ی
 به‌شه‌که‌ی خوی، و مه‌سته‌له‌که دریز بیټه‌وه، دین ده‌لین: نه‌نکه‌که له شه‌ش به‌ش
 یه‌ک (۱) به‌شی برده‌وه، و خوشکه‌که‌ش سی (۳) به‌شی برده‌وه، که‌واته ته‌صلی
 مه‌سته‌له‌که به کورتی ده‌که‌ین به چوار (۴)، که بریتیه له: کوی به‌شی نه‌نکه‌که،
 و به‌شی خوشکه‌که، که له ته‌صلی مه‌سته‌له‌ی یه‌که‌م ده‌یان برد.

ته‌صلی مه‌سته‌له		۶	← ۴
نه‌نک	شه‌ش یه‌ک	۱	۱
یه‌ک خوشکی باوکی	نیوه	۳	۳
پاشماوه		۲	۰

نمونه‌ی دوهم:

که‌سیک مردوه: نه‌نکیک، و برایه‌کی دایکی له پاش به‌جی ماوه. ئیستا هه‌ر
 یه‌که له نه‌نکه‌که، و برا دایکیه‌که شه‌ش یه‌ک ده‌بن، که‌واته ته‌صلی مه‌سته‌له‌که
 بریتیه‌له: شه‌ش (۶)، نه‌نکه‌که یه‌ک (۱) به‌ش ده‌بات، و براهه‌ش یه‌ک (۱) به‌ش
 ده‌بات، به‌مه‌ش ته‌صلی مه‌سته‌له‌که به کورتی ده‌بیټه دوو (۲) که بریتیه له کوی
 به‌شی نه‌نکه‌که، و به‌شی براهه.

۲ ←	۶	ئهصلی مهسئهله	
۱	۱	شهش يهك	نهك
۱	۱	شهش يهك	يهك برای دايكى
۰	۴	پاشماوه	

نمونه ی سیّیه م:

كهسيك مردوه: دايك، و خوشكيكي دايكى له پاش بهجی ماوه. دايكه كه سیّ يهك دهبات، و خوشكه كهش شهش يهك دهبات، و ئهصلی مهسئهله كهش بریتیه له شهش (۶)، دايكه كه دوو (۲) بهش دهبات، و خوشكه كهش يهك (۱) بهش دهبات، بهمهش ئهصلی مهسئهله كه به كورتی دهبیته سیّ (۳) كه بریتیه له كۆی بهشی دايكه كه، و بهشی خوشكه كه.

۳ ←	۶	ئهصلی مهسئهله	
۲	۲	سیّیهك	دايك
۱	۱	شهش يهك	يهك خوشكى دايكى
۰	۳	پاشماوه	

نمونه ی چواره م:

كهسيك مردوه: دايك، و كچيک، و كچی كورپيكي له پاش بهجی ماوه. دايكه كه، و كچی كوره كه ههردووکیان يهکی شهش يهك دهبن، و كچه كهش نیوه دهبات، و ئهصلی مهسئهله كهش بریتیه له شهش (۶). دايكه كه يهك (۱) بهش دهبات، و كچی كوره كهش يهك (۱) بهش دهبات، و كچه كهش سیّ (۳) بهش دهبات، بهمهش ئهصلی مهسئهله كه به كورتی دهبیته پینج (۵)، كه بریتیه له كۆی هه ر سیّ بهشی دايكه كه، و كچی كوره كه، و كچه كه.

ټه صلی مه سئله		۶	← ۵
دایک	شهش یهک	۱	۱
یهک کچ	نیوه	۳	۳
یهک کچی کور	شهش یهک	۱	۱
پاشماوه		۱	۰

شیوهی سی یه م

خاوهن به شه کان یهک جوړ بن و

مه سئله کهش ژن، یان میړدی تیدا بیت

له م شیوهیه دا سهرتا بهشی ژنه که، یان بهشی میړده که، له لی ډهرچووی (مخرج) به شه کهی خوین د هیاندریتی، که ژنه که یان چوار یهک ده بات، یان هشت یهک، و میړده کهش یان نیوه ده بات، یان چوار یهک، ټه و جا پاشماوه کهش ده دریت به ټه و که سانهی که مافی گه راننده وی میراته زیاده که یان هیه. پاشان ته ماشا ده که یان:

(۱) ټه گهر پاشماوه که به ساغی دابهش دهبوو به سهر ژماره ی خاوهن به شه کاند، ټه و ټه صلی مه سئله که هدر بریتیه له لی ډهرچووی (مخرج) بهشی ژنه که، یان میړده که.

نونه ی یه که م:

ټه گهر پیاوړیک بریت: ژنیک، و حموت کچی له پاش به جی بمینیت، ټه و ژنه که هشت یهک ده بات، و ټه صلی مه سئله کهش بریتیه له هشت (۸)، یهک (۱) بهشی ژنه که ده بیات، و حموت (۷) به شه کهشی که ده میښتته و به ساغی دابهش ده کریت به سهر حموت کچه که دا.

۸	ئه‌صلی مه‌سئه‌له	
۱	هه‌شت یه‌ك	یه‌ك ژن
۷		حه‌وت كچ

نمونه‌ی دوهم:

ئه‌گەر ژنێك بمریت: می‌رد، و سێ کچی له پاش به‌جی بمینیت، ئه‌وا می‌رده‌که چوار یه‌ك ده‌بات، و ئه‌صلی مه‌سئه‌له‌که‌ش بریتیه له چوار (۴)، یه‌ك (۱) به‌شی می‌رده‌که ده‌بیات، و سێ (۳) به‌شه‌که‌شی که ده‌مینیتته‌وه به ساغی دابه‌ش ده‌کریت به‌سه‌ر سێ کچه‌که دا.

(۲) ئه‌گەر پاشماوه‌که به ساغی دابه‌ش نه‌ده‌بوو به سه‌ر ژماره‌ی خاوه‌ن به‌شه‌کان دا، ئه‌و کاته دوو حاڵه‌تمان هه‌یه:

أ. له نیوان پاشماوه‌که، و ژماره‌ی سه‌ری خاوه‌ن به‌شه‌کان دا (توافق) هه‌یه، له‌م کاته دا (وفق) ی ژماره‌ی سه‌ری خاوه‌ن به‌شه‌کان لێك ده‌دریت له‌گه‌ڵ (مخرج) ی به‌شی ژنه‌که، یان می‌رده‌که.

ب. له نیوان پاشماوه‌که، و ژماره‌ی سه‌ری خاوه‌ن به‌شه‌کان دا (تباين) هه‌یه، له‌م کاته دا، ته‌واوی ژماره‌ی سه‌ری خاوه‌ن به‌شه‌کان لێك ده‌دریت له‌گه‌ڵ (مخرج) ی به‌شی ژنه‌که، یان می‌رده‌که.

نمونه‌ی حاڵه‌تی یه‌که‌م:

ئه‌گەر ژنێك بمریت: می‌رد، و شه‌ش کچی له‌پاش به‌جی بمینیت، ئه‌وا می‌رده‌که چوار یه‌ك ده‌بات، و ئه‌صلی مه‌سئه‌له‌که‌ش بریتیه له: چوار (۴)، یه‌ك (۱) به‌شی می‌رده‌که ده‌بیات، و سێ (۳) به‌شه‌که‌شی ده‌مینیتته‌وه بۆ شه‌ش (۶) کچه‌که. جا

ئیسټا له‌بەر ئه‌وه‌ی که سټ به ساغی به‌سەر شه‌ش دا دابه‌ش نابیت، و له هه‌مان کاتیش دا (توافق) هه‌یه له نټوانیان دا، بۆیه (وفق)ی نټوان شه‌ش (۶)، و سټ (۳) که دووه (۲)، لټکدانی (مخرج)ی به‌شی می‌رده‌که‌ی ده‌که‌ین که چواره (۴)، و به‌مه‌ش ئه‌صلی مه‌سه‌له‌که ده‌بیت به هه‌شت (۸)، ئیسټا له‌م هه‌شته، دوو (۲) به‌شی بۆ می‌رده‌که، و شه‌ش (۶) به‌شه‌که‌شی که ده‌مینټه‌وه بۆ شه‌ش که‌که.

۸	۴ ← × ۲	ئه‌صلی مه‌سه‌له	
۲	۱	چواریه‌ک	می‌رد
۶	۳	شه‌ش کچ	

فونه‌ی حاله‌تی دوهم:

ئه‌گەر ژنیک ه‌ریت: می‌رد، و پټنج کچی له پاش به‌جی بمټیت، ئه‌وا می‌رده‌که چواریه‌ک ده‌بات، و ئه‌صلی مه‌سه‌له‌که‌ش بریتیه له: چوار (۴)، یه‌ک (۱) به‌شی می‌رده‌که ده‌بات، و سټ (۳) به‌شه‌که‌شی ده‌مینټه‌وه بۆ پټنج (۵) که‌که. جا ئیسټا له‌بەر ئه‌وه‌ی که سټ به ساغی به‌سەر پټنج دا دابه‌ش نابیت، و له هه‌مان کاتیش دا (تباين) هه‌یه له نټوانیان دا، بۆیه ژماره‌ی پټنج که‌که لټک ده‌درټ له‌گه‌ڵ (مخرج) ی به‌شی می‌رده‌که که چواره (۴)، به‌مه‌ش ئه‌صلی مه‌سه‌له‌که ده‌بیت به: بیست (۲۰)، ئیسټا له‌م بیسته، پټنج (۵) به‌شی بۆ می‌رده‌که، و پا‌زده (۱۵) به‌شه‌که‌شی که ده‌مینټه‌وه بۆ پټنج که‌که، ه‌ر یه‌که‌و سټ (۳) به‌ش ده‌بات.

شیوهی چوارهم

خاوهن بهشهکان یهك جوړ زیاتر بن و

مهسئهلهكهش ژن، یان میړدی تیدا بیت

لهم شیویهشدا وهك شیوهی پیشوو، سهرهتا بهشی ژنهكه، یان بهشی میړدهكه، له لی دهرچووی (مخرج) بهشهكهی خوځیان دهیاندریتی، كه ژنهكه یان چوار یهك دهبات، یان ههشت یهك، و میړدهكهش یان نیوه دهبات، یان چوار یهك، نهوجا پاشماوهكهش دهریت به نهو كهسانهی كه مافی گهړاندنهوهی میراته زیادهكهیانههیه. پاشان تهماشا دهكین:

(۱) نهگهر پاشماوهكه به ساغی دابهش دهكرا به سهر كوی بهشه میراتی خاوهن بهشهكاندا، واته: نهو بهشه میراتانهی كه له شیوهی دوهم دا دهكران به نهصلی مهسئهلهكه، نهوا نهصلی مهسئهلهكه ههر بریتیه له لی دهرچووی (مخرج) بهشی ژنهكه، یان میړدهكه.

بۆ نمونه:

نهگهر پیاویك بریت: ژنیك، و چوار نهك، و شهش خوشکی دایکی له پاش بهجی بیښیت. نهوا ژنهكه چوار یهك دهبات، و نهصلی مهسئهلهكهش بریتیه له چوار (۴)، یهك (۱) بهشی میړدهكه دهبیات، سی (۳) بهشهكشی كه دهمیښتهوه، به ساغی دابهش دهبیته بهسهر كوی بهشی نهكهكان، و خوشكهكان دا، چونكه، وهك له شیوهی دوهم دا باسمن كرد: نهكهكان شهش یهك دهبن، و خوشكهكانیش سی یهك دهبن، كهواته: نهكهكان یهك (۱) بهش دهبن، و خوشكهكانیش دوو (۲) بهش دهبن، بهمهش بهشی هردوو لایان بوو به سی (۳) بهش، كهواته: نهو سی بهشهی كه له نهصلی مهسئهلهی یهكه مایهوه به ساغی دابهش دهبیته به سهر كوی بهشی نهكهكان، و خوشكهكان دا.

به‌لام ئیستا ده‌بینین که نه به‌شی نهنکه‌کان که یه‌ک (۱) به‌شه به‌ساغی دابه‌ش ده‌بیّت به‌سهر ژماره‌ی نهنکه‌کان دا که چواره (۴)، و نه به‌شی خوشکه‌کان که دوو (۲) به‌شه به‌ساغی داباش ده‌بیّت به‌سهر ژماره‌ی خوشکه‌کان دا که شه‌شه (۶)، بۆیه ده‌بیّت دوباره مه‌سته‌له‌که ساغ بکریته‌وه، که له چل و هه‌شت (۴۸) ساغ ده‌بیته‌وه، چونکه: وه‌ک وتمان: نه‌صلی مه‌سته‌له‌که چوار (۴)ه، و له‌نیوان به‌شی نهنکه‌کان، و ژماره‌ی نهنکه‌کان دا (تباين) هه‌یه، بۆیه ژماره‌ی نهنکه‌کان وهرده‌گرین، که چواره (۴)، و له نیوان به‌شی خوشکه‌کان، و ژماره‌ی خوشکه‌کان دا (توافقی نیوه‌یی) هه‌یه، بۆیه ژماره‌که‌ی نه‌وان ده‌بیّت به: سی (۳)، نه‌وجا ئیستا: $(۳ \times ۴ \times ۴)$ یه‌کسانه به چل و هه‌شت (۴۸)، نه‌وجا ئیستا له‌م چل و هه‌شته (۴۸)، ژنه‌که چوار یه‌ک ده‌بات، که ده‌کاته دواژه (۱۲)، و سی و شه‌ش (۳۶) به‌شیش ده‌میڤته‌وه، و نهنکه‌کان سی یه‌کی - نه‌م سی و شه‌شه -- ده‌به‌ن، که ده‌کاته دواژه (۱۲)، و خوشکه‌کانیش دوو سی یه‌کی ده‌به‌ن که ده‌کاته بیست و چوار (۲۴)، ئیستا به‌شی نهنکه‌کان که دواژه (۱۲) یه، دابه‌ش ده‌بیّت به‌سهر ژماره‌که‌یان دا که چوار (۴)ه، و به‌مه‌ش ههر نه‌نکیک سی (۳) به‌ش ده‌بات، وه هه‌روه‌ها به‌شی خوشکه‌کانیش که بیست و چوار (۲۴)ه، دابه‌ش ده‌بیّت به سهر ژماره‌که‌یان دا که شه‌ش (۶)ه، و به‌مه‌ش ههر خوشکیک چوار (۴) به‌ش ده‌بات.

نه‌صلی مه‌سته‌له	۴	۴ ← ۱۲ ×	۴۸
یه‌ک ژن	چواریه‌ک	۱	۱۲
چوار نه‌نک	۳	نه‌صلی مه‌سته‌له	۶
		شه‌ش یه‌ک	۱۲
شه‌ش خوشکی دایکی		سی‌یه‌ک	۲۴

(۲) نه گهر پاشاوه که به ساغی دابهش نه ده کرا به سهر کۆی به شه میراتی خاوهن به شه کاند، نه و کاته: کۆی به شه میراته کانی نه و خاوهن به شانیه که مافی گه پاند نه وهی میراته که یان هدی، لیك ده دریت له گهل (مخرج) ی به شی ژنه که، یان میړده که، نه و جا کردیه چهند، نه و ژماره یه ده بیته نه صلی مه سته له که.

بۆ نمونه:

نه گهر پیاویك بریت: چوار ژن، و نو کچ، و شهش نه کی له پاش به جی بیئیت. نه و: ژنه کان ههشت یهك ده بن، و نه صلی مه سته له کهش بریتیه له ههشت (۸)، که واته: ژنه کان یهك (۱) بهش ده بن، و ههوت (۷) به شه کهشی که ده میئیتته وه دابهش نابیت به سهر کۆی به شه میراتی نه که کان، و کهچه کان دا، چونکه، نه که کان شهش یهك ده بن، و کهچه کانیش دوو سی یهك ده بن، به مهش بهشی نه که کان ده کاته یهك (۱) بهش، و بهشی کهچه کانیش ده کاته چوار (۴) بهش، و کۆی ههردوو به شه که ده کاته پینج (۵) بهش. جا وهك ده بینین: ههوت (۷) به شه کهی که ماوه ته وه به ساغی دابهش ناکریت به سهر کۆی بهشی نه که کان، و کهچه کان دا، و له هه مان کاتیش دا (تباین) هدی له نیتوانیان دا، که واته: نه و پینجیه که بریتیه له کۆی بهشی نه که کان، و کهچه کان، لیکی ده دهین له گهل (مخرج) ی بهشی ژنه که، که ههشته (۸)، به مهش نه صلی مه سته له که ده بیته به: چل (۴۰)، جا ئیستا دوو باره ده لئین: چوار ژنه که ههشت یهك ده بن، که ده کاته پینج (۵) بهش، و سی و پینج (۳۵) به شیش ده میئیتته وه، ده یکهین به پینج (۵) به شه وه، نه که کان یهك (۱) بهش ده بن، که ده کاته ههوت (۷)، و کهچه کانیش چوار (۴) بهش ده بن، که ده کاته بیست و ههشت (۲۸).

تا ئیستا وهك دیاری کردن، بهشی ههموو ژنهكان، و بهشی ههموو كچهكان، و بهشی ههموو نهكهكانمان دیاری كرده، بهلام وهك دهبینن: بهشی هیچ كۆمه‌لیکیان دابهش ناکریت به سهر ژماره‌ی نه‌ندامانی كۆمه‌له‌كه خۆیدا، چونكه چوار ژنه‌كه پینج (۵) بهش ده‌به‌ن، و نو كچه‌كه‌ش بیست و هه‌شت (۲۸) بهش ده‌به‌ن، و شەش نه‌كه‌كه‌ش هه‌وت (۷) بهش ده‌به‌ن، بۆیه جاریکی تر مه‌سه‌له‌كه پیویستی به ساغ كرده‌وه هه‌یه.

جا وهك ده‌بینن: له نیوان ههر كۆمه‌لیك، و نهو به‌شە‌ی كه ده‌یكه‌وێت (تباين) هه‌یه "(۴ و ۵)، (۹ و ۲۸)، (۶ و ۷)". بۆیه دین: سه‌یری ژماره‌ی سه‌ری ههر سی كۆمه‌له‌كه ده‌كه‌ین، كه (۴ و ۶ و ۹) یه، وهك ده‌بینن: (توافقی نیوه‌ی) هه‌یه له نیوان (۴ و ۶) دا، بۆیه: یان نیوه‌ی چواره‌كه (۴) كه دووه (۲) لیکی ده‌ده‌ین له‌گه‌ڵ شه‌شه (۶) كه دا، كه ده‌كاته دوازه (۱۲)، و یان نیوه‌ی شه‌شه‌كه (۶) كه سی (۳) یه لیکی ده‌ده‌ین له‌گه‌ڵ چواره (۴) كه دا، كه دووباره ده‌كاته‌وه دوازه (۱۲).

نه‌وجا به ههمان شیوه (توافقی سی‌یه‌کی) هه‌یه له نیوان دوازه (۱۲)، و نو (۹) كه دا، بۆیه: یان سی یه‌کی دوازه (۱۲)، كه چواره (۴)، لیکی ده‌ده‌ین له‌گه‌ڵ نو (۹) كه دا، كه ده‌كاته سی و شه‌ش (۳۶)، و یان سی یه‌کی نو (۹) كه، كه سی (۳) یه، لیکی ده‌ده‌ین له‌گه‌ڵ دوازه (۱۲) كه دا، كه دووباره ده‌كاته‌وه سی و شه‌ش (۳۶).

نه‌وجا ئه‌م سی و شه‌شه (۳۶) لیك ده‌ده‌ین له‌گه‌ڵ ته‌صلی مه‌سه‌له‌كه‌دا، كه چل (۴۰) بوو، به‌مه‌ش: ته‌صلی مه‌سه‌له‌كه ده‌بی‌ت به (۱۴۴۰)، جا وهك باس‌مان كرد: ژنه‌كان پینج (۵) بهش ده‌به‌ن. ئیشتا ئه‌م پینجه لیكدان ده‌كه‌ین له‌گه‌ڵ سی و شه‌ش (۳۶) دا، كه ده‌كاته: (۱۸۰)، و كچه‌كانیش بیست و هه‌شت (۲۸) بهش ده‌به‌ن، و لیكدانی سی و شه‌ش (۳۶) ی ده‌كه‌ین، كه ده‌كاته: (۱۰۰۸)، و

نه‌نکه کانش حوت (۷) بهش ده‌بن، و لیکدانی سی وشهش (۳۶) ی ده‌کین،
که ده‌کاته: (۲۵۲).

جائیستا نه‌گه‌ر بانه‌ویت، بهشی هه‌ر کۆمه‌لێك دابهش بکه‌ین به‌سه‌ر ژماره‌ی
نه‌ندامی کۆمه‌له‌که‌ دا، نه‌و کاته به‌م شیوه‌یه‌ی لی دیت:

چوار ژنه‌که (۱۸۰ ÷ ۴) که بهشی هه‌ر یه‌که‌یان ده‌کاته: (۴۵).

نۆ که‌که (۱۰۰۸ ÷ ۹) که بهشی هه‌ر یه‌که‌یان ده‌کاته: (۱۱۲).

شه‌ش نه‌نکه‌که (۲۵۲ ÷ ۶) که بهشی هه‌ر یه‌که‌یان ده‌کاته: (۴۲).

۱۴۴۰	×	← ۴۰	← ۸		۸	ئه‌صلی مه‌سته‌له	
		۳۶	۵ ×				
۱۸۰		۵	۱		۱	هه‌شت	چوار ژن
						یه‌ك	
۱۰۰۸	۲۸	۳۵	۶	ئه‌صلی مه‌سته‌له		۷	نۆ کچ
			۴	دووسی‌یه‌ك	نۆ کچ		
۲۵۲	۷		۱	شه‌ش یه‌ك	شه‌ش یه‌ك		شه‌ش نه‌نك

بهشی پینجه م

(ذوي الأرحام)

بریتین له و خزمانه‌ی که نه خاوهن بهشی دیاری کراون، و نه عه‌صه‌به‌ن.

ئیمامی ره‌حه‌بی ده‌فه‌رموئیت:

إن لم یکن ذو فرض أو تعصبُ فاخصص ذوي الأرحام حکما أوجبا

زانایان به شیوه‌یه‌کی گشتی (ذوي الأرحام) یان کردوه به چوار پۆله‌وه ^(۱):

(۱) ئەوانه‌ی که لقی مردوه‌که‌ن (واته نیسبه‌ت ده‌درینه پال مردوه‌که)، و

ته‌نها له ریگه‌ی میینه‌وه ده‌گه‌نه‌وه به مردوه‌که. ئەوانیش بریتین له:

أ. مندالی کچ (واته: کچه‌زا).

ب. مندالی کچی کوپ.

(۲) ئەوانه‌ی که ئەصلی مردوه‌که‌ن (واته مردوه‌که نیسبه‌ت ده‌درینه پال

ئەوان)، و ته‌نها له ریگه‌ی میینه‌وه ده‌گه‌نه‌وه به مردوه‌که. ئەوانیش بریتین له:

أ. باوکی دایک، و باوکی باوکی دایک... هتد.

ب. دایکی باوکی دایک، و دایکی دایکی باوکی دایک... هتد.

(۳) ئەوانه‌ی که لقی مندالی ئەصلی مردوه‌که‌ن (واته نیسبه‌ت ده‌درینه پال

دایک و باوکی مردوه‌که، هه‌ردووکیان یان یه‌کیکیان). ئەوانیش بریتین له:

(۱) الفقه الإسلامي ۷۸۵۴، المفصل ۱۱ / ۳۴۱ - ۳۴۳، اللمع ۱۷۱ - ۱۷۲، الدرّة

۱۷۷ - ۱۷۸، الفقه المنهجي ۲ / ۳۹۱ - ۳۹۲، الموسوعة / میراث ذوي الأرحام ۳

ا. (خوشکه زا) واته: منداللی خوشکی مردوه‌که. جا ئه و خوشکه خوشکی دایک و باوکی بیت، یان تهنه باوکی، یان تهنه دایکی. وه کورپی خوشک، یان کچی خوشک، یان کورپی خوشک، یان کچی کورپی خوشک، یان کچی کچی خوشک.

ب. کچی برای مردوه‌که. جا ئه و برایه برای دایک و باوکی بیت، یان تهنه باوکی، یان تهنه دایکی. بهلام کورپی برا عه‌صه‌به‌یه، وه له باسی عه‌صه‌به‌دا به دریژی پوونی ده‌که‌ینه‌وه.

ت. منداللی برای دایکی مردوه‌که. وه کورپی برای دایکی، و کچی برای دایکی، و کورپی کورپی برای دایکی، و کچی کورپی برای دایکی، و کچی کچی برای دایکی.

(۴) ئه‌وانه‌ی که لقی یه که له و باییره و دایرانن که نه وه خاوه‌ن به‌ش، و نه وه عه‌صه‌به‌ش میرات نابهن. ئه‌وانیش ده‌کرین به شه‌ش کۆمه‌له‌وه:

۱. مامی تهنه دایکی، و پوور. جا ئه و پووره پووری دایک و باوکی بیت، یان تهنه باوکی، یان تهنه دایکی، خال، جا ئه و خاله خاللی دایک و باوکی بیت، یان تهنه باوکی، یان تهنه دایکی. بهلام مامی دایک و باوکی، یان مامی باوکی، ئه‌مانه عه‌صه‌به‌ن، وه له باسی عه‌صه‌به‌دا به دریژی پوونی ده‌که‌ینه‌وه.

۲. مندال، یان کچی کورپی ئه‌وانه‌ی پیشه‌وه که باسمان کردن، و کچی مامی دایک و باوکی، و کچی مامی باوکی، و کورپی کچی مام.

۳. (مامی تهنه دایکی) باوکی مردوه‌که، و خال و پوری باوکی مردوه‌که، که خزمایه‌تیه‌که‌یان له ریځه‌ی باوکی مردوه‌که‌وه بیت، و مامی دایکی مردوه‌که، و خال و پوری دایکی مردوه‌که که خزمایه‌تیه‌که‌یان له ریځه‌ی دایکی مردوه‌که‌وه بیت.

۱. منداللی ئهوانه‌ی خاللی پېشه‌وه که باسمان کردن، و کچی مامه‌ی باوکی مردوه‌که، و کچی کوری مامه‌ی باوکی مردوه‌که.

۲. (مامی تنه‌ها دایکی) باوکی باوکی مردوه‌که، و خال و پوری باوکی باوکی مردوه‌که، و مام، و خال، و پوری دایکی باوکی مردوه‌که، و مام و خال و پوری دایکی باوکی مردوه‌که، و مام و خال و پوری باوکی دایکی مردوه‌که، و مام و خال و پوری دایکی دایکی مردوه‌که.

۳. منداللی ئهوانه‌ی خاللی پېشه‌وه که باسمان کردن، و کچی (مامی دایک و باوکی یان تنه‌ها باوکی) باوکی باوکی مردوه‌که، و کچی کوری مامی باوکی باوکی مردوه‌که، و منداللی ئه‌مانیش هه‌ر به‌م شیوه.

۴. جا ئیستا ده‌کریت که به شیوه‌یه‌کی تر بلّین: (ذوي الأرحام) ده‌کرین به یانزه پۆله‌وه:

۱) منداللی کچ یان منداللی کچی کور.

۲) منداللی خوشکی دایک و باوکی، یان تنه‌ها باوکی.

۳) کچی برای دایک و باوکی یان تنه‌ها باوکی.

۴) کچی مام.

۵) منداللی برا و خوشکی دایکی.

۶) مامی باوکی، جا مامی مردوه‌که بیّت، یان مامی باوکی، یان مامی

باپیری.

۷) خوشکی باوکی مردوه‌که، یان خوشکی باپیری.

۸) خال و پوری مردوه‌که، یان خال و پوری باوکی، یان باپیری.

۹) باوکی دایکی مردوه‌که، یان باوکی دایکی دایکی.

۱۰) هه‌موو داپیره‌یه‌ک که نزیك بیته‌وه له مردوه‌که به نّیزینه‌یه‌ک له نّیوان

دوو مّیینه‌دا. وه‌ک: دایکی باوکی دایک، یان نزیك بیته‌وه له مردوه‌که‌وه به

پله‌یه‌ک له پاش باپیره‌ی، وه‌ک: دایکی باوکی باوکی باوک.

ههركه سيك كه بههوى يه كيك لهو ده بهشهى سهروهه بگات به
مردوه كه.

يه كيك له شاعيران ده فهرمويت:
وورث ذوي الأرحام كل قرابة
كنسل ابنة، أو نسل أخت، وكابنة ال
وعم لأم، مع أبيها، ومع بني
وخالته، مع جدة الجد يا فتى
كذلك من أدلى بهم واقسمن كمن
لفقد فروض، و العصب بأوصد
أخ، والأعمام، والخال فاشهد
أخيه لأم، ثم عمته اعدد
وأم أبي أم وشبهها زد
به مت كلا في العطا، والتعدد

كهواته ته گهر ئيمه بمانه ویت میرات بهره کان پۆلین بکهین به جوړتیک که ریز
به نډیه کی تیدا بیت، و بزاین که ثایا: کامیان له پيش کامیانه وه میرات ده بهن،
تهوا بهم شیویه ریز به نډیان ده کهین:
أ. خاوهن به شه دیاری کراوه کان.

ب. عه صه به کان.

ت. تهو خاوهن به شانیه که زیاده ی میراته که یان بوړه ده ده کریتته وه.

ث. ذوی الأرحام.

ج. بیت المال.

رای زانایان له سهر میراث بردنی (ذوي الارحام)

زانایان له میراث بردنی (ذوي الارحام) دا دوو بۆچونیان ههیه ^(۱):

(۱) میراث نابهن. به لکو ته گهر که سیك بمریت، نه میراث بهری خواهن بهش، و نه عهده بهی نه بوو، تهوا میراته که ی پره وانه ده کریت بۆ (بیت المال). ته مهشیان بۆچوونی ته م ئیما مانه یه: عوئمان و زهیدی کوری ثابت و سه عیدی کوری موسه یه ب و سه عیدی کوری جوبهیر و ته وزاعی و ته بو شور و داود و ئیبنو جهیری طه بهری. به به لگهی ته وهی که خوی گه وه له و ئایه تانه ی که باسی میراتی کردوه، باسی هه م خاوه ن به شه کان، و هه م عه ده به کانیشی کردوه، به لاه به هه یج جوریک باسی (ذوي الارحام) ی نه کردوه، خو ته وه ش مه علومه که خوی گه وه که سی له بیر نه چوه و که سیشی له بیر ناچیت.

(۲) میراث ده بن. ته مه بۆچوونی ته م ئیما مانه یه: عومه ر و عه لی و ئیبنو مه سعود و ئیبنو عه باس و ته بو عوبه یده ی کوری جه راح و موعا ذی کوری جه به ل و ته بو ده ردا و قاضی شوره یح و حه سه ن و ئیبنو سه یرین و عه طاء و موجه ید و عومه ری کوری عه بدوله زیز و طاووس و عه لقه مه و مه سروق و ته بو حه نیفه و مالیک. به به لگهی ته و ئایه ته ی که خوی گه وه ده فه رمویت: وَأُولُوا

الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧٥﴾. الأنفال

، وه به به لگهی ته و فه رموده ی حه زره ته که ده فه رمویت: (الخال وارث من لا وارث له).

به لاه له بهر ته وهی که به لگه کانی کۆمه لێ دوهم به هه یزتره ^(۱)، بۆیه له کۆتاییدا زانایانی پاشینه ی هه ردوو مه زه به بی ئیما می مالیک و ئیما می شافعی

(۱) الفقه الإسلامي ۷۸۵۱ - ۷۸۵۴، الفصل ۱۱ / ۳۳۷ - ۳۳۸، اللمع ۱۶۷ - ۱۷۰، الكنوز ۲۸۲، الموسوعة / ميراث ذوي الارحام ۳ / ۵۳، عون المعبود ۸ / ۷۵ - ۷۶.

— کاتیک که (بیت المال) مونتتهظم نه‌بوو -- گه‌رانه‌وه سدر ئهم بۆچوونه. که‌واته ده‌کریت بوت‌ریت: زانایانی هه‌ر‌چوار مه‌زه‌ب له‌سه‌ر ئه‌وه‌ن که (ذوي الأرحام) میرات ده‌بن.

چۆنیتی دابه‌ش کردنی میرات به‌سه‌ر (ذوي الأرحام) دا

زانایان یه‌ک ده‌نگن له‌وه‌دا که: هه‌ر کاتیک مردوویه‌ک میرات به‌ری نه‌بوو — چی‌خاوه‌ن به‌شی دیاری کراو، چی‌عه‌صبه —، یان‌خاوه‌ن به‌شی دیاری کراوی هه‌بوو، به‌لام له‌وانه نه‌بوون که میرات به‌سه‌ریاندا ڕه‌د بک‌ریت‌ه‌وه، وه‌ک: ژن، و می‌رد، وه (بیت المال) یش به‌ پیتی شهرع نه‌ده‌برا به‌ ڕی‌ه، ئه‌وا ئهم (ذوي الأرحام)‌انه میراته‌که هه‌مووی — له‌ شێوه‌ی یه‌که‌مدا — یان ئه‌وه‌ی که پاش به‌شی دیاری کراوی ژن، یان می‌رده‌که ده‌می‌نیت‌ه‌وه — له‌ شێوه‌ی دوه‌مدا — ده‌بن.^(۲)

ئه‌وجا ئه‌گه‌ر ته‌نها یه‌ک که‌س بوو ئه‌وا میراته‌که هه‌مووی ده‌بات، یان ئه‌وه‌ی که ده‌می‌نیت‌ه‌وه له‌ پاش به‌شی ژنه‌که، یان می‌رده‌که، به‌ بی‌جیاوازی له‌ نیوان نی‌ر، و می‌دا. که‌واته ئه‌گه‌ر:

(۱) که‌سی‌ک بم‌ریت: ته‌نها کۆری کچیکی له‌پاش به‌جی بم‌نیت، ئه‌وا هه‌موو میراته‌که ده‌بات.

(۲) پیاوی‌ک بم‌ریت: ژنیک، و کۆری خوشکیکی له‌پاش به‌جی بم‌نیت، ئه‌وا ژنه‌که چوار یه‌ک ده‌بات، و ئه‌وه‌ی که ده‌می‌نیت‌ه‌وه کۆری خوشکه‌که ده‌یبات که له‌ چوار به‌ش سی‌ به‌شه.

(۲) المفصل ۱۱ / ۳۴۱.

(۱) المبسوط ۷ / ۵۷۶.

(۳) ژنیک بریت: پیاویک، و کچی مامیکی له پاش به جی بمینیت، نهوا پیاوه که نیوه دهبات، و نیوه که ی تری کچی مامه که دهبات.

وه نه گهر له یه کهس زیاتر بوون، به لام له یه که ریزدا بوون — له یه که پله دا بوون له نزیکیان له مردوه که وه --، وه کچی کچ له گهل کوری کچ، نهوا دیسان هه موو میراته که دهبن، یان نه وه ی که له بهشی ژن، یان میرده که ده مینیت هه، به لام نه م جار هیان جیاوازی له نیوان نیر، و می دا هه یه، و به پی یاسای بهشی هه نیرینه یه که بهرام بهر بهشی دوو مینینه، که واته نه گهر:

(۱) پاویتک بریت: کوری کچیک له گهل کچی کچیک له پاش به جی بمینیت، نهوا میراته که ی ده کریت به سی به شه وه، دوو بهشی بو کوری کچه که، و به شیکشی بو کچی کچه که.

(۲) پیاویک بریت: ژنیک، کوری کچیک، کچی کچیک له پاش به جی بمینیت، نهوا ژنه که چوار یه که دهبات، و سی به شه که ی تر که ده مینیت هه دوو بهشی کوری کچه که دهبات، و به شیکشی کچی کچه که دهبات.

به لام نه گهر ژماره یان له یه که زیاتر بوو، و له یه که ریز، و پله شدا نه بوون، نهوا زانایان جیاوازی بو چونیان هه یه سه باره ت به چوینیتی دابهش کردنی میرات به سه ریاندا، و هه کومه لیک له زانایان له سه ری که ی که له م دوو مه زه به رویشتون^(۱):

مه زه بی نه هلی ته نزیل:

تیمامی ره حه بی ده فهرمویت:

نزلهم مکان من أدلوا به إرثاً و حجباً، هکذا قالوا به

(۱) الشنشوري ۲۱۰، الكنوز ۲۸۳، المبسوط ۷ / ۵۷۶، مغني ابن قدامة ۷ / ۸۶، التحفة ۲۹۳، النهاية ۲۲۶، المغني ۷، شرح المنهج ۶ / ۶۵، الأنوار ۲ / ۱۱، القليوبي ۱۳۸.

که ثم مهزه به بیان راست ترینیان، که بریتیه له: دانانی هه ریهك له (ذوي الأرحام) هكان له جیگه ی ئه وه كه سه ی —ئه صل، یان فهرع، یان حاشیه- كه به هژیوه ده گات به مردوه كه له چۆنیتی میرات بردن وهك خاوهن بهش، یان عه صبه—.

بۆ نمونه: ئه گهر كه سیك بریت: كچی كچیک، و كۆر و كچی كچیکی تری له پاش به جی ما، ئه وا نیوه ی میراته كه بۆ كچی كچه كه یه، و نیوه كه ی تر بۆ كۆر و كچی كچه كه ی تره به عه صبه گه رایه تی، به یاسای: (للذكر مثل حظ الأنثیین). ههروه ها خزمه كانی (ذوي الأرحام) له جیگه ی ئه وه كه سه داده نرین كه به هۆی ئه وه وه ده گهن به مردوه كه له بی بهش کردن، و بی بهش بوون دا.

بۆ نمونه: ئه گهر كه سیك بریت: كچی بریه کی دایك و باوکی، و كچی بریه کی ته نه ها باوکی، و كچی بریه کی ته نه ها دایکی له پاش به جی ما، ئه وا كچی بریه ته نه ها دایكه كه شهش یه کی میراته كه ده بات، و ئه وه ی كه ده مینیتته وه كچی برا دایك و باوکیه كه ده بیات به عه صبه گه رایه تی، و كچی برا ته نه ها باوکیه كه شهش بهم كچه بی بهش ده بیات، چونكه برای ته نه ها باوکی به برای باوك و دایکی بی بهش ده بیات، وهك له مه ولا باسی ده كه یین.

ههروه ها ئه گهر كه سیك بریت: پووریك كه ته نه ها له دایكه وه خوشکی باوکی بوو، و كچی بریه کی دایك و باوکی له پاش به جی ما، ئه وا پووره كه هه موو میراته كه ده بات، كچی براكهش بی بهش ده بیات، چونكه به بوونی باوك برای دایك و باوکی بی بهش ده بیات، وهك له مه ولا باسی ده كه یین.

به لām له مه سه له ی بی بهش كردندا، خزمه كانی (ذوي الأرحام) ناتوانن بهشی ئه وه میرات به رانه ی كه خاوهن بهشی دیاری كراون وهك: ژن، و میژد كه م بكه نه وه.

بۆ نمونه: ئەگەر پیاویك بمریت: ژنیك، و كچی كچیكى له پاش به جی بمینیت. ئەوا ژنه كه چوار یه كی میراته كه ده بات، و سی چوار یه كه كه ی تر بۆ كچی كچه كه یه، واته به بوونی ئەم كچی كچه بهشی ژنه كه له چوار یه كه وه كه م ناكات بۆ ههشت یه ك.

جا بزانه كه به یه ك دهنگی زانایان مندالی برا و خوشکی تهنها دایکی جیاوازی ناکریت له نیتوان نیرینه، و مینینه یاندا، به لکو هه رچه کیان دهست بکه ویت له نیتوان خویاندا به یه کسانى دابهشی ده کهن.^(۱)

ئیمامی ره حه بی ده فهرمویت:

لكنما الذکور في الميراث عند استواء الجنس كالاناث

به لآم ئەگەر خالیک تهنها له دایکه وه برای دایکی مردوه كه بیت، و پووریك كه تهنها له دایکه وه خوشکی دایکی مردوه كه بیت، یان مندالی ئەو خالە له گەڵ مندالی ئەو پوورەدا كۆ بوونه وه، ئەوا دوو بهشی میراته كه ده دریت به مندالی خالە كه، و بهشیكى بۆ مندالی پووره كه، وه ههروهها له نیتوان مندالی خالە كه شدا به تهنها هه ر به م شیویه — دوو بهش بۆ نیرینه، و بهشیك بۆ مینینه — میراته كه دابهش ده کریت له نیتوانیاندا، و به هه مان شیوه له نیتوان مندالی پووره كهش كه به تهنها بن هه ر دوو بهش بۆ نیرینه، و بهشیك بۆ مینینه یه، و ئەم بۆچوونه ^(۲) ته حقیقیكه كه زانایان کردوویانه، هه رچه نده به پێچه وانه ی بۆچوونی (تحفة، و نهایه، و مغنی) یه وه یه — كه ئەوان پێیان وایه كه میراته كه به یه کسانى له نیتوان نیرینه و مینینه دا دابهش ده کریت.^(۳)

(۱) النهاية ۱۳، المغنی ۸، البجیرمی ۲۴۹، الجمل ۶ / ۶۵.

(۲) الشروانی ۳۹۴.

(۳) التحفة ۳۹۴، النهاية ۱۳، المغنی ۸.

مهزهه بی ئههلی قهرا به:

که بریتیه له: پیش خستنی ئهوهی که نزیکه له مردوه کهوه بهسهر ئهوانی تر دا.
بۆ نمونه: کابرایهك ده مریت: کچی کچیکی ههیه له گهڵ کچی کچی کورپک.

جا به گوێرهی مهزهه بی یه کهم: ماله که له نێوانیاندا دابهش ده کریت بۆ
چوار (۴) بهش، سێ (۳) بهشی ده دریت به کچی کچه که، و به شه کهی تری
ده دریت به کچی کچی کوره که، چونکه کچی کچه که له جیگه ی دایکیه تی،
ئه و کاته وه کچی کابرای مردوو وایه، پاشان کچی کچی کوره که له جیگه ی
دایکیه تی، و وه کچی کوری مردوه که وایه، ئیستا وه ک ئه وهی لی دیت که
بلیین: ئهم پیاوه مردوه: کچیک، و کچی کورپکی له پاش به جی ماوه، خو دیاره
که کچه که (نیوه) ده بات، و کچی کوره کهش (شهش یه ک) ده بات، و ئه صلی
مه سه له که له شه شه (۶)، کچه که سێ (۳) ده بات، و کچی کوره که یه ک (۱)
ده بات، و دووی (۲) ده مینیتته وه، له م دوهش چوار یه کی ده دریت به کچی کچی
کوره که، و ئه وی تری رده ده کریتته وه بۆ کچی کچه که.

ئه نجامه که ی له پاش رده کردنه وه، (وه ک له پیشه وه له نمونه ی یه که م دا
باسمان کرد) له چواره (۴)، سێ (۳) بهشی بۆ کچی کچه که یه، و یه ک (۱) بهشی
بۆ کچی کچی کوره که.

به لام به گوێرهی مهزهه بی دوه م: ماله که هه مووی کچی کچه که ده بیات،
و کچی کچی کوره که حه جب ده بیّت، و ه یچ نابات، چونکه کچی کچه که نزیک
تره له مردوه که وه.

تیبینی:

- (۱) له هەندیک له سەرچاوه شرعیه کاندای باسی مه زهه بیکی تر کراوه که پیتی دهوتریت: مه زهه بی ئه هلی ره حم، ئه ویش ئه وهیه که میراته که دابهش بکریت به سهریاندا به یه کسان، و به بی جیاوازی له نیوان نیر و می، و نزیك و دوور، له بهر ئه وهی که هه موویان به یه هۆکار نزیك ده بنه وه له مردوه که، که ئه ویش خزمایه تیه له ریگهی (ذوي الأرحام) یه وه ^(۱)، به لام ئه م مه زه به له زۆریه ی سەرچاوه کاندای باسی لیوه نه کراوه، و زانایانیش پهیره ی لیوه ناکهن، چونکه دووره له عه قله وه، و پیچه وانهی بنه ماکانی شه ریعه ته له مه سنه له ی میراتدا. ^(۲)
- (۲) ئه گهر که سیك مرد، و (بيت المال) یش ریك و پیک نه بوو، و هیچ که سیشی نه بوو له سهر زه ویدا (نه خاوهن بهش، و نه عه صه به، و نه ذوی الأرحام)، ئه و میراته که ی ده دریته ده ست که سیکی دادپهروه ر (عادل) و دلسۆز که له بهر ژه وهندی کاروباری موسولماناندا سهر فی بکات، به لکو هه ندیک له زانایان فه رموویانه: پتیسته له سهر ئه و که سه، شاره زا، دلسۆزه، دادپهروه ره که به و کاره هه لسییت. ^(۳)

(۱) الجمل ۶ / ۶۵، المبسوط ۷ / ۵۷۶.

(۲) الشنشوري مع الباجوري عليه ۲۱۰، الفقه الإسلامي ۷۸۵۷-۷۸۵۹، اللمع ۱۷۲.

(۳) شرح المنهج ۶ / ۶۶، التحفة ۶ / ۳۹۲، القليوبي ۳ / ۱۳۸، الإعانة ۳ / ۲۲۵.

به‌شی شه‌شهم

باسی میراتی چه‌ند که سیکی تاییه‌ت

میراتی ون بوو (المفقود)

ون بوو: بریتیه له‌و که‌سه‌ی که دیار نه‌ماوه، ئیتر بی سهر و شوینه، یان به دیل گیراوه، و هیچ هه‌وال و ده‌نگ و باسیکی نیه، و نازانریت تایا زیندوه، یان مردوه؟^(۱)

ئیمامی سه‌رخه‌سی ده‌فرمویت: ون بوو: به که‌سیک ده‌وتریت که به پیی ئه‌وه‌ی که ژیاوه، ئیستاش وه‌ها داده‌نریت که زیندوه، به‌لام به پیی ئه‌وه‌ی که هیچ شوینه‌واریکی نیه، ئه‌وا به مردوو داده‌نریت، وه خزم و که‌سوکاریشی مه‌به‌ستیانه که بییننه‌وه، به‌لام له‌به‌رئه‌وه‌ی که نازان له‌کوی نیشه‌جییه، بویه هیچ زانیاریه‌کیان له‌باره‌یه‌وه نیه، و شوینه‌واریشی به‌دی ناکهن، وه ده‌شکریت به هه‌ول و کۆشش بگه‌نه ئاواتی خو‌یان، و بیدۆزنه‌وه، وه ده‌شکریت بۆ هه‌تا هه‌تایی نه‌بییننه‌وه.^(۲)

جا لی‌ره‌دا باسی ئه‌وه ناکریت، که بزانی‌ت تایا له‌کوی یه، یان له‌کوی نیه، به‌لکو ئه‌وه‌ی که باسی لی‌وه ده‌کریت، ئه‌وه‌یه که نازانی‌ت، تایا زیندوه، یان مردوه، بویه ئه‌گه‌ر بزانی‌ت له‌کوی یه، به‌لام نه‌زانی‌ت تایا زیندوه، یان مردوه، ئه‌وه‌کاته‌ش هه‌ر به ون بوو داده‌نریت.

(۱) الفقه الإسلامی ۷۸۹۲.

(۲) المبسوط ۶ / ۱۵۳.

ون بوو چۆن میراتی لی دهبریت؟

به يه ك دهنگی زانایان كهسی ون بوو حسابی زیندووی بۆ دهكریت، بۆیه میراتهكشی به هیچ شیویهك نادریت به میرات بهرهكانی، مهگهر له دوو حالت دا نهییت ^(۱):

- (۱) دوو كهس شایهتی بدن لهسهر شهوی كه مردوه.
- (۲) ماویهكی وهها بهسهر بچیت له پاش ون بوونهكه، كه به زۆری گومان بچیتته سهر شهوی كه شه ون بووه لهو ماوه زیاتر ناژی، شهوجا قاضی به ئیجتیهادی خۆی بریاری مردنی بۆ دهر دهكات.
- جا نهگهر نه شاهیدهكان، و نه قاضی، باسی كاتی مردنی كابرای ون بوویان نهكرد، شهوا: ههر میرات بهرێك كه له پیش شایهتیهكه، یان له پیش بریارهكه دا مردییت، میرات لهم كهسه ون بووه نابات.
- بهلام نهگهر ههم شاهیدهكان، و ههم له بریارهكesh دا كاتیکیان دیاری كردبوو بۆ مردنهكه، شهوا: ههر میرات بهرێك كه له پیش شه كاته دیاری كراوهدا مردییت، میرات لهم كهسه ون بووه نابات ^(۲).

ون بوو چۆن میرات دهبات؟

زانایانی مهزههبی ههر سی ئیمام (شافعی و مالك و أحمد) پییان وایه كه: كهسی ون بوو میرات دهبات، باوهكو میراتیشی لی نهبریت، چونكه، نهگهر به یهكێك لهو دوو حالتهی سهرهوه ئیسبات نهكریت كه مردوه، دهییت ههر وا

(۱) منهاج بشرح المغني ۲۶-۲۷.

(۲) التحفة ۶ / ۴۲۲، النهاية ۳۲، المغني ۲۷، شرح المنهج ۶ / ۱۰۰، القليوبي ۱۴۹.

دابنریت که زیندوه. ^(۱)

جا فهرموویانه:

(۱) ئەگەر مردوه که تهنه کهسه ون بووه که میرات بهری بوو، و بهس، ئەوا: هه موو میراته که داده نریت بۆی، تاوه کو دەر ده کهویت که ئایا زیندوه، یان مردوه؟.

(۲) ئەگەر مردوه که بێجگه له ون بوه که میرات بهری تریشی هه بوو، ئەوا: به خراب ترین شیوه بهشی میرات بهره کانی تر ده دریت.

ئەوجا بۆ ئەوهی بزاین که ئایا بهچی شیوهیه که بهشی میرات بهره کانی تر بدهین، سێ حاله تمان دیته پێگه ^(۲):

(۱) هیچ دانانریت بۆ کهسیک که ئەگەر ون بووه که به زیندوو دابنریت، ئەو بێ بهش بێیت. وهك شیخی نۆدی ده فهرمویت:

فَمَنْ بِهِ يَصِيرُ ذَا حِرْمَانٍ لَمْ نُعْطِهِ شَيْئاً إِلَى الْبَيَانِ

(۲) هەر کهسیک به شه کهی نه به زیندوویی ون بووه که، و نه به مردوویی ون بووه که نه ده گۆرا، ئەوا به شه کهی خوێ پێ ده دریت. وهك شیخی نۆدی ده فهرمویت:

وَمِنْ مَوْتٍ، أَوْ حَيَاةٍ حَقٌّ لَمْ يَخْتَلَفْ، وَفِي مُسْتَحَقِّهِ

(۳) هەر کهسیک به زیندوو دانانی ون بووه که به شه کهی کهم بکات، ئەوا: به شه کهمه کهی پێ ده دریت، و هەر کهسیکیش به مردوو دانانی ون بووه که به شه کهی کهم بکات، ئەوا: به شه کهمه کهی پێ ده دریت. وهك شیخی نۆدی ده فهرمویت:

(۳) الفقه الإسلامي ۷۸۹۵.

(۱) التحفة ۴۲۳، النهاية ۳۰، المغني ۲۷، المحلي ۱۴۹، شرح المنهج ۶ / ۱۰۰، تحفة الطلاب ۴۸۲/۲.

ومن نصيبه بعيش، أو ردی .....
 في حقّه، أو قدر الرفاءه منقّصٌ تُقدّر الحیاة

نمونه‌ی حاله‌تی یه که م:

نه‌گەر ژنیک بمریت: میرد، و برابیه کی ون بووی باوکی، و مامیک ی له پاش به‌جی بمینیت، نه‌وا: نه‌صلی مه‌سه‌له که له دوو (۲)ه، چونکه نه‌گەر ون بووه که زیندوو بیت، یان مردوو، به‌شی میرده که هیچ ناگوریت، و نیوهی میراته که ده‌بات، و نیوه‌کی تر پاده‌گیریت، جا نه‌گەر دهر کهوت که له کاتی مردنی ژنه که دا، برا ون بووه که زیندوو بو، نه‌وا: نیوه که ده‌بات بۆ خۆی، و مامه‌که‌ش بی به‌ش ده‌بیت، به‌لام نه‌گەر له کاتی مردنی ژنه که دا برا ون بووه که مردبیت، نه‌وا نیوه‌کی که ماوه‌ته‌وه ده‌دریت به مامه که به عه‌صه‌به‌گه‌رایه‌تی.

نمونه‌ی حاله‌تی دوه م:

نه‌گەر ژنیک بمریت: میرد، و کچیک، و کورپکی ون بووی له پاش به‌جی بمینیت، نه‌وا: نه‌صلی مه‌سه‌له که له چوار (۴)ه، چونکه ون بووه که زیندوو بیت، یان مردوو، میرده که هەر چوار یه که ده‌بات، که ده‌کاته یه که (۱) به‌ش، و سی (۳) به‌شیش ده‌مینیت‌ه‌وه، نه‌وا جا بۆ کچه‌که‌ش، وه‌ها داده‌نریت که ون بووه که زیندوه، جا نه‌گەر زیندوو بیت، نه‌وا کچه که ده‌کات به عه‌صه‌به، و له سی به‌شه‌کی که ماوه‌ته‌وه، کچه که یه که به‌ش ده‌بات، به گویره‌ی یاسای: (لذاکر مثل حظ الأنثیین)، دوو به‌شیشی پاده‌گیریت بۆ کوره ون بووه که، جا نه‌گەر دهر کهوت که له کاتی مردنی ژنه که دا کوره که زیندوو بو، نه‌وا نه‌و دوو به‌شه ده‌بات که به گویره‌ی یاساکه بۆ دانرابوو، به‌لام نه‌گەر له کاتی مردنی ژنه که دا دهر کهوت که نه‌ویش مردبوو، نه‌وا یه که لهو دوو به‌شی که دانرابوو بۆ کوره ون بووه که ده‌دریت به کچه که بۆ ته‌واو کردنی به‌شه‌کی که نیوه‌یه، و پاشان نه‌گەر

(بیت المال) یش به گوږه‌ی شرع نه‌دبره به رڼوه نه‌وا: به‌شه‌که‌ی تریشی بۆ ده‌گه‌رڼیږتته‌وه، به‌مه‌ش، به‌شی میږده‌که یه‌ک (۱) به‌شه، و به‌شی کچه‌کش ده‌بیټ به‌سی (۳) به‌ش.

نمونه‌ی حاله‌تی سی‌یه‌م:

نه‌گه‌ر که‌سیک بریټ: باپیره، و برایه‌کی دایک و باوکی، و برایه‌کی ون بووی باوکی له‌پاش به‌جی بمڼیټ، نه‌وا: پیویسته له‌م کاته دا دوو مه‌سئله درووست بکریټ، چونکه:

(۱) نه‌گه‌ر برا ون بووه‌که زیندوو بیټ باپیره‌که زیان ده‌کات، چونکه برا دایک و باوکیه‌که برا ون بووه باوکیه‌که له‌دژی باپیره‌که ده‌ژمیږیټ. جا له‌بهر نه‌وه‌ی که له‌م کاته‌دا سی‌یه‌ک، و برا به‌شی بۆ باپیره‌که یه‌کسان، بۆیه: نه‌صلی مه‌سئله‌ی زیندوویی برا ون بووه‌که له‌سی (۳) یه، که به‌شی باپیره‌که‌ی لی‌ده‌رده‌چیټ.

(۲) نه‌گه‌ر برا ون بووه‌که مردبیټ، برا دایک و باوکیه‌که زیان ده‌کات، چونکه: باپیره‌که ده‌بیټته‌هاوبه‌شی و میراته‌که ده‌که‌ن به‌دوو به‌شه‌وه، به‌شیکی باپیره‌که ده‌بیات، و به‌شیکی برا دایک و باوکیه‌که، بۆیه نه‌صلی مه‌سئله‌ی مردوویی برا ون بووه‌که له‌دوو (۲) ه.

که‌واته لیږه دا دوو مه‌سئله‌مان ه‌یه: مه‌سئله‌یه‌کی زیندوویی، و مه‌سئله‌یه‌کی مردوویی.

جا له‌بهر نه‌وه‌ی که له‌نیوان نه‌صلی ه‌ردوو مه‌سئله‌که دا (تباين) ه‌یه، و به‌سهر یه‌کدا دابه‌ش نابن، بۆیه: نه‌صلی ه‌ردوو مه‌سئله‌که لی‌کدانی یه‌کتر ده‌که‌ین، و نه‌صلی‌کی تازه‌مان بۆ درووست ده‌بیټ، که ش‌ش (۶) ه، جا نه‌م مه‌سئله‌ی سی‌یه‌مه‌ پیی ده‌وتریټ (المسألة الجامعة)، واته: کۆکه‌ره‌وه‌ی ه‌ردوو مه‌سئله‌که. نه‌وجا ده‌لیټن:

باپیره که له مهسئله‌ی یه‌که‌م دا سى یه‌کى ده‌برد، که‌وابوو: له‌م مهسئله‌یه‌ش دا سى یه‌کى ده‌دریټى، که ده‌کاته: دوو (۲)، برا دايک و باوکیه‌کش له مهسئله‌ی مردووه‌که دا نیوه‌ی ده‌برد، که‌وابوو: لیټره‌ش نیوه‌ی ده‌دریټى، که ده‌کاته سى (۳)، و ئیستا يه‌ک (۱) به‌ش ده‌مینټه‌وه که ده‌کاته شه‌ش يه‌ک.

جا نه‌گهر ده‌رکه‌وت که له کاتى مردنى که‌سه‌که‌دا، برا ون بووه‌کش مردبوو، نه‌وا: يه‌ک به‌شه‌که‌ی که ماوه‌ته‌وه ده‌دریټ به‌ باپیره‌که، تاوه‌کو نه‌ویش وه‌ک برا دايک و باوکیه‌که نیوه‌ ببات، به‌لام نه‌گهر ده‌رکه‌وت که له کاتى مردنى که‌سه‌که دا برا ون بووه‌که زیندوو بو، نه‌وا: يه‌ک به‌شه‌که‌ی که ماوه‌ته‌وه ده‌دریټ به‌ برا دايک و باوکیه‌که، و برا ون بووه‌کش بى به‌ش ده‌بیټ، چونکه ون بووه‌که تنه‌ها براى باوکیه، و برا دايک و باوکیه‌که له دژى باپیره‌که له‌گه‌ل څزى ژماردبووى، نه‌گینا: به‌ بوونى براى دايک و باوکی براى تنه‌ها باوکی بى به‌ش ده‌بیټ.

ئاگادارى:

(۱) نه‌و نمونه‌ی سه‌روه کاتيک بوو که له نيوان نه‌صلی مهسئله‌ی زیندوو بیه‌که، و نه‌صلی مهسئله‌ی مردوو بیه‌که دا (تباين) ده‌بیټ، نه‌گینا نه‌گهر له نيوانيان دا (توافق) هه‌بوو، نه‌وا: (وفق) ى يه‌کیکیان لیکه‌دریټ له‌گه‌ل ته‌واوى نه‌وى تريان دا، و به‌م شپوه (المسألة الجامعة) درووست ده‌بیټ. وه نه‌گهر له نيوانيان دا (تداخل) هه‌بوو، نه‌وا کام نه‌صله‌يان زۆرتر بوو، نه‌وه‌يان ده‌بیټ به (المسألة الجامعة).

(۲) هه‌ر به‌شه میراتیه‌ک که دانرا بیټ بۆ ون بووه‌که، نه‌گهر بفه‌وتیټ، نه‌وا له‌سه‌ر هه‌موو میرات به‌ره‌کان حیساب ده‌کریټ، که‌واته هه‌ر کاتيک ون بووه‌که هاته‌وه، واته له کاتى مردنى میرات ده‌ره‌که‌ی دا زیندوو بووه، نه‌وا پیوسته سه‌ر

له نوږ له بهشی هه موو میرات بهره کان، هه ره که سهو به گوږه ی به شه که ی خوږ
میراته که به وون بووه که به گه پښتته وه. ^(۱) به مهش: هه ره زیاده که به له
میراته که دا په یدا بوو بیت، ده بیت بهشی وون بووه که شی لی بدریت. ^(۲) به لام
نه گه وون بووه که نه گه پرایه وه، واته: له کاتی مردنی میرات دهره که ی دا مرد بوو،
نهوا: نهو به شه ی که پراگیر بوو بوږی ده دریتته وه به میرات بهره کانی مردووی
یه که م، نه که میرات بهرانی وون بووه که، چونکه ده گوښت که وون بووه که له پیش
میرات دهره که ی مرد بیت.

میراتی کورپه ی ناو سک (حمل)

لیره دا پیوسته چهند باسیک بکهین:

یه که م: مه رجه کانی میرات بردنی کورپه ی ناو سک

کورپه ی ناو سک به دوو مه رج میرات ده بات:

(۱) به زیندووی به ته وای له دایکی جیا ببیتته وه. به وه ی که گیانی
جیگیر بووی تیدا بیت، یان بگری، یان باویشک بدات، یان بپژمیت، یان
دهسته کانی دا بخت، و بیان کاته وه، وه هه رشتی کی تر که مانای زیندووی ته
بگه یه بیت.

(۲) له کاتی مردنی میرات دهره که ی دا بوونی هه بیت. که نه مهش به سی
ریگه دهر ده که ویت ^(۳):

(۱) التحفة ۴۲۳، النهایة ۳۰، المغنی ۲۷، الجمل ۶ / ۱۰۰.

(۲) الشروانی ۴۲۳، الشبراملسی ۳۰.

(۱) التحفة ۶ / ۴۲۳، النهایة ۳۰، شرح المنهج ۶ / ۱۰۳ - ۱۰۴، القلیوبی ۱۵۰، فتح
الجواد ۴۲۵، اللمع ۱۸۳ - ۱۸۶.

أ. پېش تېپهړ بوونی شهش مانگ به سهر مردنی میرات دهره که دا، کۆرپه که له دایکی جیا بېتته وه، هه رچه نده دایکه که ی له م ماوهیه دا میړدیکي تری سهر جیگه یی کردییت.

ب. چوار سال زیاتر به سهر مردنی میرات دهره که دا تېپهړ نه بوو بیټ، و له م ماوهیهش دا دایکه که ی میړدیکي تری سهر جیگه ی نه کردییت.

ت. دان پېدا نانی میرات بهرکانی تر به بوونی کۆرپه که دا له کاتی مردنی میرات دهره که، هه رچه نده چوار سال زیاتر به سهر مردنی میرات دهره که دا تېپهړ نه بوو بیټ، و له م ماوهیهش دا دایکه که ی میړدیکي تری سهر جیگه ی کردییت.

جا که وایوو: نه گهر کۆرپه که به مردوویی له دایکی جیا بووه، جا ئیتر به خۆی مردییت، یان کوژرایت، یان به شیک له لاشه ی نه هاتبوه دهره وه، و مرد، یان گومان هه بیټ له وه دا که زیندوه، یان گومان هه بیټ له وه دا که ژیانیکي جیگیری ههیه، یان به زیندوویی له دایکی جیا بېتته وه، به لام نه زانریټ که له کاتی مردنی میرات دهره که دا هه بوه یان نا، نه و له هه موو نه م حاله تانه دا میرات نابات، چونکه: له حاله تی کوټایی دا کۆرپه که له نه ژادی مردوه که نیه، و له هه موو حاله ته کانی پیشووش دا به نه بوو داده نریټ. ^(۱)

شیخی نۆدی له م بارهیه وه دهه رمویټ:

وَإِنَّمَا يَرِثُ إِذَا انفصلُ حَيًّا لَوْ قَتَلَ ظَنُّ أَنَّهُ حَصَلَ
فِي حَالِ مَوْتٍ مَوْرَثٍ، وَإِلَّا فَلَيْسَ لِلْإِثْرِ يَكُونُ أَهْلًا

ئاگادارى:

لەبەر ئەوەى كە كاتى لى جىابونەوہى كۆرپە لە داىكى، لە ژنىكەوہ بۆ ژنىكى تر دەگۆرپىت، ھەر بۆيە زاناىان بۆچونى جىاوازيان ھەيە لە زۆرتىن كاتى مانەوہى كۆرپە لە سكى داىكى دا، ئەوہ تا بەلای مەزھەبى ئىمامى (مالك) ەوہ: پىنج سالى، بەلام بەلای ھەردو مەزھەبى ئىمامان (شافعى و أحمد) ەوہ زۆرتىن ماوہ: چوار سالى، و بەلای ھەنەفيەكانەوہ: دوو سالى، و بەلای ظاھىريەكانەوہ: نۆ مانگە.

بەلام بەلای زۆرىەى زاناىانەوہ: كەمترىن ماوہى مانەوہى كۆرپە لە سكى داىكى دا شەش مانگە، ھەرچەندە ھەندىك فەرموويانە: نۆ مانگە.^(۱) جا ئەم بۆچونە جىاوازانە وەك وتمان: دەگەرپىتەوہ بۆ ئەوہى كە جىابونەوہى كۆرپە لە ژنىكەوہ بۆ ژنىكى تر دەگۆرپىت، و ھەر يەك لە خاوەنى ئەو بۆچونانەش بەلگەى بەردەستى خۆيان ھەيە بۆ بۆچونەكەيان.

دوہم : ژمارەى كۆرپەى ناو سىك

ليرەش دا پىوهرىكى ورد نىە بۆ ئەوہى كە بزائىت: ئايا ئەوہى كە لە سكى ژنىك دايە چەند كۆرپەيە؟ بۆيە: زاناىان لە ديارى كردنى ژمارەى كۆرپەى ناو سكى ژنان دا ناكۆكيان ھەيە:

ھەندىك فەرموويانە: وا ديارى دەكرىت كە يەك كۆرپەيە، چونكە بە زۆرى وەھايە، و ئەگەر لە يەكيش زياتر بىت، ئەوا بەكەمى وا رىك دەكەوئىت. ھەندىكى تر فەرموويانە: وا ديارى دەكرىت كە دوو كۆرپەيە. ھەندىكى تر فەرموويانە: وا ديارى دەكرىت كە چوار كۆرپەيە.

(۱) الفقه الإسلامى ۷۸۸۲-۷۸۸۳، المفصل ۱۱ / ۳۷۱.

به لآم به لای درووست ترین فەرمووده‌ی شوین که وتوانی ئیمامی (شافعی) یه وه، ژماره‌ی کۆرپه‌ی ناو سک دیاری ناکریت، چونکه: ریک ده که ویت که ژن به یه سک چوار، یان پینج، یان شه‌ش، یان هه‌وت، یان زیاتریش مندالی بییت.^(۱)

ئیمامی (شافعی) ده‌گیریتته وه: که ته‌شریفی بر دوه بۆ ولاتی (الیمن) بۆ خزمه‌تی مامۆستایه‌ک که ده‌رسی فەرمووده‌کانی هه‌زه‌تی پیغه‌مبه‌ری (دروودی خوی لی بییت) لا بخوینیت، و ده‌فرمویت: دانیشتبوم، پینج پیاو هاتنه ژووره وه، و به نۆبه سه‌ری مامۆستاکه‌یان ماچ کرد، و پاشان پینجی تر هاتن که ته‌مه‌نیان له‌وان که‌م تر بوو، ئه‌وانیش به نۆبه سه‌ریان ماچ کرد، پاشان پینجی تر، و پاشان پینجی تر، ئیتر مامۆستاکه فەرمووی: ئه‌مانه هه‌موویان مندالی خۆمن، و هه‌موو پینج دانیه‌کیان به یه سک له دایک بوون، و پینجیشمان هه‌یه له‌ناو بییشه (لانی) دان.^(۲)

سی‌یه‌م : حاله‌ته‌کانی راگرتنی دابهش کردنی میرات

له چوار حاله‌ت دا میرات دابهش کردن را ده‌گیریت:

- (۱) مردوه که ته‌نها کۆرپه‌که میرات به‌ری بییت، و به‌س. وه‌ک: پیاویک مردوه، و ژنیکی ته‌لاق دراوی (بائنه) ی سک پری له پاش به‌جی ماوه.

(۲) التحفة ۶ / ۴۲۴، النهایة ۳۱، المحلی ۱۵۰، القلیوبی ۱۵۰، البجیرمی ۲۶۱، فتح الجواد ۴۲۵، اللع ۱۸۷.

(۱) تأریخ دمشق ۸ / ۳۰۷ - ۳۰۸، المحمدون من الشعراء ۱ / ۴۲. المذهب ۱۷۵، المغنی ۲۸.

(۲) مردوه که میرات بهری تریشی هه بیټ، به لām به کۆرپه که بی بهش ده بیټ. وهك: برا و خوشکی تهنها دایکی، که به مندالی مردوه که بی بهش ده بن.

(۳) مردوه که میرات بهری تریشی هه بیټ، و له هه ندیک شیوه دا بی بهش ده بیټ. وهك: برای باوکی، که ته گهر منداله که کور بیټ، بی بهش ده بیټ، به لām ته گهر کچ بیټ بی بهش نابیټ.

(۴) مردوه که میرات بهری تری هه بیټ، به لām به کۆرپه که بی بهش نه ده بوو، وه له هه مان کات دا میرات بهره که خاوهن بهشی دیاری کراو نه بوو، وهك تهوهی که مردوه که: کور و کچی تری هه بیټ.

تهوجا بۆیه لهم حاله تانه دا دابهش کردنی میراته که راده گیریت، چونکه: نازانریت ئایا زۆرترین ژماره ی کۆرپه کان له سکی دایکیاندا به دلنیا ییه وه چنده. شیخی نۆدی لهم باره یه وه ده فهرمویت:

إن كان ذو الإرث هو الحمل فقط	أو كان ثمَّ مَنْ لأجله سقطَ
أو من على بعض التقادير احتجب	به: كحمل ميت، و فرع أب
أو مَنْ به ليس عن الإرث يُصدّ	و ما له مقدّر: مثل الولد
ففي جميعها جميع مالِه	يُجعل موقوفاً إلى انفصاله
هذا هو القول الصحيح الأحوط	فإن أقصى الحمل لا ينضبط

هه رچه نده ئیستا به هو ی پیشکه وتنی بواری زانستی و پهیدا بوونی ئامیری زۆر پیشکه وتووی پزیشکیه وه، ده توانریت بزانریت: ژماره ی کۆرپه کان چنده، و بشزانریت: نیرینهن، یان میینه، به لām، هه رچۆنیک بیټ، نازانریت: که ئایا به زیندووی له دایک ده بیټ، یان نا، چونکه تهوه جگه له خودا که سی تر نازانریت.

به لّام نه گەر کۆرپه که خوی بئ بهش ده بوو له میرات، ئەوا به هیچ شیوهیهک دابهش کردنی میراته که راناگیریت، وهك ئەوهی که: پیاویك بمریت: برایه کی دایک و باوکی، و باوک، و دایکیکی سک پری له پیاویکی تر — جگه له باوکی مردوه که — له پاش به جئ بمینیت، ئەوا: دهست به جئ میراته که دابهش ده کړیت به سەر برا، و باوک، و دایکه که دا، و کۆرپه کهش به باوکه که بئ بهش ده بیت، چونکه مندالی دایکه — برای دایکی یان خوشکی دایکی --^(۱).

چوارهم : چۆنیتی میرات بردنی کۆرپه

له بهر ئەوهی که نازانریت ئایا کۆرپه که کۆرپه، یان کچه، بۆیه میراته که به هەر دوو گریانکه دابهش ده کهین، و ههم بهشی کۆرپه که، و ههم بهشی میرات بهرەکانی تریش به پارێزوه ده دهین، بۆیه نه گەر:

(۱) کۆرپه که به یه کیک له دوو گریانکه میراتی ده برد، ئەوا به میرات بهر داده نریت، و ئەو بهشی که دهیکه ویت بۆی ههڵ ده گیریت.

(۲) کۆرپه که به هەردوو گریانکه میراتی ده برد، به لّام ئەندازهی به شه میراته کهی له گریانکهیه کهوه بۆ گریانکهیه کی تر جیاواز بوو، ئەوا ئەندازه زۆره که یانی بۆ ههڵ ده گیریت.

(۳) کۆرپه که به هەردوو گریانکه میراتی ده برد، وه ئەندازهی به شه میراته کهشی به هەردوو گریانکه نه ده گۆرا، ئەوا ئەو ئەندازهیهی بۆ ههڵ ده گیریت.

به لّام میرات به‌ره‌کانی تر، سه‌یریان ده‌که‌ین، ته‌گەر:

(۱) هەر میرات به‌رێك، به یه‌كێك له دوو گریمانه‌که میراتی ده‌برد، و به‌وی تریان نه‌ی ده‌برد، ته‌وا: به شیوه‌یه‌کی کاتی وا داده‌نریت که میرات نبات.

(۲) هەر میرات به‌رێك که به هەردوو گریمانه‌که میرات ببات، به لّام به‌شه میراته‌که‌ی له گریمانه‌یه‌که‌وه بۆ گریمانه‌یه‌کی تر جیاواز بوو، ته‌وا: به‌شه که‌مه‌که‌ی پی ده‌دریت.

(۳) هەر میرات به‌رێك که به هەردوو گریمانه‌که میرات ببات، وه ته‌ندازه‌ی به‌شه میراته‌که‌شی به هەردوو گریمانه‌که نه‌ده‌گۆرا، ته‌وا ته‌و ته‌ندازه‌یه‌ی پی ده‌دریت.

پوخته‌ی باس ته‌وه‌یه که: کۆرپه‌که چۆن باش بیت، وه‌های له‌گه‌ڵ دا ده‌کریت، و میرات به‌ره‌کانی تریش چۆن خراپ بیت، وه‌هایان له‌گه‌ڵ دا ده‌کریت، وه‌ک شیخی نۆدی ده‌فه‌رمویت:

وإن يَخْلِفُ مَنْ حَواهُ الْجَدَثُ   حَمَلًا يَحْمِزُ الْإِرْثُ، أَوْ قَدْ يَرِثُ
فِي حَقِّهِ، وَ حَقٌّ غَيْرُهُ عَمَلُ   بَمَا هُوَ الْيَقِينُ قَبْلَ يَنْفَصِلُ

پاشان هەر جیاوازیه‌که هه‌بیت دوا ده‌خریت بۆ کاتی جیا بوونه‌وه‌ی کۆرپه‌که له‌ دایکی، جا ته‌گەر کۆرپه‌که به‌ مردوویی له‌ دایک بوو، ته‌وا: میراته‌که راگیراوه‌که ده‌گه‌رپنریتته‌وه بۆ میرات به‌ره‌کانی تر، یان ته‌گەر به‌ زیندوویی له‌ دایک بوو، به لّام یه‌ک منداڵ بوو، ته‌وا: له‌وه‌ی که راگیراوه‌ چه‌ندی بکه‌ویت پی ده‌دریت، و پاشماوه‌که‌شی ده‌گه‌رپنریتته‌وه بۆ میرات به‌ره‌کانی تر. وه‌ک یه‌ک له‌ شاعیران ده‌فه‌رمویت:

وحيث يستحقّ دون ما وقف   فردّ زائدا لذي حق عرف
وعكسها بعكسها، فإن منع   وارثاً الحملُ فأهمله و دَعُ

نمونه‌ی (۱):

پیاویک مردوه: ژن، و باوک، و دایک، و ژنی کورپکی سک پری له پاش بهجی
ماوه، ئیستا مه‌سه‌له‌که به همدوو گرمانه‌که دروست ده‌که‌ین:

(۱) نه‌گهر کۆرپه‌که کورپ بیت: که ده‌بیته کورپ کورپ مردوه‌که، نه‌وا:

ژنه‌که هه‌شت یه‌ک ده‌بات، و باوک، و دایکه‌که‌ش هه‌ریه‌که‌یان شه‌ش یه‌ک
ده‌به‌ن، به‌مه‌ش نه‌صلی مه‌سه‌له‌که ده‌بیت به‌ بیست و چوار (۲۴)، ئیستا: ژنه‌که
سی (۳) به‌ش ده‌بات، و باوکه‌که‌ش چوار (۴) به‌ش ده‌بات، و دایکه‌که‌ش چوار
(۴) به‌ش ده‌بات، و به‌مه‌ش سیازده (۱۳) به‌ش ده‌مینیتته‌وه، کورپ کورپه‌که به
عه‌صه‌به‌گه‌رایه‌تی ده‌بیات.

(۲) نه‌گهر کۆرپه‌که کچ بیت: که ده‌بیته کچی کورپ مردوه‌که، نه‌وا:

به‌ هه‌مان شتیه‌ی پێشوو: ژنه‌که هه‌شت یه‌ک ده‌بات، و باوک، و دایکه‌که‌ش
هه‌ریه‌که‌یان شه‌ش یه‌ک ده‌به‌ن، به‌مه‌ش نه‌صلی مه‌سه‌له‌که ده‌بیته: بیست و چوار
(۲۴)، ئیستا: ژنه‌که سی (۳) به‌ش ده‌بات، و باوکه‌که‌ش چوار (۴) به‌ش ده‌بات،
و دایکه‌که‌ش چوار (۴) به‌ش ده‌بات، و به‌مه‌ش سیازده (۱۳) به‌ش ده‌مینیتته‌وه،
و کچی کورپه‌که‌ش نیوه ده‌بات، که ده‌کاته: دوازده (۱۲) به‌ش، و له‌ کۆتایی دا
یه‌ک (۱) به‌ش ده‌مینیتته‌وه، نه‌ویش باوکه‌که ده‌بیات به‌ عه‌صه‌به‌گه‌رایه‌تی، و
به‌مه‌ش به‌شی باوکه‌که ده‌بیت به‌ پێنج (۵) به‌ش.

جا وه‌ک ده‌بینن: له‌م مه‌سه‌له‌یه‌ دا، باشت‌ر وایه‌ که کۆرپه‌که به‌ نێرینه
دابنریت، و سیازده (۱۳) به‌شه‌که‌ی بۆ هه‌ل‌ بگیریت.

نمونه‌ی (۲):

ژنیک مردوه: می‌رد، و خوشکیکی دایک و باوکی، و باوه ژنیک سکی پری له پاش به جی ماوه، ئیستا مه‌سه‌له که به ه‌ردوو گریمانه که درووست ده‌که‌ین:

(۱) نه‌گەر کۆرپه که کور بی‌ت: که ده‌بیته برای باوکی ژنه‌که، نه‌وا:

می‌رده که نیوه ده‌بات، و خوشکه دایک و باوکیه کهش نیوه ده‌بات، و به‌مه‌ش برا باوکیه که هیچی بۆ نامی‌نیته‌وه، و بی به‌ش ده‌بی‌ت.

(۲) نه‌گەر کۆرپه که کچ بی‌ت، که ده‌بیته خوشکی باوکی ژنه‌که، نه‌وا:

به ه‌همان شیوه‌ی پیشوو، می‌رده که نیوه ده‌بات، و خوشکه دایک و باوکیه کهش نیوه ده‌بات، وه ه‌روه‌ها خوشکه باوکیه کهش ش‌ش یه‌ک ده‌بات، جا ئیستا نه‌صلی مه‌سه‌له که له شه‌شه (۶)، می‌رده که سی (۳) به‌ش ده‌بات، و خوشکه دایک و باوکیه کهش سی (۳) به‌ش ده‌بات، و خوشکه باوکیه کهش یه‌ک (۱) به‌ش ده‌بات، به‌مه‌ش ده‌بی‌ت مه‌سه‌له که (عول) ی تیدا بکری‌ت، و بی‌ت به‌حه‌وت (۷).

جا وه‌ک ده‌بینین: له‌م مه‌سه‌له‌یه دا، باشتر وایه که کۆرپه که به‌میینه دابنری‌ت، و له‌حه‌وت به‌ش، یه‌ک به‌شی بۆ ه‌ه‌ل بگری‌ت.

نمونه‌ی (۳):

ژنیک مردوه: می‌رد، و دایکیکی سکی پر — له باوکی ژنه مردوه که --، و دوو خوشکی دایک و باوکی، و دوو برای دایکی له پاش به جی ماوه، ئیستا مه‌سه‌له که به ه‌ردوو گریمانه که درووست ده‌که‌ین:

(۱) نه‌گەر کۆرپه که کور بی‌ت: که ده‌بیته: برای دایک و باوکی ژنه‌که، نه‌وا:

میږده که نیوه دهبات، و دایکه که ش شش یهك دهبات، و هه موو برا و خوشکه کانیش به هاویه شی سیّ یهك دهبن — چونکه مه سئله ی (مشرکه) یه-، به مهش ئه صلی مه سئله که له ششه (۶)، میږده که سیّ (۳) بهش دهبات، و دایکه که ش یهك (۱) بهش دهبات، و هه موو برا و خوشکه کانیش سیّ یهك دهبن، که ده کاته دوو (۲) بهش.

به لام له بهر ئه وهی که به شی برا و خوشکه کان — که دوو- دابهش ناکریت به سه ر ژماره یان دا — که پینجه-، و له نیوانیشیان دا (تباين) هه یه، بویه ژماره ی برا و خوشکه کان که پینجه لیكدانی ده که ين له گه لّ ئه صلی مه سئله که دا که ششه (۶)، و به مهش ئه صلی مه سئله که ده بیّت به سیّ (۳۰)، ئه و جا ئیستا، میږده که پازده (۱۵) بهش دهبات، و دایکه که ش پینج (۵) بهش دهبات، و براو خوشکه کانیش ده (۱۰) بهش دهبن، هه ر یه که یان دوو (۲) بهش، به بیّ جیاوازی له نیوان نیّر و میّ دا.

که واته: ئه گه ر کۆرپه که نیّر بیّت، ئه و: له سیّ (۳۰) بهش، دوو (۲) بهش دهبات.

(۲) ئه گه ر کۆرپه که کچ بیّت: که ده بیته: خوشکی دایک و باوکی ژنه که، ئه و:

میږده که نیوه دهبات، که ده کاته سیّ (۳) بهش، و دایکه که ش شش یهك دهبات، که ده کاته یهك (۱) بهش، و سیّ خوشکه دایک و باوکیه که ش دوو سیّ یهك دهبن، که ده کاته چوار (۴) بهش، و دوو برا دایکیه که ش سیّ یهك دهبن، که ده کاته دوو (۲) بهش، به مهش ده بیّت مه سئله که (عول) ی تیډا بکریت، و بییّت به ده (۱۰).

ئه و جا له بهر ئه وهی که به شی سیّ خوشکه که، که چواره (۴) به ساغی دابهش ناکریت به سه ر ژماره که یان دا، که سیّ (۳) یه، و (تباين) یش هه یه له نیوانیان دا،

بۆیه: ده بیټ مه سئله که ساغ بکهینهوه، بهوهی که سی (۳) - که (وفق) ی لیده رچووی هه موو بهشی خاوهن به شه کانه - لیكدان بکهین له گهڻ ئه صلی مه سئله که دا که ده (۱۰) یه، به مهش، ئه صلی مه سئله که ده بیټ به سی (۳۰).
 نهوجا ئیستا: میرده که نو (۹) بهش ده بات، و دایکه کهش سی (۳) بهش ده بات، و دوو برا دایکه کهش شەش (۶) بهش ده بن، و سی خوشکه کهش دوازه (۱۲) بهش ده بن، هه ر یه کهو چوار (۴) بهش.
 کهواته: نه گهر کۆرپه که میینه بیټ، نهوا: له سی (۳۰) بهش، چوار (۴) بهش ده بات.

جا وهك ده بینین: لهم مه سئله یه دا، باشت وایه که کۆرپه که به میینه دابنریت، و له سی بهش، چوار بهشی بۆ ههڻ بگیریت.

ئاگاداری:

له هه ر مه سئله یه که دا که پتویست بکات ئه صلی مه سئله که زیاد بکرت (عول) نهوا بهشی میرات به ره کانی تر به زیاد کراوی پتیا ن ده دریت، وهك: نه گهر پیاویك بمریت: دایک، و باوک، و ژنیکی سک پری له پاش به جی بمینیت، نهوا:

دایک، و باوکه که یه کی شەش یه که ده بن، و ژنه کهش هه شت یه که ده بات، و بهشی هه چکام لهم سیانهش به نیرینه یی و میینه یی کۆرپه که ناگۆریت، به لام: له بهر نهوهی که نازانریت: ئایا کۆرپه که یه که دانیه، یان زیاتر، و نیرینه یه، یان میینه، بۆیه ده بیټ هه موو گریمانه کان دابنن

جا نه گهر: کۆرپه که یه که کوپ بوو، یان زیاتر، یان کوپ و کچ بوون به یه که وه، یان یه که کچ بوو، نهوا ئه صلی مه سئله که پتویست به زیاد کردن ناکات، چونکه وهك ده زانن، لهم حاله تانه دا ئه صلی مه سئله که له بیست و چواره (۲۴)،

دایکه که و باوکه کهش همر یه کهو چوار (۴) بهش دهبه، و ژنه کهش سی (۳) بهش دهبات.

ئهوجا ئه گهر کۆرپه که یه که نیترینه بوو، ئهوا: پاشماوهی میراته که دهبات. وه ئه گهر چهند نیترینه یه که بوون، ئهوا: پاشماوه که یان به یه کسانێ له نیتوان دا دابهش ده کریت، وه ئه گهر نیترینه و میپینه بوون به یه کهوه، ئهوا: پاشماوه که یان به سهردا دابهش ده کریت به پیتی یاسای: (للذکر مثل حظ الأنثیین)، وه ئه گهر تهنها یه که میپینه بوو، ئهوا: نیوه دهبات، که ده کاته دوازه (۱۲) بهش، و یه که بهشیش ده میپیتتهوه، رای ده گرین تاوه کو کۆرپه که جیا ده بیتهوه، جا ئه گهر نیترینه بوو، ئهوا یه که بهش کهش دهبات، به لām ئه گهر میپینه بوو، ئهوا: باوکه که به عه صه به گه رایه تی ده بیات، به لām ئه گهر دوو میپینه یان زیاتر بن، ئهوا: دوو سی یه کی میراته که دهبه، که ده کاته شازده (۱۶) بهش، بۆیه پیویست ده کات که ئه صلی مه سه له که زیاد بکریت بۆ بیست و ههوت (۲۷).

جا بزانه که زانایان بهم مه سه له یه ده لێن: (المنبرية)

هۆی ناوانیشی بهم ناوه، وه که زانایان گێراویانه تهوه ئه وه یه که: ئیمامی عه لی (خوای لێ پازی بیت)، له سه ر منبه ر له مزگه وتی شاری (کوفه)، وتاری ده دا، و له پاش ئه وه ی که فه رمووی: الحمد لله الذي يحكم بالحق قطعا ويحزي كل نفس بما تسعى وإليه المآب والرجعى، که سێک پرسیاری ئه م مه سه له یه ی لێ کرد، ئه ویش به بێ پاره وستان، به بێ تیکدانێ ئوسلوپی وتار دانه که ی فه رمووی: صار ثمن المرأة تُسعا.^(۱) واته: له م مه سه له یه دا له بهر ئه وه ی که (عول) ی تیدا کراوه، به شی ژنه که له هه شت یه که وه که م به ته وه بۆ نۆ یه که، چونکه وه که ده بینین، ژنه که له

(۱) المغني ۲۸، النهاية ۳۱، شرح المنهج ۶ / ۱۰۲ - ۱۰۳، القليوبي ۱۵۰، الفقه الإسلامي ۷۸۲۴، الدرّة ۱۰۶، فتح المعين ۲۴۳.

کاتیځ دا که ئه‌صلی مه‌سه‌له که بیست و چوار (۲۴) بوو، ئه‌و سی (۳) به‌شی ده‌برد، که ده‌کاته: هه‌شت یه‌کی بیست و چوار، به‌لام له پاش ئه‌وه‌ی که مه‌سه‌له که (عول) ی تیډا کرا، و بوو به بیست و هه‌وت (۲۷)، ژنه که هه‌ر سی (۳) به‌ش ده‌بات، که ده‌کاته: نو یه‌کی بیست و هه‌وت، که واته هه‌شت یه‌که که یه بوو به: نو یه‌ک.

میراتی نیره مووکی سهر لی دهرنه چوو (الخنثی المشکل)

لیره دا دوو باس پیویسته بکرتن:

- (۱) نیره مووکی سهر لی دهرنه چوو کی یه؟، و چهند جوړی هه‌یه؟
- (۲) چوئیتی میرات بردنی نیره مووک.

نیره مووکی سهر لی دهرنه چوو کی یه؟، و چهند جوړی هه‌یه؟

نیره مووکی سهر لی دهرنه چوو: ئه‌و که سه‌یه که: هه‌م ئه‌ندامی نیرینه، و هه‌م ئه‌ندامی میینه‌ی هه‌یه، یان ته‌نها کونیکی هه‌یه، وه‌ک بالنده، که نه له ئه‌ندامی نیرینه، و نه له ئه‌ندامی میینه‌ی ناچیت.

جا به گویره‌ی ئه‌و پیناسه‌یه بو‌مان دهرده که ویت که دوو جوړی هه‌یه: (۱)

(۱) هه‌م ئه‌ندامی نیر، و هه‌م ئه‌ندامی می ی هه‌بیټ.

جا ته‌گه‌ر له ئه‌ندامی نیرینه‌وه میزی ده‌کرد، و (م‌نی) لی‌وه ده‌هات، ئه‌وا به نیرینه داده‌نریت، به‌لام ته‌گه‌ر ده‌که‌وته هه‌یزه‌وه، یان له ئه‌ندامی میینه‌وه میزی ده‌کرد، و (م‌نی) لی‌وه ده‌هات، ئه‌وا به میینه‌ی داده‌نریت، هه‌روه‌ها ته‌گه‌ر له

(۱) التحفة ۶/۴۲۵، المغنی ۲۹، الحلی ۱۵۰، شرح المنهج ۶/۱۰۴، فتح المعین ۴۲۵، الفقه الإسلامي ۷۸۹۹.

هردوو ئەندامەكەوه میزی دەکرد، ئەوا لە پیش دا لە كام ئەندامیانەوه میزەكه دههاته دەرەوه، ئەوا بە ئەوهیان دادەنریت، بەلام ئەگەر لە هەردوو ئامپەرەكه بە یەكەوه، و بەبێ پاش و پیش میزی دەکرد، و ئارەزووی بەلای پیاودا هەبوو، ئەوا بە مێینە دادەنریت، بەلام ئەگەر ئارەزووی بەلای ژن دا هەبوو، ئەوا بە نێرینە دادەنریت، بەلام ئەگەر ئارەزووی بەلای هیچیان دا نەبوو، ئەوا بە نادیارى، و سەر لى دەرەچووی دەمییتهوه، بەلام دەرەهاتنى مووی ریش، و مەمك، و جیاوازی ژمارەى پراسەكان، ناکرینه بەلگه لەسەر نێرینەى، و مێینەى هیچ نێرە مووكتك. (۱)

(۲) كونیكى هەبیت، وهك بالنده، نه له ئەندامى نێر، و نه له ئەندامى مێ نهچیت، و هەر لەو كونهشەوه میز بكات. جا ئەم جوړه هەر بە نادیارى، و سەر لى دەرەچووی دەمییتهوه تاوهكو بالغ دەبیت، ئەوجا ئەگەر دەكهوته حەیزەوه، یان ئارەزوو، و حەزى بە لای پیاو دا هەبوو، ئەوا: بە مێینە دادەنریت، بەلام ئەگەر ئارەزوو، و حەزى بەلای ژن دا هەبوو، ئەوا: بە نێرینە دادەنریت. بەلام ئەگەر ئارەزوو، و حەزى بەلای ژن، و پیاودا یەكسان بوو، یان بەلای هیچیان دا ئارەزووی نەبوو، ئەوا هەر بە نادیارى، و سەر لى دەرەچووی دەمییتهوه. (۲)

تیبینی:

بەهۆى ئەو بەرهو پیش چوونەى كه دنیای زانستی ئەمڕۆ بە خۆیهوه بینیه، لە بوارى پزیشكى دا، ناکریت هیچ نێرە مووكتك بە نادیارى، و سەر لى دەرەچووی بمییتهوه، بەلكو لە رینگى نهشتهرگهريهوه، چارهسەرى دەكەن، و پووێى دەكەنەوه، كه نێرینەى، یان مێینە.

(۲) المجموع ۱۷۲، المغني ۲۹، الشرواني ۴۲۵.

(۳) الشرواني ۴۲۵.

چۆنئیتی میرات بردنی نیرە مووک

نیرە مووک ئەگەر پروون نەبیتهوه که نیرینهیه، یان مێینهیه، ئەوا به هیچ شیوهیهک ناگونجیت، نە باوک بیّت، و نە باپەر، و نە دایک بیّت، و نە داپەر، و نە ژن، بیّت، و نە مێرد. بەلکو ئەوهی که دهگونجیت، ئەوهیه که: یان منداڵ و کۆرەزای مردووه کهیه، یان خوشک، و برا، و برازا، یان مامه، و ئامۆزا.^(۱) بۆیه دهبینن، ناکۆکی ههیه له چۆنئیتی میرات بردنی دا، ئایا بهشی نیرینهی بۆ دابنریت، یان بهشی مێینه؟، بهلام به شیوهیهکی گشتی زانایان، سێ یاسایان داناوه بۆ چۆنئیتی میرات بردنی نیرە مووک:

(۱) ئەگەر بهشهکهی نەدهگۆرا، چی نیرینه بیّت، یان مێینه، ئەوا میراتهکه بهبێ کێشه دابهش دهکریّت. بۆ نمونه: ئەگەر نیرە مووکهکه مندالی دایکی مردووه که بیّت، ئەوا چی برای دایکی بیّت، یان خوشکی دایکی، جیاوازی نیه، و ههر شەش یەک دهبات.^(۲)

(۲) ئەگەر به یەک له دوو گریمانه که — نیرینهی، و مێینهی — میراتی دهبرد، و بهوی تریان نهی دهبرد، ئەوا: میرات بهرهکانی تر کهم ترین بهشیان دهدریّت، و بهشی نیرە مووکهکهش ههڵ دهگریّت، تاوهکو ئاشکرا دهبیّت، که ئایا نیرینهیه، یان مێینه.^(۳)

(۳) ئەگەر جیاوازی له نێوان بهشهکانی دا ههبوو به گۆیرهی دوو گریمانه که، ئەوا: کهمترین بهش دهدریّت، ههم به نیرە مووکهکه، و ههم به میرات بهرهکانی

(۱) التحفة ۴۲۵، النهاية ۳۱، البجيرمي ۳ / ۲۶۱، شرح المنهج ۶ / ۱۰۴، الدرّة ۱۲۰،

المغني ۲۹، الفقه الإسلامي ۷۹۰۰.

(۲) التحفة ۴۲۵.

(۳) المغني ۲۹، الفقه الإسلامي ۷۹۰۰.

تریش، و ئەو پاشاوهیهش که دەمیښتتهوه رادهگیریت ههتاوه کو پروون دهبیتهوه،
یان میرات بهرهکان له گه‌لی پێک دهکهون، و پێک دێن. ^(۱)

شیخی نۆدی لهم بارهیهوه ده‌فه‌رمویت:

میراته، کولد الأم صرف	ومشكل الحال إذا لم يختلف
جميع ما استحققه، وإلاّ	إليه مما ذو الوفاة خلی
ووقف الباقي إلى التبين	فاز بأخذ القدر المستيقن
نعطيه أيضاً ما تحققناه	و حيث كان معه سواه

ئاگاداری:

ئەگەر نێره‌مووکه‌که به‌ نااشکرای، و سه‌ر لیّ ده‌رنه‌چوویی مرد، و پروون نه‌به‌وه‌ ئایا نێرینه‌یه، یان مێینه‌یه؟ ئەوا ته‌نها پێگه‌چاره‌ بریتیه‌ له‌ پێک که‌وتن له‌ نیوان میرات به‌ره‌کان دا، واته‌: هه‌ندیکیان چاو پۆشی بکه‌ن له‌ به‌شی خۆیان بۆ ئەوانی تریان، به‌لام لهم‌ حاله‌ته‌ دا بۆ سه‌ره‌رشتیاری شیّت، و منداڵ درووست نیه‌: له‌ ئەندازه‌ی مافی خۆیان که‌متریان بۆ وه‌رگیرت. ^(۲)

چه‌ند نمونه‌یه‌ک

(۱) که‌سێک مردوه‌: منداڵێکی نێره‌مووک، و براهه‌کی له‌ پاش به‌جی ماوه‌:
ئێستا: نێره‌مووکه‌که‌ ئەگەر به‌ نێرینه‌ی دا بنیین، ئەوا هه‌موو میراته‌که‌ ده‌بات، و براهه‌ش بێ به‌ش ده‌بیّت.
به‌لام: ئەگەر به‌ مێینه‌ی دا بنیین، ئەوا نیوه‌ی میراته‌که‌ ده‌بات، و نیوه‌که‌ی تریشی براهه‌ به‌ عه‌سه‌به‌گه‌رایه‌تی ده‌یبات.

(۲) التحفة ٤٢٥، النهاية ٣٢، الفقه الإسلامي ٧٩٠١.

(۳) التحفة ٤٢٥-٤٢٦، النهاية ٣٢، المغني ٢٩.

جا لیږه دا وهك پارېژيک، دهبيټ بهشی ميښينهی بؤ دابنریت، که نیوهیه، و نیوهکهی تریش رابگیریت تاوهکو پروون دهبیتهوه: جا ټهگهر به نیږینه درچوو، ټهوا: نیوهکهی تریشی دهدریت، و براکش بی بهش دهبیټ، بهلام ټهگهر به میښینه درچوو، ټهوا: نیوهکهی خوی دهبات، و نیوهکهی تریش براکه دهبیات.

(۲) کهسیک مردوه: مندالیکي نیږه مووک، و کچیک، و مامی له پاش بهجی

ماوه:

ټیستا: نیږه مووکهکه ټهگهر به میښينهی دا بنیښ، ټهوا: لهگهل کچهکه دا دوو سی یهکی میراتهکه دهبن، و پاشماوهکش که سی یهکه رادهگیریت بؤ نیږه مووک، و مامهکه.

بهلام: ټهگهر به نیږینهی دابنیت، ټهوا نیږه مووکهکه و کچهکه هه موو میراتهکه دهبن به پتی یاسای: (لذکر مثل حظ الأنثیین)، و مامهکش بی بهش دهبیټ.

جا لیږه دا وهك پارېژيک، دهبيټ بهشی ميښينهی بؤ دابنریت، که: لهگهل کچهکه دا به هاویهشی دوو سی یهک دهبن، و سی یهکهکش که دهمیښتهوه، رادهگیریت له نیوان نیږه مووک و مامهکه دا، تاوهکو پروون دهبیتهوه، جائهگهر به میښینه درچوو، ټهوا: سی یهکهکه دهدریت به مامهکه به عهصه به گه رایه تی.

بهلام ټهگهر به نیږینه درچوو، ټهوا سی یهکهکهی بؤ دهگرتښینهوه، و مامهکش بی بهش دهبیټ.

(۳) ژنيک مردوه: مندالیکي نیږه مووک، و میږد، و باوکی له پاش بهجی

ماوه:

ټیستا: نیږه مووکهکه ټهگهر به میښينهی دابنیت، ټهوا: نیوه دهبات، و میږدهکش چوار یهک دهبات، و باوکهکش شهش یهک دهبات، و ټهصلی مهسه لهکش له دوازه (۱۲) یه، نیږه مووکهکه شهش (۶) دهبات، و

می‌رده‌کش سی (۳) دهبات، و باوکه‌کش دوو (۲) دهبات، و یدک (۱) به‌شه‌کش راده‌گیریت بۆنیزه مووک، و باوکه‌که.

به لأم تهگەر به نیرینهی دابنیین، ئەوا میژده که سی (۳) دهبات، و باوکه کهش دوو (۲) دهبات، و حوت (۷) به شه کهش که ده میڤنیتتهوه نیره مووکه که دهیبات به عه صده گه راهتی.

جا لیڙه دا وهڪ پارٽيڪ، دهيت شهن (۶) بهشي بڙ دابريٽ، و نهو يهڪ بهشهن كه لهپاش بهشي ميڙد و باوكه كه ده ميٽيٽهوه، را ده گيرٽ، تاوهكو ڀوون دهيتتوه، جا ٿه گهر به ميٽينه دهڙچو، نهوا: دهڙٽ به باوكه كه.

به لایم ته گدر به نیږینه ده رچوو، تهوا: نیږه مووکه که به عهده به گه رایه تی ده سات.

(٤) پياويك مردوه: ژن، و باوك، و دايك، و منداليكي نيره مووكي له پاش بهجې ماوه:

ئىستاتىستىكا: نۆپۇس مۇسۇلمانلىرىنىڭ ئىككىنچى دىنغا ئۆتۈش نىسبىتى، ئۇلار: نىسبەت، ۋە
 ئۆزگىرىش ھەشتە يەك دەپات، ۋە دايىك ۋە باۋكەش ھەر يەكە ۋە شەش يەك دەپەن،
 ۋە ئەسلى مەسئەلەش لە يىست ۋە چۈرە (۲۴)، نۆپۇس مۇسۇلمانلىرى دۈزۈدە (۱۲)
 دەپات، ۋە ئۆزگىرىش سى (۳) دەپات، ۋە دايىك، ۋە باۋكەش ھەر يەكە ۋە چۈرە (۴)
 دەپەن، بەمەش يەك (۱) بەش دەپەن ئۆتۈش، ئۆزگىرىش پادەگىرەت بۇ نۆپۇس مۇسۇلمانلىرى، ۋە
 باۋكەش.

به لّام ته‌گەر به نیرینه‌ی دابنیین، ئەوا: ژنه‌که هه‌شت یه‌که ده‌بات، که ده‌کاته سی (٣)، و دایک و باوکه‌که‌ش هه‌ریه‌که‌و شه‌ش یه‌که ده‌به‌ن، که به‌شی هه‌ردووکیان ده‌کاته هه‌شت (٨)، و سیازده (١٣) به‌شیش ده‌یینتیه‌وه نیره مووکه‌که به عه‌صه‌به‌گه‌را به‌ته ده‌بات.

جا لیږه دا وهك پارټیزنك، ده بیټ دوازه (۱۲) بهشی بو دابنریت، و له پاش بهشی میږد و دایك و باوكه كهش، ټهو یك (۱) بهشهی كه ده میښته وه، را ده گیریټ، تاوه كوړوون ده بیټه وه، جا ټه گهر به میښینه ده رچوو، ټهوا: ده دریت به باوكه كه.

به لآم ټه گهر به نیږینه ده رچوو، ټهوا: له گهل دوازه (۱۲) بهشه كه دا ده دریت به نیږه مووكه كه.

جا بزانه: لیږه دا بو ساغ كړدنه وهی مه سئله كان، وهك له میراتی ون بوو دا باسماں كړد: دوو مه سئله دروست ده كین، یه كیان وها داده نیږینه كه نیږینه یه، و ټهوی تریشیان وها داده نیږینه كه میښینه یه، ټهوجا ده پوانینه ټه صلی هدر دوو مه سئله كه (یان تماثل، یان توافق، یان تداخل، یان تباین) هیه له نیوانیان دا، ټهوجا مه سئله ی كوكه ره وه (المسئلة الجامعة) به گوږه ی په یوه نډیه كه دروست ده كین، و بهشی هم نیږه مووك، و هم خاوهن بهشه كانی به كه مترین شیوه تیادا دیاری ده كین.^(۱)

بو نمونه: پیاوټك مردوه: كورټك، و مندالټكی نیږه مووكی له پاش بهجی ماوه،

ټیستا: ټه گهر به نیږینه دابنښن، ټهوا میراته كه له گهل كوپه كه دا به یه كسانی ده بن، و هه ریه كه یان نیوه ده بن، و ټه صلی مه سئله كهش له دووه (۲).

به لآم ټه گهر به میښینه دابنښن، ټهوا به پیی یاسای: (للكر مثل حظ الأنشین) كوپه كه دوو بهرام بهری نیږه مووكه كه میرات ده بات، بهمهش ټه صلی

مهسئله که له سى (۳) یه، کوره که دوو (۲) دهبات، و نیره مووکه که ش یه (۱) بهش دهبات.

جائیستا دهبینین: که له نیوان ئەصلی دوو مهسئله که دا (تباين) ههیه، بۆیه ههردوو ئەصله که له یهك ددهین، و مهسئله کۆکه رهوه که مان بۆ درووست دهبیّت، که ئەصلی مهسئله که ی شهشه (۶).

ئەوجا ئەگەر له م مهسئله کۆکه رهوه دا بهشی کوره که، و نیره مووکه که دهست نیشان بکهین، ئەوا بهم شیوهیه دهبیّت:

کاتیك که نیره مووکه که مان به نیرینه دانا، ئەوا نیوهی دهبرد، کهواته ئیستاش نیوهی شەش (۶) دهبات، که سى (۳) یه، بهلام کاتیك که نیره مووکه که مان به میینه دانا، ئەوا سى یه کی دهبرد، کهواته ئیستاش سى یه کی شەش دهبات، که دووه (۲).

کهواته ئیستا ئەوهی که زیانی نیره مووکه که ی تیڤایه ئەوهیه که به میینه دابنریت، چونکه دوو (۲) بهش دهبات، وه ئەوهی که زیانی کوره که ی تیڤایه ئەوهیه که نیره مووکه که نیرینه بیّت، چونکه سى (۳) بهش دهبات، بهمهش: شەش یه کی میراته که دهمیڤتهوه، و رادهگیریت، ههتاوه کو پروون دهبیتهوه، جا ئەگەر نیرینه دهړچوو، ئەوا شەش یه که کهش دهبات، وه ئەگەر میینه دهړچوو، ئەوا شەش یه که که دهدریت به کوره که، بهلام ئەگەر پروون نه‌بوهوه، ئەوا رادهگیریت ههتاوه کو پیک دین، و پیک دهکهون.

به‌شی جه‌وته‌م

مه‌سه‌له‌ ناوداره‌کان

هه‌ندیك مه‌سه‌له‌ هه‌ن له (فرائض) دا، به مه‌سه‌له‌ شاز و جیا‌کراوه‌کان له یاسا گشتی‌یه‌کانی ئەم زانسته‌ دادەنرێن، ئەگەرچی باسی هه‌ندیکیانمان له جیگه‌ی خۆیاندا وه‌ك پێویست کردوه، به‌لام بۆ ئەوه‌ی كه ئەگەر بمانه‌وێت به‌ ئاسانی بگه‌ڕێینه‌وه‌ سه‌ریان، بۆیه به‌ پێویستی ده‌زانم، ئەگەرچی به‌ شیوه‌یه‌کی کورتیش بێت باسیکیان لێوه‌ بکه‌م، كه مه‌سه‌له‌کانیش ئەمانه‌ن:

الغراوان، العمریتان

ئەم دوو مه‌سه‌له‌یه‌ به‌ (عمریتان) یش ناوده‌برێت، چونكه ئیمامی عومه‌ر بریاری تێدا داوون. مه‌سه‌له‌کانیش ئەمانه‌ن:

(١) ژن، باوك، دايك.

(٢) می‌رد، باوك، دايك.

جا له‌م دوو مه‌سه‌له‌یه‌دا، پاش ئەوه‌ی كه ژن — له مه‌سه‌له‌ی یه‌كه‌م —، و می‌رد — له مه‌سه‌له‌ی دوهم —، به‌شه‌ میراتی خۆیان ده‌به‌ن، دواتر ئەوه‌ی كه ده‌مێنێته‌وه‌ ده‌كرێت به‌ سێ به‌شه‌وه‌، باوكه‌كه‌ دوو به‌ش ده‌بات، و دايكه‌كه‌ش يه‌ك به‌ش ده‌بات، واته‌ دايكه‌كه‌ له‌ بریتی ئەوه‌ی كه سێیه‌کی هه‌موو میراته‌كه‌ ببات، به‌شه‌كه‌ی كه‌م ده‌بێته‌وه‌ بۆ سێیه‌کی پاشاوه‌ ده‌بات، ئەویش له‌به‌ر ره‌چاو‌کردنی ئەو یاسا گشتی‌یه‌ی كه ده‌لێت، هه‌ر كاتیك كه نێرینه‌یه‌ك، و

میینه یه که به یه که وه کو بونه وه، و له یه که پله شدا بوون نیسبته به مردوه که،
 نهوا نیرینه که دوو بهرانبه ری میینه که میرات دهبات، جا لیږدا نه گهرچی به شی
 دایکه که سییه که، به لام سییه کی پاشاوهی ده دریتی له بهر ره چا و کړدی نه م
 یاسایه.

المنبرية، البخيلة

نه م سئله یه ش یه کی که لهو مه سئله لانه ی که پیوستی به (عول) هیه،
 واته نه صلی مه سئله که بریتیه له بیست و چوار (۲۴)، و پیوست ده کات که
 زیاد بکړی بویست و حوت (۲۷) نه ویش له مه سئله یه کدا که هشت یه،
 و شش یه که به یه که وه کو دهنه وه، و هک مه سئله ی:
 ژن، و دوو کچ، و دایک، و باوک.

ژنه که هشت یه که دهبات، و دوو کچه که ش دوو سییه که دهن، و دایکه که ش
 شش یه که دهبات، و باوک که ش شش یه که دهبات. به مه ش نه صلی مه سئله که
 بریتیه له بیست و چوار (۲۴)، به لام پاش نه وهی که هر میرات بهر یه که به شی
 خوی ده دریتی، ده بینین که نه صلی مه سئله که پیوستی به زیاد کردن هیه تا
 ده گاته بیست و حوت، بوی ته و او کړدی هه موو به شه کان. جا نه م مه سئله یه ش
 بهم ناوه وه ناو براوه، چونکه نیمامی عهلی له سر مین بهر بوو له شاری کوفه
 وتاری ددها، لهو کاته دا پرسپاریان لی کرد، نه ویش هر له سر مین بهر که
 کوتر پر بهم شیوه یه وه لامی دایه وه که ده بیست مه سئله که عهولی تیدا بکړی.
 هه روه ها به (البخيلة) ناوده بریت، چونکه نه صلی مه سئله که ی ته نها
 یه کجار عهولی تیدا ده کړی.

المشركة، الحمارية، الحجرية، اليمية

ئەم مەسئەلە یە زانایان تیایدا بوون بە دوو کۆمەڵەو:

أ. کۆمەڵێکیان پێیان وایە کە دەبێت برا دایک و باوکێیەکان بکڕین بە هاوبەشی برا تەنھا دایکیەکان.

ب. کۆمەڵەکە ی تریش پێیان وایە کە برا دایک و باوکێیەکان لە میراتەکە بۆ بەش دەبن، و نابن بە هاوبەشی برا تەنھا دایکیەکان. مەسئەلە کەش بریتییە لە: میژد، دایک (یان داپیرە)، و برای دایک و باوکی، و چەند برا یەکی دایکی.

لەم مەسئەلە یەدا ئەصل وەهایە کە برا دایک و باوکێیەکان لە میراتەکە بۆ بەش ببێت، چونکە عەصەبە یە، و هەرچی لە خاوەن بەشەکان بێنیتەو ئەو دەبات، بەلام لەم مەسئەلە یەدا هیچ لە خاوەن بەشەکان نامینیتەو تاوێکو ئەو بیبات، بۆ یە دەبێت لە میراتەکە بۆ بەش ببێت، بەلام برا دایک و باوکێیەکان داوا دەکات کە هەر هیچ نەبێت حیسابی برا دایکیەکانی بۆ بکڕیت، وەک چۆن ئەوان تەنھا لە دایکەو بەرێوە کەن، و لە هەمان کاتدا میراتیش دەبن، ئەو بۆچی ئەم لە دایک و باوکێشەو بەرێوە کە یە، و هیچ میرات نەبات!.

جا ئەم مەسئەلە یە بە چەند ناویک ناوبراوە، لەوانە:

(١) (الحمارية) چونکە ئەگێژنەو کاتێک کە ئەم مەسئەلە یە باریە خزمەت ئیمامی عومەر، برا دایک و باوکێیەکان وتی: قوریان، هەروا دابنێ کە باوکمان کەرە (گۆی درێژ)، ئەو خۆ ئێمە لە دایکەو وەک برا دایکیەکان وەهاین. جا ئیمامی عومەر قسە کە یانی زۆر لە جێی خۆیدا بینی، بۆ یە بریاریدا کە بیانکاتە هاوبەشی برا دایکیەکان، و لە میراتەکە بۆ بەشیان نەکات.

(٢) (الحجرية، و اليمية) چونکە ئەلێن کە برا دایک و باوکێیەکان و توویەتی: قوریان، هەروا دابنێ کە باوکمان بەردێکە و فریدراوێتە ناو ئەو ئاوە. ^(١)

(١) المغني ١٨، شرح الرحبية ٩١.

الاکدریه

ئەم مەسئەلە یەش بریتیه له:

مێرد، و دایک، و باپیره، و خوشکی دایک و باوکی (یان خوشکی تەنها باوکی)

جا لەم مەسئەلە یەدا جەمهوری زانایان بێجگە لە ئەبو حەنیفە بۆچوونی ئیمامی زەبیدیان پێی پەسەندە، کە فەرموویەتی: ئەو خوشکە هەرکاتیەک کە لە گەڵ باپیرەدا کۆبیستەوه، ئەوا وەک خاوەن بەشی دیاری کراو میرات نابات، بە لکو باپیرە کە دەیکات بە عەصەبە (چونکە حیسابی برای بۆ دەکرێت)، ئەو کاتەش هەرچی لە خاوەن بەشەکان مایەوه، ئەمان بەپێی یاسای (لەلذکر مثل حظ الأنثیین) لە نێوان خۆیاندا دابهشی دەکەن، تەنها لەم مەسئەلە یەدا نەبیست کە بە اکدریه ناسراوه.

ئیمامی زەید فەرموویەتی: لەم مەسئەلە یەدا: مێردە کە نیوه دەبات، و دایکە کەش سێیه کە، و باپیرە کەش شەش یەک دەبات، خوشکە کەش نیوه دەبات، کەواتە ئەصلی مەسئەلە کەش بریتیه له شەش (۶)، بەلام پێویست دەکات کە عەولی تێدا بکریت بۆ نۆ (۹).

ئێستا لەبەر ئەوەی کە باپیرە کە حیسابی برای بۆ دەکرێت، بۆیه داوا دەکات کە بەشە کە ی خۆی و بەشی خوشکە کە کۆبکریستەوه، و پاشان بەپێی یاسای (لەلذکر مثل حظ الأنثیین) دابهش بکریستەوه له نێوانیاندا.

ئەوجا بۆ ساغ کردنەوهی مەسئەلە کە دێن ئەصلی مەسئەلە کە لێکدانى سێ (۳) دەکەین - کە بریتیه له ژمارەى باپیره و خوشکە کە - بەمەش ئەصلى مەسئەلە کە دەبیست بە بیست و حەوت (۲۷)، ئەوکاتە مێردە کە نۆ (۹) بەش دەبات، و دایکە کەش شەش (۶) بەش دەبات، و دوازدە (۱۲) بەشیش

دهمینیتهوه بۆ باپیره و خوشکهکه، باپیره که ههشت (۸) بهشی دهبات، و خوشکهکهش چوار (۴) بهشی دهبات.

جا له هۆی ناوانانی ئەم مەسئەلەیه بەم ناوه چەند بۆچوونیک ههیه ^(۱):

أ. هەندیک فەرموویانه: چونکه ئەم مەسئەلەیه مەزەهەبی ئیمامی زەیدی لیل کردوه، له سی لایەنهوه:

(۱) ئەم ئیمامه بهشی دیاریکراو نادات به خوشک کاتیک که کۆبیتهوه لهگەڵ باپیره دا.

(۲) له هیچ مەسئەلەیه کیشدا که باپیره ی تێدابیت، ئەم ئیمامه عەولی تێدا نه کردوه.

(۳) له یهك كاتدا هەردوو بهشی خوشک و باپیره که ی کۆکردهوه، و پاشان به پیتی یاسای (لذاکر مثل حظ الأنثیین) دابهشی کردوه به سهریاندا.

ب. هەندیک تر فەرموویانه: ئەو که سهی که پرسیاری له ئەم مەسئەلەیه کردوه ناوی (اکدر) بوه.

ت. هەندیک تر فەرموویان: ئەو که سهی که پرسیاری لیکراوه ناوی (اکدر) بوه.

پ. هەندیک تر فەرموویانه: ئەو میردهی که له ناو ئەم مەسئەلەیه دایه ناوی (اکدر) بوه.

أم الفروخ، الشریحیة

ئەم مەسئەلەیهش یهکیکه لهو مەسئەلەیهی که عەولی تێدا دهکریت، بهلام له بهرئهوهی که ئەصلی مەسئەلە کهی _ که شه شه _ زۆرجار عەولی تێدا دهکریت، و له هیچ مەسئەلەیه کی تر دا ئەصلی مەسئەله به ئەندازهی ئەم

مه‌سه‌له‌یه عه‌ول ناکریت، هه‌ر له‌به‌رئه‌مه به‌م ناوه‌وه ناوئراوه، وه‌ك بالئنده‌یه‌ك كه جوجكه‌ی زۆری له‌گه‌لدا بیټ. مه‌سه‌له‌كه‌ش بریتیه له:

می‌رد، و دایك (یان داپیره)، دوو خوشکی دایك و باوکی (یان ته‌نھا باوکی)، دوو برای دایکی.

می‌رده‌كه نیوه ده‌بات، و دایكه‌كه‌ش شه‌ش یه‌ك ده‌بات، و برا دایکی‌یه‌كانیش سی‌یه‌ك ده‌به‌ن، و خوشكه دایك و باوکی‌یه‌كانیش دووس‌یه‌ك ده‌به‌ن، كه‌واته ته‌صلی مه‌سه‌له‌كه بریتیه له شه‌ش (۶).

می‌رده‌كه سی ده‌بات، و دایكه‌كه‌ش یه‌ك به‌ش ده‌بات، و برا دایکی‌یه‌كانیش دوو به‌ش ده‌به‌ن، به‌مه‌ش هه‌یچ نه‌مایه‌وه بۆ خوشكه دایك و باوکی‌یه‌كان، بۆیه به ته‌ندازه‌ی به‌شه‌كه‌ی ئه‌مان ده‌بیټ مه‌سه‌له‌كه عه‌ولی تی‌دا بكریت، تاوه‌كو ته‌مانیش به‌شی دیاری‌كراوی خۆیان ببه‌ن، بۆیه مه‌سه‌له‌كه زیاد ده‌كه‌ین بۆ ده (۱۰)، ئیتر ته‌مانیش چوار به‌شی خۆیان ده‌به‌ن. به‌لام ته‌گه‌ر له جی‌گه‌ی نه‌م خوشكه دایك و باوکی‌یه‌كان، برای دایك و باوکی بوونایه، ئه‌وا له میرات بێ‌به‌ش ده‌بوون، چونكه ئه‌مان عه‌سه‌به‌ن، و میرات به‌ره‌كانیش هه‌موو میراته‌كه‌یان بردوه، و هه‌یچ بۆ ئه‌مان نه‌ماوه‌ته‌وه.

هه‌روه‌ها ناوده‌بریت به (الشريحية) چونكه ته‌گه‌ر نه‌وه كه پیاویك له به‌صره هاته‌ خزمه‌ت قاضی شوره‌یج، و پرسپاری كرد: ئایا می‌رد چهند میرات ده‌بات له ژنه‌كه‌ی خۆی؟ ته‌ویش فهرمووی: نیوه ده‌بات ته‌گه‌ر ژنه‌كه منداڵی نه‌بیټ، و چواریه‌كیش ده‌بات ته‌گه‌ر ژنه‌كه منداڵی هه‌بیټ.

ئه‌وجا كابرا وتی: ژنه‌كه‌م مردوه: من، و دایکی، و دوو خوشکی ته‌نھا دایکی، و دوو خوشکی دایك و باوکی له‌پاش به‌جی ماوه.

قاضی شوره‌یجیش فهرمووی: ده‌ی تۆ له ده به‌ش سی به‌ش ده‌به‌یت.

نیتر کابراش چوه دهرهوه، و وتی به خه لکه که: قاضی وه کو نهم قاضی یه ی
 نیوم نه دیوه، پرسیارم لی کرده که نایا میرد چند میرات له ژنه که ی خوی
 ده بات؟ نه ویش وتی: یان نیوه، یان چواریه ک، که چی له پاش نه وه ی که
 مه سئله که ی خوم پی وت، نه نیوه ی پیدام، و نه چواریه ک! بویه هه ر جاریک
 ته گهر نه و کابرایه بگه یشتایه به قاضی شوره یح، نه ویش پیی نه فهرموو: تو من
 به قاضی یه کی سته مکار ده زانی، منیش تو به که سیکی تاوانباری خراپه کار
 ده زانم، چونکه مه سئله که ی خوت له خه لک ده شاریته وه، و ده ته ویت درو و فیتنه
 بلاو بکه یته وه. ^(۱)

أم الأرامل، الدیناریة الصغری، أم الفروج

نهم مه سئله یه ش یه کی که لهو مه سئله لانی که عه ولی تیدا ده کریت، وه به م
 ناوه وه ناو نراوه چونکه هه ندیکی زور له میرات به ره کان له م مه سئله یه دا
 بیوه ژن، وه که ده بینین: مه سئله که ش بریتیه له:
 سی ژن، و دوو داپیره، و چوار خوشکی دایکی، و هه شت خوشکی دایک و
 باوکی.

ژنه کان چواریه ک ده بهن، و داپیره کانیش شه ش یه ک ده بهن، و خوشکه
 دایکی یی کانیش سی یه ک ده بهن، و خوشکه دایک و باوکی یه کانیش دوو سی یه ک
 ده بهن، که واته نه صلی مه سئله که بریتیه له دوازده (۱۲).

ژنه کان سی بهش ده بهن، و داپیره کانیش دوو بهش ده بهن، و خوشکه
 دایکی یه کانیش چوار بهش ده بهن، خوشکه دایک و باوکی یه کانیش ده بیت هه شت
 بهش بهن، به لام تنه نا سی بهش ماوه ته وه، بویه پیویست ده کات نه صلی

(۱) الباجوری علی الشنشوری ۱۵۰، الشرح الكبير ۷ / ۶۹.

مهسئهله که زیاد بکهین بۆ حه‌ڤده (۱۷)، تاوه‌کو ئه‌مانیش به‌ته‌واوه‌تی به‌شی خۆیان ببه‌ن.

هه‌روه‌ها ئه‌م مه‌سه‌ئه‌له‌یه به‌ سێ ناوی تریش ناو نراوه ^(۱):

(۱) (الدیناریة الصغری) چونکه ئه‌م مه‌سه‌ئه‌له‌یه که باسکراوه یه‌که‌م جار، مردوه‌که حه‌ڤده (۱۷) دیناری له‌پاش به‌جێ ما‌بوو، وه هه‌ریه‌ک له میرات به‌ره‌کان دیناریکیان به‌به‌رکه‌وت.

(۲) (أم الفروج) چونکه هه‌موو میرات به‌ره‌کان مێینه‌ن.

(۳) (السبعة عشرية) چونکه ئه‌صلی مه‌سه‌ئه‌له‌که زیاد ده‌کریت بۆ حه‌ڤده.

الدیناریة الکبری، الرکابیة، الشاکية، الداودية، العامرية، الشامية

به‌و مه‌سه‌ئه‌له‌یه ده‌وتریت که مردوه‌که شه‌ش صه‌د (۶۰۰) دیناری له‌پاش

به‌جێ ماوه، و ئه‌م میرات به‌رانه‌شی هه‌یه:

ژنیک، و دوو کچ، و دایک (یان داپیره)، و دواژه برای دایک و باوکی، و یه‌ک خوشکی دایک و باوکی (یان دواژه برای ته‌نها باوکی، و یه‌ک خوشکی ته‌نها باوکی).

ژنه‌که هه‌شت یه‌ک ده‌بات، و دوو کچه‌که‌ش دووسێ یه‌ک ده‌به‌ن، و دایکه‌که‌ش شه‌ش یه‌ک ده‌بات، و براو خوشکه‌کانیش عه‌سه‌به‌ن. که‌واته ئه‌صلی مه‌سه‌ئه‌له‌که بریتیه له بیست و چوار.

ژنه‌که سێ به‌ش ده‌بات، و دوو کچه‌که‌ش شازده به‌ش ده‌به‌ن، و دایکه‌که‌ش چوار به‌ش ده‌بات، و یه‌ک به‌شیش ده‌مێنیتته‌وه بۆ براو خوشکه‌کان.

جا له بهر شه وهی که هم یه به شه به ساغی دابهش ناکریت به سهر براو خوشکه کاند، و نیسبه تی نیوان به شه که، و ژماره ی براو خوشکه کانیش بریتیه له (تباین)، بویه بو ساغکردنه وهی مه سئله که دین نه صلی مه سئله که لیکدانی ژماره ی براو خوشکه کان ده کهین، که (بیست و پینج) ه، چونکه هر برایه که به دوو خوشک داده نریت، که واته براکان ده بن به بیست و چوار، و یه خوشکه کهش ده کاته بیست و پینج. به مهش نه صله مه سئله که ده بیت به شهش صد (۶۰۰) (۲۴ × ۲۵). جا دوو باره مه سئله که درووست ده کهینه وه.

ژنه که حفتا و پینج (۷۵) بهش ده بات، و دوو کچه کهش چوار صد (۴۰۰) بهش ده بن، و دایکه کهش په نجا (۵۰) بهش ده بات، و بیست و پینج (۲۵) بهشیش ده مینیتته وه بو برا و خوشکه کان، براکان هر یه کهیان دوو (۲) بهش ده بن، و خوشکه کهش یه (۱) بهش ده بات.

جا هم مه سئله یه ناو نراوه بهم ناوه وه، له لایه که له بهر شه وه که له (الدیناریه الصغری) جیا بییتته وه، که نه صلی مه سئله که له دوازه ده، و عه ولی تیدا ده کریت بو حقه ده، وه باسمان کرد، وه له لایه کی تریشه وه، ده گیرنه وه که ژنیک هاته خزمه تی نیمامی عه لی، و عه رزی کرد: برایه کی دایک و باوکیم مردوه، و شهش صد دیناری له پاش به جی ماوه، و که چی من دیناریکم بهر که وتوه. نیمامی عه لیش فهرمووی: براکت شه میراث بهر، و شه وه، و شه وهی هیه؟ شه ویش وتی به لی. نیت نیمامی عه لیش فهرمووی: بهشی خوت پي دراوه، و هر شه ونده ت ده که ویت.

ههروه ها هم مه سئله یه زور ناوی تری لی نراوه، له وانه:

(۱) (الركابية، والشاکیه) ش ناو ده بریت، چونکه شه گیرنه وه که نیمامی عه لی له وکاته ی که ده یو بیست سواری ولاغه که ی بییت، شه ژنه ولاغه که ی گرت، و

شه‌کواي حالي خزی لای ئیمامی عه‌لی کرد که به‌لای خۆیه‌وه وه‌های دانابوو که که‌می پیندراوه. ^(۱)

(۲) (الشريحية) چونکه قاضی شور‌ه‌یح به‌م جوړه بریاری له‌م مه‌سئه‌له‌یه‌دا داوه. شیخی نۆدی له‌م باره‌یه‌وه ده‌فه‌رموئیت:

وذك في عهد علي وقعت	ثم إلى القاضي شريح رفعت
وبعد أن جعلها من ست	مأة أعطى واحداً للأخت
فأقبلت نحو أبي التراب	و رجله إذ ذاك في الركاب
قالت أخي ماتت، و عندما هلك	ست مئة من الدنانير ترك
قال: لعل حين ذاق حتفه	عصابة سواك خلّى خلفه
وعدهم كما مضى، قالت: نعم	فقال بالحق قضى، وما ظلم

(۳) (الداودية) چونکه ئه‌م مه‌سئه‌له‌یان پرسپوه له‌ داوودی طائی، نه‌ویش به‌م جوړه وه‌لامی داوه‌ته‌وه. نه‌گپړنه‌وه که خوشکه‌که هاتوه بو خزمه‌تی ئیمامی ئه‌بو حنیفه، و عه‌رزی کردوه که برایه‌کی مردوه، و (۶۰۰) دیناری له‌پاش به‌جی ماوه، که‌چی ئه‌م ته‌نها یه‌ک دیناریان پی‌ داوه. ئیمامی ئه‌بو حنیفه‌ش ده‌پرسیت: کئ میراته‌که‌ی دابه‌ش کردوه؟ نه‌ویش ده‌لئیت: قوتابویه‌که‌ی خوټ (داوودی طائی)، ئیمامیش فه‌رمووی: ئه‌و سته‌مت لی ناکات، ئایا برا‌که‌ت داپیره‌ی هه‌یه؟ وتی: به‌لئ. فره‌مووی: ئه‌ی دوو کچیشی هه‌یه؟ وتی: به‌لئ. فره‌رمووی: یه‌ک ژنیشی هه‌یه؟ وتی: به‌لئ. فره‌رمووی: دواژه‌ براشت له‌گه‌ل‌دایه؟ وتی: به‌لئ. فره‌رمووی: ده‌ی به‌شی تو ته‌نها یه‌ک دیناره.

(۲) (العامرية) چونکه عامری شه‌عبی ^(۱) به‌م جوړه بریاری له‌م مه‌سئه‌له‌یه‌دا داوه.

یه کیځ له شاعیران ده فرمویت^(۲):

إذا امرأة جانت إلى بيت عالم   وقالت أخي أودي، فأعطيت درهماً
 وخلف نصف الإرث مالا و عشرة   ولم أعط شيئاً غيره، فنفهما
 يقول لها أودي، و خلف زوجة   و بنتين مع أم لها كان مكرما
 ومثل شهور العام في العدة إخوة   وأنت لهم أخت، لك الدرهم انتما
 (۵) (الشامية)^(۳). به لām هوئى ناونانیم بهم ناوه نه بینویه!

المروانية، الغراء

ثم مهسئه له يش يه كيځكه لهو مهسئه لانهى كه عهولى تيدا ده كريت، وه بهم
 ناوه وه ناونراوه چونكه له سه رده مى مهروانى كورې حكه م دا پرووى داوه.
 مهسئه له كهش بريتيه له:

ميّرد، و دوو خوشكى دايك و باوكى، و دوو خوشكى تهنها باوكى، و دوو
 خوشكى تهنها دايكى.

ميّرده كه نيوه ده بات، خوشكه دايك و باوكى يه كانيش دووسئيه كه ده بن، و
 خوشكه تهنها باوكى يه كانيش بئيه ش ده بن، و خوشكه تهنها دايكى يه كانيش
 سئيه كه ده بن، كه واته ئه صلي مهسئه له كه بريتيه له شهش (۶).

(۱) ناوى عامرى كورې شه راحيله خه لكى شارى كوفه يه، و يه كيځكه له زانا پايه سه رزه كانى
 تابعين، و هوئى ده فرمويت: به خزمهت پينج سهد له هاوه لائى حه زره ت گه يشتووم،
 له واته: ئيمامى عهلى، و حه سن، و حوسه ين، و عه بدولاى كورې كومه ر، و عه بدولاى
 كورې عه باس، و ئوسامه ي كورې زه يد، و جابيري كورې عه بدولا. وه له پاش سالى
 (۱۰۰) ي كوچى وه فاتى كردوه پروانه: تهذيب التهذيب ۵/ ۵۷: أحمد بن علي بن حجر أبو
 الفضل العسقلاني الشافعي/ دار الفكر- بيروت/ الطبعة الأولى ۱۴۰۴ - ۱۹۸۴/ عدد
 الأجزاء: ۱۴.

(۲) الباجوري على الشنشوري ۲۲۱.

(۳) اللمع ۲۳۴.

میږده که سی بهش دهبات، و خوشکه تهنه دایکویه کانیش دوو بهش دهبه،
و خوشکه دایک و باوکییه کانیش دهیټ چوار بهش ببه، بهلام له بهرئوهی که
تهنه یه که بهش ماوه تهوه، بویه مهسئله که زیاد دهکین بؤ نو (۹)، تاوه کو
تهوانیش بهشی خویان به تهواوه تی ببه.
هروه ها هم مهسئله یه ناوبراوه به (الغراء)^(۱) چونکه زور دیاره له نیو
زانایاندا. یان له دوی مهسئله ی (المباهلة) به ده رکه وت.

المباهلة

هم مهسئله یه له سهرده می نیمامی عومهردا پرویدا، و شهویش هاوه لانی
هزرتی کوکرده وه، و پاوټی پی کردن، و له کوتاییدا به کوډهنگی هاتنه سهر
تهوهی که عهولی تیډا بکریټ، بویه به یه که مهسئله داده نریټ که له
نیسلامدا که عهولی تیډا کرایټ، مهسئله کهش بریتیه له:
میږد، و دایک، یه که خوشکی دایک و باوکی (یان تهنه باوکی).
میږده که نیوه دهبات، و دایکه کهش سیټیه که دهبات، و خوشکه کهش نیوه
دهبات. که واته تهصلی مهسئله که بریتیه له شهش.

میږده که سی بهش دهبات، و دایکه کهش دوو بهش دهبات، و خوشکه کهش
دهیټ سی بهش ببات، بهلام تهنه یه که بهش ماوه تهوه، بویه تهصلی مهسئله که
زیاد دهکین بؤ هشت (۸)، تاوه کو شهویش بهشی خوی به تهواوه تی ببات.
جا وه وتمان له سهرده می نیمامی عومهردا هم مهسئله یه کوډهنگی
زانایانی له سهر بوو، بهلام دواتر نیمامی عهبدولای کوری عهباس به پیچهوانه ی
هم کوډهنگییه فهتوایدا، و فهرمووی: هم مهسئله یه نایټ عهولی تیډا
بکریټ، جا هدرکهس دهیهوټ من نامادهم (مباهلة) ی بکه، چونکه خوی

گه وره هەرگیز مالیکې دانه ناوه که دوو نیوه و سټیه کیکی هدیټ، له بهرئوه دی که به دوو نیوه مالکه ته واو ده بیټ، نهی ئیتر سټیه که که له کوی بهینین؟! (مباهلة) ش به وه ده وتریت که دوو بۆچوونی جیاواز هدیټ له مه سئله یه کدا، و خاوه نی یه کیك له و دوو بۆچوونه بلیت، نه گهر خاوه ن بۆچوونی به ران بهر راست ده کات - وهك ته ده ایهك -، با بیټ، من و ئه ویش خۆمان، و خیزان و مندا له کاغان بهینین، و پاشان بلین: ئه و که سه ی که له و مه سئله یه دا نه ییټکا وه، یاخوا خوی گه وره له ره حمه تی خوی دووری بخاته وه.

به لام ئه م بۆچونه ی ئیبنو عه باس ره فتاری پی ناکریت، و ههر مه سئله یه کیش پیویست به عه ول بکات، زانایان عه ولیان تیډا کردوه.

الیتیمتان، النصفیتان

به و مه سئله یه ده وتریت که ته نها دوو میرات به ری تیډایه، که ههریه که یان نیوه ی میراته که ده بن، وهك خاوه ن به شی دیاریکراو. ئه م حاله ته ش ته نها له دوو مه سئله دا روو ده دات:

(۱) میږد، و یهك خوشکی دایک و باوکی.

(۲) میږد، و یهك خوشکی ته نها باوکی.

جا له هه ردوو مه سئله که دا میږده که نیوه ده بات، و ههریه که له خوشکه کانیش نیوه ده بن.

ئه م دوو مه سئله یه ش به م ناوه وه ناو نراون، ^(۱) چونکه له هه موو مه سئله کانی میرات دابهش کردندا بیجگه له م دوو مه سئله یه، مه سئله یه کی تر نیه، که به م شیویه دوو میرات به ری خاوه ن به شی دیاریکراوی تیډایټ، و ههریه که شیان نیوه به بن. بۆیه وهك دوو گه وه ری بی وینه وه هان.

(۱) الشنشوري ۱۵۲، المغني ۳۱، الکثری علی الأنوار ۲ / ۸.

وه به (نصفیتان) ناوده‌برین، چونکه مه‌سه‌له‌که ته‌نها دوو خاوه‌ن به‌شی دیاری کراوی تیدایه که هدریه‌که‌یان نیوه ده‌به‌ن.

الخرقاء، المسبعة، المسدسة، الخمسة، المربعة، المثلثة، العثمانية، الشعبية، الحجاجية

ثم مه‌سه‌له‌یه یه‌کی‌که لهو مه‌سه‌له‌لانه‌ی که راو بۆ‌چوونی زۆر و جیاوازی له‌سه‌ره، هه‌ربۆیه ناو‌نراوه به (خرقاء). مه‌سه‌له‌که‌ش بریتیه له: دایک، و باپیره، و یه‌ک خوشکی دایک و باوکی (یان ته‌نها باوکی). دایکه‌که سی‌یه‌ک ده‌بات، و باپیره، و خوشکه‌که‌ش نه‌وه‌ی که ده‌می‌نیت‌ه‌وه به‌پیتی یاسای (للمذكر مثل حظ الأنثیین) دابه‌شی ده‌که‌ن. که‌واته ئه‌صلی مه‌سه‌له‌که‌ بریتیه له سی (۳).

دایکه‌که یه‌ک به‌ش ده‌بات، و دوو به‌شیش ده‌می‌نیت‌ه‌وه بۆ باپیره و خوشکه‌که، به‌لام له‌به‌ر نه‌وه‌ی که ئه‌و دوو به‌شه به‌ساغی دابه‌ش نا‌کری‌ت له نیوان باپیره و خوشکه‌که‌دا، و نیسبه‌تی نیوان به‌شه‌که، و ژماره‌ی ئه‌وانیش بریتیه له (تباين)، بۆیه ژماره‌که‌یان وه‌رده‌گرین-که سی‌یه- و لی‌کدانی ئه‌صلی مه‌سه‌له‌که‌ی ده‌که‌ین، و به‌مه‌ش ئه‌صلی مه‌سه‌له‌که‌ ده‌بی‌ت، به‌نۆ (۹). ئه‌وجا دووباره مه‌سه‌له‌که‌ دروست ده‌که‌ینه‌وه.

جا دایکه‌که سی به‌ش ده‌بات، و شه‌ش به‌شیش ده‌می‌نیت‌ه‌وه بۆ باپیره، و خوشکه‌که، باپیره‌که چوار به‌ش ده‌بات، و خوشکه‌که‌ش دوو به‌ش ده‌بات. به‌مه‌ش هه‌موو که‌سی‌ک به‌ساغی به‌شی خۆی ده‌بات.

ههروه‌ها ئەم مەسئەلەیه زۆر ناوی تری لیّ نراوه ^(۱)، لەوانە:

(۱) (مسبعة) چونکه هەوت راو بۆچونی جیاوازی لەسەرە.

(۲) (مسدسة) چونکه ئەگەرچی هەوت راو بۆچونی لەسەرە، بەلام سەرئەنجام دەبیته‌وه بە شەش بۆچوون.

(۳) (خمسة) چونکه پینچ لە هاو‌لانی هەزرەتی پینغەمبەر ناکۆکن تیایدا، که ئەوانیش هەر پینچ ئیمام (عثمان وعلي وابن مسعود وزيد وابن عباس) خویان لیّ پازی بیّت.

(۴) (مربعة) چونکه عەبدولای کورپی مەسعود نیو‌ه‌ی داو‌ه بە خوشکە‌که، و ئەو نیو‌ه‌کەشی بە‌یه‌کسانی داو‌ه بە دایک و بایرە‌که، بە‌مەش ئە‌صلی مەسئە‌له‌که بو‌ه بە چوار (۴).

(۵) (مثلثة، و عثمانیة) چونکه ئیمامی عثمان میراتە‌که‌ی کردو‌ه بە سیّ بە‌شە‌وه، و هەر‌که‌سه‌و یە‌ک بە‌شی پێ‌داو‌ه.

(۶) (شعبیة، و حجاجیة) چونکه ئە‌گێر‌نە‌وه‌ که هە‌جایی کورپی یوسف بە‌م پرسیارە (شە‌عبی) تاقی کردو‌ه‌تە‌وه، ئە‌ویش زانیو‌یه‌تی، و ئیتر هە‌جایش لە گرتو‌وخانە‌ نازادی کردو‌ه.

الزیدیات الأربع ^(۲)

(۱) عشریة زید

ئە‌م مەسئە‌له‌یه یە‌کی‌که‌ لە مەسئە‌له ژمیر‌دراو‌ه‌کان، که تیا‌یدا خوشکی دایک و باوکی برای باوکی دە‌ژمیر‌یت لە دژی بایرە. و مەسئە‌له‌کە‌ش بریتیه‌ لە:

(۱) المذهب ۴/۴۱۹، مغني ابن قدامة ۷/۷۹، المبسوط ۷/۵۶۰. الدرّة ۹۵-۹۶، الكنوز

۲۲۷، الإنصاف ۷/۳۶۰

(۱) الفقه المنهجي ۲ / ۳۲۲ - ۳۲۴.

بایره، خوشکیکی دایک و باوکی، و برایه کی تهنه باوکی.
 لیږه دا خوشکه که به بایره که دهلیت: من، و براکه م دهینه هاوبهشی تۆ له
 میراته که دا. که واته میراته که ده کریت به پینج (۵) به شهوه، که ژماره ی بایره، و
 خوشک، و براکه یه — هر نیرینه یه که به رامبه ر به دوو میینه --، جا له بهر
 نه وه ی که له م مه سته له دا برا به شی به سوود تره بۆ بایره که، بۆیه دوو (۲) بهش
 ده بات، و براکهش دوو (۲) بهش ده بات، و یهک (۱) بهش بۆ خوشکه که
 ده مینیتته وه، نه و جا خوشکه که به برا باوکیه که دهلیت: من خاوه ن به شی دیاری
 کراوم "که نیویه"، تاوه کو به شی من ته و او نه بیټ، نابیت تۆ هیچ به بیت،
 که واته له به شه که ی خۆت نیوه که م بۆ ته و او بکه، نه و جا براکه بهش و نیوکی
 خۆی ده دات به خوشکه که، به مهش به شه که ی خوشکه که ته و او ده بیټ، به لام
 له بهر نه وه ی که به شی براکه بو به نیویه ش، بۆیه بۆ ساغ کرده وه ی مه سته له که
 پیویست ده کات ته صلی مه سته له که لیکنانی دوو بکه یین، به مهش ته صلی
 مه سته له که ده بیټ به ده (۱۰).

جا ئیستا چوار (۴) به شی بۆ بایره که به برا به شی، و نیویه بۆ خوشکه که
 که ده کاته پینج (۵)، و یهک (۱) به شه کهش که ده مینیتته وه بۆ برا باوکیه که به
 عه صه به گه رایه تی ده بیات.

جا ئه م مه سته له یهش ناو نراوه به م ناوه وه ^(۱)، چونکه ئیمامی زهید له م
 مه سته له دا ته صلی مه سته له که ی کرده به ده (۱۰)، و ده یه کی داناوه بۆ برا
 باوکیه که.

(۲) عشرینیه زید

ئەم مەسئەلە یەش وەك مەسئەلە كە ی پێشوو یە كێكە لە مەسئەلە ژمێردراوەكان، كە تیایدا خوشکی دایك و باوکی خوشکی تەنھا باوکی دەژمێریت لە دژی باپەرە. و مەسئەلە كەش بریتیه لە:

باپەرە، و خوشکی دایك و باوکی، و دوو خوشکی تەنھا باوکی.

لەم مەسئەلە یەشدا ئەصلى مەسئەلە كە بریتیه لە پێنج، كە ژمارە ی باپەرە و خوشكەكانە. جا باپەرە كە دوو بەش دەبات، و سێ بەشیش دەمی نیتەوێ بۆ سێ خوشكە كە، بەلام خوشكە دایك و باوکی یە كە بە دوو خوشكە تەنھا باوکی یەكان دەئیت: من خاوەن بەشی دیاری كراوم -- كە نیو یە --، تاوێكو بەشی من تەواو نەبیت، نابیت ئێو هیچ بەن، كەواتە لە بەشەكە ی خۆتان نیوێكەم بۆ تەواو بكەن، ئەوجا دوو خوشكە تەنھا باوکی یە كە بەش و نیوێك دەدەن بە خوشكە دایك و باوکی یە كە، بەمەش بەشەكە ی خوشكە دایك و باوکی یە كە تەواو دەبیت، بەلام لەبەر ئەوە ی كە بەشی دوو خوشكە تەنھا باوکی یە كە بریتیه لە نیو بەش، و هەر یەكە یان نیو یە نیو بەشە یان دەكەوێت (واتە چوار یەك)، بۆ یە بۆ ساغ كێر دێوە ی مەسئەلە كە پێویست دەكات ئەصلى مەسئەلە كە لێكدان ی چوار بكە ی، بەمەش ئەصلى مەسئەلە كە دەبیت بە بیست (۲۰).

جا ئێستا باپەرە كە هەشت بەش دەبات، و خوشكە دایك و باوکی یە كەش دە بەش دەبات، و دوو خوشكە تەنھا باوکی یە كەش بە هەردووکیان دوو بەش دەبەن (واتە یەك یەك بەش).

ئەوجا ئەم مەسئەلە یەش ناوێراوە بەم ناوێوە ^(۱)، چونكە ئیمامی زەید لەم مەسئەلەدا ئەصلى مەسئەلە كە ی كێر دە بە بیست (۲۰).

(۳) مختصرة زید

ئەم مەسئەلەیش وەك دوو مەسئەلەكەى پېشوو يەككە لە مەسئەلە ژميردراوه‌كان، كە تاييدا خوشكى دايك و باوكى برا و خوشكى تەنها باوكى دەژميرت لە دژى باپەرە. و مەسئەلەكەش بریتىه لە:

دايك، و خوشكىكى دايك و باوكى، برا و خوشكىكى تەنها باوكى، و باپەرە. دايكەكە شەش يەك دەبات، باپەرەكەش سىيەكى پاشماوه دەبات، و خوشكە دايك و باوكىيەكەش نيوه دەبات، و براو خوشكە تەنها باوكىيەكانىش عەصەبەن. كەواتە ئەصلى مەسئەلەكە بریتىه لە شەش (۶)، بەلام بەهۆى بەشى باپەرەكەوه دەبیت بە هەژدە (۱۸).

دايكەكە سى بەش دەبات، و پازدە بەشیش دەمىنیتەوه، باپەرەكە سىيەكى ئەو پازدەيه دەبات، كە دەكاتە پېنج، و خوشكە دايك و باوكىيەكەش نۆ بەش دەبات، يەك بەشیش دەمىنیتەوه بۆ برا و خوشكە تەنها باوكىەكان.

بەلام لەبەر ئەوهى كە ئەو يەك بەشە بەساغى دابهش ناكريت بەسەر براو خوشكەكەدا، و لە هەمان كاتيشدا لە نيوان بەشەكە و ژمارەياندا (تباین) هەيه، بۆيه بۆ ساغکردنەوهى مەسئەلەكە، ئەصلى مەسئەلەكە ليكدانى ژمارەى براو خوشكەكە دەكەين كە سىيە، بەمەش ئەصلى مەسئەلەكە دەبیت بە پەنجا و چوار (۵۴). ئیستا دووبارە مەسئەلەكە دروست دەكەينهوه.

دايكەكە نۆ بەش دەبات، و باپەرەكەش پازدە بەش دەبات، و خوشكە دايك و باوكىيەكەش بیست و حدوت بەش دەبات، و سى بەشیش دەمىنیتەوه بۆ براو خوشكە تەنها باوكىيەكە.

ئەوجا ئەم مەسئەلەيه ناوئراوه بەم ناوهوه^(۱)، چونكە ئىمامى زەيد فەرموو يەتى: باپەرەكە لەم مەسئەلەيهدا سىيەكى پاشماوه، و برا بەشى يەكسانن بۆى،

(۱) مغني ابن قدامة ۷ / ۸۰، الشرح الكبير ۷ / ۲۱، العدة شرح العمدة ۱ / ۳۰۳

بۆیه ئه گهر سۆیه کی پاشماوهی بدریتتی، ئهوا ئه صلی مه سئه له که له په نجا و چوار ساغ ده بیته وه، وه ئه گهر بشکریت به برا بهش، ئهوا مه سئه له که له صدد و ههشت، ساغ ده بیته وه، به لام دواتر دووباره کورت ده بیته وه بۆ په نجاو چوار.

(۴) تسعینیه زید

ئهم مه سئه له یهش وهك سۆ مه سئه له که ی پيشوو یه کی که له مه سئه له ژمیردراوه کان، که تیایدا خوشکی دایک و باوکی برا و خوشکی ته نه باوکی ده ژمیریت له دژی باپیره. و مه سئه له کهش بریتیه له: دایک، خوشکیکی دایک و باوکی، و دوو برا و خوشکیکی ته نه باوکی، و باپیره.

دایکه که شهش یهك ده بات، باپیره کهش سۆیه کی پاشماوه ده بات، و خوشکه دایک و باوکی یه کهش نیوه ده بات، و براو خوشکه ته نه باوکی یه کانیش عه صه بهن. که واته ئه صلی مه سئه له که بریتیه له شهش (۶)، به لام به هۆی بهشی باپیره که وه ده بیته به هه ژده (۱۸).

دایکه که سۆ بهش ده بات، و پازده به شیش ده مینیته وه، باپیره که سۆیه کی ئه و پازده یه ده بات، که ده کاته پینج، و خوشکه دایک و باوکی یه کهش نو بهش ده بات، یهك به شیش ده مینیته وه بۆ دوو برا و خوشکه ته نه باوکیه کان.

به لام له بهر ئه وهی که ئه و یهك به شه به ساغی دابهش نا کریت به سهر براو خوشکه که دا، و له هه مان کاتیشدا له نیتوان به شه که و ژماره یاندا (تباين) هه یه، بۆیه بۆ ساغ کردنه وهی مه سئه له که، ئه صلی مه سئه له که لیكدانی ژماره ی براو خوشکه که ده که یین که پینج، به مدهش ئه صلی مه سئه له که ده بیته به نه وه (۹۰). ئیستا دووباره مه سئه له که دروست ده که ینه وه.

دایکه که پازده بهش ده بات، و باپیره کهش بیست و پینج بهش ده بات، و خوشکه دایک و باوکی یه کهش چل و پینج بهش ده بات، و پینج به شیش

دهمینیتتهوه بو دوو برا و خوشکه تهنها باوکییهکه، ههریهک له براکان دوو بهش دهبات، و خوشکه کهش یهک بهش دهبات.
 ئەم مەسئەلە یەش ناو نراوه بەم ناوێوە، چونکە بە لای ئیمامی زەیدەوێ
 ئەصلی مەسئەلە که له نهوه د ساغ ده بیتهوه.^(۱)

(۱) مغني ابن قدامة ۷ / ۸۰، العدة شرح العمدة ۱ / ۳۰۳، الإقناع ۳ / ۸۳.

کوټای

بابه تیځی زیندووی ههستیار^(۱)

دووژمنانی ټاینی پیروزی ئیسلام له دیر زه‌مانه‌وه، چی له دوور و چی له نزیك، و چی به خویان، یان له ریځه‌ی ده‌لال و کاسه‌لیس، و نه‌وانه‌ی که کۆنه‌ی بی‌باوه‌پان ده‌هینن، و له‌م ولاته‌ی ئیمه‌دا به‌ نرخ‌ی تازه‌ ده‌یفرۆشنه‌وه به‌ خه‌لکی نه‌شاره‌زا، و بی‌ئاگا له‌ ته‌حکامه‌کانی ئه‌م ټاینه‌ پیروژه، هه‌میشه و به‌رده‌وام له‌ پیلانگێراندن بوون بۆ دۆزینه‌وه‌ی ته‌نها که‌لینیک که ژه‌هری پیسی خویانی تیدا بریژنه‌ لاشه‌ی ئه‌م به‌رنامه‌ خواییه‌وه .

وه‌ یه‌کیک له‌و به‌ناو ده‌روازانه‌ی که له‌ ریځه‌یه‌وه به‌ عقلی نه‌زان و نه‌فامی خویان په‌خنه‌ی به‌ناو په‌خنه‌ ئاراسته‌ی ئه‌م ریڅاز و په‌یامه‌ خوداییه‌ ده‌که‌ن، ئه‌وه‌یه که ده‌لین:

• ئیسلام مافی که‌می داناوه‌ بۆ (نافرته، ژن) له‌ میرات بردندا، ئه‌وته به‌ دوو میینه‌وه به‌شی نیرینه‌یه‌کیان ده‌داتی، جا به‌پاستی ئه‌مه‌ سته‌میکی گه‌وره‌یه که ئیسلام له‌ میینه‌ی کردوه، و مافی وه‌کو پیویست نه‌دراوته‌ی، ئه‌م جیاوازی کردنه‌ش له‌ نیوان نیرینه و میینه‌دا سه‌رچاوه‌ له‌وه‌وه ده‌گریته که ئه‌م کۆمه‌لگایه

(۱) ئه‌م باسه‌ پوخته‌ی نوسراویکی خۆمه به‌ زمانی عه‌ره‌بی به‌ ناوینشانی (في ظل آية للذكر مثل حظ الأنثيين) که له‌ گوټاری (په‌یره‌) له ژماره (۴۶ - ۴۷) سالی (۱۴۲۹) ی کۆچیدا بلاو کراوته‌وه، که به‌ تیروته‌سه‌لی وه‌لامی هه‌موو ئه‌و به‌ناو په‌خانه‌ی تیدا دراوته‌وه.

به چاویکی که موهه تهماشای میینه دهکات، به جۆریک وهك بلییت میینه مروقی تهاوو نیه، بهلکو نیوه مروقه، نهگینا بۆچی نیوهی نیرینه میرات دهبات؟! ههروا بهردهوام دهبن لهسهر بهناو رهخنهکانیان، و دهلین:

• خو له دونیای تهمرودا میینهش به ههمان ههول و کۆششیک که نیرینه دهیدات بۆ بهرپۆهچوونی کاروبارهکانی خیزان، و بهلکو کۆمهلگهش به گشتی، تهمایش ماندوو دهیت، چالاکانه خزمهت دهکات له ههموو بوارهکاندا، و گهشهسهندن، و بهرهوپیشچوونی ولات بهسراوه به لیبران و کۆششی ههردوو رهگهزهکهوه، ئیتر تهه جیاوازیه له پای چی؟!

• ئایا بریارهکانی شهریعهتی ئیسلام قابیلی گۆران نین؟ تهی وهك چۆن دونیا بهوهی که ههیه رهۆژ لههواي رهۆژ له گهشهسهندن، و گۆراندایه، ئایا بۆچی بریارهکانی شهریعتیش بهجۆریک نهگۆردرین که لهگهله تهه ههموو گۆرانکاریهدا بگوئین.

• راسته که له روالهتدا بهزۆری لاشه و توانای نیرینه له میینه بههیتتر و زیاتره، بهلام تهه وهها ناگهیهیت که ههموو نیرینهیهك له ههموو میینهیهك بهتواناتره.

• تهگهرچی له سهردهمانیکدا میینه کار و ههلسوکهوتیان تهنها له چوارچیهی مال و پتویستیهکانی خیزانهوه بوو، بهلام چالاکی تهمرۆی تهه رهگهزه زۆر لهبهر چاوه له زۆر بواردا، تهو سهردهمه بهسهر چوو که بوتريت: باوهکو میینه تهنها کاری خواردن لینان، و جل و بهرگ شۆردن، و خزمهتی مندال و ناومال بیت، بهلکو به ههول و رهغی زۆریک له ئافرهتان، تهمرۆ زۆریک له پیاوان دهتوانن بژۆی ژیانان مسۆگهر بکهن، کهواته تهه جیاوازیه بۆچی؟!

• تهوهی که ئیسلام دهیلیت، پهسهنده بۆ کاتیک که ئافرهت دوور بوو له بازار و کار و پیشهوه، بهلام ئیستا بوه به هاوبهشی ژیان، و بهشداریهکی

چالاکانه و بهرچاوی ههیه، باشه بۆچی تهنه کور بهرپرس بیت له بهرامبهه بژیوی ژيانی باوک، کاتیک که توانای کارکردنی نامینیت؟ چی پښگړیک ههیه له وه دا که خوشکه کهشی له م کاره دا یارمه تی بدات؟ یان بۆچی به تهنه کورې گهنج تیچوون و خه رجی پیکه وه نانی خیزان، و ماره یی، و خانوو، و پیو یستیه کانی تری له سهه بیت؟ له هه مان کاتدا خیزان و هاوسه ره کهشی وه که نه و کارده کات، و پیشه داره، و پاره پهیدا ده کات؟! جا که و ابو نیر و می هه ردو و کیان له خوشی و ناخوشی دا بهیه که وه، و سود و زیان به یه کسان ی پروو له هه ردو و کیان ده کات، وه هه ردو و کیان پیکه وه پرو به پرووی هه موو کی شه کان ده بنه وه، وه که له زوړیک له که م ه لگا کاند، که و ابو نه و هوکار و پالپیه نه ره ی که پیشتر هه به وه بو نه و جیاوازی کردنه، ئیستا نه ماوه، بۆیه ده بیت له میراتیش دا وه که یه که وه ها بن، و جیاواز نه بن.

نه مانه و زوړیک تریش له پرو پاگهنده و خه یالاتی پوچهل که می شکی هه ندیک خه لکی ساویلکه ی به ناو موسو لمانیان پی ئاخنیوه، جا خاوه نی نه م پرسیاره ناب ه جی یانه، هه ره ده بیت یه کی که له م دوو که م ه ل و تاقمه بن:

(۱) دوژمنانی ئاینی پیروزی ئیسلام، له ده ره وه ی که م ه لگای موسو لمانان، که دوور به دوور تیری ژهه راوی خو یان ده هاوون بو لاشه ی نه م ئاینه خاوتنه بی خله و بی له که، به بهرچاوی خه لکی موسو لمانی بی ئاگای خه له فاو به دنیا و له زه ته کانی.

(۲) که م ه لیک سهه لی شیواوی ئاره زو و باز و گیل، یان خو گیل که ره له که سانی ناو نه م که م ه لگای خو مان، که یه کی که له و که م ه لگا و گهل و میله تانه ی که به شیوه یه کی ئاره زو و مه ندانه نه م ئاینه یان وه رگرتوه، و به میژوویه کی دوور و دریز به کویریای چاوی نه وان، به ته واوی پروا و قه ناعه ته وه دل به سته ی ته واوی برپاره کانی بوون، به لām وه که باپیرانمان و توویانه (چه م بی چه قل نابیت)، هه ندیک له زه تی کاتی، و پول و پاره سهه ری لی شیواندون، بی ئاگان، یان خو یان بی

ئاگا کردوه له ته فصیلاتی برپاره شه رعیه‌یه‌کان سه‌بارهت به ماف و میراتی
نافرته له ئیسلامدا.

بۆیه به پێویستی ده‌زانم که به خۆری پرهنوری ئیسلام، پرشیك بنیرم بۆ ئهو
دله تاریکانه، تاوه‌کو ته‌گه‌ر ئاماده‌یی‌یان هه‌بی‌ت رووناک ببه‌وه، وه که‌می‌ک له
ناوی زولال و پروون و بینگه‌ردی ئهم ئاینه بکه‌م به‌سه‌ر دلی ره‌ش و چلکن به
تاوانی بی پروایی‌یان تاوه‌کو خاوی‌ن و بی‌له‌که‌ه بی‌ته‌وه، ئیتر ئهم نه‌خۆشیانه بۆ
هه‌تا‌هه‌تایه بنه‌ر بن و نه‌می‌ن، که موسولمان پێیانه‌وه گیرۆده‌ بی‌ت، و به ده‌ردی
بی‌ده‌رمانیان بزانی‌ت.

سه‌ره‌تا ده‌لی‌م:

سه‌رچاوه‌ی ئهو گومانه خراپه‌ی که به‌م ئاینه پیروژه‌ براوه ئهو تی‌گه‌شی‌شته
هه‌له و نادروسته‌یه له مانای ئایه‌تی یازده‌ی سوره‌تی (نساء) که ده‌فه‌رمو‌یت:
يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلَّذِ كَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ ، وه ئایه‌تی سه‌د و
حه‌فتا و شه‌شی هه‌مان سوره‌ت که ده‌فه‌رمو‌یت: وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً
فَلِلَّذِ كَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ .

بۆیه منیش ده‌مه‌و‌یت له مانا راسته‌قینه‌که‌ی ئهو دوو ئایه‌ته‌وه ده‌ست پی
بکه‌م، و پروونکردنه‌وه‌یه‌کی وه‌ها بده‌م به ره‌خنه‌گران، تی‌یان بگه‌یه‌نی‌ت، که مانای
ئهم دوو ئایه‌ته هه‌ر په‌یه‌ه‌ندی‌شی نیه به‌و بنه‌ما یه‌کسانی‌یه‌ی که ئه‌وان بانگه‌شه‌ی
بۆ ده‌که‌ن، و هه‌یچ جو‌ره‌ دژایه‌تی، و ناچوونیه‌کی‌یه‌کی نیه له‌گه‌لیدا.

پیوه‌ره‌کانی جیاوازی نیوان میراتی نیږینه و میینه

نیمه وه‌کو موسولمان پروای ته‌واومان به‌وه هه‌یه که خودای گوره‌دا کۆمه‌لێک صیفاتی هه‌یه، نه‌وه‌مان تیده‌گه‌یه‌نیت که هه‌رگیز نابیت هیچ جوړه گومانیکي له‌م جوړه بدریته پالی، یه‌کێک له‌و صیفاتانه نه‌وه‌یه که خودای گوره له بریاره‌کانیدا زۆر داده‌وه، وه له‌و به‌رنامه‌ی که بۆ نیمه‌ی ناده‌میزادی ناردوه هیچ جوړه ستمیکي به‌رامبه‌ر هیچ که‌سیک، و بگه‌ر هیچ درووستکراویکیشی تیدا نیه، وه نه‌م راستی‌یه‌ش له‌چهند نایه‌تدا دووپات کراوه‌ته‌وه، وه که نه‌م نایه‌تانه: وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا ﴿٤٩﴾ الکهف، وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٤٩﴾ النساء، وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَمٍ لِلْعَبِيدِ ﴿١٠﴾ الحج، وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُظْلِمَهُمْ ﴿٤٠﴾ العنکبوت، إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ ﴿٤٠﴾ النساء، وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ﴿١٢٤﴾ النساء، فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُظْلِمَهُمْ ﴿٧٠﴾ التوبة.

وه نه‌و جیاوازیانه‌ش که له‌ به‌شی هه‌موو میرات به‌ره‌کان، له‌ میرات به‌ریکه‌وه بۆ میرات به‌ریکی تر، و له‌ حاله‌تیکه‌وه بۆ حاله‌تیکي تر، په‌یوه‌ندی به‌ جوړی میرت به‌ره‌که‌وه نیه که نایا میینه‌یه یان نیږینه، به‌لکو سه‌رچاوه‌ی جیاوازیه که له‌م سێ پیوه‌ره‌دا خۆی ده‌بینیته‌وه:

(١) پله‌ی خزمایه‌تی نیوان میرات به‌ر و مردوه‌که

نیت میرات به‌ره‌که نیږ بیټ یان می، به‌ جوړیک که چنده په‌یوه‌ندی خزمایه‌تی‌یه که نزیک تربیت، نه‌وه‌نده به‌شی نه‌و میرات به‌ره له‌ میراته‌که زیاد ده‌بیټ، وه به‌ پیچه‌وانه‌شه‌وه، چنده په‌یوه‌ندی‌یه که دوورتربیت، نه‌وه‌نده به‌شه میراته‌که‌ش که‌م ده‌بیټ، نیت بێ گویدانه ره‌گه‌زی میرات به‌ره‌که، که نیږه یان می‌یه.

بۆ نمونه: كچيڭ نيوه‌ی میراته‌كه‌ی دایکی ده‌بات له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا كه
می‌بینه‌یه، كه‌چی باوکی ئه‌و كچه كه می‌ردی ژنه مردوه‌كه‌یه، چواریه‌کی
میراته‌كه ده‌بات، خودای گه‌وره ده‌فرمویت: وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا
النِّصْفُ ..... إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَهَا وَلَدٌ فَلَكُمْ الرُّبْعُ مِمَّا
تَرَكَنَّ .

هۆی ئه‌م جیاوازی‌یه‌ش ده‌گه‌ڕێته‌وه بۆ پله‌ی خزمایه‌تی نیوان کچ و
دایکه‌كه‌یه‌تی، كه نزيك تره له پله‌ی خزمایه‌تی نیوان می‌رد و ژنه‌كه، هه‌ر له‌به‌ر
ئه‌مه‌یه كه به‌شه میراتی كچه‌كه له به‌شه میراتی می‌رده‌كه (كه باوکی كچه‌كه‌یه)
زیاتره.

(۲) جینگه و پینگه‌ی میراث به‌ره‌كه

كه بئى گومان هه‌ر نه‌وه و وه‌چه‌یه‌ك كه سه‌ره‌تای به‌ره‌و ژيان چوونی بی‌ت، و
زیاتر ئاماده‌بی‌ت كه پروبه‌پرووی ناره‌حه‌تی‌یه‌كانی ژيان ببی‌ته‌وه، ئه‌و میراث به‌ره
ده‌بی‌ت به‌شه میراتی له‌و نه‌وه و میراث به‌رانه‌ی تر زیاتری‌ت كه پشتیان كردوه‌ته
ژيان، و ته‌مه‌نیان به‌ره‌و كۆتایی ده‌چی‌ت، و قورساییه‌یه‌كانی ژیان‌یان له‌سه‌ر سووك
ده‌بی‌ت، به‌لكو نه‌ك هه‌ر سووك ده‌بی‌ت، بگه‌ر ناره‌حه‌تی‌یه‌كانیان ده‌كه‌وته‌سه‌ر
كه‌سانیه‌کی تر، ئه‌م پێوه‌ره‌ش هه‌یچ په‌چاوێکی په‌گه‌زی میراث به‌ره‌كانی تیدا نیه.
بۆ نمونه: به‌شه میراتی كچی مردوه‌كه زیاتره له به‌شه میراتی دایکی
مردوه‌كه، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا كه هه‌ردووکیان می‌بینه‌ن، خودای گه‌وره ده‌فرمویت:
وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلَا بَوَىٰهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا الشُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ
كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ آبَاؤُهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ
الشُّدُسُ .

ههروه‌ها کچی مردوه‌که له باوکی مردوه‌که میرات زیاتر ده‌بات، کاتیک که کچه‌که برابیه‌کی خوی له‌گه‌لدا بیټ، چونکه باوکی مردوه‌که شەش یەك ده‌بات کاتیک که مردوه‌که کوږی هه‌بیټ، نه‌وجا نه‌و پینج به‌شەش که ده‌میښته‌وه کوږ و کچه‌که ده‌یبه‌ن به‌پیی یاسای (لَلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ).

(۳) ئه‌رکی مالی و دارایی:

جیاوازی‌یه‌ك که به‌دی ده‌کریت له‌ نیوان نیرینه و میښینه، زیاتر لهم پتوره‌ده‌ا ره‌نگ ده‌داته‌وه و ده‌رده‌که‌ویټ، به‌لام جیاوازیه‌که هه‌رگیز به‌و جوړه نیه که سته‌می بۆ میښینه‌که تیدابیت، و بیټ به‌ هوێ خواردن و پیشیل کردنی مافه‌کانی، به‌لکو نه‌گه‌ر به‌ وردی بۆی پروانین، ده‌بینین پیچه‌وانه‌که‌ی له‌ راست ده‌چیت.

بۆ نمونه: نه‌گه‌ر دوو میرات به‌ر له‌ هه‌ردوو پتوره‌که‌ی پیشوودا وه‌کو یه‌ك بوون، وه‌ك مندالی مردوه‌که، نیرینه و میښینه پیکه‌وه، نه‌وکاته ده‌بیټ ئهم پتوره‌ی سئیه‌م په‌چاو بکریت بۆ جیاوازی به‌شه میراتی نیرینه و میښینه له‌ یه‌کتر، هه‌ر له‌به‌ر نه‌مه‌یه که خودای گه‌وره نه‌و جیاوازیه‌ی گشتگیر نه‌کردوه بۆ هه‌موو میرات به‌ران، به‌ جوړیک که ئایه‌تی (لَلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ) وه‌ك یاسایه‌کی گشتی دابنریت که هه‌موو کات له‌ کاتی کۆبوونه‌وه‌ی نیرینه و میښینه‌دا جیبه‌جینی بکریت، وه‌کو چۆن په‌خه‌گران لیکي ده‌ده‌نه‌وه، به‌لکو ئهم یاسایه‌ ته‌نها بۆ حاله‌تیکي تایبه‌ته که خودای گه‌وره له‌ سه‌ره‌تای ئایه‌ته‌که‌وه باسی لیوه ده‌کات وه‌ك ده‌فه‌رمویت: **يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ**. واته‌ حاله‌تی کۆبوونه‌وه‌ی منداڵ به‌یه‌که‌وه، کاتیک که نیرینه و میښینه‌ی منداڵه‌کان به‌یه‌که‌وه کۆبوونه‌وه، نه‌وا نیرینه‌کان میښینه‌کان ده‌کەن به‌ عه‌صه‌به، نه‌وا یان هه‌موو میراته‌که ده‌به‌ن پیکه‌وه، یان پاشاوه‌ی خاوه‌ن به‌شه دیاریکراوه‌کان ده‌به‌ن پیکه‌وه،

به جوړېك كه هدر نيرينه يه ك دوو بهرامبهري ميپيښه يه ك ميرات دهبات، ههروهه
 هم ياسايه جيبه جي دهكرت كاتيك كه برا و خوشكي باوك و دايكي، يان تنها
 باوكيش بهيه كهوه كوښونهوه، وهك خوداي گهوره دهه رمويت: ﴿وَإِنْ كَانُوا
 إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلَّذَكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ﴾ (۱۷۶).

كهواته حيكمت لهم جياوازيه دا به تايبه تي نهويه كه نيرينه پتويسته
 لهسهرې و نهركي سهرشاني خويه تي كه بډوي ژياني خيزان و منداله كانيش
 دهسته بهر و پهيدا بكات، له كاتيكدا كه ميپيښه ژيان و بډوي خوي و
 منداله كانيشي دهكه وپته نهستوي نهو نيرينه يه ي كه له گه ليدا ده ژي.

به مېش نه گهرجي ميپيښه لهم حالته دا به پړواله ودها درده كه وپت كه
 به شه ميراته كه ي كه م تره له به شه ميراتي نيرينه، به لام نه گهر به وردې بوي
 پروانين ده بينين: كه نهو به شه ميراته ي كه بو هم ميپيښه دانراوه، به مافيكي
 سهر به خو داده نريت بوي، و ده توانيت پاشه كه وتي بكات، و هيچي لي خه رج
 نه كات، بو نهوه ي كه هدر نو قسان يه كي هه بيت پي پر بكاتوه، و ژياني خويي
 پي ته مين بكات، كه نه مېش يه كي كه له حيكمه ته خوداي يه كان كه زور كه سي
 بيئاگا ههستي پي ناكهن.

همه له لايه ك كه ميپيښه نهركي مالي و دارايي له سهر نيه، به لام نيرينه
 نهر كه گاني يه كجار زوره، له وانه:

أ. نيرينه هدر له سهره تاي پيكيښاني خيزان و دهست پيكردي ژياني
 هاوسهري پتويسته له سهرې كه ماره يي بدات به هاوسه ركه ي، هم ماره يي به ش
 بريته له نهركيكي مالي و دارايي كه ژخواز دهيدات به ثافه ته كه له سهره تاي
 پيكه وه ناني ژياني هاوسه ري دا، جا هم ماره يي به ش تنها دهكه وپته نهستوي

نیرینه، و نهم بوی نیه که داوای مارهیی بکات لهو نافره تهی که داخوازی کردوه.

خودای گهوره دهفرمویت: **وَأَنذَرْتُ الْنِسَاءَ صَدُقْتِهِنَّ نِحْلَةً** ﴿۴﴾ النساء

ب. پیاو لهپاش ژن مارهبرین، و ژن گواستنوه نهرکی خهرجی کیشانی نهو ژنه‌ی ده‌که‌وینه نه‌ستۆ، نه‌گهرجی ژنه‌که له پیاوه‌که‌ش ده‌وله‌مه‌ند تربیت، که‌واته نهم پیاوه بوی نیه که داوای نه‌وه بکات که باوه‌کو ژنه‌که خهرجی له‌سه‌ر خۆی بیت، چی جای نه‌وه‌ی که خهرجی نهم بکیشیت، چونکه ئاینی ئیسلام نهم تاییه‌تمه‌ندی‌ی داوه به نافره‌ت و نه‌یداوه به پیاو.

ت. پیاو نهرکی به‌خیوکردن و خهرجی کیشانی خزمانیشی له نه‌ستۆدایه، وه‌ك چۆن نهرکی خیزانه‌که‌شی له نه‌ستۆدایه، سه‌ره‌رای هه‌ندیک نهرکی کۆمه‌لایه‌تی تریش.

که‌واته نهم هو‌یانه وه‌هامان لی ده‌که‌ن که ئیمه به شیوه‌یه‌کی ورد تر پروانینه مه‌سته‌له‌که.

راسته که لهو حاله‌ته‌ی که باسما‌ن کرد می‌بینه نیوه‌ی نیرینه میرات ده‌بات، به‌لام بزاین ئایا نه‌و به‌شه زۆره‌ی که به نیرینه‌که دراوه به‌ره‌و کوی ده‌چیت، و چی به‌سه‌ردیت، وه به هه‌مان شیوه به‌شه که‌مه‌که‌ی می‌بینه‌که‌ش چی به‌سه‌ردیت.

وه‌ك وتمان ئاینی ئیسلام نه‌و مافه‌ی داوه به می‌بینه که به‌شه میراتی خۆی پاشه‌که‌وت بکات، و هیچی لی خه‌رج نه‌کات، ته‌نها زه‌کات ده‌رکردن نه‌بیت، که نه‌ویش په‌یوه‌ندی به ماله‌وه هه‌یه نه‌ك به خاوه‌نه‌که‌ی، به‌لام نیرینه‌که که به‌شه زۆره‌که‌ی پیدراوه، له هه‌مان کاتدا نهرکی خهرجی خیزان و منداله‌کانی، و دایک و باوکی که ته‌مه‌نیان چوه‌ته سه‌ره‌وه، وه خهرجی خزم و که‌س و کار، و خزمه‌تکار، و هه‌موو نه‌و پیداو‌یستی‌یه نو‌بیانه‌ی نه‌م‌پۆ، وه‌ك کری خانوو، و پاره‌ی کاره‌با، و ناو، و ته‌له‌فون، و پی‌ویستی‌یه‌کانی تر. نه‌مه‌ش بروای ته‌واومان

بۆ دروست ده کات که نه گهر ناوا دوور پروانين ده زانين که به شی میینه که له به شی نیینه که زۆرتره، نه که به پیچه وانهوه، وه که نهوان ده لّین!

چونکه میینه له ههر جیگه کدا بژی نهوا نیینه که ده بیت که خهرجی بکیشیت، و خزمه تی بکات، و لیی بهرپرسیاریت. وه که ده بینین، تاوه کو له مالی باوکی دایه، باوکی خزمه تی ده کات، جائه گهر باوکی نه ماییت، نهوا براکه ی یان مامی یان خالی بهم ئهرکه هه لده سیّت، وه نه گهر شووی کرد، نهوا میرده که ی لیی بهرپرسیاره که ماره یی بداتی، و خهرجی بۆ بکات، و خانووی بۆ دابین بکات، و هه موو پیوستییه کانی ژیان ی بۆ فراهه م بکات، باوه کو ژنه کهش ده وله مه ند تر بیت، به مهش نهو میینه له لایه که میراتی وه رگرتوه و خهرجی ناکات، وه له لایه کی تریشه وه ماره یی یان پیداوه، که بیجگه له وه ی که ده توانیت پاشه که وتی بکات، ده ستوانیت بیخاته پرۆژه یه که قازانج و سوودی زیاتری لی بکات.

که واته ده کریت بلّین: له وه دا که ئیسلام نهو نیوه یی بۆ داناوه جوړه فه زلّیکی تیدایه به سه ر نیینه دا، به لām له هه مان کاتدا پیوستی بهم به شه میراته هه یه، به هو ی نه وه ی که به شیوه یه کی گشتی له نیینه بی هیژ تره، ههروه ها ماندووبوون و ئهرکی سک پری و دایکایه تی و پهروه ده کردنی مندال و چند نه رکینکی تر وه ها ده که ن که نه م میینه توانای کارکردن، و ده ست خستنی پاره ی نه بیت، بهو جوړه ی که نیینه توانای هه یه، بۆیه ده کریت بلّین: له وه شدا که ئهرکینکی زۆر که وتوته سه ر شانی نیینه، هیچ جوړه سه م میکی تیدا نیه ده رهق بهو نیینه یه، وه ناشلّین که ئیسلام فه زلّی میینه ی داوه به سه ر نیینه دا.

وه نهو به شه میراتهش که دانراوه بۆ میینه، ئیسلام ره چاوی نه وه ی کردوه که نه گهر میینه یه که، باوکی نه مابوو، وه برا و مام و خالیشی نه بوو، وه

شووشی نه کردبوو، که ئەم حالەتەش زۆر کەمە، لەم کاتەدا که کەسیک نیه خەرچی بکێشیت، ئەم ماله‌ی دەدریتی وەک مالێکی ئیحتیات، بۆ ڕووبه‌ڕوو بوونه‌وه‌ی ئەو جۆره حالەتانه.

پێم باشه که نمونه‌یه‌ک بێنینه‌وه تاوه‌کو زیاتر مەسئەله‌که‌مان لەلا ڕوون بپێتسه‌وه:

پیاویک مردوه: شەش هه‌زار (۶۰۰۰) دیناری له‌پاش به‌جی ماوه، و تهنه‌ها کورتیک، و کچی‌کیشی هه‌یه.

لەم مەسئەله‌یه‌دا کۆره‌که چوار هه‌زار (۴۰۰۰) دیناری پێده‌دریت، و کچه‌که‌ش دوو هه‌زار (۲۰۰۰)، جا وەک وتمان: خراپترین حاله‌تی کچه‌که ئەوه‌یه که تهنه‌ها خەرچی خۆی بکێشیت و به‌س، که لەم کاتەدا دوو هه‌زاره‌که پاره‌یه‌کی باشه بۆ ئەم مەبه‌سته، وه له‌ کاتی‌که‌دا که شوو ده‌کات، ئەو کاته خەرچی‌یه‌که‌ی ده‌که‌وێته ئەستۆی می‌رده‌که‌ی، و ده‌توانیت که هه‌موو دوو هه‌زاره‌که‌ی بۆ بپێنێته‌وه، به‌لام کۆره‌که که چوار هه‌زاری بردوه، ده‌بێت ژن به‌پێنیت، و ماره‌بیشی بدات، و خەرچیشی بکێشیت، که‌واته ئەو چوار هه‌زاره‌ تهنه‌ها بۆ کۆره‌که نه‌بوو، به‌لکو بۆ دوو که‌س بوو.

جا ئیستا ئەگەر بپرسین: ئایا کامیان زۆرتریان بردوه؟ بێ گومان که‌سی ژیر ده‌لێت: مێینه‌که، چونکه به‌رپرس نیه له‌ بژیوی هه‌یج که‌سیک.

هه‌ر له‌به‌ر ئەمه، هه‌رکاتیک مەسئەله‌ی بژیوی و ناره‌حه‌تی‌یه‌کانی ژیان له‌ ئارادا نه‌بێت، بێ گومان ئەو کاته جیاوازیه‌که‌ش نامی‌نیت، وەک ده‌بینین خودای گه‌وره جیاوازی نه‌کردوه له‌ نیوان برا و خوشکی تهنه‌ها دایکی له‌ میرات دا، وەک ده‌فه‌رمویت: **وَإِنْ كَانَتْ رَجُلٌ يُّورَثُ كَلَالَةً أَوْ امْرَأَةً وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتُ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا الشُّدُسُ فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الشُّلُسِ.**

که‌واته لیره‌دا جیاوازی له نیوان نیرینه و میینه‌دا نیه، چونکه سه‌رچاوه‌ی میرات بردنه‌که‌یان بریتی نیه له عه‌صه‌به‌گه‌رایه‌تی، و هیچکامیان ئه‌رك و به‌رپرسیاریتیان ناکه‌وئیه‌ ته‌ستو، که‌واته ده‌بیّت جیاوازی نه‌کریت له نیوانیاندا. سه‌ره‌رای ئه‌م روون کردنه‌وه‌یه‌ش، ئه‌گه‌ر بگه‌رپن به‌ناو هه‌موو مه‌سه‌له‌کانی میراتدا، ده‌بینن که به‌شیوه‌یه‌کی گشتی به‌راوردی نیوان میراتی نیرینه و میینه له چوار حاڵه‌ت به‌ده‌ر نیه، که حاڵه‌ته‌کانیش ئه‌مانه‌ن:

- (۱) ئه‌و حاڵه‌تانه‌ی که نیرینه دووبه‌رامبه‌ری میینه میرات ده‌بات.
- (۲) ئه‌و حاڵه‌تانه‌ی که میینه و نیرینه یه‌کسان له میرات بردندا.
- (۳) ئه‌و حاڵه‌تانه‌ی که میینه له نیرینه زیاتر میرات ده‌بات.
- (۴) ئه‌و حاڵه‌تانه‌ی که میینه میرات ده‌بات، و ئه‌گه‌ر نیرینه له جینگه‌ی ئه‌و بیّت میرات نابات.

به‌راوردیک له نیوان میراتی نیرینه و میینه:

(۱) ئه‌و حاڵه‌تانه‌ی که نیرینه دووبه‌رامبه‌ری میینه میرات ده‌بات

(۱) کچ کاتیک که له‌گه‌ل کوردا کۆ بیته‌وه. وه کچی کور کاتیک که له‌گه‌ل کوری کوردا کۆ بیته‌وه. خودای گه‌وره ده‌فرمویت: ﴿يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلَّذِ كَرِ مِثْلَ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ﴾.

(۲) خوشکی دایک و باوکی کاتیک که له‌گه‌ل برای دایک و باوکی کۆ بیته‌وه. وه خوشکی ته‌نها باوکی کاتیک که له‌گه‌ل برای ته‌نها باوکی کۆ بیته‌وه. خودای گه‌وره ده‌فرمویت: ﴿وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلَّذِ كَرِ مِثْلَ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ﴾.

(۳) دایک له گهل باوک دا له دوو مه سته له پرشنگذاره که دا (غراوین)، به لای زورینه ی زانایانه وه. ههروه ها دایک له گهل باوک دا کاتیک که مردوه که مندالی نه بیټ. خدای گه وره ده فرمویت: ﴿فَإِنْ لَّمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثَّلَاثُ﴾. واته بایره که دوو سیه که کی تر ده بات.

یه کیک له شاعیران ده فرمویت:

و الثلث فرض الأم حيث لا عدد   من إخوة، ولا لمیت ولد
لا من أب و أحد الزوجین   بل ثلث ما یبقی عن الفرضین

(۴) ژن، و میرد، خدای گه وره ده فرمویت: ﴿وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمْ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ﴾..... ﴿وَلَهُنَّ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكَتُمْ﴾.

(۲) نهو حاله تانه ی که میینه و نیرینه یه کسانن له میرات بردندا

(۱) دایک وه کو باوک میرات ده بات له کاتیکدا که مردوه که کوپ یان کوپ کوپ هه بیټ، هه ریه که یان شهش یه که ده بن، و پاشماوه که شهش ده دریت به کوپ یان کوپ کوپ که به عهده به گه رایه تی، خدای گه وره ده فرمویت: ﴿وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ﴾.

(۲) خوشک و برای تهنه ها دایکی، نه گهر که سین که نه بیټ که له میرات به به شیان بکات، هه ریه که یان شهش یه کی میراته که ده بن، نه گهر به تهنه بن، خدای گه وره ده فرمویت: ﴿وَلَهُنَّ أَخٌ أَوْ أُخْتُ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ﴾.

(۳) خوشکی دایکی نه گهر له گهل برای دایکی دا کو بیته وه، ئیتر ژماره یان دوان بیته یان زیاتر، به ههردووکیانه وه یان به هه موویانه وه سییه کی میراته که ده بن، به بی جیاوازی نیوان نیرینه و میینه، خودای گه وره ده فرمویت: **فَانْ كَانُوا أَكْثَرُ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثَّلَاثِ .**

(۴) کچ کاتیک که له گهل مامی خویدا، کاتیک که که سیک نه بیته که مامه که له میراث بیهش بکات، له م کاته دا کچه که نیوه ده بات وه ک خاوهن بهشی دیاریکراو، و مامه کهش (یان هه عه صه بهیه کی تر) نیوه که ی تر ده بات به عه صه به گه رایه تی.

(۵) دایکی دایک که له گهل باوکی مردوه که دایته، و کوپی کوپی مردوه که شیان له گهل دایته، له م کاته دا دایکی دایک شش یه ک ده بات، و باوکیش شش یه ک ده بات، و پاشاوه کهش کوپی کوپی که ده بیات به عه صه به گه رایه تی.

(۶) له مه سنه له ی (مشرکه) دا برای دایک و باوکی که کرا به هاو بهشی خوشک و برا دایکی یه کان، نه و کاته به هاو بهشی له گهل یاندا سییه کی میراته که ده بن، به بی جیاوازی نیوان نیرینه و میینه.

(۷) نه گهر مردوو یه ک ته نها یه ک کوپ یان ته نها یه ک کچ، یان ته نها باوک، یان ته نها دایک، یان ته نها یه ک برا، یان ته نها یه ک خوشکی هه بوو، نه و جیاوازی نیه له نیوان نیرینه و میینه دا، چونکه ته نها کوپی که هه موو میراته که ده بات به عه صه به گه رایه تی، هه روه ها ته نها کچه کهش نیوه ی میراته که ده بات وه ک خاوهن بهشی دیاریکراو، و نیوه که ی تریشی بو ده گه پیرنیته وه. هه روه ها نمونه کانی تریش.

(۸) خوشکی دایک و باوکی (یان ته نها باوکی)، نه گهر کو بیته وه له گهل میرد بو نمونه، نه و میرده که نیوه ی میراته که ده بات، و خوشکه کهش نیوه که ی تر ده بات، جا نه گهر له م نمونه دا له جینگه ی خوشکه که برایش بیته، نه و هه به و

شیویه، میړده که نیوه دهبات، و براکش نیوه که ی تر دهبات به عه صبه گه رایه تی، واته جیاوازی نیوان خوشک و برا نیه له م نمونه دا.

(۹) خوشکیکی دایکی له گهل میړدا دایک و باوکی له کاتیځدا که له گهل میړد، و دایک دا کوبینه وه، میړده که نیوه دهبات، و دایکه که ش شش یه دهبات، و خوشکه که ش شش یه دهبات، و پاشاوه که ش (که شش یه دهبات) براکه به عه صبه گه رایه تی دهبات.

(۱۰) (ذو الأرحام) به لای مده بهی (أهل الرحم) وه، نه مانیش له کاتیځدا که مردوه که نه میرات بهی خاوه بهی دیاری کراو، و نه عه صبه ی نه بوو، نه و میراته که به یه کسان ی له نیواندا دابهش ده کریت، بهی جیاوازی له نیوان نیړینه، و میینه.

(۳) نه و حاله تانه ی که میینه له نیړینه زیاتر میرات دهبات

(۱) کچ کاتیځ که له گهل میړدا کوبینه وه، میړده که چواریه دهبات، و کچه که ش نیوه دهبات وه خاوه بهی دیاری کراو، و پاشاوه که ش بو دهبات نیړینه وه.

(۲) دوو کچ که له گهل میړدا کوبینه وه، میړده که چواریه دهبات، و دوو کچه که ش دووسی په دهبان وه خاوه بهی دیاری کراو، و پاشاوه که شیان بو دهبات نیړینه وه.

(۳) کچیځ (یان کچی کوریک، یان خوشکیکی دایک و باوکی، یان خوشکیکی ته نه باوکی) کاتیځ که له گهل چهند مامیکی خویدا (ژماره یان هرچند بیت) کوبینه وه، کچه که به ته نه نیوه دهبات وه خاوه بهی دیاری کراو، و مامه کانیش به همویانه وه نیوه که ی تر دهبان به عه صبه گه رایه تی.

(۴) ئەگەر ژنیك بمریت، و (۶۰) دیناری لەپاش بەجی بمینیت، و ئەم میرات بەرانبەشی هەبیت: میرد، و باوك، و دایك، و دوو كچ، ئەوا میردەكە چوارەك دەبات، و باوك و دایكەكەش هەریەكەیان شەش یەك دەبن، و دوو كچەكەش دووسێیەك دەبن، كەواتە ئەصلى مەسئەلەكە بریتیه لە دوازدە (۱۲)، بەمەش میردەكە سێ بەش دەبات، و باوك و دایكەكەش هەر یەكەیان دوو بەش دەبن، و دوو كچەكەش هەشت بەش دەبن، كەواتە دەبیت مەسئەلەكە عەولی تیدا بكریت بۆ پازدە (۱۵)، جا ئیستا ئەگەر بیینه سەر دابهش كردنی (۶۰) دینارەكە، ئەوا هەردوو كچەكە بەیەكەوه (۳۲) دینار دەبن (واتە: یەكی (۱۶) دینار). بەلام ئەگەر لە جینگەى ئەم دوو كچە مردووەكە دوو كۆری هەبوايه، ئەوا كۆرەكان عەصەبەبون، و پاشماوێ بەشی خاوەن بەشەكانیان دەبرد، و مەسئەلەكەش پێویستی بە عەول نەدەكرد، و ئەو كاتەش بە هەردوو كۆرەكەوه (۲۵) دینار دەبن، بەمەش بەشی دوو كچەكە لە بەشی دوو كۆرەكە زیاتر دەبیت.

(۵) ئەگەر پیاویك بمریت، و (۴۸) دیناری لەپاش بەجی بمینیت، و ئەم میرات بەرانبەشی هەبیت: ژنیك، و دایك، و دوو خوشكى تەنها دایكى، و دوو برای دایك و باوكی، ئەوا ژنەكە چوارەك دەبات، و دایكەكەش شەش یەك دەبات، و خوشكە دایكىیەكانیش سێیەك دەبن، و براكانیش عەصەبن، كەواتە ئەصلى مەسئەلەكە بریتیه لە دوازدە (۱۲). بەمەش ژنەكە سێ بەش دەبات، و دایكەكەش دوو بەش دەبات، و خوشكەكانیش چوار بەش دەبن، و سێ بەشیش دەمینیتەوه بۆ دوو براكە. ئیستا ئەگەر بیینه سەر دابهش كردنی (۴۸) دینارەكە، ئەوا دوو خوشكەكە (۱۶) دینار دەبن (واتە: یەكی (۸) دینار)، بەلام دوو براكە (۱۲) دینار دەبن (واتە: یەكی (۶) دینار)، بەمەش بەشی خوشكەكان لە بەشی براكان زیاتر دەبیت.

(۶) ته گهر ژنیټک بریت، و (۱۵۶) دیناری له پاش به جی بمینیت، و ثم میرات بهرانه شی هه بیت: میرد، و باوک، و دایک، و کچیک، نهوا میرده که چواریه که ده بات، و باوک و دایکه که ش هه ریه که یان شش یه که ده بن، و کچه که ش نیوه ده بات، که واته ته صلی مه سته له که بریتیه له دوازده (۱۲)، به مهش میرده که سی بهش ده بات، و باوک و دایکه که ش هه ریه که یان دوو بهش ده بن، و کچه که ش شش بهش ده بات، که واته ده بیت مه سته له که عه ولی تیدا بکریټ بۆ سیازده (۱۳). ئیستا ته گهر بیینه سهر دابهش کردن (۱۵۶) دیناره که، نهوا کچه که (۷۲) دینار ده بات. به لام ته گهر له جیگی ثم تنها کچه مردوه که کورپکی هه بویه، نهوا ثم کوره عه صبه ده بوو، و پاشماوهی بهشی خاوهن به شه کانیاں ده برد، و مه سته له که ش پیویستی به عه ول نه ده کرد، و نهوا کاتهش کوره که (۶۵) دیناری ده برد، به مهش بهشی کچه که له بهشی کوره که زیاتر ده بیت.

(۷) ته گهر ژنیټک بریت، و (۴۸) دیناری له پاش به جی بمینیت، و ثم میرات بهرانه شی هه بیت: میرد، و دوو خوشکی دایک و باوکی، و دایک، نهوا میرده که نیوه ده بات، و دایکه که ش شش یه که ده بات، و دوو خوشکه که ش دوو سیټیه که ده بن، که واته ته صلی مه سته له که بریتیه له شش (۶)، به مهش میرده که سی بهش ده بات، و دایکه که ش یه که بهش ده بات، و خوشکه کانیش چوار بهش ده بن، که واته ده بیت مه سته له که عه ولی تیدا بکریټ بۆ ههشت (۸). ئیستا ته گهر بیینه سهر دابهش کردن (۴۸) دیناره که، نهوا هه ردوو خوشکه که به یه که وه (۲۴) دینار ده بن (واته: یه کی (۱۲) دینار). به لام ته گهر له جیگی ثم دوو خوشکه مردوه که دوو برای دایک و باوکی هه بویه، نهوا براکان عه صبه بوون، و پاشماوهی بهشی خاوهن به شه کانیاں ده برد، و مه سته له که ش پیویستی به عه ول نه ده کرد، و نهوا کاتهش به هه ردوو براکه وه (۱۶) دینار ده بن، به مهش بهشی دوو خوشکه که له بهشی دوو براکه زیاتر ده بیت. هه روه ها له م مه سته له دا ته گهر

خوشکی تهنه‌ها باوکیش بن، و له جیگه‌ی نه‌وان برای تهنه‌ها باوکی دابنریت، نه‌وا خوشکه‌کان هه‌ر له براکان زیاتر ده‌به‌ن.

(۸) نه‌گه‌ر ژنیک بمریت، و (۴۸) دیناری له‌پاش به‌جی بمینیت، و نه‌م میراث به‌رانه‌شی هه‌بی‌ت: می‌رد، و خوشکیکی دایک و باوکی، و دایک، نه‌وا می‌رده‌که نیوه ده‌بات، و دایکه‌که‌ش شه‌ش یه‌ک ده‌بات، و خوشکه‌که‌ش نیوه ده‌بات، که‌واته نه‌صلی مه‌سه‌له‌که بریتیه له شه‌ش (۶)، به‌مه‌ش می‌رده‌که سیّ به‌ش ده‌بات، و دایکه‌که‌ش یه‌ک به‌ش ده‌بات، و خوشکه‌که‌ش سیّ به‌ش ده‌بات، که‌واته ده‌بی‌ت مه‌سه‌له‌که عه‌ولی تی‌دا بکریت بۆ حه‌وت (۷). ئیستا نه‌گه‌ر بیینه سه‌ر دابه‌ش کردنی (۴۸) دیناره‌که، نه‌وا خوشکه‌که (۱۸) دینار ده‌بات. به‌لام نه‌گه‌ر له جیگه‌ی نه‌م تهنه‌ها خوشکه‌که مردوه‌که برایه‌کی دایک و باوکی هه‌بویه، نه‌وا براکه عه‌سه‌به ده‌بوو، و پاشاوه‌ی به‌شی خاوه‌ن به‌شه‌کانیان ده‌برد، و مه‌سه‌له‌که‌ش پیویستی به عه‌ول نه‌ده‌کرد، و نه‌و کاته‌ش براکه (۸) دیناری ده‌برد، به‌مه‌ش به‌شی خوشکه‌که له به‌شی براکه زیاتر ده‌بی‌ت. هه‌روه‌ها له مه‌سه‌له‌دا نه‌گه‌ر خوشکیکی تهنه‌ها باوکیش بی‌ت، و له جیگه‌ی نه‌و برایه‌کی تهنه‌ها باوکی دابنریت، نه‌وا خوشکه‌که هه‌ر له براکه زیاتر ده‌بات.

(۹) دایک له‌گه‌ل باوک له دوو مه‌سه‌له‌ پرشن‌گداره‌که‌دا (غراوین) به‌لای مه‌زه‌به‌ی ئیبنو عه‌باسه‌وه، دایکه‌که سیّیه‌ک ده‌بات، نه‌ک سیّیه‌کی پاشاوه.

(۱۰) نه‌گه‌ر ژنیک بمریت، و (۶۰) دیناری له‌پاش به‌جی بمینیت، و نه‌م میراث به‌رانه‌شی هه‌بی‌ت: می‌رد، و دایک، و خوشکیکی تهنه‌ها دایکی، و دوو برای دایک و باوکی، نه‌وا می‌رده‌که نیوه ده‌بات، دایکه‌که‌ش شه‌ش یه‌ک ده‌بات، و خوشکه‌که‌ش شه‌ش یه‌ک ده‌بات، و براکانیش عه‌سه‌به‌ن، که‌واته نه‌صلی مه‌سه‌له‌که بریتیه له شه‌ش (۶)، به‌مه‌ش می‌رده‌که سیّ به‌ش ده‌بات، و دایکه‌که‌ش یه‌ک به‌ش ده‌بات، و خوشکه‌که‌ش یه‌ک به‌ش ده‌بات، و یه‌ک به‌شیش

دهمیښتهوه بۆ دوو براکه، بهمهش نهو تنها خوشکه به ئەندازهی هەردوو براکه میرات دهبات جا ئیستا ئەگەر بیینه سەر دابهش کردنی (۶۰) دیناره‌که، نهوا خوشکه‌که به تنها (۱۰) دینار دهبات، به‌لام هەردوو براکه بهیه‌کهوه (۱۰) دینار دهبەن (واته: یه‌کی (۵) دینار).

هه‌روه‌ها ئەگەر چاو بگێڕین به سەرچاوه فیهقییه‌کاندا نهوا زۆریک مه‌سه‌له‌ی ترمان ده‌ست ده‌که‌وێت که میینه تیااندا له نێرینه زیاتر دهبات، بۆیه من به ئەمه‌نده واز ده‌هێنم، و هه‌رکەس بیه‌وێت، ئەتوانێت بگه‌ڕێته‌وه سەر نهو سەرچاوانه.

(۴) نهو حاله‌تانه‌ی که میینه میرات دهبات، و ئەگەر نێرینه له

جیگه‌ی نهو بی‌ت میرات نابات

(۱) ئەگەر ژنیك بریت: می‌رد، و باوک، دایک، و کچیک، و کچی کورێکی هه‌بی‌ت له‌پاش به‌جی بمینیت، نهوا می‌رده‌که چواریه‌که دهبات، و هه‌ریه‌که له باوک و دایکه‌که‌ش شه‌ش یه‌که ده‌بن، و کچه‌که‌ش نیوه دهبات، و کچی کورپه‌که‌ش شه‌ش یه‌که دهبات، که‌واته نه‌صلی مه‌سه‌له‌که بریتیه له دوازه (۱۲)، می‌رده‌که سی‌به‌ش دهبات، و باوک و دایکه‌که‌ش یه‌کی دوو به‌ش ده‌بن، و کچه‌که‌ش شه‌ش به‌ش دهبات، و کچی کورپه‌که‌ش دوو به‌ش دهبات، به‌مه‌ش پێویست ده‌کات نه‌صلی مه‌سه‌له‌که عدولی تیدا بکری‌ت بۆ پاژه (۱۵)، له‌به‌ر نه‌وه‌ی که هه‌م به‌شی کچه‌که، و هه‌م به‌شی کچی کورپه‌که ته‌واو بن، به‌لام ئەگەر له‌م مه‌سه‌له‌یه‌دا له جیگه‌ی نهو کچی کورپه‌که ئەگەر کوری کوریک بوایه، نهوا عه‌صبه‌ ده‌بوو، وه مه‌سه‌له‌که‌ش ته‌نها عدولی تیدا ده‌کرا بۆ سیازده (۱۳) بۆ نه‌وه‌ی که به‌شی کچه‌که ته‌واو ببیت، ئیتر هیچ نه‌ده‌ماوه بۆ کورپی کورپه‌که، و له میراته‌که بی‌به‌ش ده‌بوو.

(۲) ئەگەر ژنیک بمریت: میرد، و خوشکیکی دایک و باوکی، و خوشکیکی تەنھا باوکی لەپاش بەجی بمینیت، ئەوا میردە کە نیوێ دەبات، و خوشکە دایک و باوکی یە کەش نیوێ دەبات، و خوشکە تەنھا باوکی یە کەش شەش یە کە دەبات، کەواتە ئەصڵی مەسئەلە کە بریتییە لە شەش، میردە کە سێ بەش دەبات، و خوشکە دایک و باوکی یە کەش سێ بەش دەبات، و خوشکە تەنھا باوکی یە کەش یە کە بەش دەبات، بە مەش پێویست دەکات ئەصڵی مەسئەلە کە عەولی تیدا بکریت بۆ حەوت (۷) تاوەکو بەشی خوشکە تەنھا باوکی یە کەش تەواو بکات، بەلام ئەگەر لەم مەسئەلەیدا لە جینگە ی ئەو خوشکە تەنھا باوکی یە ئەگەر بڕایەکی تەنھا باوکی بوا، ئەوا عەصەبە دەبوو، و ئەصڵی مەسئەلە کەش بریتی بوو لە دوو (۲)، میردە کە نیوێ دەبرد، و خوشکە کەش نیوێ کە تری دەبرد، نیتەر هیچ نەدەماوە بۆ ئەم برا تەنھا باوکی یە، و لە میراتە کە بۆ بەش دەبوو.

(۳) داپیرە، لە زۆر مەسئەلەدا میرات دەبات، بەلام ئەگەر لە جینگە ی ئەو داپیرە بیت، ئەوا میرات نابات. بۆ نمونە: ئەگەر کەسیک بمریت: دایکی دایک، و باوکی دایکی لەپاش بەجی بمینیت، ئەوا دایکی دایکە کە هەموو میراتە کە دەبات (شەش یە کە وەک خاوەن بەش، و پاشماوە کەش بە گەرانەنەو)، بەلام باوکی دایکە کە میرات نابات، چونکە (ذوي الأرحام) ه. یان ئەگەر دایکی دایکی دایک، و باوکی دایکی دایک بەیە کەوێ کۆبێنەو، بە هەمان شێوە دایکی دایکی دایکە کە هەموو میراتە کە دەبات، بەلام باوکی دایکی دایکە کە هیچ میرات نابات.

کەواتە لە بەرامبەر هەموو ئەو حالەتەنە ی کە مێیینە وەک نێرینە میرات دەبات، یان لەو زیاتر، یان مێیینە میرات دەبات، و نێرینە نایبات، ئێمە تەنھا چوار حالەتمان هەیە کە نێرینە زیاتر ببات لە مێیینە، بۆیە دەلیین:

ئەم خەرافات و ساخته کاری و چه‌واشه‌کردنه با به‌س بیّت، پەرخنه ئەگەر بابەتی، و بونیاتنەرانه بیّت، هەموو کەس و هەموو لایەنێک پێی پازیه، بەلام هەلبەستنی درۆی بێ ئەساس، و خەڵەتاندنی خەلکی سادە و نەشارەزا دەکریت بۆ ماوەیه‌که سەربرگرت، بەلام هەركەس که بیهوێت بەشوین راستییه‌کاندا بگەرێت، دەبیّت بچیتە لای خەلکانی پەسپۆر و شارەزا، پزیشک نەخۆشی دەدۆزیتەوه، و دەرمان و چاره‌سەری گونجای بۆ دیاری دەکات، بۆیه وازهی‌نان لەم بەناو پەرخنه و ساخته‌کاریانه، کاریکی ژیرانه‌یه و گەر‌ان و گەر‌انه‌ویه بۆ راستییه‌کان، جا ئەگەر کەسێک چای راستی نایینیت، یان نازانی راستی چیه، یان خۆی گێل دەکات، ئەوه خۆی بەربرسیاره، ئەگینا وەک وتم چه‌واشه‌کاریش تا ماوەیه‌که.

هەندیک لەو لایەنانە که نێرینه و مێینهی تێدا یه‌کسانن

ئەو یه‌کسانییه‌ی که ئەو ئاره‌زووپەرستانه بانگەشە بۆ دەکەن، بۆ نازانن که ئیسلام لە پیش‌چوارده‌ سه‌ده‌وه دانی پێدا ناوه، و هەرگیز جیاوازی پەگەزیش نەبوه بە هۆی لە‌که‌دار کردنی ئەو یه‌کسانییه، ئەوه‌تا که ئیسلام لە زۆر بوار و لایەنی دونیایی و ئاینیش یه‌کسانی بریار داوه لە نێوان نێرینه و مێینه، که من چەند لایەنێک باس دەکەم:

(۱) لایەنی ئینسانی یه‌ت:

هیچ جیاوازیه‌که نیه لە نێوان مەرۆقه‌کاندا لەم لایەنه‌دا، بە‌لکو هەموو کەسێک هەر مەرۆقه و جیاوازی و فەزل بۆ هیچ پەگەزێک نیه. خودای گەوره‌ ده‌فرمویت: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ ۖ﴾ (الحجرات. ۱۳) وە لە جینگەیه‌کی تردا

ده فهرمویت: ﴿فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَمِلٍ مِّنْكُمْ مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنِّي بِبَعْضِكُمْ مِّنْ بَعْضٍ﴾ (۱۹۰) ﴿آل عمران.

(۲) لایه‌نی به‌رپرسیاری و پاداشت:

خودای گه‌وره ده‌فهرمویت: ﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنَّىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيٰوةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (۱۷) ﴿النحل. وه له جیگه‌یه‌کی تردا ده‌فهرمویت: ﴿الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ﴾ (۲) ﴿النور. وه له جیگه‌یه‌کی تردا ده‌فهرمویت: ﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءُ بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (۳۸) ﴿المائدة.

(۳) لایه‌نی کارکردن:

که نیسلام هدرگیز ریگه‌ی کارکردن ناگریت له میینه، به‌لام کاریک که گونجاوینت بوی، و کاریگه‌ری خرابی له‌سهر که‌رامه‌تی نه‌بیت، و نه‌بیته هوی له‌ده‌ستدانی که‌سایه‌تی، و ریگه‌ی پیشه‌سهره‌کی‌یه‌که‌ی لینه‌گریت، که بریتیه له‌سهره‌رشتیاری و په‌روه‌ده‌ی منداله‌کانی له‌ماله‌وه و له‌چارچیوه‌ی خیزانه‌که‌ی، واته هدر کار و پیشه‌یه‌که‌ه‌لده‌بوئیریت نازاده، به‌لام نابیت نه‌و کاره خرابه‌ی کومه‌لایه‌تی و په‌وشتی لی‌بکه‌وینته‌وه.

(۴) لایه‌نی فیربوونی زانست و پۆشنییری:

خودای گه‌وره ده‌فرمویت: ﴿أَمَّنْ هُوَ قَنِيتٌ ءَانَاءَ الْيَلِّ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ
الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ
أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿١٩﴾ الزمر.

(۵) لایه‌نی کاروباری شارستانی:

ئیسلام برپاری داوه که مبیننه پرسی پی بکریت له کاتی به‌شودانی، هه‌زه‌تی
پیغه‌مبه‌ر ده‌فرمویت: لا تنکح الایم (الشیب) حتی تستأمر ولا تنکح البکر حتی
تستأذن. قالوا یا رسول الله کیف إذنہا؟ قال: أن تستکت. ^۱ وه نه‌گه‌ر طلاقی
ره‌جعی که‌وته نیتوان نه‌و و می‌رده‌که‌ی، نابیت زوری لی بکریت که بگه‌رپیت‌هوه لای
می‌رده‌که‌ی، یان نه‌گه‌ر طلاقی بائینه بوو، نابیت زوری لی بکریت که شوو بکات
به که‌سیکی تر. خودای گه‌وره ده‌فرمویت: ﴿يَتَأْتِيهَا الذِّينَ ءَامَنُوا لَا يَحِلُّ
لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا ءَاتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّا
أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَحِشَةٍ مُّبِينَةٍ ﴿١٩﴾ النساء.

(۶) لایه‌نی دارایی و مالی:

ئیسلام نازادی‌یه‌کی په‌های داوه به هه‌موو که‌سیک له چۆنیتی ته‌صه‌رپوف کردن
له مال و مولکی خویدا، به‌بی جیاوازی په‌گه‌ز.
که‌وابوو نه‌م یه‌کسانی‌یه له‌م هه‌موو لایه‌ن و بو‌ارانه‌دا که ئیسلام برپاری
له‌سه‌ر داوه، و ئافه‌ره‌تی موسولمان بۆی هه‌یه هه‌رکاتییک که هه‌ستی کرد که نه‌م

(۱) متفق علیه، البخاری ۴۸۴۳، و مسلم ۱۴۱۹.

مافه پېشیل ده کریت له لایه ن هەر که سیکه وه، ئەوا بۆی هدی، نەک تەنها ئەو، بەلکو پیاویش ئەگەر هەستی به پېشیلکاری کرد، هەردووکیان بۆیان هەیه داوای خۆیان بکەن بۆ گەراندنەوهی بارودۆخە که بۆ سەر حالەتی سروشتی خۆی، وه ئەگەر پېشیلکاری به کانیش له لایه ن هەر که سیکه وه بیّت، ئەوا ئەو که سه خۆی بهرپرسیاره، نەک ئاینی ئیسلام، چونکه وهک وتمان: ئیسلام وهک بهرنامه و ئاین مافی هەموو که سیکی داوه، به لām ئەگەر پېشیلکاری و زهوتکردن له لایه ن هەر کهس و کۆمه لهیه که وه بکریت، ئەوه ئیسلام لیتی بهرپرسیار نیه، چونکه بهرنامه ی خودای کاربه جییه، و هەر ئەویش بهرژه وهندی مرۆفه کان باشت ده زانیت، و سته میش له هیچ که سیك ناکات.

ئەوه ندهم ماوه که بلیتم:

سوپاس و ستایشی خوای گه وره ده کهم له سه رها و له کۆتایی هەموو کاره کاغدا، خواجه ئەم بهرهمه بکهیت به به شیک له و کرده وانه ی که له ماوه ی ته مه غدا کردوومن، و جه نابیشته لیان رازیت، و به تویشووی دواپۆژم و هرت گرتبیّت، مایه ی سوودگه یانندن بیّت به موسولمانان، له خۆم و باوک و دایک و هەموو خۆشه و یسته کانم خوشبیّت، و ده پارێمه وه له بهردهم ده رگای پپسۆز و میهرت، که هەمیشه ئەو ده رگایه ت له پروماندا والا بیّت، و پاشه رۆژمان به خیر بگیڕیت، بهم پارانه وانه ی هه زه ته ی پیغه مبه ر پوو ده که مه باره گای به که ره مت، که کۆتایی ئەم نوسراوه بیّت، به ئومیدی وەرگرتن و پێ رازی بوون:

اللهم اني أعوذ بك من من علم لا ينفع، ومن قلب لا يخشع، ومن نفس لا تشبع، ومن دعاء لا يسمع، أعوذ بك من هؤلاء الأربع.^(۱)

اللهم أصلح لي ديني الذي هو عصمة أمري وأصلح لي دنياي التي فيها معاشي وأصلح لي آخرتي التي فيها معادي واجعل الحياة زيادة لي في كل خير واجعل الموت راحة لي من كل شر.^(١)

يا حي يا قيوم برحمتك أستغيث أصلح لي شأني كله ولا تكلني إلى نفسي طرفة عين.^(٢)

اللهم اغفر لي ما قدمت وما أخرت وما أسررت وما أعلنت وما أنت أعلم به مني اللهم ارزقني من طاعتك ما يحول بيني وبين معصيتك وارزقني من خشيتك ما تبغني به من رحمتك وارزقني من اليقين ما تهون به علي مصائب الدنيا وبارك في سمعي وبصري واجعلهما الوارث مني..... ولا تجعل مصيبتني في ديني ولا تجعل الدنيا أكبر همي ولا مبلغ علمي.^(٣)

اللهم عافني في جسدي وعافني في بصري واجعله الوارث مني لا إله إلا الله الحليم الكريم سبحان الله رب العرش العظيم الحمد لله رب العالمين.^(٤)

و صلى الله على أكرم الأكرمين، سيد المرسلين، شفيع المذنبين، محبوب رب العالمين، وآله وصحبه أجمعين، وعلينا معهم. آمين.

أحمد محمد زاهد شيخ محمد

دهريه نديخان / ۲۸ ی رهمه زان

۲۰۰۸ / ۹ / ۲۸

(۲) مسلم ۲۷۲۰.

(۳) المستدرک ۲۰۰۰، المعجم الصغير ۴۴۴، النسائي الكبرى ۱۰۴۰۵.

(۴) المعجم الصغير ۸۶۶.

(۵) الترمذي ۳۴۸۰، المستدرک ۱۹۴۱، مسند أبي يعلى ۴۶۹۰، مصنف ابن أبي شيبة ۲۹۳۱۴.

لیستی سهرچاوه کان

- (۱) القرآن الکریم.
- (۲) کتیبه کانی فهرمووده :
- ◊ الآحاد والمثاني، تأليف: أحمد بن عمرو بن الضحاك أبو بكر الشيباني، دار النشر: دار الراجية - الرياض - ١٤١١ - ١٩٩١، الطبعة: الأولى، تحقيق: د. باسم فيصل أحمد الجوابرة .
- ◊ الجامع الصحيح سنن الترمذي / محمد بن عيسى أبو عيسى الترمذي السلمي / تحقيق: أحمد محمد شاكر وآخرون / دار إحياء التراث العربي - بيروت / عدد الأجزاء: ٥ / الأحاديث مذيلة بأحكام الألباني عليها.
- ◊ الجامع الصحيح المختصر / محمد بن إسماعيل أبو عبدالله البخاري الجعفي / تحقيق: د. مصطفى ديب البغا أستاذ الحديث وعلومه في كلية الشريعة - جامعة دمشق / دار ابن كثير، اليمامة - بيروت / الطبعة الثالثة، ١٤٠٧ - ١٩٨٧ / عدد الأجزاء: ٦.
- ◊ حلية الأولياء وطبقات الأصفياء / أبو نعيم أحمد بن عبد الله الأصبهاني / دار الكتاب العربي - بيروت / الطبعة الرابعة، ١٤٠٥ / عدد الأجزاء: ١٠.
- ◊ سنن ابن ماجه / محمد بن يزيد أبو عبدالله القزويني / تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي / دار الفكر - بيروت / عدد الأجزاء: ٢ / تعليق محمد فؤاد عبد الباقي / والأحاديث مذيلة بأحكام الألباني عليها.
- ◊ سنن أبي داود / سليمان بن الأشعث أبو داود السجستاني الأزدي / تحقيق: محمد محيي الدين عبد الحميد / دار الفكر / عدد الأجزاء: ٤ / مع الكتاب: تعليقات كمال يوسف الحوت / والأحاديث مذيلة بأحكام الألباني عليها.

◊ سنن البيهقي الكبرى / أحمد بن الحسين بن علي بن موسى أبو بكر البيهقي / تحقيق: محمد عبد القادر عطا / الناشر: مكتبة دار الباز - مكة المكرمة، ١٤١٤ - ١٩٩٤ / عدد الأجزاء: ١٠.

◊ سنن الدارقطني / علي بن عمر أبو الحسن الدارقطني البغدادي / تحقيق: السيد عبد الله هاشم يماني المدني / دار المعرفة - بيروت، ١٣٨٦ - ١٩٦٦ / عدد الأجزاء: ٤.

◊ سنن الدارمي / عبدالله بن عبد الرحمن أبو محمد الدارمي / تحقيق: فواز أحمد زمرلي ، خالد السبع العلمي / دار الكتاب العربي - بيروت / الطبعة الأولى، ١٤٠٧ / عدد الأجزاء: ٢ / الأحاديث مذيلة بأحكام حسين سليم أسد عليها.

◊ السنن الكبرى، تأليف: أحمد بن شعيب أبو عبد الرحمن النسائي، دار النشر: دار الكتب العلمية - بيروت - ١٤١١ - ١٩٩١، الطبعة: الأولى، تحقيق: د. عبد الغفار سليمان البنداري ، سيد كسروي حسن .

◊ شعب الإيمان / أبو بكر أحمد بن الحسين البيهقي / دار الكتب العلمية - بيروت / الطبعة الأولى ، ١٤١٠ / تحقيق : محمد السعيد بسيوني زغلول / عدد الأجزاء : ٧ .

◊ صحيح ابن حبان بترتيب ابن بلبان / محمد بن حبان بن أحمد أبو حاتم التميمي البستي / تحقيق: شعيب الأرنؤوط / مؤسسة الرسالة - بيروت / الطبعة الثانية، ١٤١٤ - ١٩٩٣ / عدد الأجزاء: ١٨ / الأحاديث مذيلة بأحكام شعيب الأرنؤوط عليها.

◊ صحيح مسلم / مسلم بن الحجاج أبو الحسين القشيري النيسابوري / تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي / دار إحياء التراث العربي - بيروت / عدد الأجزاء: ٥ / مع الكتاب: تعليق محمد فؤاد عبد الباقي.

◊ المجتبى من السنن / أحمد بن شعيب أبو عبد الرحمن النسائي / تحقيق: عبدالفتاح أبو غدة / مكتب المطبوعات الإسلامية - حلب / الطبعة الثانية، ١٤٠٦ - ١٩٨٦ / عدد الأجزاء: ٨ / الأحاديث مذيلة بأحكام الألباني عليها.

◊ المستدرک علی الصحیحین / محمد بن عبد الله أبو عبد الله الحاكم النيسابوري / تحقيق: مصطفى عبد القادر عطا / دار الكتب العلمية - بيروت / الطبعة الأولى، ١٤١١ - ١٩٩٠ / عدد الأجزاء: ٤ / مع الكتاب: تعليقات الذهبي في التلخيص.

◊ مسند ابن الجعد، تأليف: علي بن الجعد بن عبيد أبو الحسن الجوهري البغدادي، دار النشر: مؤسسة نادر - بيروت - ١٤١٠ - ١٩٩٠، الطبعة: الأولى، تحقيق: عامر أحمد حيدر .

◊ مسند أبي يعلى / أحمد بن علي بن المثنى أبو يعلى الموصلي التميمي / تحقيق: حسين سليم أسد / دار المأمون للتراث - دمشق / الطبعة الأولى، ١٤٠٤ - ١٩٨٤ / عدد الأجزاء: ١٣ / الأحاديث مذيلة بأحكام حسين سليم أسد عليها.

◊ مسند الإمام أحمد بن حنبل / أحمد بن حنبل أبو عبد الله الشيباني / مؤسسة قرطبة - القاهرة / عدد الأجزاء: ٦ / الأحاديث مذيلة بأحكام شعيب الأرناؤوط عليها.

◊ مسند أبي داود الطيالسي، تأليف: سليمان بن داود أبو داود الفارسي البصري الطيالسي، دار النشر: دار المعرفة - بيروت - .

◊ مصنف عبد الرزاق / أبو بكر عبد الرزاق بن همام الصنعاني / تحقيق: حبيب الرحمن الأعظمي / المكتب الإسلامي - بيروت / الطبعة الثانية، ١٤٠٣ / عدد الأجزاء: ١١.

◊ المصنف في الأحاديث والآثار / أبو بكر عبد الله بن محمد بن أبي شيبة الكوفي / تحقيق: كمال يوسف الحوت / مكتبة الرشد - الرياض / الطبعة الأولى، ١٤٠٩ / عدد الأجزاء: ٧.

◊ المعجم الأوسط / أبو القاسم سليمان بن أحمد الطبراني / تحقيق: طارق بن عوض الله بن محمد، عبد المحسن بن إبراهيم الحسيني / دار الحرمين - القاهرة، ١٤١٥ / عدد الأجزاء: ١٠.

◊ المعجم الكبير / سليمان بن أحمد بن أيوب أبو القاسم الطبراني / تحقيق: حمدي بن عبد المجيد السلفي / مكتبة العلوم والحكم - الموصل / الطبعة الثانية، ١٤٠٤ - ١٩٨٣ / عدد الأجزاء: ٢٠.

◊ موطأ الإمام مالك / مالك بن أنس أبو عبدالله الأصبحي / رواية يحيى الليثي / تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي / دار إحياء التراث العربي - مصر / عدد الأجزاء: ٢.

(٣) تهفسيه كان:

◊ تفسير القرآن العظيم، إسماعيل بن كثير الدمشقي / دار إحياء التراث العربي - بيروت / ١٩٦٩ - ١٣٨٨.

◊ الدر المنثور / عبد الرحمن بن الكمال جلال الدين السيوطي / دار الفكر - بيروت، ١٩٩٣ / عدد الأجزاء: ٨.

(٤) كتيبه كاني شهرحي فهرموده:

◊ الاستذكار / أبو عمر يوسف بن عبد الله بن عبد البر النمري / دار الكتب العلمية - بيروت / الطبعة الأولى، ١٤٢١ - ٢٠٠٠ / تحقيق: سالم محمد عطا، محمد علي معوض / عدد الأجزاء: ٨

◊ عمدة القاري شرح صحيح البخاري / طبعة قديمة.

◊ عون المعبود شرح سنن أبي داود، تأليف: محمد شمس الحق العظيم آبادي، دار النشر: دار الكتب العلمية - بيروت - ١٩٩٥م، الطبعة: الثانية .

◊ فتح الباري شرح صحيح البخاري، أحمد بن علي بن حجر أبو الفضل
العسقلاني الشافعي / تحقيق: أحمد بن علي بن حجر أبو الفضل العسقلاني
الشافعي / دار المعرفة - بيروت، ۱۳۷۹ / عدد الأجزاء: ۱۳

◊ فيض القدير شرح الجامع الصغير، تأليف: عبد الرؤوف المناوي، دار النشر:
المكتبة التجارية الكبرى - مصر - ۱۳۵۶هـ، الطبعة: الأولى .

◊ المنهاج شرح صحيح مسلم بن الحجاج / أبو زكريا يحيى بن شرف بن مري
النووي / دار إحياء التراث العربي - بيروت / الطبعة الثانية، ۱۳۹۲ / عدد
الأجزاء: ۱۸.

(۵) كتيبته فيقهيه كان:

◊ تحفة الطلاب بشرح تحرير تنقيح الباب، قاضي زكريا الأنصاري / و عليه :
المختصر الحاوي لجواهر حاشية الشرقاوي ، تحقيق و إعداد: خلف مفضي جبر
المطلق / دار الفكر _ دمشق / الطبعة الأولى / ۱۴۲۷ _ ۲۰۰۶ .

◊ تحفة المحتاج بشرح المنهاج، أحمد بن حجر الهيتمي، مع حاشيتي الشرواني و
ابن قاسم العبادي / دار إحياء التراث العربي / مؤسسة التأريخ العربي - بيروت
- لبنان.

◊ حاشية إعانة الطالبين على حل ألفاظ فتح المعين لزين الدين المليباري : أبو
بكر الدمياطي المصري / مطبعة : مصطفى الباني الحليي و أولاده بمصر / ط ۲ /
۱۳۵۶ _ ۱۹۳۸ .

◊ حاشية الباجوري على شرح الشنشوري على متن الرحبية / المكتب
الإسلامي _ بيروت _ دمشق _ عمان / ط ۲ / ۱۴۱۷ _ ۱۹۹۷ .

◊ حاشية البجيرمي على منهج الطلاب / قاضي القضاة الشيخ زكريا
الأنصاري ، ت ۹۲۶ هـ / مطبعة : مصطفى محمد _ صاحب المكتبة التجارية
الكبرى بمصر .

- ◇ حاشية الجمل على شرح المنهج / سليمان بن عمر بن منصور الشافعي / دار الكتب العلمية / بيروت _ لبنان / ط ١ / ١٤١٧ _ ١٩٩٦ .
- ◇ شرح الرحبية ، الشيخ محمد الدمشقي المصري الشافعي / و معه كتاب : الدرة البهية بتحقيق مباحث الرحبية ، محمد محي الدين عبد الحميد / مكتبة و مطبعة : محمد علي صبيح و أولاده / ميدان الأزهر / م. السعادة _ مصر .
- ◇ شرح المحلي على منهاج الطالبين، جلال الدين المحلي، مع حاشيتي القليوبي و عميرة / دار إحياء الكتب العربية - مصر / ط ١ / ١٩٢١ - ١٣٤١ .
- ◇ شرح المنظومة الرحبية في علم الموارث / للإمام موفق الدين الرحيبي ، و يليه : الكنوز المالية أسئلة و أجوبة للشيخ عبد العزيز الحمد السلطان / دار ابن الجوزي _ القاهرة / ١٤٢٩ _ ٢٠٠٨ ، ضمن سلسلة شرح المتون العلمية .
- ◇ فتح الجواد بشرح الأرصاد، ابن حجر الهيتمي / منشورات محمد علي بيضون / دار الكتب العلمية / بيروت _ لبنان / ط ١ / ١٤٢٦ _ ٢٠٠٥ .
- ◇ الفقه الإسلامي و أدلته، الدكتور وهبة الزحيلي / دار الفكر - دمشق - سورية / دار الفكر المعاصر - بيروت - لبنان / ط ٤ / ١٩٩٧ - ١٤١٨ .
- ◇ اللمع المغيث في علم الموارث ، الدكتور أحمد مصطفى سليمان البرياني / مطبعة جامعة صلاح الدين _ أربيل / ٢٠٠٧ .
- ◇ المبسوط، محمد بن أحمد بن أبي سهل السرخسي، دار المعرفة / بيروت / عدد الأجزاء: ثلاثون جزءاً.
- ◇ المجموع شرح المذهب، أبي زكريا محي الدين النووي - محمد نجيب المطيعي / دار إحياء التراث العربي للطباعة و النشر و التوزيع / ط ١٩٩٥ - ١٤٢٨ .
- ◇ المحلى، ابن حزم الأندلسي - ت: أحمد محمد شاكر / دار إحياء التراث العربي - بيروت - لبنان / ط ٢ / ٢٠٠١ - ١٤٢٢ .

◇ المغني في فقه الإمام أحمد بن حنبل الشيباني / عبد الله بن أحمد بن قدامة المقدسي أبو محمد / دار الفكر - بيروت / الطبعة الأولى، ١٤٠٥ / عدد الأجزاء: ١٠.

◇ مغني المحتاج إلى معرفة معاني ألفاظ المنهاج، محمد الشرييني الخطيب / دار إحياء التراث العربي - بيروت - لبنان / ط ١٩٥٨.

◇ المفصل في أحكام المرأة و البيت المسلم / الدكتور عبد الكريم زيدان .

◇ المذهب بشرح المجموع، الشيرازي / دار إحياء التراث العربي للطباعة و النشر و التوزيع / ط ١٩٩٥ - ١٤٢٨.

◇ الموسوعة الفقهية / وزارة الأوقاف و الشؤون الإسلامية الكويتية / ط ٥ / ١٤٢٥ _ ٢٠٠٥.

◇ الميراث المقارن ، محمد عبد الرحيم الكشكي / منشورات دار النذير للطباعة و النشر _ بغداد / ط ٣ / ١٣٨٩ _ ١٩٦٩ .

◇ نهاية المحتاج إلى شرح المنهاج، شمس الدين الرملي، مع حاشيتي الشبراملسي و الرشيدى / دار إحياء التراث العربي / مؤسسة التأريخ العربي / بيروت - لبنان.

◇ شهريعتى ئىسلام : مهلا عبد الكرىمى مدرس / چاپى يه كه م / چاپخانهى سلمان الأعظمي _ بغداد / ١٣٩٠ _ ١٩٧٠ .

◇ بهشکردنى ميراث ، پوونکردنه وهى قطر العارض في علم الفرائض للشيخ معروف النودهى ، عبد الله عبد العزيز هه رته لى / چاپى يه كه م / چاپخانهى وهزاره تى پووشنبيرى _ هه ولير / ١٤٢٢ _ ٢٠٠١ .

(٦) هه ندىك سه رچاوهى تريش كه له جيگهى خوياندا ئاماژه م پيڊاون .

ناوه پړوك

- ۱۳ ..... نایه ته کانی میرات
- ۱۵ ..... هوی دابه زینی نه م نایه تانه
- ۱۹ ..... پیښه کی:
- ۲۹ ..... زهیدی کوړی ثابت
- ۳۲ ..... پله و پایه ی لای زانایان
- ۳۵ ..... نیمامی شافیعی
- ۳۵ ..... قوناهه کانی ژیان
- ۳۸ ..... حاله ته کانی ژیان
- ۳۹ ..... پله و پایه ی لای زانایان
- ۴۳ ..... بهشی یه که م: سهره تایه ک بۆ چوونه ناو بابه ته که
- ۴۴ ..... سهرچاوه ی برپاره کانی نه م زانسته
- ۴۷ ..... یاسای میرات بردن له پیښ هاتنی ئیسلام
- ۴۸ ..... هوپه کانی میرات بردن له پیښ هاتنی ئیسلام
- ۴۸ ..... خزمایه تی
- ۴۹ ..... به کوړکردن
- ۵۰ ..... په یمان به ستن و ړیکه وتن
- ۵۱ ..... هوپه کانی میرات بردن له سهره تای ئیسلام دا
- ۵۲ ..... کوچ کردن

- برایه تی ۵۳
- به پله پله هاتنی یاسای میرات ۵۴
- حیکمه ته کانی دانانی یاسای میرات ۵۶
- کی میرات دابهش بکات؟ ۵۹
- روکنه کانی میرات بردن ۶۰
- مه رجه کانی میرات بردن ۶۱
- هویه کانی میرات بردن ۶۲
- پیگره کانی میرات بردن ۶۵
- حاله تی یه که م: جیاوازی ئاین (إختلاف الدين) ۶۶
- میراتی له ئاینی ئیسلام هه لگه راوه (المرتد) ۶۷
- حاله تی دوه م: کۆیلایه تی (رقّ) ۶۸
- حاله تی سی ئیه م: کوشتن (قتل) ۶۸
- یه که م: بوونی گومان له کاتی مردن، یان نه زانینی میژووی مردن ۷۱
- دوه م: نه بوونی نه زادی شهرعی، به لای هه ندیک له شافیعیه کان و ۷۳
- سی ئیه م: خولانه وه ی بریاری شهرعی به لای مه زه بی شافیعی یه وه ۷۳
- حاله تی کی تاییه ت: پیغه مبه رایه تی ۷۴
- ئه و مافانه ی که په یوه ستن به میراته وه ۷۶
- به شی دوه م: جۆره کانی میرات بهر چۆنیتی میرات بردنیا و ۸۷
- جۆره کانی میرات بهر: ۸۷
- چۆنیتی میرات بردنی میرات بهران ۸۸
- ژماره ی میرات بهران ۹۰
- باسی به شه دیاری کراوه کان (الفروض المقدرة) ۹۵

- دوو مه‌سئه‌له‌ی پرشن‌گداره‌که (الغراوین) ۱۰۲
- باسی بیّ به‌ش کردن (حجب) ۱۱۱
- بیّ به‌ش بوونی نیژینه ۱۱۷
- بیّ به‌ش بوونی میژینه ۱۲۰
- بیّ به‌ش بوونی عه‌صه‌به ۱۲۳
- مه‌سئه‌له‌ی (مشرکة) ۱۲۶
- باسی له‌یه‌کچوونی هه‌ندیک له میرات به‌ران ۱۳۱
- باسی خزمی پشت (عصبه) ۱۳۶
- یه‌که‌م: عه‌صه‌به‌یه‌ک که به‌خۆی عه‌صه‌به‌یه (عصبه بالنفس): ۱۳۸
- دوهم: عه‌صه‌به‌یه‌ک که به‌که‌سیکی تر ده‌بیته عه‌صه‌به ۱۴۱
- سی‌یه‌م: به‌کۆبوونه‌وه‌ی له‌گه‌ل‌که‌سیکی تر ده‌بیته عه‌صه‌به ۱۴۳
- ئو حاله‌تانه‌ی که میرات به‌رانی تیّ ده‌که‌ویت ۱۴۹
- یه‌که‌م: ته‌نها وه‌ک خاوه‌ن به‌شی دیاری کراو میرات ده‌به‌ن. ۱۴۹
- دوهم: جارێک وه‌ک خاوه‌ن به‌شی دیاری کراو میرات ده‌به‌ن، و. ۱۵۵
- سی‌یه‌م: جارێک وه‌ک خاوه‌ن به‌شی دیاری کراو میرات ده‌به‌ن، و. .. ۱۶۳
- باسی کۆبوونه‌وه‌ی باپیره له‌گه‌ل براو خوشکدا ۱۷۱
- کۆ بوونه‌وه‌ی باپیره له‌گه‌ل برا و خوشکی دایک و باوکی، یان برا و. ۱۷۶
- کۆبوونه‌وه‌ی باپیره له‌گه‌ل براو خوشکی دایک و باوکی، و براو. ۲۰۰
- مه‌سئه‌له‌ی (الأکدرية) ۲۰۷
- به‌شی سی‌یه‌م: حیسابی مه‌سئه‌له‌کان (حساب المسائل) ۲۱۱
- نیسه‌به‌تی نیوان ژماره‌کان ۲۱۱
- ئه‌صلی مه‌سئه‌له‌کان ۲۱۴

- ۲۲۲..... باسی زیادکردن و بهرزکردنه وه (عول)
 ۲۲۶..... زیاد کردن له (شهش) دا
 ۲۳۰..... زیاد کردن له (دوازده) دا
 ۲۳۳..... زیاد کردن له (بیست و چوار) دا
 ۲۳۵..... باسی ساغ کردنه وهی مهسئه له کان (تصحیح المسائل)
 ۲۷۳..... باسی گواستنه وهی میرات له مردوویه ک بو مردوویه کی تر
 ۲۷۸..... چند نمونه یه کی (مناسخات)
 ۲۸۱..... بهشی چواره م: گه پاندنه وه (رد)
 ۳۰۱..... بهشی پینجه م: (ذوي الأرحام)
 ۳۰۵..... پای زانایان له سهر میرات بردنی (ذوي الأرحام)
 ۳۰۶..... چوئیتی دابهش کردنی میرات به سهر (ذوي الأرحام) دا
 ۳۱۳..... بهشی شه شه م: باسی میراتی چند که سیکی تایبهت
 ۳۱۳..... میراتی ون بوو (المفقود)
 ۳۱۴..... ون بوو چوئ میراتی لی ده بریت؟
 ۳۱۴..... ون بوو چوئ میرات ده بات؟
 ۳۱۹..... میراتی کۆرپه ی ناو سک (حمل)
 ۳۳۱..... میراتی نیره مووکی سهر لی دهرنه چوو (الخنثی المشکل)
 ۳۳۹..... بهشی هه وته م: مهسئه له ناوداره کان
 ۳۳۹..... الغراوان، العمریتان
 ۳۴۰..... المنبرية، البخيلة
 ۳۴۱..... المشرکة، الحمارية، الحجرية، اليمية
 ۳۴۲..... الأکدرية

- ۳۴۳ ..... أمّ الفروخ، الشریحیّة
 ۳۴۵ ..... أمّ الأرامل، الدیناریّة الصغری، أمّ الفروج
 ۳۴۶ ..... الدیناریة الكبرى، الركابیّة، الشاکيّة، الداودية، العامریة، الشامیة
 ۳۴۹ ..... المروانیة، الغراء
 ۳۵۰ ..... المباهلة
 ۳۵۱ ..... الیتیمتان، النصفیتان
 ۳۵۲ ..... الخرقاء، المسبغة، المسدسة، الخمسة، المریعة، المثلثة، العثمانیة،
 ۳۵۳ ..... الزیدیّات الأربع
 ۳۵۹ ..... کۆتایی
 ۳۵۹ ..... بابہ تیکی زیندوی ههستیار
 ۳۶۳ ..... پیوه رهکانی جیاوازی نیوان میراتی نیّینه و میّینه
 ۳۷۰ ..... به راوردیک له نیوان میراتی نیّینه و میّینه:
 ۳۷۹ ..... هه ندیک له و لایه نانهی که نیّینه و میّینهی تیدایه کسانن
 ۳۸۵ ..... لیستی سه رچاوه کان
 ۳۹۳ ..... ناوه پۆک

